

T. C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
MİLLETLERARASI HUKUK BİLİM DALI**

**TANZANYA BİRLİĞİ'NİN HUKUKİ BAKIMDAN
GEÇERLİLİĞİNİN ANALİZİ:
ZANZİBAR ÖRNEĞİ**

(DOKTORA TEZİ)

Said Nassor SAID

Orcid: 0000-0002-9327-5518

BURSA- 2021

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
MİLLETLERARASI HUKUK BİLİM DALI

TANZANYA BİRLİĞİ'NİN HUKUKİ BAKIMDAN
GEÇERLİLİĞİNİN ANALİZİ:
ZANZİBAR ÖRNEĞİ

(DOKTORA TEZİ)

Said Nassor SAID

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Sercan REÇBER

BURSA- 2021

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Said Nassor SAID
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Kamu Hukuku
Tezin Niteliği : Doktora Tezi
Sayfa Sayısı : XI + 185
Mezuniyet Tarihi : / / 2021
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Sercan REÇBER

TANZANYA BİRLİĞİ'NİN HUKUKİ BAKIMDAN GEÇERLİLİĞİNİN ANALİZİ: ZANZİBAR ÖRNEĞİ

Tanganika 09 Aralık 1961 tarihinde, Zanzibar ise 10 Aralık 1963 tarihinde Birleşik Krallık'tan bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Ancak, sadece bir ay sonra 12 Ocak 1964'te Zanzibar'da kanlı bir darbe meydana gelmiştir. Çıkan bu darbeden üç ay sonra oluşturulan Zanzibar Halk Hükümeti'nin Cumhurbaşkanı ve Tanganika Cumhuriyeti Hükümeti'nin Cumhurbaşkanı ile bir Birlik Antlaşması imzalayarak Tanganika ve Zanzibar Birleşik Cumhuriyeti'ni bir devlet olarak kurmuşlardır. Böylece Doğu Afrika'da iki ayrı devlet olan Tanganika Cumhuriyeti ve Zanzibar Halk Cumhuriyeti 1964 yılında bir çatı altında birleşmiştir.

Tanganika ve Zanzibar, Birleşik Cumhuriyeti adıyla kurulmuş olan tek bir egemen devlet olmasına rağmen Tanzanya devleti içinde Tanzanya ve Zanzibar şeklinde iki hükümetten oluşan bir yönetim sistemi mevcuttur. Zanzibar iç işlerinde bağımsız iken, Tanganika değildir.

Bu çalışmada amaçlanan Tanganika Cumhuriyeti ile Zanzibar Halk Cumhuriyeti arasındaki birliğin anayasa hukuku ve uluslararası hukuk açısından yasallığının incelenmesidir. Bu kapsamda, sorun tarihi boyutlarıyla da ele alınacaktır. Araştırma ayrıca, Tanganika Cumhuriyeti ile Zanzibar Halk Cumhuriyeti arasındaki antlaşmanın uygulanması sırasında tam olarak içeriği belirlenmemiş olan önemli uluslararası ve ulusal hukuk sorunlarını incelenmektedir. Bu bağlamda, Tanganika ve Zanzibar Birliği bünyesinde ortaya çıkan hukuki belirsizliklerini ortadan kaldırmayı amaçlayan ve böylece Tanzanya halkının aydınlık geleceğine önemli katkılar sağlayabilecek olan öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Tanganika, Zanzibar, Birlik, Zımnen Kabulün İlkesi, Antlaşma, Devrim, Saldırı, Hükümet.

ABSTRACT

Name & Surname : Said Nassor SAID
University : Bursa Uludağ University
Institution : Institute of Social Sciences
Field : Public Law
Degree Awarded : Phd.
Page Number : XI+185
Degree date : __/__/2021
Supervisor : Assistant Professor Dr. Sercan Reçber

AN ANALYSIS OF THE LEGAL VALIDITY OF THE TANZANIA UNION: THE CASE OF ZANZIBAR

In 1964 there were two States in East Africa that merged to form a union. The names of these states were Tanganyika and Zanzibar. Tanganyika was declared independence from the British on 9th December 1961 and Zanzibar on 10th December 1963. However, on January 12, 1964, the government that was entrusted independence in Zanzibar was overthrown in a bloody coup and just within three months later, the Tanganyika and Zanzibar Presidents signed an agreement to unite their states into a single sovereign state.

Through this agreement, a new sovereign state and a new government was established under the name of the United Republic of Tanganyika and Zanzibar. According to the current structure of the United Republic, the powers of the Tanganyika government has been transferred to the Union government while Zanzibar has since then remained as an autonomous government. Therefore, while Tanganyika is no longer in an actual existence, Tanzania as a unitary sovereign state constitutes two governments; the union, and the Zanzibar government.

The aim of this study is to examine the legality of the union between the Republic of Tanganyika and the People's Republic of Zanzibar in terms of both constitutional law and international law. In this context, the research starts by examining the historical background of these two countries. The research also examines important areas of international and national law that were not fully determined during the implementation of the union treaty between the Republic of Tanganyika and the People's Republic of Zanzibar. Finally, the research puts forward recommendations that can be used to solve the unconstitutionality of the union for the bright future of the people of Tanzania.

Keywords: Tanganyika, Zanzibar, Union, Acquiescence, Treaty, Revolution, Aggression, Government.

TEŞEKKÜR

Bu seviyeyi tamamlamamız için bana rehberlik eden Allah'a şükrettim. Eğer Allah bana rehberlik etmeseydi, bu başarıya asla ulaşamazdım. Bu seviyedeki çalışmaları bitirmek kolay bir iş değildi. Ancak, Allah'ın rehberliğinde asla umudumu yitirmedim ve tamamlayana kadar her zaman cesur oldum.

Bu görevi yerine getirirken, üst düzey liderliği ve desteği için danışmanıma içtenlikle teşekkür ediyorum. Hedefime ulaşmamı sağlamak için her zaman çok yakınmdıydı. Tezimi bitirmeyi destekleyen herkesten bahsetmek kolay değil. Tezimi bitirmeme yardım eden kişilerin sayısı beklediğimden de çok yüksek olmuştur. Yardımlarının Allah'tan ödüllendirilmesi gereken bir fedakârlık olarak görüyorum. Çünkü iyi bir fedakârlık gizli tutulur ve onlardan bahsetmemeye karar verdim. Hocalarımın ve arkadaşlarımın yaptığı yardımların hepsi kalbimde gizli kalacak. İhtiyacınız olan en iyi şeyleri size vermesi için Allah'a dua ediyorum. Genel olarak, aileme, değerli Türk vatandaşlarına ve Bursa Uludağ Üniversitesinin yöneticilerine ve personellerine en içten teşekkürlerimi iletmek isterim. Destek veren herkesten Allah razı olsun.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TANGANİKA VE ZANZİBAR BİRLİĞİ'NİN OLUŞUMUNUN TARİHSEL ARKA PLAN

I. BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ.....	6
A. Tanganika.....	6
B. Zanzibar.....	7
II. ZANZİBAR VE TANGANİKA ARASINDAKİ BİRLEŞMEYE SEBEP OLAN FAKTÖRLER.....	10
A. Pan-Afrikanizm.....	11
B. Tehdit.....	15
1. İç Tehdit.....	15
a) Karume ve Nyerere Hükümetlerine Yönelik Tehditler.....	15
b) Tehdit Olarak İslam.....	18
2. Dış Tehdit.....	22
III. DEĞERLENDİRME.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

TANGANİKA CUMHURİYETİ VE ZANZİBAR HALK CUMHURİYETİ ARASINDA İMZALANAN BİRLİK ANTLAŞMASI

I. BİRLİK ANTLAŞMASI'NIN İMZALANMASI VE ONAYLANMASI.....	26
II. BİRLİK ANTLAŞMASI'NIN İÇERİĞİ.....	34
III. TANZANYA BİRLEŞİK CUMHURİYETİ'NİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ VE ANAYASAL DÜZENİ.....	43
A. Konfederasyon Olarak Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti.....	45
1. Konfederasyon Özellikleri.....	45
2. Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin Konfederasyon Özellikleri.....	46
B. Federal Olarak Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti.....	47
1. Federal Devletin Özellikleri.....	48
2. Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin Federal Devlet Özellikleri.....	49
a) İktidarın Bölünmesi.....	49
b) Anayasal Bir Garanti.....	50
c) Tanzanya Anayasa Mahkemesi.....	51
d) İki Tür Vatandaşlık.....	51
e) İki Yasama Organı.....	52
C. Üniter Olarak Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti.....	54

1. Üniter Bir Devletin Özellikleri.....	54
2. Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin Üniter Özellikleri.....	55
a) Tek Devlet.....	55
b) Tek Millet.....	55
c) Tek bir hükûmet olması.....	56
d) Hukuki egemenlik.....	57
D. Bölge Devleti Olarak Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti.....	60
1. İtalya.....	62
2. İspanya.....	63
3. Zanzibar'ın Özerkliğinin Oluşumu.....	66
4. İskoçya'nın Birleşik Krallıkta Özerkliğinin Oluşumu.....	68
E. DEĞERLENDİRME.....	71
IV. 1977 TARİHLİ TANZANYA ANAYASASI'NDA ZANZİBAR'IN YERİ.....	70
A. Tanzanya Anayasası'nın Tarihsel Gelişimi.....	70
B. Ülkesel Konumu.....	73
C. Tanzanya Devleti'nin Otoritesi.....	74
D. Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin Organları.....	75
1. Yürütme.....	76
a) Tanzanya Cumhurbaşkanı.....	76
b) Başbakan.....	78
c) Bakanlar Kurulu.....	81
2. Yasama.....	82
a) Kanun Koyma.....	84
b) Uluslararası Antlaşmaların Onaylanması.....	91
i. Bakanlar Kuruluna Sunulan Milletlerarası Antlaşmalar.....	92
ii. Tanzanya Parlamentosu'nun Onaylaması Gereken Antlaşmalar.....	92
iii. Milletlerarası Antlaşmaların Onaylanmasında Zanzibar'ın Statüsü.....	93
3. Yargı.....	94
a) Tanzanya Temyiz Mahkemesi'nin Yapısı ve Oluşumu.....	96
b) Tanzanya Temyiz Mahkemesi'nin Görevi ve Yetkileri.....	96
V. ZANZİBAR ANAYASASI'NDA ZANZİBAR'IN KONUMU.....	98
A. Bir Devlet Olarak Zanzibar.....	99
1. Zanzibar'ın Toprak Unsuru.....	101
2. Zanzibar Milleti.....	102
3. Zanzibar'ın Hükûmet Unsuru.....	103
VI. DEĞERLENDİRME.....	106

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TANZANYA BİRLİĞİ'NİN YASALLIĞININ ANALİZİ

I. ZANZİBAR DEVRİMİ VE ZANZİBAR HALK CUMHURİYETİ'NİN KURULMASI.....	108
A. 12 Ocak 1964'te Zanzibar'daki Olayın Değerlendirilmesi.....	109
1. Saldırı Suçu.....	113
2. Saldırı Suçunun Temel Unsurları.....	115
B. Tanganika'nın 1964 Yılında Zanzibar Devrimi'ne Katılımı.....	116
II. TANZANYA BİRLİĞİ'NİN KURUCU ANTLAŞMASININ HUKUKİ NİTELİĞİ	121
A. Tanganika ve Zanzibar'ın Anayasalarında Onaylama Şartı.....	122
B. Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması'nda Onaylama Şartı.....	123
III. TANZANYA BİRLİĞİ'NİN OLUŞUMUNA KARŞI ZANZİBAR'IN PROTESTO EDİP ETMEDİĞİ KONUSUNDA BİR DEĞERLENDİRME.....	125
A. Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Zımnen Kabul (<i>acquiescence</i>) İlkesi.....	125
B. Tanzanya Birliği'nin Kurulması Yönünde Zanzibar'ın Bakışı.....	128
IV. TANGANİKA VE ZANZİBAR BİRLİK ANTLAŞMASI'NIN YAPILMA SÜRECİNDE ZANZİBAR CUMHURBAŞKANI ÜZERİNDE TEHDİT KULLANILIP KULLANILMADIĞININ TARTIŞILMASI.....	134
V. TANZANYA BİRLİĞİ'NİN OLUŞMASINDAN ÖNCE REFERANDUM İÇİN GEREKLİ ŞARTLARIN VAR OLUP OLMADIĞININ İNCELENMESİ.....	141
VI. TANZANYA BİRLİĞİ'NİN KURUCU ANTLAŞMASINDA İYİ NİYET İLKESİNİN UYGULANMASI.....	145
VII. DEĞERLENDİRME.....	151
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	155
KAYNAKÇA.....	158
EKLER.....	178
ÖZGEÇMİŞ.....	181

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
AC	Appeal Cases / Temyiz Davaları
AIR	All India Reporter
AMNUT	the All Muslim National Union of Tanganyika / Tanganika'nın Tüm Müslüman Ulusal Birliği
ANC	the African National Congress / Tanganika Afrika Ulusal Kongresi
ASP	Afro-Shirazi Party / Afro-Şiraz Parti
B	baskı
Bkz	bakınız
BM/UN	Birleşmiş Milletler/ United Nations
C	Cilti
CCM	Chama Cha Mapinduzi / Devrim Partisi
CIA	Merkezî İstihbarat Teşkilatı/ Central Intelligence Agency
Çev	Çevirmen
ed/eds	editör/ editörler
EAMWS	East African Muslim Welfare Society/ Doğu Afrika Müslüman Refah Derneği
EU/AB	The European Union/ Avrupa Birliği
HC	High Court/ Yüksek Mahkemesi
İbid	Aynı yerde
İİT	İslam İşbirliği Teşkilatı
JUMIKI	Jumuiya ya Uamsho na Mihadhara ya Kiislam / Canlanma ve İslami Vaazları Derneği
NATO	The North Atlantic Treaty Organization / Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
op. cit	Adı geçen eser
P	Paragraf numarası
S	Sayfa numarası
S	Sayı
Ss	Sayfaları arasında
SC	Supreme Court (Hindistan Cumhuriyeti)
SMZ	Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar/ Zanzibar Devrimci Hükûmeti
TANU	Tanganyika African National Union / Tanganika Afrika Ulusal Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCA	The Tanzania Court of Appeal/ Tanzanya Temyiz Mahkemesi
TLR	Tanzania Law Review/ Tanzanya Hukuk Dergisi
TRA	Tanzania Revenue Authority/ Tanzanya Gelir Kurumu
UAD/ICJ	Uluslararası Adalet Divanı/ International Court of Justice
UAM	Uluslararası Askeri Mahkemesi
UCM/ICC	Uluslararası Ceza Mahkemesi/ International Criminal Court
UKPC	United Kingdom Privy Council/ Birleşik Krallık Özel Konseyi
UNGA	United Nations General Assembly/ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu

VAHS	Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi
ZLSC	Zanzibar Legal Services Centre/ Zanzibar Hukuksal Hizmetler Merkezi
ZNP	Zanzibar Nationalist Party/Zanzibar Milliyetçi Partisi
ZPPP	Zanzibar and Pemba People's Party/Zanzibar ve Pemba Halk Partisi

GİRİŞ

Tanganika ve Zanzibar Birleşik Cumhuriyeti Devleti, Tanganika ve Zanzibar arasında oluşturulan birlik ile meydana gelmiştir. Diğer bir deyişle, Tanganika ve Zanzibar eski devletleri günümüzdeki söz konusu devleti oluşturan iki devlet unsurudur. Tanganika ya da günümüzde bilindiği üzere Tanzanya Anakarası, bağımsızlığını 9 Aralık 1961 tarihinde Birleşik Krallık'tan kazanmıştır¹. Zanzibar da 10 Aralık 1963 tarihinde bağımsızlığını Birleşik Krallık'tan kazanmış ve monarşi hükümet sistemini benimsemiştir². Zanzibar'ın bağımsızlığını kazanmasından sadece bir ay sonra meşru hükümet devrilmiş ve monarşik parlâmenter hükümet feshedilerek başkanlık sistemi getirilmiştir.

22 Nisan 1964 tarihinde Zanzibar Halk Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı ve Tanganika Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı, Birlik Antlaşması'nı imzalayarak iki devleti tek bir devlet altında birleştirmişlerdir. Ancak, bu imzalar antlaşmaya bağlayıcılık kazandırmak için yeterli olmamıştır. Çünkü Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin Kurucu Antlaşması'nın geçerlilik kazanabilmesi, Tanganika ve Zanzibar yasama organlarının her ikisi tarafından da onaylanmasını gerektirmiştir. Tanganika Parlamentosu, 26 Nisan 1964 tarihinde Birlik Antlaşması'nı onaylamasına rağmen Zanzibar tarafından onaylandığına dair hiçbir kanıt bulunmamaktadır. Bu hukuki eksikliğin olmasına rağmen Tanganika ve Zanzibar Birleşik Cumhuriyeti kurulmuştur. Tanzanya bir isim olarak, Tanganika ve Zanzibar isimlerinin ilk hecelerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur³.

Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin Pan-Afrikanizm, soğuk savaş ve milliyetçilik tartışmalarının ortasında kurulduğu söylenebilir. Pan-Afrikanizm'i savunanlar Afrika Birleşik Devletleri'nin ortak bir birlik içinde her zaman tek devlet

¹ Tanganyika Independence Act, 1961/1961 tarihli Tanganika Bağımsızlık Yasası https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1961/1/pdfs/ukpga_19610001_en.pdf?timeline=true (24.10.2020).

² Zanzibar Act 1963/1963 tarihli Zanzibar Bağımsızlık Yasası https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1963/55/pdfs/ukpga_19630055_en.pdf (24.10.2020).

³ 11.12.1964 tarihli ve 61 sayılı Kanunun 2. maddesi uyarınca Tanganika ve Zanzibar Birleşik Cumhuriyetinin adı Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir. <https://tanzlii.org/tz/legislation/act/1964/70/61-1964.pdf> (21.04.2020).

olarak kurulmasını ileri sürmüşlerdir⁴. Doğu Afrika’da bağımsız Tanganika’nın ilk Cumhurbaşkanı ve aynı zamanda Zanzibar Tanganika ile birleşmesinden sonra Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti’nin ilk Cumhurbaşkanı Julius Nyerere’nin düşüncesine göre, Afrika Birleşik Devletini kurma hedefine ulaşmak için devletlerin bölgesel olarak birleşmeleri gerekir⁵. Bu nedenle, Nyerere Afrika Birleşik Devletleri’ni kurma hedefine ulaşmak amacıyla Doğu Afrika Federasyonu’nun oluşturması için diğer Doğu Afrika devletleri ile müzakerelere başladı⁶. Uganda ve Kenya’nın, Doğu Afrika Federasyonu’nun kurulmasına ilgi göstermemesi ve Zanzibar’daki monarşi hükümetinin devrim ile sona ermesi sonucunda Tanganika Cumhurbaşkanı Julius K. Nyerere ile Zanzibar Cumhurbaşkanı Abeid Amani Karume iki devleti birleştirdi⁷.

Tanganika ve Zanzibar Birliği’nin kuruluş nedenleri bazı araştırmalarda belirtilmesine rağmen Birliğin hukuki yönünü inceleyen çalışmalara rastlanılmamaktadır. Tanganika ve Zanzibar Birliği’nin yasallığının geniş ve ayrıntılı bir analizi bulunmadığı için, bu çalışmada, Tanganika ve Zanzibar Birliği’nin yasallığı konusu incelenecektir. Bu konuyu ele alırken şu temel soruya cevap aranacaktır: Tanganika ve Zanzibar’ın Birliği uluslararası ve ulusal hukuk çerçevesinde ne kadar yasalıdır?

⁴ Mucahit Yılmaz, “Pan-Afrikanizm’in İdeoloğu: Kwame Nkrumah”, *Dünya Bülten*, 15 Nisan 2013, <https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/pan-afrikanizmin-ideologu-kwame-nkrumah-h255878.html> (24.10.2020). Ayrıca bkz. Ali A. Mazrui, “Pan-Africanism and the Intellectuals: Rise, Decline and Revival”, *African Intellectuals: Rethinking Politics, Language, Gender and Development* ed. Thandika Mkandawire, London: Zed Books Ltd, 2005, ss. 56-77. Ayrıca bkz. Issa Gulamhussein Shivji, “Pan-Africanism or Imperialism? Unity and Struggle Towards a New Democratic Africa”, *African Sociological Review / Revue Africaine de Sociologie*, C. 10, S. 1, (2006), ss. 208-220.

⁵ Opoku Agyeman, “The Osagyefo, the Mwalimu, and Pan-Africanism: A Study in the Growth of a Dynamic Concept”, *The Journal of Modern African Studies*, C. 13, S. 4, (1975), ss. 653-675. Ayrıca bkz. Augustine Senan Ogunyeremuba Okwu, *Kwame Nkrumah and Julius K. Nyerere A Study of Their Policies and Programs in Historical Perspective*, (Yüksek Lisans Tezi), New Haven: Southern Connecticut State College, Faculty of Arts Graduate School of History, 1971, s. 141. Ayrıca bkz. Azaria Mbughuni, “Tanzania and the Pan-African Quest for Unity, Freedom, and Independence in East, Central, and Southern Africa: The Case of the Pan-African Freedom Movement for East and the Central Africa/Pan-African Freedom Movement for East Central and South Africa”, *The Journal of Pan-African Studies*, C. 7, S. 4, (2014), s. 212, s. 229.

⁶ David H. Johns, “East African Unity—Problems and Prospects”, *The World Today*, C. 19, S. 12, (1963), s. 536.

⁷ Zanzibar Hükümeti devrim yapılmadan önce düzenlenmiş olan müzakerelere gözlemci olarak davet edilmesine rağmen, Doğu Afrika Federasyondaki diğer büyük devletler tarafından pasifize edilme (bastrılma) ihtimalinden dolayı bu teklife sıcak bakmadı. Konu hakkında ayrıntılı tartışmalar için bkz. Issa Gulamhussein Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism: A Lesson from the Union of Tanganyika and Zanzibar*, Dar es Salaam: Mkuki na Nyota, 2008, s. 71-72. Ayrıca bkz. Azaria Mbughuni, op. cit, s. 214.

Tanganika ve Zanzibar Birliği hakkında yapılan araştırma ve inceleme çalışmalarında farklı görüşler sunulmaktadır. Shivji'nin Tanganika ve Zanzibar Birliği'ni ele aldığı çalışmasında, Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin [Kurucu] Antlaşmasını Tanzanya'nın ilk anayasası olarak değerlendirmiştir⁸. Ayrıca 2008 yılında yayımlanan başka bir kitabında Shivji, Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin Kurucu Antlaşması'nın Zanzibar tarafından onaylanıp onaylanmadığına dair geniş çaplı bir araştırma yapmıştır. Shivji, Birlik Antlaşması'nın Zanzibar tarafından onaylanmadığını ispat etmesine rağmen, ilk görüşünü değiştirmemiştir. Shivji ve bazı yazarlar Zanzibar'ın, Tanzanya Birliğine uzun süre karşı çıkmadığı için antlaşmayı zımnen onaylamış olduğunu ileri sürmektedirler⁹.

Bu çalışmada, yukarıdaki görüşlerle ilgili tartışmalar incelenecektir. Zanzibar, Birliğin oluşumundan bu yana Birliğe karşı hiçbir şekilde sessiz kalmamıştır. Zanzibar'ın Tanzanya Birliğine sadece genel siyasal sistem bakımından sıcak baktığı varsayılmaktadır. Bu çalışmada, Zanzibar'ın Birliğe katılmayı onaylayıp onaylamadığı incelenecektir.

Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin oluşumundan itibaren pek çok sorun ortaya çıkmıştır. Birliğin ortaya çıkan sorularından bazıları; Birliğin meşruiyeti başta olmak üzere Birliğin tarafları arasındaki eşitlik ve karşılıklı menfaat, Zanzibar ve Tanganika'nın ulusal ve uluslararası statüsünün ne olduğu, Tanganikalıların ve Zanzibarlıların Birliğin devam edip etmeyeceğı konusunda kesin bir karar oluşturmaması şeklindedir.

Bu çalışmada, Birliğin yürürlükte olduğu dönemde, Zanzibar ve Tanganika halklarının birlikten memnun olup olmadıklarının üzerinde de durulmaktadır. Bu araştırmanın üçüncü önemli noktası, Tanzanya Birliğinde Zanzibar'ın statüsüne dair tartışmaların da ele alınmasıdır. Burada, Tanzanya Cumhuriyeti Anayasası ve Zanzibar Anayasaları'nın ilgili bölümleri incelenmektedir. Bu araştırmanın ana hipotezini, "hukuki hakların hukuk dışı bir durumdan kaynaklanamayacağı (ex injuria jus non

⁸ Ibid, s. 16-17.

⁹ Abubakar Khamis Bakary, "The Union and the Zanzibar Question", *Zanzibar and the Union Question*, eds. Chris Maina Peter, Harub Othman, Zanzibar: Zanzibar Legal Services Centre, 2006, s. 9. Ayrıca bkz. Mohammed Bakari, Makulilo Alexander, "Between Confusion and Clarity: Rethinking the Union of Tanganyika and Zanzibar After 50 Years", *African Review*, C. 41, S. 1, (2014), s. 9. Ayrıca bkz. Mbunda Richard, "The Union and the Zanzibar Statehood Question", *African Review*, C. 41, S. 1, (2014), ss. 139-160.

oritur)” ilkesinin uygulamaları üzerinde durulması oluşturmaktadır¹⁰. Uluslararası teamül hukuku çerçevesinde devletlerin, hukuki olmayan araçlar yoluyla vuku bulan herhangi bir durumu, antlaşmayı ya da anlaşmayı tanımaması gerekmektedir¹¹.

Bu çalışma, giriş, sonuç ve öneriler kısmı hariç üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde Tanganika ve Zanzibar Birliği’nin oluşum nedenleri genel hatlarıyla incelenerek, üye devletlerin bu Birliğe neden ihtiyaç duyduğu, Birlik kurulana kadar hangi evrelerden geçtiği ele alınacaktır.

İkinci bölümde, Tanganika ve Zanzibar Birliği’nin Kurucu Antlaşması’nı oluşturan maddeler incelenerek, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti’nin Üniter Devlet olarak mı yoksa Federal Devlet olarak mı kurulduğu konusu tartışılacaktır. Tanganika ve Zanzibar arasında var olan Birliğin yapısını anlayabilmek için bu bölümde 1977 tarihli Tanzanya Cumhuriyeti Anayasası incelenecek ve Zanzibar’ın statüsü de irdelenecektir.

Üçüncü bölümde ise, Tanganika ve Zanzibar Birliği’nin kuruluşu ve meşruiyeti incelenecektir. Bu incelemenin gerçekleştirilebilmesi için, uluslararası hukuk ile ulusal hukukun ilgili konuları ele alınacak olup Tanzanya Birliği’nin yasallığının bulunup bulunmadığı yeniden gözden geçirilecektir. Bu nedenle bu bölümde ayrıntılı bir şekilde Zanzibar devrimi ve Zanzibar Halk Cumhuriyeti’nin kurulması, Zanzibar tarafından Tanzanya Birliği’nin [Kurucu] Antlaşması’nın onaylanmamasının hukuksal etkisi, zımnen kabulü (*acquiescence*) ilkesi, bir uluslararası antlaşmanın kabulü sürecinde bir devlet temsilcisinin üzerinde baskı kurulması ve Tanzanya Birliği’nin kurulmasından

¹⁰ İlkenin daha geniş bilgi için bkz. Sherman L. Cohn, “Ex Injuria Jus Non Oritur: A Principle Misapplied”, *Santa Clara Law Review*, C. 3, S. 1, (1962), ss. 23-42.

¹¹ Shaw’un düşüncesinde, “Bu yaklaşım özellikle Japonya’nın 1931 yılında Mançurya’yı istilas ile uygulamaya geçirilmiştir. ABD Dışişleri Bakanı, 1932’de hukuka aykırı istilanın, ulusal politikanın bir aracı olarak savaşı yasaklayan 1928 Paris Antlaşması’na (Kellogg-Briand Paktı) aykırı olduğu için tanınmayacağını ilan etmiştir. Söz konusu doktrin, 1945 yılından sonra bir kez daha gözden geçirilmiştir. BM Şartı’nın 2(4). maddesi, herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne karşı kuvvet kullanma tehdidini ya da kuvvet kullanılmasını yasaklarken; 1949 tarihli Devletlerin Hakları ve Ödevleri Bildirisi taslak metni, tehdit veya güç kullanımıyla veya uluslararası hukuka ve uluslararası düzene aykırı diğer yollarla devletlerce kazanılan toprakların tanınmayacağını vurgulamıştır. 1970 tarihli Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirgesi, ayrıca, kuvvet kullanımı tehdidinden veya kuvvet kullanımından kaynaklanan hiçbir toprak kazanımının hukuki olarak tanınmaması amacına yönelik bir hüküm içermiş ve Orta Doğu’daki uyuşmazlık çözümüne ilişkin Güvenlik Konseyi’nin 242 (1967) sayılı kararı ise ‘savaş yoluyla toprak kazanımının kabul edilmezliğini’ vurgulamıştır.” Ayrıca daha geniş bilgi için bkz. Malkolm Nathan Shaw, *Uluslararası Hukuk*, çev. İbrahim Kaya ‘vd’, 8. b, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2018, s. 332-333.

nce referandum yapılmasının gerekip gerekmediği konusundaki yasal durum incelenecektir.

Bu araştırma, Tanganikalılara ve Zanzibarlılara Birliğin ilişkilerinin geliştirilmesi ve iyileştirilmesinde yardımcı olabilecek genel önerilerle tamamlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TANGANİKA VE ZANZİBAR BİRLİĞİ’NİN OLUŞUMUNUN

TARİHSEL ARKA PLAN

Bu bölümde, Tanganika’nın ve Zanzibar’ın bağımsızlıklarını kazanmalarının öncesinin ve sonrasının tarihsel arka planı, Tanganika ve Zanzibar’ın Birleşik Krallık tarafından nasıl ayrı ayrı kolonileştirildiği anlatılmıştır. Buna ek olarak bu bölümde, Tanganika ve Zanzibar Birliği’nin oluşmasında ortaya çıkan farklı faktörler tartışılmıştır. Bu faktörlerden bazıları Birliğin yasal dayanağının tartışılması konusunda esaslı rol oynamıştır.

Dolayısıyla bu bölümde, öncelikle Tanganika’nın ve Zanzibar’ın bağımsızlıklarının tarihsel arka planına değinildikten sonra, Tanganyika ve Zanzibar Birliği’nin oluşumuna neden olan ortak faktörler anlatılmıştır.

I. BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ

A. Tanganika

Tanganika ya da günümüzde genel olarak anıldığı üzere Tanzania Anakarası, güneyinde Mozambik, Malawi ve Zambia; batısında Kongo, Burundi ve Ruanda; kuzeyinde Uganda ve Kenya ve doğusunda Hint Okyanusu’ndaki Zanzibar adaları ile sınırdır.

Tanganika bağımsızlığını 1961 yılında Birleşik Krallık’tan kazanmıştır. Ancak Birleşik Krallık Tanganika’da yerleşmeden önce Tanganika, 1880’den beri Alman Doğu Afrika’sının bir kolonisi olmuştur¹². 1919’dan 1949 yılına kadar Tanganika, Birleşik Krallık’ın egemenliği altında kalmıştır. Daha sonra Tanganika, Birleşmiş Milletler Güvenli Bölgesi (Manda Yönetimi) olarak Birleşik Krallık kontrolü altında tutulmuştur. Birçok Afrika devleti gibi Tanganika’da da işçi sendikaları, siyasal partiler ve dini örgütler, bağımsızlık kazanmak için mücadele etmiştir¹³.

Almanların Tanganika’da egemen olduğu dönemde de bağımsızlık mücadelesi verilmiştir¹⁴. Birleşik Krallık’ın egemenliği döneminde devam eden bağımsızlık

¹² Thomas Methuselah Msaky, *Tanganyika: The Road to Independence*, (Yüksek Lisans Tezi), Rhode: The University of Rhode Island, Institute of Political Science, 1964, s. 10-19.

¹³ Godfrey Mwakikagile, *Africa 1960-1970: Chronicle and Analysis*, California: Custom Books Publishing, 2009, s. 186.

¹⁴ Maji Maji isyanı, 1907 yılından 1905 yılına kadar Alman sömürge yönetimine karşı silahlı mücadele vermişti. Konu hakkında ayrıntılı tartışmalar için bkz. John Iliffe, “The Organization of the Maji Maji

mücadelesinin verilmesinde en çok grev yöntemine başvurulmuştur. 1939 ve 1947 yıllarında Tanga ve Darüsselam kentlerinde yapılmış olan grevlerin ortak noktaları Afrikalılar ve Batılılar arasında eşitlik talebidir. Said'in belirttiği gibi grevler; "koloni devletlerinin Liman İşçileri Sendikası'nın teşekkülü ve nihai olarak sendikaların kütüğe geçirilmesi için uygun yasaları yürürlüğe koymaları adına gerekli koşulları sağlamıştır"¹⁵. İşçi sendikalarının serbest bir şekilde kurulması, bağımsızlık iradesini arttırmıştır.

Bu bağlamda, Tanganika Afrika Ulusal Birliği (TANU), Tanganika'nın Tüm Müslüman Ulusal Birliği (AMNUT), Birleşmiş Tanganika Partisi (UTP) ve Tanganika Afrika Ulusal Kongresi (ANC), gibi farklı partiler demokratik değişiklikler için oluşturulmuştur. 1958–59 ve 1960 yıllarında demokratik genel seçimler yapılmıştır. Seçimlerin sonucunda bağımsızlık yanlısı partilerden TANU ezici bir çoğunlukla iktidara gelmiştir¹⁶. Kurulan yeni Tanganika Hükûmeti ve Birleşik Krallık arasında yapılan görüşmelerde, Tanganika'nın 1961 yılı aralık ayında tam bağımsızlık elde etmesi konusunda anlaşma sağlanmıştır. 22 Nisan 1964 tarihinde Tanganika ve Zanzibar adlı bağımsız devletlerin cumhurbaşkanları Birlik Antlaşması'nı imzaladıktan sonra, Tanzania yeni bir devlet olarak kurulmuştur¹⁷. Tanzania Birliği'nin olduğu dönemde Tanganika'nın nüfusu yaklaşık 10 milyondur.

B. Zanzibar

Zanzibar iki ana ada olan Unguja ve Pemba'nın yanısıra Hint Okyanusu'nda ve Doğu Afrika kıyısında yer alan küçük adalardan oluşmaktadır¹⁸. Zanzibar'ın nüfusu 1 milyon 304 bindir ve yüzölçümü 2848 km²'den bir alanı kapsamaktadır¹⁹.

Rebellion", *Journal of African History*, C. 8, S. 3, (1967), ss. 495-512. Ayrıca bkz. Nadra Hashim, *Language and Resistance in Zanzibar*, (Doktora Tezi), Virginia: The University of Virginia, Department of Politics, 2006, s. 136.

¹⁵ Mohammed Said, "Islam and Politics in Tanzania", https://www.islamtanzania.org/nyaraka/islam_and_politics_in_tz.html (02.01.2019).

¹⁶ The Commonwealth, *United Republic of Tanzania: History*, <http://thecommonwealth.org/our-member-countries/united-republic-tanzania/history> (02.01.2019).

¹⁷ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgiler edinmek için 3. Bölüm sayfa 117 bakınız.

¹⁸ Pemba Adası'nı çevreleyen küçük yerleşim alanları bulunan bazı adaların listesi: Fundo Adası, Kojani Adası, Kokota Adası, Makoongwe Adası, Panza Adası, Shamiani Adası, ve Uvinje Adası'dır. Unguja Adası'nı çevreleyen küçük yerleşim alanlarına sahip bazı adaların listesi: Mnemba Adası, Tumbatu Adası, ve Uzi Adasıdır.

¹⁹ Tanzania'da genel nüfus sayımı 2012 yılında yapılmıştır. <https://www.nbs.go.tz/index.php/en/> (20.01.2019).

Adaları ilk olarak 15. yy'da Portekizliler işgal etmiştir²⁰. Lakin Zanzibar Adası'nda bulunan yerlilerin karşı koymasından dolayı "adalarda asla tam hâkimiyeti kuramamışlardır"²¹. Zanzibar yerlileri, Portekizlilere karşı Ummanlılardan yardım istemişlerdir²². Ummanlılar Zanzibar'a geldiklerinde Portekizlileri yenmiş, Zanzibar yerlileri ile ortak bir ittifak kurmuş ve Zanzibar'da devamlı kalmışlardır²³. Umman Sultanlığı'nın Zanzibar üzerindeki nüfuzu zamanla artmış, ticari aktivitelerini genişletmek üzere 1840 yılında sultan Sayyid Said, Umman'ın başkentini Maskat'tan Zanzibar'a taşımıştır²⁴.

Bu bağlamda, Zanzibar Umman'ın yeni başkenti olduğu için kısa sürede birçok devlet Zanzibar'da konsolosluk açmıştır²⁵. İlk konsolosluk ABD tarafından 1833 yılında, diğer konsolosluklar sırasıyla 1841 yılında Birleşik Krallık ve 1844 yılında Fransa tarafından açılmıştır²⁶. 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Afrika'nın Zanzibar Sultanlığı ile ilişkiler kurmuştur²⁷. Bu sayede Zanzibar, dünyanın pek çok farklı

²⁰ Michael Hitchcock, "Zanzibar Stone Town Joins the Imagined Community of World Heritage Sites", *International Journal of Heritage Studies*, C. 8, S. 2, (2002), s. 157. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13527250220143931?needAccess=true> (22.11.2018).

²¹ Daniel Rhodes, Colin Breen, 'vd', "Zanzibar: A Nineteenth-Century Landscape of the Omani Elite", *International Journal of Historical Archeology*, C. 19, S. 2, (2015), s. 338.

²² Portekizliler öncesinden ve sonrasında Zanzibar'ın tarihsel açıdan genel bir değerlendirmesi için bkz.: Ahmet Kavas, "ZENGİBAR: Doğu Afrika'da Ada ve Burada XVIII-XX. Yüzyıllarda Hüküm Süren Sultanlık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2013, C. 44, <https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/44/C44014293.pdf> (30.06.2018).

²³ Nadra Hashim, *Language and Collective Mobilization: The Story of Zanzibar*, Lanham: Lexington Books, 2009, s. 24.

²⁴ Umman ya da resmî adıyla Umman Sultanlığı, Orta Doğuda bulunan bir devlettir. "19. yüzyılda ise Maskat (Umman'ın başkent), Basra Körfezi'nden Doğu Afrika'da Zanzibar'a kadar yayılan Umman ve Maskat Sultanlığı'nın merkezi haline gelmiştir". Bkz. Hüseyin Faruk Şimşek, *1945-1971 Arası Dönemde İngiltere'nin Basra Körfezi Politikası: Şeyhlikler Üzerine Bir İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler, 2018, s. 19. Ayrıca bkz. Hashim Hussain Al-Mousawi, *A History of Omani-British Relations, With Special Reference to The Period 1888-1920*, (Doktora Tezi), Glasgow: The University of Glasgow, Department of Modern History, 1990, s. 46. <http://theses.gla.ac.uk/4350/> (20.05.2018).

²⁵ Ruth Nora Cyr, *Twenty Century of Africa*, New York: Writers Club Press, 2001, s. 500.

²⁶ Claud Hollis, "Zanzibar Present Condition and Interest", *Journal of African Society*, C. 28, S. 11, (1929), s. 219. Ayrıca bkz. Norman Robert Bennett, "France and Zanzibar, 1844 to the 1860s", *The International Journal of African Historical Studies*, C. 7, S. 1, (1974), ss. 27-57. <http://www.jstor.com/stable/216552> (10.01.2019).

²⁷ Ayrıca Zanzibar Sultanlığı ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin sömürge mi koloni mi döneminin içeriği için bkz: Hatice Bavatan, *Understanding Afrika-yi Osmani in the late Ottoman Period: The case of Zanzibar/Geç Osmanlı Döneminde Afrika-yi Osmani Anlamak: Zanzibar Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003. Ayrıca bkz. Mehmet Tütüncü, *Relations Between the Ottoman Empire and the Zanzibar Sultanate (1877- 1907): Documents from Ottoman Archives in Istanbul*, International Conference Omani Role in East Africa 11-12 Aralık 2012, C. 2, 2013.

yerinden insanların dikkatini çekmiştir²⁸. Zanzibar'ın uygun iklim ve ekonomik koşulları İran, Hindistan, Avrupa ve Arabistan'dan birçok insanı adaya çalışmaya ve yerleşmeye çekmiştir²⁹.

1856 yılında Umman ve Zanzibar'ın sultanı olan Seyyid Said'in ölümünün üzerine Umman'da yaşamış olan büyük oğlu Süveynî ile Zanzibar'da yaşamış olan küçük oğlu Mâcid arasında taht kavgası çıkmıştır. Süveynî, babasının hükümrانlığını kendisine isterken Mâcid buna karşı direnmiştir. “*Aralarındaki ihtilat Hindistan genel valisi Lord Canning'in hakemliği*”³⁰ tarafından Umman Sultanlığı'nın iki kardeş arasında bölünmesiyle sonuçlanmıştır; Süveynî, Umman'ı, Mâcid'in de Zanzibar'ı (ve Doğu Afrika sahilinde bulunan bölgeleri) yönetebilecekleri kararlaştırılmıştır³¹. Al-Mousawi'ye göre, Lord Canning tarafından verilen kararın etkisi “Afro-Umman İmparatorluğu'nun sonu olmuş ve Zanzibar ile Umman'ı farklı devletler haline getirmiştir”³². Zanzibar Sultanlığı ve Umman Sultanlığı'nın ikiye ayrılması için verilen karar, Birleşik Krallık için Hint Okyanusu'ndaki hâkim pozisyonunu garanti altına almasını oldukça kolaylaştırmıştır³³. Bu vesileyle, Umman'ın Zanzibar'daki nüfuzu da bu durumdan olumsuz yönde etkilenmiş ve nihayet, Umman ile Zanzibar arasındaki bağlantı tamamıyla sona erip, ayrı devlet olarak sayılmıştır.

1890 yılında Almanya ve Birleşik Krallık arasındaki Helgoland-Zanzibar Antlaşması ile birlikte Zanzibar, İngiliz korumacılığı altında tipik bir sömürgeyi yansıtıyordu. Turki'ye göre, İngiliz nüfuzu tahtın kime geçeceği meselesinde olduğu gibi içişlerine karışma hususunda da gün geçtikçe daha baskın bir hâle gelmiştir³⁴.

²⁸ R. J. Gavin, “The Bartle Frere Mission to Zanzibar, 1873”, *The Historical Journal*, C. 5, S. 2, (1962), ss. 122-148. <http://www.jstor.com/stable/3020319> (10.01.2019).

²⁹ William Harold Ingrams, *Zanzibar Its History and Its People*, London: Frank Cass and Com Ltd, Digital Printing 2005, s. 20.

³⁰ Ahmet Özel, “Macid b. Said: Bû Saîd Hânedanına Mensup Zengibar Sultanı (1856-1870)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2003, C. 27, s. 298. <https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/27/C27008877.pdf> (13.10.2020).

³¹ United Nations, *Reports of International Arbitral Awards: Arrangement for the Settlement of Differences Between the Sultan of Muscat and the Sultan of Zanzibar, And the Independence of Their Respective States*, 2 April 1861, Vol. XXVIII, s. 107-114. http://legal.un.org/riaa/cases/vol_XXVIII/107-114.pdf (10.01.2019).

³² Nadra Hashim, *Language and Collective Mobilization: The Story of Zanzibar*, s. 48.

³³ William Matthew, Flinders Petrie, ‘vd’, *Book of History. A History of All Nations from the Earliest Times to the Present*, USA: The Grolier Society, 1915, s. 2295.

³⁴ Benyan Saud Turki, “Sayyid Khalid Bin Barghash, Britain and the Throne of Zanzibar”, *Anaquel de Estudios Árabes*, C. 21, S. 1, (2010), ss. 35-53. Ayrıca bkz. Michael Lofchie, *Zanzibar Background to Revolution*, Princeton: Princeton University Press, 1965, s. 58. Ayrıca bkz. Seithy Chachage,

1950'li yıllarda Zanzibar'ın bağımsızlık mücadelesi için siyasî partiler kurulmaya başlamıştır. Zanzibar'ın bağımsızlığı için ilk kez mücadele eden siyasî partiler Zanzibar Milliyetçi Partisi (ZNP), Afro-Şirazi Partisi (ASP), ve Zanzibar ve Pemba Halk Partisi'dir (ZPPP)³⁵. Zanzibar'ın bağımsızlığa ulaşması ve Zanzibar'da anayasa yapılması amacıyla 1962 ve 1963 yıllarında İngiltere'de iki konferans düzenlenmiştir³⁶. Prensip olarak, siyasî partilerin tamamı, Sultan'ın "Zanzibar Devleti'nin Başkanı" olarak devam etmesi garantisini vermiştir. 1963 yılı temmuz ayında yapılan genel seçimleri müteakip ZNP-ZPPP koalisyonu ara dönem hükûmetini oluşturmuş ve 10 Aralık 1963 tarihinde Zanzibar tam bağımsızlığını Birleşik Krallık'tan kazanmıştır.

Zanzibar'ın bağımsızlığını kazanmasından sadece bir ay sonra meşru hükûmetin ASP tarafından kanlı bir şekilde devrilmesiyle, hükûmeti ASP ele geçirmiş ve Monarşik hükûmet sistemini feshederek başkanlık sistemini getirmiştir³⁷. 22 Nisan 1964 tarihinde Zanzibar Halk Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı ve Tanganika Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Birlik Antlaşması'nı imzalayarak iki devleti tek bir devlet altında birleştirmişlerdir. Bu Birlik oluşturulduğunda Zanzibar'ın nüfusu yaklaşık olarak üç yüz bindi. Tanganika ve Zanzibar'ın birleşme nedeni aşağıdaki bölümde yer almaktadır.

II. ZANZİBAR VE TANGANİKA ARASINDAKİ BİRLEŞMEYE SEBEP OLAN FAKTÖRLER

Bir grup eyaletin veya devletin bir araya gelerek birlik, federasyon veya konfederasyon oluşturmaya farklı etkenler sebep olabilmektedir. Bu öğeler, birçok gruba bölünebilir ama çalışmada "ekonomik" ve "politik" olarak iki ana hususta

Environmental Aid and Politics in Zanzibar, Dar es Salaam: Dar es Salaam University Press, 1996, s. 35.

³⁵ Yahya Khamis Hamad, Chris Maina Peter, "Elections in Zanzibar and Their Consequencies: ZEMOG and Miafaka", *Zanzibar: The Development of the Constitution*, eds. Chris Maina Peter, Immi Sikand, Zanzibar: Zanzibar Legal Services Centre, 2011, ss. 119-180, s. 126.

³⁶ Ibid. s. 133.

³⁷ 12 Ocak 1964 tarihinde Zanzibar Devrimi gerçekleşmeden önce Zanzibar siyasi durumu ile ilgili anlamak için bkz, Jonathon Glassman, "Sorting out the Tribes: The Creation of Racial Identities in Colonial Zanzibar's Newspaper Wars," *The Journal of African History*, C. 41, S. 3 (2000), ss. 395-428. Ayrıca bkz. Michael Lofchie, "Party Conflict in Zanzibar", *The Journal of Modern African Studies*, C. 1, S. 2, (1963), ss. 185-207. Ayrıca bkz, Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism: A Lesson from the Union of Tanganyika and Zanzibar*, s. 20-30. Bkz, Jane Campbell, "Multiracialism and Politics in Zanzibar", *Political Science Quarterly*, C. 77, S. 1, (1962), s. 87.

temellendirme yapılmaktadır³⁸. Bu iki husus; herhangi bir birliği politik veya ekonomik tehdiye ya da rekabete karşı savunma yapılabilen sebepler olarak kabul görmüştür³⁹.

Tanzanya Birliği, Zanzibar Halk Cumhuriyeti ve Tanganika Cumhuriyeti arasında 22 Nisan 1964 tarihinde yapılan antlaşma uyarınca kurulmuştur. Tanganika ve Zanzibar'ın birleşmesine neden olan ana faktörlerin bu iki devletin karşı karşıya olan iç ve dış tehditler olduğu söylenebilir. Pan-Afrikanizm ideolojisi altında yaratılan Afrika Birleşik Devletleri'nin kuruluş hedefine ulaşmak için Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin bir başlangıç teşkil edebileceği de göz önünde bulundurulmaktadır⁴⁰.

A. Pan-Afrikanizm

Pan-Afrikanizm, Afrikalılık ideolojisini temel alarak doğmuştur. Pan-Afrikanizm "... Afrikalıların insanlığını ve itibarını yerine koyma felsefesi"⁴¹ olarak ortaya çıkmıştır. Diğer devletler gibi Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin de Afrika'da tek bir devlet kurmak amacıyla Afrika halkını birliğini sağlamayı hedeflediği söylenebilir. Tanganika ve Zanzibar halkının din, dil, renk, etnik kökeni ve coğrafi konum gibi ortak değerleri paylaştığı için tek bir devlette birleşmelerinin kolay olabileceği düşünülmüştür. Din, dil, renk, etnik kökeni ve coğrafi konum gibi ortak noktaları bulunan devletlerin uluslararası ilişkilerde daha etkin olabilmek amacıyla birleşmesi mümkündür⁴². Din, dil, renk, etnik kökeni ve coğrafi konum gibi ortak değerleri barındıran en bilindik devletlerin oluşturduğu birlikler ise şu şekildedir: Irak Krallığı ve Ürdün Krallığı arasındaki Arap Birliği⁴³, Mısır ve Suriye tarafından oluşturulmuş

³⁸ Edward D. Mansfield, Helen V. Milner, "The New Wave of Regionalism", *International Organization*, C. 53, S. 3, (1999), ss. 589-627. Ayrıca bkz. Richard E. Baldwin, *The Causes of Regionalism*, Geneva: Blackwell Publishers Ltd, 1997, s. 866. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/1467-9701.00107> (20.06.2018).

³⁹ Baregu Mwesiga, "Economic and Military Security", *From Cape to Congo: Southern Africa's Evolving Security Challenges*, eds. Baregu Mwesiga, C. Landsberg, Colorado USA: Lynne Rienner Publisher, 2003, s. 21. Ayrıca bkz. Mbunda, op. cit., s. 141.

⁴⁰ Mbunda, ibid.

⁴¹ Horace Campbell, "Julius Nyerere: Between State-Centred and People-Centred Pan-Africanism", *Africa's Liberation: The Legacy of Nyerere*, eds. Chambi Chachage, Annar Cassam, Kampala: Pambazuka Press, 2010, s. 44.

⁴² Maurice Bloch, "The Moral and Tactical Meaning of Kinship Terms", *Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, C. 6, S.1, (1971), ss. 79-87. Bkz. Montserrat Guibernau, "Anthony D. Smith on Nations and National Identity: A Critical Assessment", *Nations and Nationalism*, C.10, S.1, (2004), ss. 125-141.

⁴³ Bu birlik sadece 5 ay sürmüştür. 14 Temmuz 1958 tarihinde gerçekleştiren kanlı askeri darbe sonucunda monarşi yıkılmış yerine Cumhuriyet rejimi kurulmuştur. Derbenin hemen bir hafta sonrasında da Arap Federasyonu'nun dağıldığı ilan edildi.

Birleşmiş Arap Cumhuriyeti⁴⁴, Zanzibar ve Tanganika Birliği⁴⁵. Tüm bu birlik devletlerin oluşumlarının ana sebebi; kuvvetli tarihi arka plan veya işbirliği içinde yer alan devletlerdeki halkların paylaştığı değerlere dayanmasıdır.

Söz konusu Tanganika ve Zanzibar Birliği, Zanzibarlıların ve Tanganikalıların tarihi olarak aynı nitelikleri ve değerleri paylaşımları sonucu oluşmuştur. Nyerere'nin ifadesine göre, "Tanganika ve Zanzibar her şey için birbirine komşudur. Aynı zamanda tarih Unguja'nın bütününün (Zanzibar) ve Tanganika'nın kıyı alanının büyük bir kısmının sadece bir devlet olan Zanzibar Sultanlığı tarafından yönetilmiştir"⁴⁶.

1884-1885 tarihli Afrika'nın Sömürgeleştirilmesi için yapılmış olan Berlin Konferansı düzenlenmeden önce tüm Afrika'nın kıyı kesimi ve Doğu Afrika'nın bazı iç kesimleri ekseriyetle Zanzibar Sultanlığı tarafından kontrol edilmiştir. Zanzibar Sultanlığı, hükümrانlığının son dönemlerinde Afrika'nın iç kesimlerine olan ilgisi önemli ölçüde azalmıştır⁴⁷. Zanzibar Sultanlığı'nın iç bölgelere dair ilgisi ya mağlubiyetlerle ya da Birleşik Krallık'ın ve Almanların daha fazla bölge almasına sebep olan antlaşmaların sonucudur⁴⁸. Nihayetinde, Zanzibar bağımsızlık kazandığında Zanzibar'ın egemenliğinde coğrafi olarak sadece Unguja Adası, Pemba Adası ve çevredeki diğer adalar kalmıştır.

Tanganika ve Zanzibar'ın Birliği, Afrika akrabalığının sonucu olduğu fikri birkaç yazar tarafından desteklenmektedir. Örnek olarak Mwakikagile, "...bu iki devleti birleştirme fikri, iki devletin bağımsızlıkları kazanmalarından çok öncedir. Eğer ASP ve TANU kazanmış olsalardı devletlerini birleştirmeyi düşünüyorlardı" şeklinde kısa bir tarihsel arka plan da sunmuştur⁴⁹. Ayrıca, Shivji'ye göre, Tanganika ve Zanzibar

⁴⁴ Konu hakkında tartışmalar için bkz. Eugene Cotran, "Some Legal Aspects of the Formation of the United Arab Republic and the United Arab States", *The International and Comparative Law Quarterly*, C. 8, S. 2, (1959), s. 347.

⁴⁵ Aboud Jumbe, *The Partner-ship: Tanganyika and Zanzibar Union: 30 Turbulent Years*, Dar es Salaam: Amana Publishers, 1994, s. 54.

⁴⁶ The Tanganyika Parliament, *The Hansard: Tanganyika Parliament Session No. 11 of 25th April 1964*, s. 2-3. / Tanganika Parlamentosu, *Tutanak Dergisi: 11. Oturum, 25 Nisan 1964*, s. 2-3.

⁴⁷ Bennett N. Robert, *The Arab Power of Tanganyika in the Nineteenth Century*, (Doktora Tezi), Boston: The University of Boston, 1961. Ayrıca bkz. Neville Chittick, "Kilwa and the Arab Settlement of the East African Coast", *The Journal of African History*, C. 4, S. 2, (1963), s. 179.

⁴⁸ Dukes Jack Richard, *Heligoland, Zanzibar, East Africa: Colonialism in German Politics, 1884-1890*, (Doktora Tezi), Illinois: The University of Illinois, 1970, s. 39.

⁴⁹ Mwakikagile Godfrey, *The Union of Tanganyika and Zanzibar: Product of The Cold War?*, <http://internationalpublishers.tripod.com/id8.html> (12.09.2019).

arasındaki “birlik” fikri ilk defa 1956 yılında Zanzibar’da düzenlenen ASP grup toplantısında ortaya atılmıştır⁵⁰. Fakat bu fikir, ateşli ASP mensupları tarafından isabetli bir fikir olmayacağı öngörülmüştür⁵¹. Bu yüzden ASP üyelerinden bazıları ayrılıp yeni bir siyasi parti olarak ZPPP’yi kurmuştur⁵².

Nyerere, Afrika devleti kurma stratejisini öne sürdüğünde, bu amacına bölgesel olarak başlamayı düşünmüştür⁵³. Nyerere, devletlerin büyük ölçekli tek bir bölge içerisinde birleşmesi fikrini savunmuştur. Nyerere’ye göre, “eğer iki devlet katılabilirse üç de katılabilir; eğer üç katılabilirse otuz da katılabilir. Bu sebeple Afrika Birliği beyhude değildir”⁵⁴. Nyerere’ye göre:

“...Doğu Afrika Federasyonu’nu oluşturmak üzere komşularımızla aynı istekle, hevesle işbirliği yapmaya devam edilmesi konusunda ısrar etmeliyim. Birliğimiz (Tanganika ve Zanzibar Birliği), Doğu Afrika Federasyonu’na erişmek üzere atılan bir adımdır ve inanıyoruz ki Doğu Afrika Federasyonu da Afrika Birliği’ne ulaşmak için atılmış bir adımdır.”

Ancak Nyerere, Biafra’yı Nijerya’dan bağımsız bir devlet olarak tanıdığını ilan ettiğinde daha önce öne sürdüğü (bölgesel bir Afrikanizm ideolojisi) fikirleriyle çok çelişmiş ve Nijerya’nın egemenliğine karşı olduğu için eleştirilmiştir⁵⁵. Biafra’yı egemen bir devlet olarak tanıma kararı, tüm Afrika devletlerinin birleşme hedefiyle çelişiyordu⁵⁶. Tanganika ve Zanzibar, Afrika birliğini desteklemek için bir araya

⁵⁰ Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism: A Lesson from the Union of Tanganyika and Zanzibar*, s. 31.

⁵¹ Sheriff Abdul, “Race and Class in the Politics of Zanzibar”, *Africa Spectrum*, C. 36, S.1, (2001), s. 305.

⁵² Gerth A. Myers, “Narrative Representations of Revolutionary Zanzibar”, *Journal of Historical Geography*, C. 26, S. 3, (2000), s. 434.

⁵³ Frontera Ann, *The Mirror of the Future? A Study of the Union of a Minor Power with a Greater Political Entity, Zanzibar and Tanganyika*, (Yüksek Lisans Tezi), Pittsburgh: Duquesne University, 1969, s. 56. Shivji’ye göre, “Julius Nyerere, Afrika Birliğine büyük bir inançlıydı. Ama o pragmatik bir politikacı olarak, Afrika Birliği’nin bütünlüğünü gerçekleştirmek için adım adım ister siyasi ister ekonomik bir bölgesel bütünleşmeyle başlaması”, Konu hakkında tartışmalar için bkz. Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism: A Lesson from the Union of Tanganyika and Zanzibar*, s. 69-99.

⁵⁴ The Tanganyika Parliament, op. cit, s. 3-4.

⁵⁵ Opoku Agyeman, op. cit, ss. 653-675. Ayrıca bkz. Vaughan CM, “The Politics of Regionalism and Federation in East Africa, 1958-1964”, *The Historical Journal*, C. 62, S. 2, (2018), ss. 519-540. Ayrıca konu hakkında tartışmalar için bkz. Richard Theuman, *An Analysis of Tanzania's Recognition of Biafra*, (Yüksek Lisans Tezi), Montreal: McGill University, Department of Economics and Political Science, 1972.

⁵⁶ Biafra, 30 Mayıs 1967 tarihinde Nijerya’dan bağımsızlığını ilan etmiştir. Nyerere, Biafra’yı ‘bağımsız’ devlet olarak tanıdığını belirtti. Nyerere oldukça saygı değer biri olarak, Nijerya’nın egemenliğini ve bütünlüğünü tehlikeye sokmamak için, Nijerya Hükümeti ile Biafra arasındaki çatışmaları barışçı

geldiyse, Nyerere, Biafra'nın Nijerya'dan ayrılarak bağımsız bir Biafra devleti kurması girişimini neden destekledi? Pan-Afrikanizm stratejisinin eksik olan unsuru Afrika topluluklarını politik, ekonomik ve sosyo-kültürel alanlarda birleştirmek üzere, doğrudan bir liderlik kavramı sağlanamamasında bulunmaktadır⁵⁷. Her Afrikalı lider kendi Pan-Afrikanizm vizyonunu sunmaktadır.

Bu çalışmanın ilerleyen kısımlarında da görüleceği üzere Tanganika ve Zanzibar Birliği, Pan-Afrikanizm'e doğru bölgesel Afrikanizm için bir başlangıç noktası olurken, aynı zamanda Doğu Afrika Devletleri'nin katılmaları için bir şans sağlayabilirdi. Örneğin, Birleşik Arap Devletleri Sözleşmesi'nde⁵⁸, Irak ve Ürdün Arap Federasyonu'nda veya Avrupa Birliği'ne katılmak için Kopenhag kriterlerinde, kendi bünyelerine katılmak isteyen yeni devletler için şartlar vardır. Öte yandan, Zanzibar ve Tanganika Birliği'ne üye olmak isteyen Doğu Afrika devletlerine hiçbir açık kapı bırakılmamıştır.

Tanganika ve Zanzibar'ın birleşmesinin Pan-Afrikanizm ideolojisinin bir sebebi olduğuna karşı olanlara göre, Zanzibar devriminden hemen sonra komünist devletlerin Zanzibar üzerindeki nüfuzunun Batı Bloğu devletlerinin menfaatlerine karşı bir tehdit oluşturduğuna inanmışlardır⁵⁹. Zanzibar, Afrika ve Asya arasında merkez bir konumda olduğu için, komünist devletlerin politikalarının yayımlaması Afrika ve Asya devletlerine daha kolay olacaktır⁶⁰. Zanzibar ve Tanganika arasındaki birliğin Zanzibar'da kurulan komünist devletlerin etkisini önlemek için Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık tarafından öne sürüldüğünü söylenmiştir⁶¹. Tanganika ve Zanzibar'ın birleşmesinin Pan-Afrikanizm ideolojisinin bir sebebi olduğuna karşı

yollarla çözmeliydi. Konu hakkında ayrıntılı tartışmalar için bkz: Lasse Heerten, Dirk Moses, "The Nigeria-Biafra war: Postcolonial Conflict and the Question of Genocide", *Journal of Genocide Research*, C. 16, S. 3, (2014), s. 176.

⁵⁷ Cemil Doğan İpek, "Afrika Birliği Örgütü ve Kıtada İşbirliği Arayışları", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, C. 1, S. 3, (2012), s. 127.

⁵⁸ 1. madde birliğe katılma hakkı sağlamıştır. Maddeye göre, '... Bu birliğe, katılmak isteyen diğer Arap devletlerine de açıktır...' https://archive.org/stream/BasicDocumentsOfTheArabUnifications/arabunifdoc_djvu.txt (25.10.2018).

⁵⁹ Harub Othman, "Tanzania: The Withering Away of the Union?", *Zanzibar and the Union Question*, eds. Chris Maina Peter, Harub Othman, Zanzibar: Zanzibar Legal Service Centre, 2006, ss. 34-72, s. 53.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Ibid.

olanlara göre, Tanzanya Birliği'nin oluşumunda ana faktörü, içeriden ve dışarıdan gelen tehditlere karşı Afrika'yı koruma amacıdır.

B. Tehdit

Daha önceden belirtildiği üzere tehdit, Birliğin oluşmasına yol açan sebeplerden biri olabilir. Tanzanya Birliği, Tanganika ve Zanzibar'ın refahını tehdit eden tehlikeye karşı oluşturulmuştur. Tanganika'nın ve Zanzibar'ın içerisinde daha çok güç elde etmek için tırmandırılan iç tehdit söz konusudur. Soğuk Savaş'ın etkisi ise dış tehdidi oluşturmaktadır. Her ikisi de Tanganika ve Zanzibar'ın güvenlik kaygılarını güçlendirmiştir.

1. İç Tehdit

Bu bölümün amacı, iç tehdidi Tanganika ve Zanzibar'ın sınırları içinde gerçekleşen bir tehdit olarak sınıflandırmaktır. Bu nedenle, Tanzanya Birliği'nin geçmişinin tarihsel analizine göre, iç tehdit iki kategoriye ayrılabilir. Birincisi Karume ve Nyerere hükümetlerinin geleceğini tehlikeye attığı düşünülen politik gelişmelerden kaynaklanan tehdittir. Bir başka iç tehdit türü ise, Zanzibar'da İslam'ın gelişmesinin, özellikle Tanganika ve Doğu Afrika'nın bazı bölgelerinde mevcut olan Hristiyan dinini olumsuz yönde etkileyebileceğine dayanan varsayımdır⁶². Aşağıda bu bölümde iç tehditten bahsedilirken hem Karume hem de Nyerere yönetimlerine karşı yapılan tehditler ele alınmıştır.

a) Karume ve Nyerere Hükümetlerine Yönelik Tehditler

Kabudi, Birliğin ardında yatan kuvvetli sebebin Pan-Afrikanizm fikri olduğuna karşı çıkmıştır. Aksine Kabudi, tehdidin ortak öge olduğunu belirtmiştir:

“...her iki kişi de (Nyerere ve Karume) güvenlikleriyle ilgili çok endişeli idiler. Karume'nin, Zanzibar'daki devrimden sonra daha çok sıkıntıda olduğu doğrudur. [Karume] Siyasi temelini oluşturmadığı için emniyette

⁶² Bu korkunun Zanzibar Sultanı'nın ortadan kaldırılmasının nedenlerinden biri olduğu iddia edilmiştir. Çünkü Zanzibar Sultanı, Kenya'nın bazı bölgelerinde ve Tanganika'daki bazı camilerin inşasına büyük katkıda bulundu. Bu yüzden Zanzibar Monarşi Hükümeti, devrime karşı Birleşik Krallık, Tanganika ve hatta Kenya'ya askeri müdahale çağrısında bulunduğunda, bu ülkelerin hiçbirisi destek vermeyi kabul etmediler. Bkz. Marie-Aude Fouéré, “Julius Nyerere, Ujamaa, and Political Morality in Contemporary Tanzania”, *African Studies Review*, C. 57, S. 1, (2014), s. 16. Ayrıca bkz. Ghassany op. cit, s. 120.

de değildi. Bu durumda birliği, özellikle, Zanzibar'daki gücünü kuvvetlendirecek ve koruyacak şekilde görmüştür"⁶³.

Bu durum, aynı zamanda Karume'nin içten içe güvensiz olduğunu iddia eden Mahadhi'nin "...genç, eğitilmiş ve bazen radikal liderlerin karşı koyuşlarından ve iktidar kavgalarından korktuğunu"⁶⁴ söyleyişiyle de örtüşmektedir. Karume hiç eğitim görmemiştir ve kabinedeki genç eğitimli seçkinlere, liderliğine bir tehdit oluşturdukları için şüpheli bir şekilde davranmıştır⁶⁵. Kabine içindeki bu eğitimli seçkinler, Karume'nin hükûmeti yönetemeyeceğini iddia etmişlerdir. Bu nedenle, Tanganika ve Zanzibar Birliği kurulmadan önce Zanzibar Hükûmeti birbirine düşman iki kısma ayrılmıştır. Birinci kısmı ağırlıklı olarak eğitimsiz olan muhafazakârlardan, ikinci kısım eğitimli olan liberal görüşlü aydınlardan oluşmuştur. İkinci kısımda yer alanlar çoğunlukla İngiltere, Küba ve Rusya'da eğitim almışlardı. Eğitimli olan kişiler, Karume hükûmetine karşı devrim tehlikesini arttırmıştır⁶⁶. Bu grubun hareketleri sayesinde Zanzibar, komünist ülkelerden ekonomik olarak faydalanmıştı. Bu yüzden liberal görüşlü aydınların giderek artan popülaritesi, Karume hükûmeti için potansiyel bir tehdit olarak algılandı⁶⁷.

Bu çerçevede Karume, kurduğu hükûmetin etrafındaki tehditleri azaltmak, kendisini güvende tutmak ve Zanzibar'da var olan liberal görüşlü aydınların siyasi etkilerini azaltmak için Zanzibar ve Tanganika'yı tek bir çatı altında birleştirmeyi kabul etmiştir. Bu amaç doğrultusunda Tanzanya Birleşik Hükûmeti kurulduktan hemen sonra, Karume'ye karşı çıkanlar Tanzanya Birleşik Hükûmeti'nin ilk bakanlar kuruluna bakan olarak görevlendirilmiştir⁶⁸. Karume, bu taktiğiyle Zanzibar'daki liberal görüşlü

⁶³ Palamagamba John Kabudi, "The United Republic of Tanzania after a Quarter of a Century: A Legal Appraisal of the State of the Union of Tanganyika and Zanzibar", *Africa Journal of International & Comparative Law*, C. 5, S. 1, (1993), s. 313.

⁶⁴ Mahadhi Juma Maalim, "The Union Between Tanganyika and Zanzibar and the Right of Secession Under International Law", *Zanzibar and the Union Question*, eds. Chris Maina Peter, Harub Othman, Zanzibar: Zanzibar Legal Service Centre, 2006, ss. 109-161, s. 127.

⁶⁵ Karume okuryazar olmadığından cahillikle itham edilmişti, fakat kaydedilmiş bazı hitapları dinlendiğinde cahil olmadığı gözlemlenebilir. Çünkü kaydedilen konuşmalarının bazılarında Zanzibar Devleti'nin menfaatlerine faydalı görüşleri verdi. Cahillik iddiaları daha çok muhalifleri tarafından ileri sürülmüş olabilir.

⁶⁶ Muhammed Bakari, *The Democratisation Process in Zanzibar: A Retarded Transition*, Hamburg: Institute of African Affairs, 2001, s. 5.

⁶⁷ CIA, *Intelligence Memorandum: The Current Disarray in Zanzibar*, 02.12.1968, s. 2-6. cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000126864.pdf (12.09.2020).

⁶⁸ Helen-Louise Hunter, *Zanzibar: The Hundred days Revolution*, California: PSI Reports ABC-CLIO, 2009, s. 76.

aydınların kendisi aleyhine yapılan tehditlerini azaltmış ve hepsini birliğin kabinesinde kontrol altında tutmuştur⁶⁹. Liberal görüşlü aydınların, birlik kabinesine bakan olarak atanmalarının bir plan olduğu ise daha sonra belli olmuştur⁷⁰. Çünkü Tanzanya Birliği kurulduktan kısa bir süre sonra Karume'nin kendisine karşı çıkan söz konusu liberal görüşlü aydınların ya suikasta uğradıkları ya görevden alındıkları, bir kısmının ise Avrupa devletlerine sürgün edildikleri görülmüştür⁷¹.

Karume'ye karşı bir diğer tehdit de Somali ve diğer devletlerden destek almış olan devrik hükûmetin eski üyelerinden oluşan yeraltı devrim hareketiydi⁷². Bu her ne kadar bir birlik oluşturmaya sebep olarak görülmemiş olmasına rağmen Ghassany, Karume hükûmetini devirmek için bir yeraltı hareketinin var olduğunu belirtir⁷³.

Zanzibar Hükûmeti kurulduktan sonra hiçbir şekilde tam güvende olmadığı için Nyerere, Karume hükûmeti'ne destek vermek üzere, Zanzibar'a Tanganika Silahlı Kuvvetlerini göndermiştir⁷⁴. Zanzibar'a gönderilen Tanganika Silahlı Kuvvetleri, Tanganika ve Zanzibar'ın birleştirilmesinde Karume'nin onay vermesini sağlamak için kullanılmıştır. Çünkü Tanganika Silahlı Kuvvetleri'nin koruması olmadan Karume, Zanzibar Hükûmeti üzerinde otorite sağlayamazdı⁷⁵. Zanzibar'ın bağımsızlığını kazandıktan sonra etkin bir savunma gücüne sahip olmadığı burada hemen hatırlatılmalıdır. Devrim başarılı olduktan sonra yeni hükûmet kurulduğu zaman, hükûmetin hâlihazırdaki duruma karşı hiçbir güvencesi yoktu⁷⁶. Bu nedenle Zanzibar'ın istikrarının sağlanması için Tanganika Silahlı Kuvvetleri mensupları gönderilmiştir.

⁶⁹ Kabudi, "The United Republic of Tanzania After a Quarter of a Century: A Legal Appraisal of the State of the Union of Tanganyika and Zanzibar," s. 315.

⁷⁰ William Tordoff, Ali A. Mazrui, "The Left and the Super-Left in Tanzania", *The Journal of Modern African Studies*, C. 10, S. 3, (1972), ss. 427-445. Ayrıca bkz. James R. Brennan, "Julius Rex: Nyerere Through the Eyes of His Critics, 1953–2013", *Journal of Eastern African Studies*, C. 8, S. 3, (2014), s. 470. Ayrıca bkz. Ali Nabwa, "Nyerere si Malaika (part III)", *Dira*, 20-26 December 2002, s. 4. Ayrıca bkz. Marie-Aude Fouéré, "Reinterpreting Revolutionary Zanzibar in the Media Today: The case of Dira Newspaper", *Journal of Eastern African Studies*, C. 6, S. 4, (2012), ss. 672-689.

⁷¹ Horace Campbell, "Abdulrahman Mohammed Babu 1924-96 — A Personal Memoir", *African Journal of Political Science / Revue Africaine de Science Politique*, C. 1, S. 2, (1996), ss. 240-246. Ayrıca bkz. Marie-Aude Fouéré, "Recasting Julius Nyerere in Zanzibar: The Revolution, the Union and the Enemy of the Nation", *Journal of Eastern African Studies*, C. 8, S. 3, (2014), ss. 478-496.

⁷² Ghassany, op. cit, s. 100.

⁷³ Ibid, s. 102.

⁷⁴ Mohammed Bakari, Alexander Makulilo, op. cit, s. 8.

⁷⁵ Ibid, s. 7.

⁷⁶ Ibid, s. 8. Ayrıca bkz, Harith Ghassany, *Kwaheri Uhuru, Kwaheri Ukoloni! Zanzibar na Mapinduzi ya Afrabia*, USA: Lulu.com, 2010, s. 98.

Zanzibar'daki devrimden sonra ortaya çıkan politik dengesizlik, Zanzibar'a yakın oluşundan dolayı Tanganika'ya ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Zanzibar, Tanganika'dan sadece 20 mil uzaklıktadır ve Zanzibar'daki herhangi bir ayaklanma kolayca Tanganika'ya sıçrayabilecektir. Zanzibar Devrimi hakkında çeşit bilgi veren elde edilen kaynaklarına göre, Zanzibar'daki devrimden sadece 20 gün sonra Nyerere'nin Tanganika'daki rejimine karşı ayaklanma çıkmış, kendi rejimini kurtarması için Nyerere, Birleşik Krallık'tan yardım istemek zorunda kalmıştır⁷⁷. Zanzibar'daki devrim ile bahsedilen ayaklanma arasında doğrudan bir bağ bulunmamasına rağmen, uygun önlemlerin daha önceden alınmış olması gerekliydi. Bu doğrultuda Nyerere, Zanzibar'dan Tanganika'ya doğru yaklaşmakta olan ayaklanmayı etkili bir biçimde durdurmak için kalan tek çözüm olarak bir birlik kurmak düşüncesini benimser hale gelmiştir⁷⁸.

b) Tehdit Olarak İslam

Birliğin altında yatan diğer bir sebep olarak İslam'ın Zanzibar'dan diğer Doğu Afrika Devletleri'ne yayılmasını engelleme ihtiyacı gösterilmiştir. Bu düşüncenin savunucuları, Nyerere'nin adanmış bir Katolik Hristiyan olarak diğer İslam devletlerinden (Mısır Cumhuriyeti Cemal Abdünnasır döneminde) gelen yardım ile Zanzibar merkezli olarak Doğu Afrika'nın İslamlaştırılmasına karşı olduğunu iddia etmişlerdir⁷⁹. Zanzibar'dan Afrika'ya yayılabilecek İslami nüfuza engel olmak için yapılacak olan ilk faaliyet, Zanzibar'ı işgal etmek ve oraya Tanganika'nın kontrolü altında olan bir 'kukla hükümeti' kurmaktır⁸⁰. Bu fikrin arkasında olanlar, Nyerere'yi

⁷⁷ USA Congress, *Congressional Record- Senate*, 12.03.1964, Washington, s. 5051.

⁷⁸ Kabudi, "The United Republic of Tanzania after a Quarter of a Century: A Legal Appraisal of the State of the Union of Tanganyika and Zanzibar", s. 23.

⁷⁹ Khatib Rajab Al-Zinjibari, "Nyerere Against Islam in Zanzibar And Tanganyika" <https://zanzibardaima.net/2008/10/22/nyerere-against-islam-in-zanzibar-and-tanganyika/>. (23.02.2017). Ayrıca bkz. James R. Brennan, "Lowering the Sultan's Flag: Sovereignty and Decolonization in Coastal Kenya", *Comparative Studies in Society and History*, C. 50, S. 4, (2008), s. 847-848.

⁸⁰ Kemal Gözler'in ifadesine göre, "Kukla devlet (puppet State)" veya "kukla hükümet (puppet government)" gerçekte yabancı kontrol altında bulunan nominal egemenleri ifade etmek için kullanılır. Kukla hükümet ve Gerçek hükümeti çok farklıdır. Gerçekte bir devlet, belirli bir grup insanın belirli bir devlet üzerinde egemen olmasıyla kurulur. Kukla devletlerde ise, belirli bir devlet üzerinde göstermelik olarak egemen olan kişi veya kişiler, aslında gerçekte kendi güçleriyle değil, bir yabancı devletin gücü sayesinde egemendirler ve bunların gerçekte bir iradesi ve gücü yoktur; bunlar sadece yabancı gücün oyuncağı, kuklası durumundadırlar. Gerçekte egemen olan "kukla hükümetler" değil, onları orada tutan yabancı güçlerdir". Bkz. Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, C. 1, 1. b, Bursa: Ekin, 2011, s. 370. Ayrıca bkz. Kemal Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, 5. b, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, Ağustos 2014, s. 13-14

şahsen Zanzibar’a Arap karşıtı nefret tohumu ekmekle suçlamışlardır⁸¹. Doğu Afrika’daki birçok Hristiyan gibi Nyerere de Araplarla İslam’ı ayırt edememektedir. Bennett’in ifadesine göre, “Doğu Afrika’da, soyunda bir şekilde Arap birisi olan herkes Arap sayılmıştır. Aslında, soylarında hiçbir şekilde bir Arap cediti olmayanlar da Müslüman akidesini uygulayınca Arap olarak anılmıştır”⁸².

Birliğin, İslamî hareketi durdurmak üzere kurulduğu fikrini destekleyenler, Tanzania veya Doğu Afrika’da herhangi bir İslami gelişmeye karşı Nyerere tarafından gösterilen direniş hareketi ile bağdaştırılmıştır⁸³. Örneğin, Doğu Afrika Müslüman Yardımlaşma Cemiyeti’nin yasaklanması (EAMWS), ve Zanzibar’ın İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) üyeliğinden çıkarılması⁸⁴, Nyerere’nin Doğu Afrika’da İslamî nüfuzu durdurmak üzere yaptığı işlerdendir⁸⁵. Zanzibar, herhangi uluslararası bir örgüte katılmak üzere hiçbir yetkiye sahip olmadığı gerekçesiyle İİT’den Tanzania Birleşik Hükûmeti emriyle çıkmıştı. Sadece Tanzania Hükûmeti’nin herhangi uluslararası bir örgüte katılabilecek bir yetkiye sahip olduğu öne sürülmüştür⁸⁶.

Birliğin İslamî hareketi durdurmak üzere kurulmasına delil olarak gösterilebilecek bir başka durum ise Tanzania Birleşik Devletin dördüncü hükûmetinin döneminde Devlet Bakanı olan William Lukuvi’nin ifadeleridir. Lukuvi başbakanı temsilen katıldığı Dodoma’da yapılmış olan kilise liderleri toplantısında “Tanganika bu küçük devlet [Zanzibar]ile sadece Zanzibar’daki İslamî hareketlerin Tanganika’ya doğru ilerlemesini engellemek için Birlik olmuştur. Eğer Zanzibar tek başına egemen bir devlet olarak bırakılsaydı, Zanzibardaki Müslüman çoğunluk Tanganika’ya Şeriat Mahkemeleri’ni getirebilirdi”⁸⁷. Bakanın ifadelerinin gerçeği yansıtmadığı ileri sürülebilir, çünkü Zanzibar’ın, evlilik, boşanma, miras ve çocuk velayeti ile ilgili olanlar

⁸¹ Al-Zinjibar, op. cit, s. 56, Aman Thani, op. cit, s. 82.

⁸² Bennett N. Robert, op. cit, s. 5.

⁸³ Japhace Poncian, “Fifty Years of the Union: The Relevance of Religion in the Union and Zanzibar Statehood Debate”, *African Review*, C. 41, S. 1, (2014), ss. 161-181.

⁸⁴ Zanzibar, kabul edildikten bir yıl sonra 25 Ağustos 1993’te üyeliğini geri çekti.

⁸⁵ Bruce E Heilman, Paul J Kaiser, “Religion, Identity and Politics in Tanzania”, *Third World Quarterly*, C. 23, S. 4, (2002), ss. 691-709, s.702. Ayrıca bkz. Muhamed Said, “Islam and Politics in East Africa”, https://www.islamtanzania.org/nyaraka/islam_and_politics_in_tz.html (02.12.2018).

⁸⁶ Japhace Poncian, op. cit, s. 173. Ayrıca bkz. Issa Gulamhussein Shivji, “Sovereignty and Statehood of Zanzibar in the Union: Critical Comments on S.M.Z. v. Machano Khamis Ali”, *Zanzibar and the Union Question*, eds. Chris Maina Peter, Harub Othman, Zanzibar: Zanzibar Legal Services Centre, 2006, ss. 162-187.

⁸⁷ MwanahalisiTV, “Mhe Lukuvi Alipotoa Kauli Yenye Utata Kanisani”, <https://www.youtube.com/watch?v=vEmN617bMJ0>, (02.12.2018).

dışında başka alanlarda faaliyet gösteren şeriat (kadı) mahkemeleri bulunmamaktadır⁸⁸. 09/2017 sayılı Zanzibar Kadı Mahkemesi Kanununun 5. maddesine göre, Şeriat Mahkemesi evlilik, boşanma, vasiyet ve miras, çocuk bakım ve velayeti, evlilik sürecinde birlikte edinilen tüm mal varlıklarının paylaşımı ilgili konularda yargı yetkisine sahiptir⁸⁹. Ancak Şeriat Mahkemelerinde dava açılabilmesi için davacı ve davalı Müslüman olmalıdır⁹⁰.

Yukarıda öne sürülen söz konusu argümanlar, Tanzanya Birleşik Hükûmetin Hristiyanlarla ve Müslümanlarla ilişkilerinde çifte standart uyguladığı gerçeği ile güçlendirilmiştir⁹¹. Her ne kadar devlet, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması gerektiğini sürekli olarak savunsa da 1995 yılında yapılan genel seçimlere Katolik Kilisesi'nin Bukoba'da, Müslüman olan Devrim Partisi (CCM) Milletvekili adayına karşı çıkmak için bir Hristiyan aday listesi sunmasına izin verilmiştir⁹². Daha önce de belirtildiği üzere, Nyerere hükûmetinin dinsel (manevi) kuruluşlara ilişkin çifte standardını gösteren bir diğer durum, Hristiyan örgütlenmelerinin kurulmasına tolerans gösterilirken Müslüman toplumların kalkınmasını hedefleyen İslam örgütlerinin yasaklanmasıdır⁹³. Bu gelişmeler, Müslümanların, Hristiyan hegemonyasının hükûmet faaliyetlerinde baskın bir güç olduğu ve bunun Müslümanların kalkınma ve iyileştirme çabalarına büyük bir engel teşkil ettiği yönündeki iddiasını haklı çıkaracak kanıtlar sunmaktadır⁹⁴.

Müslümanların çifte standartla karşılaştığına dair başka bir örnek sömürgecilığe karşı Müslümanların önemli bir rolü olmasına rağmen, Tanganika'nın bağımsızlığını

⁸⁸ 1830'dan 1908 yılına kadar Zanzibar'da kamu ve özel hukukunun dallarını ilgilendiren bütün konular için uygulanmış olan tek yasa İslâm Hukuku'ydu. 1908 yılının başından itibaren şeriat mahkemelerinin cezai işlemleri uygulaması sona ermiştir. Konu hakkında tartışmalar için bkz. Mohamed S. Mraja, "The Reform Ideas of Shaykh Abdallâh Şâlih Al-Farsî and the Transformation of Marital Practices Among Digo Muslims of Kenya", *Islamic Law and Society*, C. 17, S. 2, (2010), ss. 245-278.

⁸⁹ "An Act to Repeal the Kadhi's Court Act No. 3 of 1985 and to Provide the Re-establishment of Kadhi's Court" http://www.zanzibarassembly.go.tz/act_2017/act_9.pdf (24.06.2020).

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Bruce E. Heilman, Paul J. Kaiser, op. cit., s. 701.

⁹² Ibid, s. 701.

⁹³ Jane Campbell, "Nationalism, Ethnicity and Religion: Fundamental Conflicts and the Politics of Identity in Tanzania", *Nations and Nationalism*, C. 5, S. 1, (1999), ss. 105-125. <https://core.ac.uk/download/pdf/2790617.pdf> (23.09.2019).

⁹⁴ Poncian, op. cit, s. 174. Ayrıca bkz. Hamza Mustafa Njozi, *Mwembechai Killings and the Political Future of Tanzania*, Ottawa: Tri-Graphic Printing Ltd, 2000, s. 2-50.

kazandıktan sonra kurulmuş olan ilk hükümette Müslümanlara liderlik pozisyonlarında öncelik verilmemesidir⁹⁵.

İlaveten, 1967 yılında Tanzanya Hükümeti ülkede bulunan tüm özel şirketleri kamulaştırarak devlete bağlı resmi şirketlere dönüştürmüştür. Kamulaştırmaya okullar, şirketler ve hatta bankalar da dâhil edilmiştir. Ancak, Tanzanya Hükümeti, özel şirketlerin tekrar faaliyetine izin verdiğinde daha önce mevcut olan Müslüman kuruluşların özel yatırımlarını geri almasına izin vermemiş ancak Hristiyanların tüm mal varlıkları iade edilmiştir⁹⁶.

Ssekitooleko ve Malambugi'nin görüşlerine göre, Nyerere dini inançlarının ulusal politikayı etkilemesine izin vermedi, Tanzanya'nın istikrarının korunmasından yana hareket etmişti⁹⁷. Her türlü mezhepçiliğin üstesinden gelmesiyle birlikte dinin ve etnisitenin bireyin kişisel meselesi olacağı laik bir devlet olarak Tanzanya'nın oluşumuna katkı verdiği Shivji tarafından iddia edilmiştir⁹⁸. Ancak Njozi, Nyerere'yi "toplum içinde laikliğin amansız savunucusu ama özel hayatında ise kendi hususi Hristiyanlık inancının kısmî menfaatinin tarafgiri" olduğunu belirtmektedir⁹⁹.

İslam'ın Zanzibar'dan Doğu Afrika'ya yayılmasını önlemek amacıyla bir birlik oluşturma olasılığını ortaya koymanın Müslüman ve Hristiyan araştırmacılar arasındaki çatışma nedeniyle birtakım zorlukları bulunmaktadır. Aslında, Zanzibar'daki devrimden hemen sonra Zanzibar'daki İslami hareketin etkisi hızlı bir şekilde azalmıştı¹⁰⁰. Bu sırada birçok Müslüman din adamı, canlarını korumak için Zanzibar'dan kaçmışlardı¹⁰¹. Bu bağlamda, Tanganika ve Zanzibar Birliği kurulmadan önce bile Zanzibar'daki İslami hareketin zayıflamaya başlamış olduğu açıkça söylenebilir.

⁹⁵ Abdulaziz Lodhi, David Westerlund, "African Islam in Tanzania", <http://www.islamtanzania.org/articles/islam2.htm> (01.07.2020). Ayrıca bkz. Hansjörg Dilger, "Religion and the Formation of an Urban Educational Market: Transnational Reform Processes and Social Inequalities in Christian and Muslim Schooling in Dar es Salaam, Tanzania", *Journal of Religion in Africa*, C. 43, S. 4, (2013), s. 461.

⁹⁶ Ibrahim Keskin, Moh'd Juma Abdalla, "The Sociological Analysis of the Failure of Ujamaa Policy", *Academic Review of Social Science and Humanity*, C. 2, S. 3, (2019), s. 306. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/arhuss/issue/51252/603323> (12.04.2020).

⁹⁷ Salma Maoulidi, "Racial and Religious Tolerance in Nyerere's Political Thought and Practice", *Africa's Liberation the Legacy of Nyerere*, eds. Chambi Chachage, Annar Cassam, Kampala: Pambazuka Press, 2010, s. 134.

⁹⁸ Issa Gulamhussein Shivji, "The Mwalimu in Nyerere", *The Observer*, 16.10.1999, s. 6.

⁹⁹ Njozi, op. cit., s. 2.

¹⁰⁰ Roman Loimeier, *Between Social Skills and Marketable Skills: The Politics of Islamic Education in 20th Century Zanzibar*, Leiden: BRILL, 2009, s. 461.

¹⁰¹ Ibid, s. 466.

2. Dış Tehdit

Dış tehdit bakımından en çok desteklenen görüş, bu tehdidin ortaya çıkmasında Doğu-Batı Blokları arasında ortaya çıkan Soğuk Savaş sebep olarak gösterilmektedir. Shivji ve Wilson, Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin ortaya çıkışını Doğu Bloğu devletlerinin Zanzibar üzerinden Doğu Afrika'ya yayılan nüfuzunu ortadan kaldırmak için Batı Bloğu devletleri tarafından ortaya çıkan baskı olduğu teorisi ile açıklama çalışmışlardır¹⁰². Ancak Shivji ve Wilson, Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin kurulmasına yönelik iddialarını, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık tarafından planlandığını öne süren CIA'nın gizliliği kaldırılan dokümanlarına dayandırmıştır¹⁰³. Wilson ve Speller, devrimin hemen ardından Doğu Bloğu devletleri tarafından Zanzibar'a gösterilen ilginin en çok da ABD'yi ve Birleşik Krallığı kaygılandırıldığını belirtmişlerdir¹⁰⁴.

Batılılar, Zanzibar'ın Komünistlerin eline düştüğü takdirde Doğu Afrika kıyısındaki nüfuzlarının dengesinin bozulacağını ve Zanzibar'ın “*Afrikanın Kübası*” haline gelebileceğini düşünmüşlerdir¹⁰⁵. Birleşik Krallık'ın Zanzibar üzerindeki ticari çıkarları her ne kadar az da olsa Zanzibar coğrafi konum itibarıyla oldukça stratejik ve kritik bir noktada bulunmaktadır. Zanzibar'a yerleşen Komünistlerin ajanları, silahları ve propagandasının, Doğu Afrika'daki Batılı devletlerin finansal ve stratejik çıkarlarını ve güvenliğini tehlikeye sokabileceği kaydedildi¹⁰⁶. Zanzibar'ın Komünist Bloğu'nun eline düşmesinin önlenmesine yönelik tüm tedbirler Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Birleşik Krallık (BK) tarafından alınmıştır¹⁰⁷. ABD Kongresi'nde yer alan tartışmaların birinde, Bay Flood tarafında şöyle bir şekilde sunuldu; “Doğu Afrika'nın kapısı olan Zanzibar, Marksistlerin elindedir. Eğer kararlı bir şekilde Komünizm karşıtı

¹⁰² Horace Campbell, “Abdulrahman Mohammed Babu 1924-96 — A Personal Memoir”, s. 240-246. Bkz. Amrit Wilson, *US Foreign Policy and Revolution: The Creation of Tanzania*, London: Pluto Press, 1989, s. 56. Ayrıca bkz. Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism...*, s. 6.

¹⁰³ Shivji, *ibid.*, s. 65.

¹⁰⁴ Amrit Wilson, *Threat of Liberation: Imperialism and Revolution in Zanzibar*, London: Pluto Press, 2013, s. 157. Ayrıca bkz. “Cuba Began Role In Zanzibar”, *The New York Times*, 23.01.1964, s. 2. Ayrıca bkz. Ian Speller, “An African Cuba? Britain and the Zanzibar Revolution, 1964”, *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, C. 35, S. 2, (2007), ss. 283–301.

¹⁰⁵ *Ibid.*, s. 284.

¹⁰⁶ Amrit Wilson, “Revolution and the 'Foreign Hand' in Tanzania”, *Economic and Political Weekly*, C. 24, S. 19, (1989), s. 1030. Ayrıca Bkz. Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism: A Lesson from the Union of Tanganyika and Zanzibar*, s. 73.

¹⁰⁷ Shivji, *ibid.*, s. 74-76.

hareket ele alınmazsa özgür dünya ve Hristiyan âleminin 10 yıl içerisinde uluslararası komünist hareketin ellerine düşmesi muhakkaktır”¹⁰⁸.

Bu bağlamda Batılı güçler, Zanzibar’da var olan Komünizm taraftarlarını yok etmek için değişik planlar yapmıştır. Askeri müdahale¹⁰⁹, Karume’ye suikast veya Zanzibar’ın içinde yer alacağı daha büyük bir federasyon oluşturulması Batı Bloğu devletlerinin planları arasında yer almıştır¹¹⁰. Doğu Afrika Federasyonunu kurma başarısızlığı Nyerere’ye Zanzibar ile bir birlik oluşturmaktan başka bir seçenek bırakmamıştır. Birlik, Komünizm yanlısı hizipleri ana yönetim içerisine alıp nüfuzlarını izole ederek sıfırlayacaktır¹¹¹. Bu fikri eleştirirken Sanders ve Helen, daha farklı bir iddianın üzerinde durmuş; Birliğin Batı baskısı altında olmaksızın Afrikalılarla kurulmuş olduğunu beyan etmişlerdir¹¹². İddialarının çoğu Nyerere’nin Birlik hakkında hiçbir Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık devletlerinin kontrolü altında olmadığına dair beyanlarına odaklanmıştır. Örnek olarak Nyerere, Birlik Antlaşması’nın kabulü sırasında yapmış olduğu konuşmasında “Afrika Birliği’nin sebebi, Moskova veya Washington’da değil, Afrika’da olmasındandır” demiştir¹¹³.

Zanzibar’da daha önce mevcut olan liberal görüşlü aydınların Zanzibar Hükümeti’ne karşı tehditlerini azaltmak için aydınların tümü Tanzania Birleşik Hükümetin kabinesinde kontrol altına alınmıştır. Birlik kabinesinde bakan olan isimler arasında Abdulrahman Babu, Kassim Hanga, Osman Şerif de bulunmaktadır¹¹⁴. Söz

¹⁰⁸ USA Congress, op. cit, s. 5186.

¹⁰⁹ Burgess G. Thomas, “The Zanzibar Revolution and Its Aftermath”, *Oxford Research Encyclopedia of African History* (2018), <http://africanhistory.oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780190277734.001.0001/acrefore-9780190277734-e-155> (27. 11. 2018).

¹¹⁰ Amrit Wilson, “Abdul Rahman Mohamed Babu: Politician, Scholar and Revolutionary”, *The Journal of Pan African Studies*, C. 1, S. 9, (2007), s. 13.

¹¹¹ CIA, “Tanzania: Anatomy of the Union”, *Weekly Summary Special Report*, 12.03.1972, s. 3. <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP85T00875R001500040013-4.pdf> (12.08.2020)

¹¹² Ibid, s. 34. Ayrıca bkz. Ethan R. Sanders, “Conceiving the Tanganyika-Zanzibar Union in the Midst of Cold War: Internal and International Factors”, *A Journal of African Politics, Development, and International Affairs*, C. 41, S. 1, (2014), ss. 34-70. Ayrıca bkz. Helen-Louise Hunter, *Zanzibar: The Hundred Days Revolution*, s. 56.

¹¹³ The Tanganyika Parliament, op. cit, s. 2.

¹¹⁴ 1963 yılında Abdulrahman Muhammed Babu, Zanzibar Milliyetçi Partisi’nden ayrılarak Ümmet Partisi (Umma Party) kurdu. Çin Komünistleri tarafından eğitildi ve Çin Komünist basın ajansı Hsinhua’nın Zanzibar temsilciliğinin görevlisi olarak çalıştı. 1972 yılında Karume suikastından sonra, Babu, vatana ihanet suçlamasıyla gıyabında yargılandığı davada suçlu bulunarak, idama mahkum edilmişti. Ancak idam infaz edilmeyip bunun yerine, Nyerere tarafından yedi yıl hapis cezası aldı. Babu’nun bırakılması için kampanya yapıldı ve serbest bırakıp vefatına kadar İngiltere’de sürgünde olarak ikamet etmişti. (Umma- Millet demektir. Arapçadan Svahilçeye geçen kelimesidir).

konusu liberal görüşlü aydınların Tanzanya Birleşik Hükümeti tarafından kontrol altına alınmaları, Amerika Birleşik Devletleri açısından büyük bir zafer olarak görülmüştür¹¹⁵.

Tam da burada altı çizilmesi gereken nokta, Tanganika ve Zanzibar Birliği oluşturulmasına rağmen Doğu Bloğu'nun Zanzibar üzerindeki etkisinin azalmamış olmasıdır. Karume rejiminin altında Zanzibar, Komünist Blok ile kurulmuş olan yakın bağlarından vazgeçmemiştir. Birleşik Krallık, Zanzibar'daki komünistlere karşı sert bir tutum takınmış, lakin Nyerere bunu devam ettirmenin Tanganika ve Zanzibar Birliğini onarılamaz bir şekilde sona erdireceğinden endişe duymuştur¹¹⁶.

III. DEĞERLENDİRME

Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin oluşumunun nedenlerini değerlendiren ve yorumlayan birçok çalışma yapılmıştır. Bütün tarihsel değerlendirmelerde olduğu gibi, bu değerlendirmeler için de dikkatli olunmalıdır. Bunun nedeni değerlendirmelere dair tartışmaların tek taraflı bir bakış açısından yapılması ihtimalidir. Bu çalışmadan ortaya çıkan sonuç; Zanzibar'da Marksist ve Komünistlerin oluşumlarına dair gerçeklerin hem yanlış yorumlanması hem de olumsuz bir şekilde abartıya maruz kalmasıdır. Karume, ABD'nin ve Birleşik Krallık'ın devrimi tanımada tereddüt göstermelerinden sonra Küba, Çin, Almanya Demokratik Cumhuriyeti ve Rusya'yı kendi hükûmetine karşı gösterdikleri ilgiden dolayı yakın olmuştur. Büyük ihtimalle Batılı devletler, Zanzibar Hükûmeti hakkında yanlış bilgilendirildikleri için Karume'yi tanımamışlardır. Devrimin, Küba desteği ile Babu tarafından tasarlanmış olduğuna çoğu araştırmalar tarafından inanmışlardır¹¹⁷. Lakin bu iddiaların gerçekliği konusunda çok büyük bir şüphe vardır¹¹⁸.

Tanzanya ya da resmî adıyla Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti, yukarıda belirtilen aşamalardan geçerek oluşturulmuştur. Oluşumundan dolayı yasallığı her zaman Tanzanya'da ve özellikle de Zanzibar'da tartışmalara neden olmuştur. Tanzanya devletinin şeklinin, üniter bir devlet mi yoksa federal bir devlet mi teşkil ettiği

¹¹⁵ Bu konuda örnek mahiyetinde bkz, "Nyerere Names Zanzibar Marxists to Cabinet; Tanganyika Seeks to End Island's Drift to Left as Union Takes Effect", *The New York Times*, 28.04.1964, s. 2.

¹¹⁶ "Tanganyika-Zanzibar Union is Reported Shaky", *The New York Times*, 03.06.1964, s. 9.

¹¹⁷ Devrimin hemen ardından ortaya çıkan birçok bilgiye göre Zanzibar devriminin Babu lideri tarafından yönetildiğini belirletti. Babu, Marx takipçilerinden biri olduğundan Zanzibar devriminin komünist devletler tarafından düzenlendiği varsayılıyordu. Ancak günümüzde Zanzibar devriminin ortaya çıkan bilgileri bu devrimin planlanmasının Babu veya komünist devletler tarafından yapılmadığı söylenilir. Bu konu hakkında daha ayrıntılı bilgi alabilmek için 3. Bölüm sayfa 105 bakınız.

¹¹⁸ Hunter, *Zanzibar: The Hundred Days Revolution*, s. 34.

konusunda şüpheler barındırmaktadır. Tanganika ve Zanzibar arasında var olan birliğin yapısını anlayabilmek için bir sonraki bölümde Tanzanya Birliği'nin Kurucu Antlaşması'nı ve etkililiğini, daha sonra Zanzibar'ın birlikteki yeri incelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

TANGANİKA CUMHURİYETİ VE ZANZİBAR HALK CUMHURİYETİ ARASINDA İMZALANAN BİRLİK ANTLAŞMASI

I. BİRLİK ANTLAŞMASI'NIN İMZALANMASI VE ONAYLANMASI

Tanganika ve Zanzibar Birlik (kurucu) Antlaşması¹¹⁹, Tanganika Cumhuriyeti ile Zanzibar Halk Cumhuriyeti'ni tek bir egemen devlet çatısı altında birleştirmek amacıyla yapılan bir antlaşmadır. Bu antlaşmanın, 22 Nisan 1964 tarihinde Tanganika ve Zanzibar cumhurbaşkanları arasında imzalanmasının ardından, antlaşmanın 8. maddesine istinaden Zanzibar ve Tanganika'nın yasama organları tarafından da görüşülüp onaylanması gerekmektedir¹²⁰.

Anayasa hukuku bağlamında, bir devletin iç hukuk sistemini etkileyebilecek antlaşmaların ilgili devletlerin yasama organları tarafından onaylanması gerekmektedir¹²¹. Tanganika parlamentosu bu bağlamda Birlik Antlaşması'nı onaylamıştır¹²². Dolayısıyla, Tanganika Parlamentosu'nun onayı, aynı zamanda antlaşmanın uluslararası hukuk ve anayasa hukuku ilkeleri ile uyumlu olduğunu göstermektedir¹²³. Ayrıca uluslararası hukuk bağlamında, 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi uyarınca, devletlerin bir antlaşmayla bağlanması rıza "onay", "kabul", "tasvip" veya "katılma" işlemleriyle de tespit edilebilir.

Birçok devlette, bir uluslararası antlaşmanın onaylanması yetkisi, yasama

¹¹⁹ Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması kısaca 'Birlik Antlaşması' olarak adlanmaktadır. Bkz 1. Ek

¹²⁰ Zanzibar'ın yasama organı, Zanzibar İhtilâl Meclisi (*Zanzibar Revolutionary Council*) ve Tanganika için de Tanganika Parlamentosudur.

¹²¹ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 8. b., Ankara: Turhan Kitabevi, 2009, s. 64.

¹²² Zanzibar'ın bu onay durumu ilerleyen 3. bölümde daha detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

¹²³ Onaylama sürecine ilişkin ulusal kurallar devletten devlete değişmektedir. Ancak Zanzibar ve Tanganika, commonwealth üye devletleri olduğu için bağımsızlıklarını kazandıktan sonra *common law* sistemini benimsemiştir. "Commonwealth Sistemi'nde özellikle Birleşik Krallık'ta her ne kadar onay yetkisi Hükümdar'ın imtiyazı içinde bulunsa da, iç hukukta değişiklik gerektiren veya hükümete finansal bir yük getiren ya da İngiliz vatandaşlarının özel hakları üzerinde bir etki yapacak olan antlaşmaların önce Parlamenta'ya sunulması ve ondan sonra onaylanması gereklidir." Malcolm Nathan Shaw, *Uluslararası Hukuk*, çev. İbrahim Kaya 'vd', 8. b, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2018, s. 660. Ayrıca uluslararası antlaşmaların yapılmasında Türk sistemi konusu için bkz. Rona Aybay, "Uluslararası Antlaşmaların Türk Hukukundaki Yeri", *TBB Dergisi*, S. 70, (2007), s. 195. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2007-70-320> (29.06.2020). Ayrıca bkz. Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, s. 70-76. Kamuran Reçber, *Uluslararası Hukuk: Ders Kitabı*, 1. b, Bursa: Basım-Yayın Dağıtım, 2014, s. 140-161.

organındadır. Genel olarak yürütme organı tarafından antlaşmalar imzalandıktan sonra, antlaşmaları onaylama yetkisi yasama organına geçmektedir. Ancak parlamentoda bir antlaşmanın onaylanması gerekiyorsa veya anayasa, yürürlüğe girmeden önce bir antlaşmanın onaylanması şartını taşıyorsa, antlaşma parlamento onayından sonra yürürlüğe girer. Bu çerçevede bir antlaşmanın yürürlüğe girebilmesi için ilk aşamada devletlerin kendi iç hukuk düzenleri uyarınca birtakım hukuksal işlemleri tamamlamaları gerekir¹²⁴. Bu nedenle, her devlet kendi iç hukukunun gereklerini yerine getirmelidir.

Bununla beraber, 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuk Sözleşmesi'nin 27. maddesine göre, bir devlet imzaladığı antlaşmanın iç hukukuna aykırı olduğu gerekçesiyle kendisini bağlamayacağını öne süremez¹²⁵. Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin 46. maddesinin 1. fıkrası ışığında “*bir antlaşmanın geçersizliğinin ileri sürülebilmesi için konuya ilişkin iç hukuk kuralının ihlali aşikâr ve ihlal edilen kuralın da temel nitelikte olması gerekmektedir*”¹²⁶. Sözleşmenin 46. maddesinin 2. fıkrasında bu durum, “*Bir ihlal, söz konusu meselede normal uygulamaya göre ve iyi niyetle hareket eden herhangi bir Devlet için objektif olarak açık görünüyorsa aşikârdır*” ifadeleriyle açıklanmaktadır¹²⁷.

Bu bağlamda antlaşma prosedürlerine uygun olarak Tanzanya Birlik Antlaşması'nın yürürlüğe girmeden önce iki parlamento tarafından onaylanması, bir ön koşuldur. Ayrıca Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşmasının onaylanması, Tanganika ve Zanzibar Millet Meclislerinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlı olmuştur. Tanganika Parlamento tutanağına göre parlamento üyeleri, 24 Nisan 1964 tarihinde Tanganika ile Zanzibar arasında yapılacak Birlik Antlaşması'nı görüşmek üzere düzenlenen olağanüstü toplantıda bir araya gelmiştir¹²⁸. Ayrıca bu tutanağa göre, Tanganika Cumhurbaşkanı Tanganika Parlamentosunun üyelerine hitap ederek antlaşmayı onaylamalarını rica etmiştir¹²⁹. Tanganika Parlamentosunun Birlik

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ İlyas Doğan, *Devletler Hukuku*, 3. b, Genişletilmiş, Ankara: Astana Yayınlar, 2016, s. 124.

¹²⁶ Selcen Erdal, “Uluslararası Andlaşmaların Hukuksal Geçerliliği”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 23, S. 1, (2015), s. 77. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/262862> (03.04.2018).

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ Yash Ghai, “Zanzibar in Tanzania: From Sovereignty to Autonomy?”, *Practising Self-Government: A Comparative Study of Autonomous Regions*, eds. Yash Ghai, Sophia Woodman, New York: Cambridge University Press, 2013, s. 291.

¹²⁹ The Tanganyika Parliament, op. cit, s. 3.

Antlaşması'nı onaylamak için bir araya geldiğine dair ulusal ve uluslararası medyada somut bilgiler bulunmaktadır¹³⁰. Bu nedenle, Tanganika Parlamentosu'nun Birlik Antlaşmasını onayladığına dair hiçbir şüphe bulunmamaktadır.

Zanzibar'ın ise Birlik Antlaşması'nı onaylayıp onaylamadığı çelişkilidir. Zanzibar'ın antlaşmayı onayladığına dair tek kanıt, 1 Mayıs 1964 tarihinde Tanzanya Birleşik Hükûmeti tarafından yayımlanan 243 sayılı Resmî Gazete'dir¹³¹. Ancak Zanzibar tarafından, Zanzibar İhtilâl Meclisi üyelerinin çoğunun Birlik Antlaşması'nı görüşmek için bir araya gelmedikleri iddia edilmiştir. Örneğin, Zanzibar İhtilâl Meclisi'nin ilk sekreteri ve konseyin toplantılarını düzenlemekle sorumlu olan Salum Rashid¹³², kendi ifadesiyle hiçbir zaman Zanzibar İhtilâl Meclisi'nin toplantılarını Birlik Antlaşması'nı görüşmek için çağırmadığını ve toplantı düzenlemediğini belirtmiştir¹³³.

Zanzibar'ın Birlik Antlaşması'nı onaylamadığını savunan bir diğer konsey üyesi, ikinci Zanzibar Cumhurbaşkanı olan Aboud Jumbe Mwinyi'dir¹³⁴. Yaptığı açıklamaya göre, Zanzibar'ın Birlik Antlaşması'nı onayladığı iddia edilen gün, kendisi Pemba Adası'ndaydı ve antlaşmayı görüşmek üzere Zanzibar İhtilâl Meclisi'nin toplanacağına dair hiçbir bilgiye sahip değildi¹³⁵. Aboud Jumbe Mwinyi, Pemba Adası'dan Zanzibar Adası'na döndüğünde Birliğin gerçekleştirildiğini öğrenmiştir¹³⁶. Jumbe'nin ifadesine göre, Zanzibar İhtilal Meclis üyelerinin bile Zanzibar ve Tanganika'nın birleşebileceğinden haber olmamıştır¹³⁷.

Zanzibar'ın, Birlik Antlaşması'nı hiç görüşmediğini veya onaylamadığını gösteren bir başka kanıt ise, Zanzibar'ın iki Baş Savcısı tarafından ileri sürülmüştür. Bunlardan ilki 1964'ten 1983'e kadar görev yapan birinci Zanzibar Baş Savcısı

¹³⁰ Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism...*, s. 90. Ayrıca bkz. "Tanganyika and Zanzibar Sign Agreement to Unite; Parliaments Must Ratify Surprise Decision by Two Presidents", *The New York Times*, 24.04.1964, s. 1. Ayrıca bkz. "Tanganyika Vote Complete Union: Zanzibar Merger Hastened by Fear of Marxists", *The New York Times*, 24.04.1964, s. 17.

¹³¹ Government Notice No. 243, 1/5/64 "The Union of Zanzibar and Tanganyika Law" 1964 Bu resmî Gazete Zanzibar Hükûmeti'nin resmî Gazetesi değil, Birleşik Hükûmeti'nin resmî Gazetesidir.

¹³² Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism: A Lesson from the Union of Tanganyika and Zanzibar*, s. 89.

¹³³ Ibid, s. 89.

¹³⁴ Jumbe, op. cit., s. 2.

¹³⁵ Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism: A Lesson from the Union of Tanganyika and Zanzibar*, s. 79. Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin oluşturulduğu anda Zanzibar Dışişleri Bakanı bile Endonezya'da bulunmaktaydı. Endonezya'dan Zanzibar'a döndüğünde Birliğin gerçekleştirildiğini öğrenmiştir. Bkz Shivji, ibid, s. 82. Sanders, op. cit., s. 53.

¹³⁶ Ibid, s. 79.

¹³⁷ Ibid.

Wolfgang Dourado'dur¹³⁸. Dourado'nun ifadesine göre, Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması'nın taslağının hazırlanacağı haberi Zanzibar Baş Savcılığı'na bildirilmedi¹³⁹. Çünkü 1964 yılında, Zanzibar yasaları yürürlüğe girmeden önce bir kanun tasarısı hazırlamak ve Cumhurbaşkanlığına sunmak, Zanzibar Baş Savcılığının göreviydi¹⁴⁰. Dahası, bir kanunun hukuka uygun olup olmadığının denetlenmesi ve onaylanması için Zanzibar İhtilâl Meclis'ine gönderilmesi görevi de Baş Savcılıkta bulunmaktaydı¹⁴¹. Dolayısıyla Birlik Antlaşması'nın yapılması ve yürürlüğe girmesi için herhangi bir hazırlık yapılmamış; antlaşmanın onaylanması ve uygun bulunmasına dair Baş Savcılık tarafından bir kanun taslağı da hazırlanmamıştır¹⁴².

Zanzibar'ın Birlik Antlaşması'nı onaylamadığını doğrulayan diğer bir Zanzibar Baş Savcısı, Abubakar Khamis'tir¹⁴³. Abubakar, 1984-1989 yılları arasında Zanzibar Baş Savcısı ve Adalet Bakanı olarak görev yapmıştır. Abubakar, 2010-2015 yılları arasında Zanzibar Hükûmeti'nde tekrar Zanzibar Adalet ve Anayasa İşleri Bakanı olarak atanmıştır. Yayınladığı bir makalede şu ifadelerle yer vermiştir:

“1984-1989 yılları arasında Zanzibar Baş Savcısı ve Adalet Bakanıydım. İhtilâl Meclisi'nin Yasama Organı olduğu 1964-1979 yılları arasında Zanzibar'ın bütün yasalarını dikkatle inceledim. Zanzibar'ın, Birlik Antlaşması'nı onayladığına dair bir yasa bulamadım”¹⁴⁴.

Zanzibar'ın Birlik Antlaşması'nı onaylamadığını gösteren diğer bir kanıt, Bay Jussa Ladhu tarafından sunulmuştur. Ladhu, yaptığı çalışmada, Zanzibar'ın Birlik Antlaşması'nı onaylamadığına dair çeşitli kanıtlar göstermiştir¹⁴⁵. Ladhu'ya göre, Birlik Antlaşmasının Zanzibar tarafından onaylandığını gösteren ve Tanzanya Birleşik Hükûmeti tarafından Resmî Gazete'de yayımlanan uygun bulma kanunu geçerli

¹³⁸ Dourado Wolfgang, “The Consolidation of the Union: A Basic Re-Appraisal”, *Zanzibar and the Union Question*, eds. Chris Maina Peter, Harub Othman, Zanzibar: Zanzibar Legal Services Centre, 2006, s.75. Ayrıca bkz, Harub Othman, “Tanzania: The Withering Away of the Union”, *Zanzibar and the Union Question*, eds. Chris Maina Peter, Harub Othman, Zanzibar: Zanzibar Legal Services Centre, 2006, s. 51.

¹³⁹ Dourado, op. cit, s. 76.

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Ibid, s. 77.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Bakary, “The Union and the Zanzibar Question”, Op. cit.

¹⁴⁴ Ibid. s. 6.

¹⁴⁵ Ismail J. Ladhu, *Treating the Disease not the Symptoms: The case for Zanzibar Opt-out From the United Republic of Tanzania*, (Yüksek Lisans Tezi), Hull: The University of Hull, Faculty of Law, 1999, s. 8.

değildir¹⁴⁶. Zira Zanzibar İhtilâl Meclisi tarafından onaylanan tüm kanunlarda, İhtilâl Meclis üyelerinin tümünün imzasının bulunması gerekmektedir¹⁴⁷. Ancak, Tanzanya Birleşik Hükûmeti'nin Resmî Gazetesi'nde yayımlanan kanunda, Zanzibar İhtilâl Meclisi üyelerinden hiçbirisinin imzası bulunmamaktadır¹⁴⁸. Bu yönüyle, Tanzanya Birleşik Hükûmeti tarafından yayımlanan ve Zanzibar İhtilâl Meclisi tarafından çıkarıldığı iddia edilen kanunun, Zanzibar İhtilâl Meclisi tarafından kabul edilen kanunların özelliklerine uymadığı ileri sürülebilir¹⁴⁹.

Ladhu'nun uygun bulma kanununun geçerliliğini incelediği araştırmaya göre Tanzanya Birleşik Hükûmeti tarafından yayımlanan bu kanunun, sadece Tanzanya halkını aldatmak için kullanıldığını ileri sürülebilir. Yine Shivji'nin görüşüne göre “Gerçekte, bütün kanıtlar, Birlik Antlaşması'nı onaylayan Zanzibar Kanunu'nun Tanganika'da, Tanganika'nın hukuk uzmanları tarafından yapıldığını ve hazırlandığını göstermektedir. Böyle bir kanunun Zanzibar İhtilâl Meclisi tarafından yapıldığına dair bir bildirim doğru değildir. Bu nedenle, aslında ilgili Zanzibar otoritesi, Birlik Antlaşması'nı kanunen ve fiilen onaylamamıştır”¹⁵⁰.

Rashid Salum Adiy, Birlik Antlaşması'nı kamuya açıklanması amacıyla Zanzibar Hükûmeti aleyhine Zanzibar Yüksek Mahkemesinde 2005 yılında dava açtı¹⁵¹. Ancak Zanzibar Hükûmeti, imzalanan Birlik Antlaşması'nın bir kopyasının mevcut olmadığını söyledi¹⁵². Bu cevaba dayanarak, Zanzibar Yüksek Mahkemesi, Zanzibar Hükûmeti'nin Birlik Antlaşması'nın bir kopyasına sahip olmadığı gerekçesiyle, hükûmetin sahip olmadığı bir belgeyi vermeye zorlanamayacağına karar verdi¹⁵³.

Zanzibar'ın Birlik Antlaşmasının onaylandığını savunan kişiler olmadığından, bu antlaşmanın onaylanmadığına dair kanıtlar daha güçlüdür. Zanzibar, Birlik Antlaşması'nı onayladıysa, neden Zanzibar Hükûmeti'nin elinde Birlik Antlaşması'nın bir kopyası bulunmuyor? Zanzibar Hükûmeti birlik ile ilgilenmediği için mi antlaşmanın bir kopyasına sahip olup olmamayı önemsemiyor? Bu soruların cevaplarını

¹⁴⁶ Ibid, s. 9.

¹⁴⁷ Ibid, s. 8.

¹⁴⁸ Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism: A Lesson from the Union of Tanganyika and Zanzibar*, s. 80.

¹⁴⁹ Ibid, s. 93.

¹⁵⁰ Ibid, s. 89.

¹⁵¹ The High Court of Zanzibar, Civil Case No. 20 of 2005/ Zanzibar Yüksek Mahkemesi'nin 20/2005 sayılı kararı.

¹⁵² Ibid, s. 5.

¹⁵³ Ibid.

tahmin etmek oldukça zordur. Bununla birlikte, Birlik Antlaşması'nın ne Zanzibar Hükûmeti'nde ne de Birleşmiş Milletler'de (BM) bir kopyası bulunmamaktadır. Uluslararası antlaşmaların yer aldığı BM 'un-library' web sayfası aracılığıyla tarafımızca yapılan araştırmada Birlik Antlaşması'nın BM Sekreteryasına kayıtlı olduğunu belirten hiçbir kayda bulunamamıştır¹⁵⁴.

Bir antlaşmanın bağlayıcılık kazanabilmesi için uluslararası hukuk standartlarına ve üye devletlerin anayasalarına uyum sağlaması gerekir¹⁵⁵. En yaygın şart, bir uluslararası antlaşmanın yasama organı tarafından onaylanmasıdır. Lord Atkin, Kanada Başsavcılığı ve Ontario Başsavcılığı kararında milletlerarası antlaşmaların akdedilmesi ve onaylanması hakkındaki kararı şu şekilde özetlemiştir:¹⁵⁶

“Bir antlaşmanın oluşturulması ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi arasındaki ayrımı göz önünde bulundurmak gerekir. [...], bir antlaşmanın yapılmasının yürütme organının bir işlemi olduğu konusunda geçerli bir kural vardır, ancak mevcut iç hukukta değişiklik yapılması gerekiyorsa yükümlülüklerinin yerine getirilmesi için yasal işlem yapılması gerekir”¹⁵⁷.

Bu konuda üzerinde durulması gereken bir diğer nokta, bir parlamentonun bir antlaşmayı hangi durumlarda onaylayacağı veya reddedeceğidir. Çünkü parlamentonun bir antlaşmaya onay vermemesinin birçok nedeni vardır¹⁵⁸. Çoğu durumda parlamento ve yürütme arasındaki politik kısıtlama, onaylamayı geciktirebilir veya bir antlaşmanın onaylanmamasına neden olabilir¹⁵⁹. Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 24. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, “bir andlaşma, kendisinin öngördüğü veya görüşmeci Devletlerin mutabık kalabilecekleri tarzda ve tarihte yürürlüğe girer”. Başka bir deyişle eğer bir devlet bir antlaşmayı onaylamayı reddederse, “antlaşma onaylamayan devletlerde yürürlüğe girmez”¹⁶⁰. Bununla birlikte, 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 18. maddesi uyarınca, antlaşmada imzası bulunan bir devlet,

¹⁵⁴ Statement of Treaties and International Agreements, https://www.un-ilibrary.org/international-law-and-justice/statement-of-treaties-and-international-agreements_2f4b63af-en-fr (01.09.2019).

¹⁵⁵ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, s. 66-68.

¹⁵⁶ The Attorney General of Canada v. The Attorney General of Ontario [1937] A.C. s. 326 / *Kanada Başsavcılığı v. Ontario Başsavcılığı* [1937] A.C. s. 326.

¹⁵⁷ Ibid, s. 326.

¹⁵⁸ Yoram Z. Haftel, Alexander Thompson, “Delayed Ratification: The Domestic Fate of Bilateral Investment Treaties”, *International Organization*, C. 67, S. 2, (2013), s. 365.

¹⁵⁹ Ibid, s. 370.

¹⁶⁰ Michael Akehurst, *A Modern Introduction to International Law*, London: Routledge, 1992, s. 156-158.

antlaşmanın amacını ihlal etmemek için antlaşmaya daima sadakatle uymalı ve iyi niyetle hareket etmelidir¹⁶¹.

Tanganika ile Zanzibar arasındaki Birlik Antlaşması hem Tanganika Cumhurbaşkanı hem de Zanzibar Cumhurbaşkanı tarafından imzalanmış, fakat bu imzalar antlaşmaya bağlayıcılık kazandırmak için yeterli olmamıştır. Çünkü Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin Kurucu Antlaşması'nın geçerlilik kazanabilmesi için asıl şart, antlaşmanın Tanganika ve Zanzibar yasama organlarının her ikisi tarafından da onaylanmasıdır. Antlaşma Tanganika yasama organı tarafından onaylanmasına rağmen, Zanzibar yasama organı tarafından onaylanmamıştır.

Uluslararası Adalet Divanı (UAD), *Cameroon v. Nigeria* davasında Nijerya tarafından ileri sürülen, iki devlet başkanı tarafından imzalanan 1975 Maroua Deklarasyonu'nun henüz onaylanmadığı için geçerli sayılamayacağına dair gerekçe bağlamında incelemiştir¹⁶². Maroua Deklarasyonu Nijerya Parlamentosu ve Kamerun Parlamentosu tarafından onaylanmamış olmasına rağmen UAD geçerli olduğunu kabul etmiştir. UAD'ın kararına göre, Maroua Deklarasyonu, Nijerya Devlet Başkanı ve Kamerun Cumhurbaşkanı tarafından imzalandıktan hemen sonra bağlayıcılık kazanmıştır. UAD'na göre Maroua Deklarasyonunda taraf olan devletlerin yasama organları tarafından bu deklarasyonun onaylamasına gerek yoktu¹⁶³. Dolayısıyla iki devlet başkanın imzaları sözleşmeyi bağlayıcı hale getirmek için yeterli olmuştur¹⁶⁴.

Farklı bir örnek olarak *Katar ve Bahreyn* davasında, UAD'nin kararına göre, “imzalanan fakat meclis tarafından onaylanmamış bir antlaşma bağlayıcılık kazanarak derhal yürürlüğe girebilir”¹⁶⁵. Ancak bu karara karşı çıkanlara göre imzalanan fakat onaylanmayan bir antlaşma yürürlüğe girerse, antlaşma akdetme ve onaylama sürecinde devlet organları arasındaki mevcut ilişki kaybolacaktır¹⁶⁶. “Eğer böyle bir karar bağlayıcı emsal karar olarak dikkate alınırsa, yasama organının antlaşma yapma

¹⁶¹ Ayrıca bkz. Steven Reinhold, “Good Faith In International Law”, *UCL Journal of Law and Jurisprudence*, s. 59. <http://discovery.ucl.ac.uk/1470678/1/2UCLJLJ40%20-%20Good%20Faith.pdf> (01.09.2019), Ayrıca bkz. Barbara Guastaferrro, “Sincere Cooperation and Respect for National Identities”, *Oxford Principles of European Union Law: Vol. 1: The European Union*, eds. Robert Schütze, Takis Tridimas, Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 350-379.

¹⁶² Malcolm Nathan Shaw, *Uluslararası Hukuk*, s. 97.

¹⁶³ *Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria: Equatorial Guinea)*, 1CJ. Reports 2002, s. 130. <https://www.icj-cij.org/en/case/94> (19.03.2018).

¹⁶⁴ Ibid. s. 130.

¹⁶⁵ *Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain*, Judgment, 1CJ. Reports 2001, s. 40. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/87/087-20010316-JUD-01-00-EN.pdf> (01.03.2019).

sorumluluğu da ortadan kaldırılmış olacaktır”¹⁶⁷. Bununla birlikte, *Katar ve Bahreyn* davasında Özel (*ad hoc*) hâkim Fortier’in karşı görüşüne göre “Katar, meclis tarafından onaylanmamış 1913 Antlaşması ile Zubarah üzerinde devlet egemenlik [mülkiyeti] hakkı elde edemez”¹⁶⁸. Nitekim Katar’ın Zubarah’da kazandığı egemenlik, Katar’ın 1937 yılında Zubarah’a yaptığı istilaya dayanmaktadır¹⁶⁹.

“1937 tarihinde Zubarah’ın ele geçirilmesi, bir kuvvet kullanma eylemiyle bugün gerçekleşmiş olsaydı, Bahreyn’in egemenlik hakkından mahrum bırakılması uluslararası hukuka aykırı olacaktı. Günümüzde uluslararası hukukta hüküm süren ve tamamen kabul edilen görüş, kuvvet kullanımının uluslararası hukuka aykırı olması ve kendi başına bir egemenlik hakkı değişikliği getirmeyeceğidir”¹⁷⁰.

Tanganika ile Zanzibar arasındaki Birlik Antlaşması konusuna dönecek olursak, en önemli soru, Tanganika ile Zanzibar arasındaki Birlik Antlaşması Zanzibar tarafından onaylanmadıysa, Tanzania Birliği’nin kuruluşu yasal mıdır? Bu soruyla ilgili tartışmaya, çalışmamızın üçüncü bölümde ayrıntılı şekilde yer verilecektir.

Sonuç olarak Birlik Antlaşması, Tanzania Birliği’nin yönetimini başlatan ilk anayasadır¹⁷¹. Bu önermeye İngiltere ve İskoçya arasındaki Birlik Antlaşması örnek olarak verilebilir; çünkü Albert Venn Dicey, İngiltere ve İskoçya’nın Birlik Antlaşması’nı anayasal olarak tanımlamış olup, Birleşik Krallık’ın temelini atmıştır¹⁷². Bu antlaşmalar arasındaki tek fark, İngiltere ile İskoçya arasındaki birliğin kurulmasında yapılan antlaşmanın hem İngiltere hem de İskoçya’nın yasama organları tarafından onaylanmış olmasıdır¹⁷³, ancak daha önce de belirttiğimiz gibi Zanzibar ve Tanganika arasındaki Birlik Antlaşması yalnızca Tanganika parlamentosu tarafından

¹⁶⁶ Michael Reisman, “Unratified Treaties and Other Unperfected Acts in International Law: Constitutional Functions”, *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, C. 35. S. 3, (2002), s. 743.

¹⁶⁷ Ibid., s. 745.

¹⁶⁸ *Katar ve Bahreyn* kararında, op. cit., s. 18.

¹⁶⁹ Ibid.

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ Issa Gulamhussein Shivji, *Tanzania: The Legal Foundation of the Union*, 2. b., Dar es Salaam: Dar es Salaam University Press, 2009, s. 5.

¹⁷² Albert Venn Dicey, *Lectures Introduction to the Study of the Law of Constitution*, 8. b., London: Liberty Classic, 1915, s. 78, http://files.libertyfund.org/files/1714/0125_Bk.pdf (01.09.2019).

¹⁷³ Karin Bowie, “Popular Resistance Religion and the Union of 1707”, *Scotland and the Union 1707-2007*, ed. Tom M. Devine, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2008, ss. 39-53.

onaylanmıştır¹⁷⁴. Tanganika ve Zanzibar Birlik antlaşması'nın maddeleri ayrıntılı inceleme aşağıda yer alan kısımda yer verilmektedir.

II. BİRLİK ANTLAŞMASI'NIN İÇERİĞİ

Tanganika ve Zanzibar arasındaki Birlik Antlaşması iki sayfadır ve antlaşmanın orijinal dili İngilizcedir¹⁷⁵. Birlik Antlaşması yapıldığı yıllarda Tanganika ile Zanzibar arasında kullanılan resmi diller İngilizce ve Svahilceydi. Ancak, tüm yasalar sadece İngilizce olarak yazılmakta, yasama organlarının tartışmalarında ise Svahilce ve İngilizce bir arada kullanılmaktaydı. Günümüzde ise, Tanzanya'daki yasalar İngilizce ya da Svahilce veya her iki dilde de yayınlanmaktadır. Yasaların Yorumlanması Kanununun 84. maddesinin 2. fıkrasına göre, “bir yasa herhangi bir dilde (İngilizce veya Svahilce) yazılıp başka bir dile (İngilizce ve Svahilce) çevrildiğinde, çeviri gerçek anlamla çelişiyorsa asıl (orijinal) olan yasa geçerli olur”. Bununla birlikte, her iki dilde de yürürlüğe giren iki versiyon arasında bir hukuki uyumsuzluk olduğu zaman, İngilizce olarak yayınlanan kanun hükmü esas alınır. Tanzanya'da birçok kişi Svahilceyi günlük yaşamlarında kullansa da resmi yazışmalarda öncelik İngilizcededir¹⁷⁶.

Birlik Antlaşması esas olarak bir önsöz ve 8 maddeden oluşmaktadır. Birlik Antlaşması'nın önsözüne göre iki farklı cumhuriyet olan Zanzibar ve Tanganika hükûmetleri, "Tanganika ve Zanzibar Birleşik Cumhuriyeti" adı altında yeni bir devlet kurmak için kendi ulusal egemenliklerinden feragat etmişlerdir. Bu bağlamda ne Zanzibar ne de Tanganika ayrı bir devlet olarak var olmaya devam etmemektedir.

Bir antlaşmanın giriş kısmının hukuki statüsü ile ilgili olarak farklı yaklaşımlar olmasına rağmen, antlaşmanın giriş kısmı antlaşmada bulunan belirsizliği çözmeye

¹⁷⁴ Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism: A lesson from the Union of Tanganyika and Zanzibar*, s. 82-93.

¹⁷⁵ Birlik Antlaşması'nın imzalanmasından sonra paylaşılan orijinal ve gerçek olan bir kopyası veya kopyasının kopyası henüz elimizde mevcut değil. Çünkü Julius K. Nyerere ve Abeid A. Karume'nin imzasını taşıyan Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması hiçbir surette kamu ile paylaşılmamıştır. Bu tezde referans olarak kullanılan Birlik Antlaşması'nın kopyasına <https://www.jstor.org/stable/20689795> (Julius K. Nyerere ve Abeid A. Karume'nin imzasını taşımayan Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması) linkinden ulaşılmaktadır. Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşmasının hiçbir surette kamu ile paylaşılmadığı için söz konusu linkte yer alan belgenin de gerçek olup olmadığına dair şüpheler mevcuttur.

¹⁷⁶ Bu paragrafa göre, Tanzanya'da iki tür yasa yayınlanmaktadır. Ya İngilizce olarak yazılır ya da Svahilce olarak yazılır. Herhangi bir dilden yazılırsa ve daha sonra başka bir dile çevilirse, iki dili arasında yorum çatışması ortaya çıkarsa, asıl olan yasa geçerli olur. Bu durumda çevrilmiş versiyonun yasal bir değeri yoktur. Bununla birlikte, hem Svahili dili hem de İngilizce olarak yazılmış olan bir yasa, arasında yorum uyumsuzluğu ortaya çıkarsa, İngilizce yazılmış yasaya öncelik verilir.

yardımcı olmaktadır¹⁷⁷. Burada dikkat edilmesi gereken önemli nokta, her iki cumhuriyetin de kendi hükûmetleri tarafından Birliğin kurulması adına temsil edilmiş olmalarıdır¹⁷⁸. Fakat Birliği oluşturan hükûmetler farklı şekillerde kurulmuştur. Tanganika Hükûmeti demokratik olarak Tanganika halkı tarafından seçilerken, Zanzibar Hükûmeti ise devrim sonrası kurulmuştur. Bu nedenle Zanzibar Hükûmeti'nin kuruluş yapısına göre, Zanzibar halkının kendi iradesi ile hükûmette temsil edildiğini söylemek zordur.

Bir diğer önemli nokta, Tanganika ve Zanzibar Birliği Antlaşması'nın giriş kısmında belirtilmiştir: “Bu birlik Afrikalılar arasında dayanışmayı ve birliği güçlendirmek üzere bir başlangıç noktası olarak gösterilmiştir”. Fakat cevaplanması gereken soru şudur; neden bu antlaşmada Afrika kıtasındaki diğer ülkelerin Tanganika ve Zanzibar Birliği'ne katılmasına izin veren herhangi bir madde yoktur? Eğer Tanganika ve Zanzibar Birliği Afrikalılar arasında dayanışmayı ve birliği güçlendirmek üzere bir başlangıç noktası olarak gösterilmişse, Birlik Antlaşmasında Afrika kıtasındaki ülkelerin Tanganika ve Zanzibar Birliği'ne katılmasına izin veren bir madde bulunması gerekmektedir. Afrika kıtasındaki diğer ülkelerin Tanganika ve Zanzibar Birliği'ne katılmasına izin veren herhangi bir madde mevcut olmadığı için, Tanganika ve Zanzibar Birliği Afrikalılar arasında dayanışmayı ve Afrika birliğini güçlendirmek üzere bir başlangıç noktası olarak düşünülemez. Bölgede dayanışma sağlamak için kurulan birlik devletleri veya demokratik toplumları, ortak tavırları paylaşan diğer devletleri birliğe üye olarak da katılma fırsatı sağlar¹⁷⁹.

Tanzanya Birlik Antlaşması'nın 1. maddesi, Birliğin kuruluşu üzerine yapılan bir

¹⁷⁷ Liav Orgad, “The Preamble in Constitutional Interpretation”, *International Journal of Constitutional Law*, C. 8, S. 4, (2010), ss. 714–738. Ayrıca bkz. Jeffrey Goldworthy, “The Preamble, Judicial Independence and Judicial Integrity”, *Constitutional Forum*, C. 11, S. 2, (2000), s. 63. Ayrıca bkz. *Kesavanada v. State of Kerala* AIR [1973] SC s. 1461. Bkz. *Hatimali Adamji v. East Africa Ports and Telecommunication Corporation* (1973), TLR s. 6. Bkz. *Attorney-General v. Lesinai Ndeinai* [1980] TLR 214.

¹⁷⁸ Anne Winckel, “The Contextual Role of a Preamble in Statutory Interpretation”, *Melbourne University Law Review*, C. 23, S. 1, (1999), ss. 184–210. Bkz. Ijaiya Hakeem Olasunkanmi, *Judicial Approach to Interpretation of Constitution: A Study of Nigeria, Australia, Canada and India*, Nigeria: Malthouse Press Limited, 2017, s. 71. Bkz. *Powel v. Kempton Park Racecourse Co.* (1899), A.C, s. 143.

¹⁷⁹ Ferit İzci, Mehmet Sarıtürk, “Demokratik Toplumlarda Halkın Yönetime Katılımı: Yönetime Katılım ve Yönetişim İlişkisi”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, C. 2, S. 3, (2009), s. 513. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/916743> (10.11.2020). Örnek olarak bkz. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Anayasası'nın 1. maddesinin 3. fıkrası. Ayrıca bkz. Doğu Afrika Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 3. maddesinin 3. fıkrası. Ayrıca Avrupa Birliği Antlaşmasının 49. maddesine göre, 2. maddede belirtilen değerlere saygı gösteren ve bu değerleri desteklemeyi taahhüt eden her Avrupa devleti, Birliğe üye olmak için başvuruda bulunabilir.

beyanname hükmüdür. Birlik Antlaşması'nın 1. maddesi ile Tanganika Cumhuriyeti ve Zanzibar Halk Cumhuriyeti'nin tek bir çatı altında birleşeceği açıklanmıştır. Uluslararası hukuka göre yeni bir devlet oluşturma yöntemlerinden biri, “*birden fazla bağımsız devletin bir araya gelerek yeni bir devlet*” kurmasıdır¹⁸⁰. Bu çerçevede devletlerin uluslararası hukuk kişilikleri, birlik oluşturulduktan sonra sona ermektedir¹⁸¹. Bunun nedeni, farklı birçok devletin antlaşma aracılığıyla yeni bir devlet kurmuş olmasıdır¹⁸². Örneğin; İskoçya ve İngiltere 1707 tarihli Birlik Antlaşması aracılığıyla tek devlet çatısı altında birleşmiştir. İskoçya ve İngiltere Birlik Antlaşması'nın 1. maddesine göre, “İskoçya ve İngiltere belirtilmiş olan tarihten sonra gelecek mayıs ayının ilk günü başlayıp sonsuza kadar Birleşik Krallık adıyla tek bir krallık çatısı altında birleşeceklerdir.”

Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması'nın 1. maddesinde yer alan hüküm ile Tanganika Parlamentosu tarafından onaylanan hükmün aynı olmaması dikkat çekicidir. Antlaşmanın 1. maddesine göre, “Tanganika Cumhuriyeti ve Zanzibar Halk Cumhuriyeti, tek bir egemen cumhuriyet olarak birleşecektir” ifadesi bulunmaktadır¹⁸³. Aksine Tanganika Parlamentosu tarafından kabul edilen Birlik Antlaşması'nın onaylamasına ilişkin kanunun 4. maddesine göre:¹⁸⁴

“Tanganika Cumhuriyeti ve Zanzibar Halk Cumhuriyeti, Birliğin oluşturulduğu günden sonsuza kadar, Tanganika ve Zanzibar Birleşik Cumhuriyeti adıyla tek bir egemen cumhuriyet olarak birleşecektir.”¹⁸⁵

Tanganika Parlamentosu'nun yukarıda belirtilen söz konusu hükmü neden değiştirdiği ve altı çizili sözcüğü neden eklediği bilinmemektedir. Bu maddeye altı çizili şekilde eklenen “*sonsuza kadar*” ifadesi, Birlik uygulamasının bir sonucudur. Dolayısıyla maddeye eklenen cümle ile Birliğin sonsuza dek sadece tek bir cumhuriyet olarak kalması amaçlanmıştır. Diğer bir deyişle, Birlik gerçekleştirildikten sonra

¹⁸⁰ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s. 372.

¹⁸¹ Ibid, s. 371-375.

¹⁸² Senegal ve Gambiya arasındaki Sene-Gambiya bilinen konfederasyonu, 1982'de kuruldu ve 1989'da çöktü. Bkz. Hee Kwon Koo, "The Uniting of Divided State in the Vienna Convention on Succession of States in Respect of Treaties", *Korean Journal of Comparative Law*, C. 18, (1990), s. 132-134.

¹⁸³ Bkz Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması 1. ek.

¹⁸⁴ Act No. 22 of 1964 An Act to ratify the Articles of Union between the Republic of Tanganyika and the People's Republic of Zanzibar. 22 sayılı ve 25.04.1964 tarihli Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşmasının onaylamasının uygun bulma kanunu. <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/tz/tz027en.pdf> (12.09.2019).

¹⁸⁵ Ibid., 4. maddesi.

birlikten ayrılma talebinin ve hakkının tanınmayacağı açıktır. Ancak asıl soru, Tanganika Parlamentosu'nun bu maddeyi değiştirme yetkisi var mıydı? Bu soruyu cevaplayabilmek için bir antlaşmanın müzakeresinde yer alan parlamentonun görev ve yetkilerinin bilinmesi gerekmektedir¹⁸⁶.

Uluslararası hukuk çerçevesinde, özellikle antlaşma yapma sürecinde Tanganika Parlamentosu yalnızca Tanganika Hükûmeti'ne Birlik Antlaşmasına ilişkin değişiklikler önerebilirdi. Aynı şekilde Tanganika Hükûmeti, Zanzibar Hükûmeti'ne Birlik Antlaşması'nda yapmak istediği değişiklikleri de önerebilirdi¹⁸⁷. Böylece Birlik Antlaşması'nı değiştirme konusunda yeni bir müzakere oluşturulabilecekti. Ancak 4. madde ile ilgili herhangi bir müzakere yapıldığına dair bir kayıt bulunamamıştır. Tanganika Parlamentosu'nun kendi başına Zanzibar Parlamentosunun rızasını almaksızın anılan hükmü değiştirdiği söylenebilir.

Anton'a göre iki taraflı bir antlaşmanın değiştirilmesi, çok taraflı bir antlaşmanın değiştirilmesinden teknik olarak daha kolaydır¹⁸⁸. Bunun nedeni, iki taraflı bir antlaşmada sadece değişiklikleri yerine getirebilecek ve tartışabilecek sadece iki tarafın olmasıdır. Ancak, herhangi bir antlaşmadaki bir hükmün değiştirilmesi diğer tarafın talebine bağlı olmalıdır¹⁸⁹. Örneğin; ABD'de bir antlaşma Senato'ya sunulduğunda, Senato, ABD Başkanına antlaşma ile ilgili değişiklik önerebilir; fakat ABD Başkanı Senato tarafından önerilen değişiklikleri kabul edip etmemekte takdir yetkisine sahiptir¹⁹⁰. Genel kural, değişikliğin kabul edilmesi halinde, antlaşma şartları hakkında

¹⁸⁶ Joanna Harrington, "Scrutiny and Approval: The Role for Westminster-Style Parliaments in Treaty-Making", *The International and Comparative Law Quarterly*, C. 55, S. 1, (2006), ss. 121-159 <https://www.jstor.org/stable/pdf/3663314.pdf?refreqid=excelsior%3Ad5fdc42a16d042206dfcb2fdde620b13> (07.09.2018). Ayrıca bkz. Thomas Christiansen, "The Role of Supranational Actors in EU Treaty Reform", *Journal of European Public Policy*, C.9, S.1, (2002), ss. 33-53. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13501760110104163?needAccess=true> (07.09.2018).

¹⁸⁷ 1969 VAHS 39. maddesine göre, antlaşma tarafları arasında bir antlaşma ile tadil edilebilir. Eğer bütün taraflar arasında tadili hususunda bir antlaşma var ise, o zaman sorun olmayabilir. Ama eğer oy birliği sağlanamıyorsa ne olur? Antlaşmanın içerisinde tadili yapmak bir hüküm var olup olmadığını, ona bakılmalıdır. Eğer antlaşmada değiştirilme usûllerrine ilişkin bir hüküm öngörmedikçe, çok taraflı andlaşmaların tadili 1969 tarihli VAHS 40. maddesinde belirtilen paragraflar gereğince olacaktır.

¹⁸⁸ Antony Aust, *Handbook of International Law*, New York: Cambridge University Press, 2005, s. 98.

¹⁸⁹ Jeffrey I. Roberg, "The Importance of International Treaties: Is Ratification Necessary?", *World Affairs*, C. 169, S. 4, (2007), s. 181.

¹⁹⁰ US Congressional Research Service, *Treaties and Other International Agreements: The Role of the United States Senate*, (2001), s. 112 <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CPRT-106SPRT66922/pdf/CPRT-106SPRT66922.pdf> (28.10.2018).

diğer devletlerle müzakereye yeniden başlanılmasıdır¹⁹¹. Bununla birlikte belirtmek gerekir ki ABD’de, hiç yürürlüğe girmemiş ikili antlaşmalar da vardır¹⁹². Çünkü antlaşmalarda değişiklik teklifi ya ABD Başkanı ya da taraf olan diğer devletçe kabul edilmemiştir¹⁹³. Bu bağlamda, Tanganika Parlamentosu’nun bu hükme ilişkin yaptığı değişiklikler hem uluslararası hukuka hem de iç hukukuna aykırıdır.

Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması’nın 2. 3. ve 4. maddelerinin birlikte okunması gerekmektedir. 2. madde uyarınca, “Birliğin başlangıcından, madde 7’de öngörülen Kurucu Meclis Birleşik Cumhuriyeti’nin Anayasasının yapımı tamamlanana kadar Birleşik Cumhuriyet, Birlik Antlaşması’nın 3 ile 4. maddeleri ile yönetilecektir.”

Bu madde, ilk anayasa oluşturulana kadar geçiş döneminde uyulması gereken yasal çerçeveyi ortaya koymaktadır. Buna göre, Tanganika ve Zanzibar Birliği’nin ilk anayasası, Birlik Antlaşması’nın 7. maddesi uyarınca oluşturulacaktır. Bu maddede kullanılan ifadelerin, Birlik Antlaşmasının veya Tanganika Anayasası’nın, yeni Anayasanın 7. maddesine göre yürürlüğe girmesine kadar bir yıl boyunca geçerli olmasının amaçlandığı söylenebilir. Anayasa oluşturulana kadar da bir yıl boyunca 3. ve 4. maddeler geçerli olacaktır.

Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması’nın 3. maddesine göre Tanganika Anayasası geçici bir anayasadır. Bu madde (a), (b), ve (c) bentlerini kapsamaktadır. Birlik Anayasası var olmasına rağmen, Birlik Antlaşmasının 3. maddesinin (a) fıkrasına göre, Zanzibar Hükûmeti ve Zanzibar hukuk sisteminin devam edebileceği hükme bağlanmıştır¹⁹⁴. Bundan dolayı Zanzibar günümüze kadar özerk bir şekilde kendi hükümet sistemini devam ettirmiştir.

Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması’nın 3. maddesinin (b) bendine göre, “İki Cumhurbaşkanı Yardımcısı, ikisinden biri (normalde Zanzibar’da ikamet eden bir kişi olarak), Zanzibar içinde ve Zanzibar için yukarıda belirtilen yürütmenin başı olacak ve Zanzibar ile ilgili yürütme görevlerinin ifasında Birleşik Cumhuriyet

¹⁹¹ Roberg, op. cit., s. 182.

¹⁹² Konu hakkında tartışmalar için bkz. US Congressional Research Service, op. cit, s. 113-136.

¹⁹³ Ibid., s. 113.

¹⁹⁴ Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması’nın 3. maddesinin (a) ve (c) bentleri şu şekildedir: Ara dönem boyunca, Birleşik Cumhuriyet Anayasası, Tanganika Anayasası olacaktır. Aşağıdaki alanlardaki maddelerin meydana gelebilmesi için Tanganika Anayasası değiştirilecektir. (a) Birleşik Cumhuriyet Parlamentosu ve Yürütme Kurulu’na ayrılanlar dışındaki alanlarda, Zanzibar içinde ve Zanzibar için münhasır yetkiye sahip ayrı bir yasama ve yürütme organı; (c) Zanzibar’ın Birleşik Cumhuriyet Parlamentosunda temsili.

Cumhurbaşkanının başyardımcısı olacaktır”. Antlaşma’nın 3. maddesinin (b) bendi uyarınca, Birlik Antlaşması kabul edildikten sonra, Birleşik Cumhuriyette iki Cumhurbaşkanı yardımcısı olacaktır, fakat Cumhurbaşkanı yardımcılarını görevlendirmek için gereken şartlar belirtilmemiştir¹⁹⁵. Aynı maddenin (c) bendine göre atanacak Cumhurbaşkanı Başyardımcısının Zanzibar’da ikamet eden biri olması gerekmektedir. Zanzibar vatandaşı yerine “Zanzibar’da ikamet eden” ifadesinin kullanılmış olması ise tesadüf değildir. Zira Birlik Antlaşması’nın 4. maddesi uyarınca Tanganika ve Zanzibar vatandaşlığı tamamen ortadan kaldırılmıştır. Bu ifade ile asıl olarak Zanzibar vatandaşı mevcut olup olmadığına bakılmaksızın Zanzibar’da ikamet eden herhangi bir kişi kastedilmektedir¹⁹⁶. Tanganika ve Zanzibar devletlerinin birleşmesinde Tanganika ve Zanzibar vatandaşlığı tamamen ortadan kaldırıldığı için, “Zanzibar’da ikamet eden” ifadesinin eş anlamlısı olarak Tanganika’dan Zanzibar’a taşınan ve Zanzibar’ın herhangi bir bölgesine yerleşen kişi anlamına da gelmektedir. Birlik Antlaşması’nda Tanganika ve Zanzibar’ın vatandaşlığını iptal eden hiçbir madde bulunmamasına rağmen, Tanganika ve Zanzibar’ın devlet statüsünü kaybetmesi nedeniyle Tanganika ve Zanzibar vatandaşlığı de otomatik olarak iptal edilmiştir¹⁹⁷.

Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması’nın 3. maddesinin (c) bendi, Zanzibar’ın Birlik Parlamentosu’nda nasıl temsil edileceği ile ilgili açıklamaları içermektedir. Ancak bu hükümde ne temsilcilerin sayısına ne de nasıl seçileceklerine dair herhangi bir açıklama yer almamaktadır. Bu maddede, Tanzanya Birleşik Parlamentosu’nun üyelerinin seçiminde hangi kriter ve ölçütlerin esas alınacağı açıkça belirtilmemiştir.

Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması’nın 4. maddesi, iktidar paylaşımını içermektedir. İktidar, Tanzanya Birleşik Hükûmeti ile Birliği oluşturan taraflar arasındadır. Bu maddeye göre Tanzanya Birleşik Hükûmeti’nin on bir husus üzerinde yetkisi vardır. Tanzanya Birleşik Hükûmeti’nin yetkili olduğu on bir husus şunlardır: (a) Birlik Anayasası ve Hükûmeti; (b) Dış İlişkiler; (c) Savunma; (d) Polis; (e) Olağanüstü Hal Beyannamesi; (f) Vatandaşlık; (g) Göçmenlik; (h) Dış ticaret ve borçlanma; (i)

¹⁹⁵ Birlik Hükûmeti’nin ikinci Cumhurbaşkanı yardımcısının nitelikleri ve atanması, çıkarılan 1964 tarihli 6 sayılı cumhurbaşkanlık kararnamesi ile belirtilmiştir. Bu yasada, eski Tanganika Cumhurbaşkanı Yardımcısının Birlik Hükûmeti’nin ikinci cumhurbaşkanı yardımcılığına atandığı bildirilmiştir.

¹⁹⁶ Thomas M. Franck, “Some Legal Problems of Becoming a New Nation”, *Columbian Journal of Transnational Law*, C. 4., S. 1, (1965), s. 21.

¹⁹⁷ Ibid.

Birleşik Devletin Kamu Hizmetleri; (j) Gelir vergisi, kurumlar vergisi, gümrük ve tüketim vergisi; (k) Limanlar, sivil havacılık, posta servisi ve telgraflar. Antlaşmanın 4. maddesinde sayılan 11 hüküm dışındaki diğer hususlar ise birliği oluşturan Tanganika ve Zanzibar hükûmetlerinin yetkileri doğrultusunda icra edilecektir.

Birlik Antlaşması'nın 5. maddesine göre Tanganika ve Zanzibar yasaları (a), (b) ve (c) bentlerinde belirtilen şartlara tabi olan Tanganika ve Zanzibar yetki alanlarında uygulanmaya devam edecektir. Fakat bu yasalar yalnızca Tanganika ve Zanzibar bakımından yetkili bir yasama organı tarafından değiştirilebilmekte iken, Birlik Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile Tanzanya Birleşik Hükûmeti Cumhurbaşkanlığı kararnamelerince düzenleme yapılabilmesine imkân sağlanmıştır. Tanzanya Birleşik Cumhurbaşkanı, Birlik Antlaşması'nın 5. maddesinin (b) fıkrasına göre 4. maddede belirtilen konularla ilgili yasalarda Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile değişiklik yapabilme yetkisine sahiptir. Yine, Antlaşmanın 6. maddesi uyarınca Tanzanya Cumhurbaşkanı Zanzibar'da uygulanan herhangi bir kanunu düzenleyebilmekte ya da tamamen yürürlükten kaldırabilmektedir. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarma yetkisi Birlik Antlaşması'nda Cumhurbaşkanı'na tanınmış olduğundan, böyle bir kararname çıkarmak için Tanzanya Birleşik Parlamentosu'ndan yetki alınmasına da gerek kalmamıştır. Böylece Tanzanya Birlik Antlaşması'nın 5. maddesinin (c) bendine göre Zanzibar ve Tanganika yasalarında, Birliğe ve Birlik antlaşmasına etkide bulunacak şekilde değişiklik yapılmasına devam edilecektir.

Birlik Antlaşması'nın 6. maddesi, Birliğin yürütme organı hakkındadır. Bu maddeye göre Tanzanya Birleşik Hükûmeti'nin yürütme organı Cumhurbaşkanı, iki Cumhurbaşkanı yardımcısı ve Bakanlar Kurulundan oluşmaktadır. 6. madde uyarınca Bakanlar, Tanzanya Cumhurbaşkanı tarafından atanır ve görevden alınırlar. 6. maddenin (a) fıkrasında, Birleşik Cumhuriyetin ilk Cumhurbaşkanı'nın Mwalimu Julius Kambarage Nyerere olacağı belirtilmektedir¹⁹⁸. Aynı maddenin (b) bendinde yer alan hükme göre Birleşik Cumhuriyetin birinci Cumhurbaşkanı Yardımcılığı görevine Şeyhi Abeid Aman Karume'nin getirileceği de belirtilirken, ikinci Cumhurbaşkanı Yardımcısı hakkında açık bir ifadeye yer verilmemiştir. Bu belirsizliği ortadan kaldırmak amacıyla 01.05.1964 tarihinde bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkartılarak Tanganika Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Birliğin ikinci Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak

¹⁹⁸ Mwalimu svahili kelimesi hoca veya öğretmen demektir. Julius K. Nyerere çeşitli Katolik okullarında öğretim görevlisi yaptığı nedeniyle öğretmen olarak tanındı.

göreve getirilmiştir. 245 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 4. maddesi uyarınca “Tanganika Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Birliğin olduğu günden itibaren Birliğin Cumhurbaşkanı Yardımcılığına ve Büyük Meclis'te devlet işleri lideri olarak atanmış sayılır.”

Birlik Antlaşması'nın 7. maddesinde, kurulan Tanzanya Cumhuriyeti'nin anayasasındaki düzenlemelere ilişkin açıklamalar yer almaktadır. Bu maddeye göre Tanzanya Cumhuriyeti'nin Anayasası iki önşart ile hazırlanmalıdır. İlk olarak Birleşik Cumhurbaşkanı ve birinci Cumhurbaşkanı Yardımcısı (Zanzibar Cumhurbaşkanı) anlaşarak Birlik Cumhuriyeti'nin ilk Anayasasının yapım faaliyetlerini bir karara bağlamalıdır. Yani Tanzanya Birleşik hükûmet anayasa taslağını hazırlamak için ortak bir komisyon oluşturma kararı vermeli; oluşturulan bu komisyon tarafından anayasa taslağı hazırlandıktan sonra ikinci şart olarak hazırlanan taslağı görüşmek üzere Tanganika ve Zanzibar'dan temsilcilerin bulunduğu bir Kurucu Meclis oluşturulmalıdır. Ancak bu hüküm, Tanganika ve Zanzibar Birliği kurulduğundan hiçbir zaman tutarlı bir biçimde uygulanmamıştır¹⁹⁹.

Shivji'ye göre, Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması'nda yer alan 7. maddenin amacı, “Birliğin her iki tarafındaki vatandaşların Tanzanya Anayasası'nın yapımına katılımlarını sağlamaktır”²⁰⁰. Ancak Shivji'nin yorumu tartışmaya açıktır. Antlaşmanın 7. maddesi kapsamında ve Birlik Antlaşması'nda katılımın sağlanması hükmü yer almasına rağmen, parlamento temsilcilerinin seçimi dışında hiçbir yerde anayasal faaliyetlere halkın katılımı sağlanmamıştır. Bu nedenle anayasa taslağının kabulünün, Tanganika ve Zanzibar halkının doğrudan katılımı olmaksızın gerçekleştirildiği söylenebilir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, Shivji'nin Tanzanya Cumhuriyeti Anayasası'nın yapımına yönelik yorumudur: Tanzanyalılar “bütünlükleri içinde birlikteki iktidarın yapısını ve dağılımını hiçbir zaman tam olarak tartışma fırsatı bulamamışlardır”²⁰¹. Kısaca, Kurucu Meclis tarafından 25 Nisan 1977

¹⁹⁹ Juliana Masabo, Ulrike Wanitzek, “Constitutional Reform in Tanzania: Developing Process and Preliminary Results”, *Law and Politics in Africa, Asia and Latin America*, C. 48, S. 3, (2015), ss. 329-368. 29.11.2011 tarihli ve 08 sayılı Anayasa Komisyon Kanunu kapsamında, Tanzanya Cumhurbaşkanı ve Zanzibar Cumhurbaşkanı'na danışılması suretiyle Tanzanya Birlik Anayasa taslağını hazırlamak için ortak bir komisyon oluşturma kararı verildi.

²⁰⁰ Issa Gulamhussein Shivji, “Towards a New Constitutional Order: The State of the Debate in Tanzania”, *Where Is Uhuru? Reflections on the Struggle for Democracy in Africa*, ed. Godwin Murunga, Nairobi: Fahamu Publisher, 2009, s. 68.

²⁰¹ Ibid, s. 69.

tarihinde kabul edilen 1977 tarihli Anayasa metni halkoyuna sunulmadan yürürlüğe girmiştir²⁰².

Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması'nın 7. maddesinde yer alan diğer hükümler, Komisyon ve Kurucu Meclis temsilcilerinin oluşumu ve sayısı ile ilgilidir. Komisyonun ve Kurucu Meclis temsilcilerinin seçimi, Tanzanya Cumhurbaşkanı ve birinci Cumhurbaşkanı Yardımcısının takdirine bırakılmış, fakat hangi yeter çoğunlukla seçilecekleri belirtilmemiştir.

Birlik Antlaşması'nın 8. ve son maddesi ise onaylama ile ilgilidir. Bu maddeye göre antlaşmanın yürürlüğe girmesi için her iki devletin yasama organı tarafından antlaşmanın onaylanması ve onaylanma işleminin tamamlanabilmesi için uygun bulma kanunu çıkarılması şartlarını taşıması gerekmektedir. Bu hükme ilişkin olarak yukarıda yer alan kısımda antlaşmanın onaylanması hususunda var olan çelişki tartışılmıştı²⁰³.

Tanganika Anayasası'nın, Birlik Anayasası kabul edilene kadar geçici bir süre (bir yıl) için uygulanmasına karar verildiğini anlamına gelmektedir. Bu kapsamda aşağıdaki hipotezlere dayanarak Birliğin bir yıllık geçici bir dönemi amaçladığı kanaatindeyiz. Öncelikle, Tanganika ve Zanzibarlılar, Anayasa Taslağı'nı hazırladıklarını kabul etmeselerdi birliğin durumu ne olacaktı?

İkinci olarak, eğer Tanganika ile Zanzibar Cumhurbaşkanları arasında Komisyon ve Kurucu Meclisi'ni oluşturma üstünlüğü söz konusu olduğunda bir anlaşma sağlanamazsa sonuçları neler olacaktı?

Son olarak da eğer Kurucu Mecliste Tanzania Birliği Anayasa Taslağı onaylanmamış olsaydı yeni taslak mı hazırlanacaktı, yoksa Birlik Antlaşması'na göre Tanzania Birliği yönetilmeye devam mı edecekti? Belirtmek gerekir ki, Anayasanın hazırlanması ve kabul edilmesi sürecinde yer alan hiçbir önşart, Tanzania Birleşik Hükûmeti tarafından uygulanmamıştır. Önşartların uygulandıklarını, ancak başarısız

²⁰² Ancak, Anayasa metninin yürürlüğe girebilmesi için referanduma sunulması için gereken herhangi bir düzenleme yoktur.

²⁰³ Kuşkusuz, uluslararası antlaşmaların usulüne göre yürürlüğe konulması “iç hukuk” için söz konusudur. Ne Zanzibar Anayasası ne de Tanganika Anayasası, uluslararası sözleşmeleri ulusal hukukla bütünleştirmek için, hiçbir işlem öngörmemiştir. Ancak belirtmek gerekir ki, Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması’nın yürürlüğe konulabilmesi için imzalandıktan sonra sırasını da belirleyerek iki işlemin yapılmasını öngörmüştür. Bunlar; kısaca “onayı uygun bulma yasası” çıkarılması ile “onaylama” işlemleridir. Birlik antlaşmasına göre, bu işlemler Tanganika ve Zanzibar yasama organlarının görev ve yetkileri altındadır. Daha önce işaret ettiğimiz gibi, Tanganika Parlamentosu'nun Birlik Antlaşmasını onayladığı apaçıktır. Fakat Zanzibar Parlamentosunun Birlik Antlaşmasını onaylayıp onaylamadığı şüpheleri vardır.

olduklarını varsaysak bile az önce yönelttiğimiz sorular birliğin sonsuza dek sürme hedefini zayıflatmaktadır.

III. TANZANYA BİRLEŞİK CUMHURİYETİ'NİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ VE ANAYASAL DÜZENİ

Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti eski iki devlet olan Zanzibar ve Tanganika'nın birleşiminden oluşmuştur. Böylece iki hükûmet, Tanzanya Birleşik Hükûmeti'nin yetkisi altında Birlik Antlaşması'nın 4. maddesine göre on bir husus üzerinde anlaşmıştır. Bu hususlarda yetki, Tanzanya Birleşik Hükûmeti'ne aittir. Birlik Antlaşması'nın 4. maddesi uyarınca Birlik Antlaşması'nın 4. maddesinde işaret edilmeyen diğer bütün hususlarda yetki Zanzibar ve Tanganika hükûmetlerine aittir. Ortak olan ve olmayan hususların varlığı, Birlik Antlaşması'nın farklı üç hükûmet oluşturduğunu göstermektedir. Bunlar Tanganika Hükûmeti, Zanzibar Hükûmeti ve Tanzanya Birleşik Hükûmeti'dir. Fakat Tanganika Hükûmeti'nin varlığı, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile yapmış olduğu reformlardan olumsuz bir şekilde etkilenmiştir²⁰⁴. Bütün bu reformlarda Tanganika'yı Tanzanya'ya dönüştürme amacı bulunmaktaydı. Örneğin, Cumhurbaşkanı Nyerere tarafından 26.04.1964 tarihinde imzalanıp 1.05.1964 tarihinde yayınlanan 245 sayılı kanun kapsamında aşağıdaki değişiklikler yapılmıştır:

- a. Öncelikle bu kararnamenin 3. maddesine göre Birleşik Cumhuriyetin oluşumundan itibaren Tanganika Cumhuriyeti Hükûmeti'nin mevcut olan tüm memurları Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti Hükûmeti'nin memurları olarak değiştirilmiştir.
- b. Kararnamenin 4. maddesine göre Birleşik Cumhuriyet olduğu günden itibaren Tanganika Cumhuriyeti Hükûmeti'nin Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti Hükûmeti'nin ikinci Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak değiştirilmiştir.
- c. Kararnamenin 6. maddesi uyarınca Tanganika Yüksek Mahkemesi aynı zamanda Birleşik Cumhuriyet Yüksek Mahkemesi olarak değiştirilmiştir. Ayrıca 01.05.1964 tarihli ve 246 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 2. maddesine göre, “herhangi bir konuda Tanganika kelimesi kullanıldığında

²⁰⁴ Aynı zamanda bu reformlardan dolayı Zanzibar haklarını yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır.

Birleşik Cumhuriyeti olarak anlaşılabacaktır”.

- d. Tanganika Hükûmeti'nin resmi mührü Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti Hükûmeti'nin resmi mührü haline getirilmiştir²⁰⁵.

Aynı zamanda Tanzanya Cumhurbaşkanı olan Tanganika Cumhurbaşkanı'nın emriyle Tanganika Hükûmeti'ne ait olan her şey Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti Hükûmeti'ne devredilmiştir²⁰⁶. Bu Birliğin yürüttüğü yapısal reformlar nedeniyle, Tanganika'nın Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti biçimine yapısal olarak dönüştürülürken Zanzibar Devleti'nin Birliğin içerisinde etkinliğini yitirdiğini söylemek mümkündür.

Tanganika Hükûmeti'nin ortadan kalkmasına yol açan bu reformlar ışığında Tanganika Cumhurbaşkanı'nın Tanganika'yı resmi olarak sona erdirmeye yetkisine sahip olup olmadığı sorusu ortaya çıkabilir. Nitekim Tanganika demokratik bir devlet olduğundan Nyerere'nin Tanganika Cumhurbaşkanı olarak Tanganika'yı ortadan kaldırma yetkisi yoktu. Tanganika'yı sona erdirmeye yetkisi sadece Tanganika vatandaşlarına aitti.

Bu bağlamda, Tanganika Hükûmeti'nin yok edildiği veya Tanzanya Hükûmeti olmak amacıyla değiştirilmesi sonucunda Tanzanya Birliği adı altında iki hükûmetin mevcut olduğu söylenebilir. Sürecin sonunda Zanzibar Hükûmeti ve Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti Hükûmeti mevcudiyetini devam ettirmek üzere kalmıştır. Tanzanya Birleşik Devleti içinde var olan iki hükûmet yapısı ve hükûmetlerin oluşum biçimi konfederasyon, federal devlet, üniter devlet veya bölgesel devlet şeklinde sınıflandırılabilir²⁰⁷. Çalışmanın devam eden kısmında bu devletlerin türü, Tanzanya Birleşik Hükûmeti kapsamında değerlendirilerek kurulan birliğin mahiyeti tartışılacaktır.

²⁰⁵ 01.05.1964 tarihli ve 245 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 10. maddesi uyarınca Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin bir resmi mührünü hazırlık işlemi tamamlanana kadar, Tanganika Cumhuriyeti'nin resmi mührünü Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin resmi mührü olarak kullanılmıştır.

²⁰⁶ Tanganika isminin kullanılmamasına rağmen gerçek anlamda Tanganika, Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin üstünlük sağlayan tarafıdır.

²⁰⁷ Dourado, op. cit, ss. 73-108. Ayrıca bkz. Palamagamba John Kabudi, *International Law Examination of the Union of Tanganyika and Zanzibar: A Federal or Unitary State*, (Yüksek Lisans Tezi), Dar es Salaam: The University of Dar es Salaam, Faculty of Law, 1986, s. 114. Ayrıca bkz. Shivji, *The Legal Foundations of the Union in Tanzania's Union and Zanzibar Constitutions*, s. 8-40.

A. Konfederasyon Olarak Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti

Kemal Gözler, konfederasyon kavramını şu şekilde tanımlamaktadır: “*Birden fazla bağımsız devletin uluslararası hukuki kişiliklerini muhafaza etmek şartıyla belli bir amaçla, özellikle ortak savunmalarını sağlamak üzere kurdukları bir devlet topluluğu şeklidir*”²⁰⁸.

1. Konfederasyon Özellikleri

Konfederasyon farklı devletler arasında uluslararası antlaşma yoluyla ortaklık kurulmuştur. Gözler’e göre kurulan bir konfederasyon şu özellikler bulunmalıdır: Uluslararası antlaşmayla kurulmak, üye devletler arasındaki bağın *akdî* olması, üye devletlerin üyelikten ayrılma hakkı, üye devletlerin uluslararası kişiliğinin devamı, dış ilişkilerde üye devletlerin bağımsızlığı, Konfederasyonun üye devletler üzerinde zorlama gücünün olmaması ve “*Konfederasyonda, kişiler yalnızca üye devletlere vatandaşlık bağıyla bağlıdır*”²⁰⁹. Yani, konfederasyonda, üye devletlerin vatandaşlığını kaldıran ortak bir vatandaşlık yoktur²¹⁰. Konfederasyonda her devletin vatandaşlığına ilişkin esaslar, temel yasalarda düzenlenmektedir.

Konfederasyonda, egemen devletler kendi aralarında anlaşarak belli bir amaç sağlamak üzere uluslararası hukuki kişiliklerini kaybetmeden bir araya gelirler²¹¹. Burada önemli olan husus, konfederasyona üye olan devletlerin uluslararası hukuk kişiliklerini kaybetmemeleridir. Ayrıca bir konfederasyonda oluşturulan genel yönetim (ortak organ), egemen devletleri temsil ettiği için üyelerinin uluslararası hukuk kişiliğine sahip olmasına da dayanak sağlamıştır²¹².

Uluslararası hukukta tarihsel olarak konfedere olarak en çok işaret edilen, İsviçre konfederasyonudur (1291-1848). Bilinen anlamıyla günümüzde konfederasyon olarak kabul edilen bir topluluğu yoktur²¹³. Geniş anlamda ele alınacak olursa Britanya Uluslar Topluluğu (British Commonwealth), artık varlığı kalmayan Fransız Uluslar Topluluğu (Communauté Française), Maastricht Antlaşması öncesinde Avrupa Toplulukları ve

²⁰⁸ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s. 486.

²⁰⁹ Oktay Uygun, *Devlet Teorisi*, 2. b., İstanbul: Onikilevha, 2015. s. 291.

²¹⁰ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s. 486

²¹¹ Oktay Uygun, *Devlet Teorisi*, Op. cit, s. 289.

²¹² Roberts Jennings, Arturs Watts, *Oppenheim's International Law*, 9. b., England: Addison Wesley Longman and Mrs Tomoko Hudson, 1996, s. 246.

²¹³ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s. 487.

hatta NATO da “konfederasyon-benzeri” topluluklar arasında sayılabilmektedir²¹⁴.

2. Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti’nin Konfederasyon Özellikleri

Tanganika ve Zanzibar Birliğini incelediğimizde, bu devletlerin konfederasyon kurma niyetinde oldukları söylenebilir mi? Tanzanya örneğinde, iki devlet anlaşarak yeni bir devlet kurmuştur. Konfederasyonun özelliklerinden, Tanganika ve Zanzibar Birliği’nde sadece tek bir özellik bulunmaktadır; Birliğin Kurucu Antlaşması. Ancak bu antlaşmanın maddeleri uyarınca Tanganika ve Zanzibar devletleri birleşerek yeni bir Tanzanya Birleşik Devleti kurmuşlardır ve bunun neticesinde de Tanganika ve Zanzibar devletleri uluslararası hukuk kişiliklerini kaybetmişlerdir²¹⁵.

Tanzanya Birliği kurulduğunda yeni hükûmetin, devletin egemenliğinin de içinde yer aldığı 11 husus üzerinde yetki sahibi olması Tanganika ve Zanzibar’ın egemenliklerini ve uluslararası hukuki kişiliklerini sona erdirmiştir. Tanganika ve Zanzibar, var olan uluslararası hukuk kişiliklerini devam ettirselerdi, Tanzanya’nın bir konfederasyon olmasının mümkün olduğu söylenebilirdi. Çünkü konfederasyonun niteliklerinden biri de taraf devletlerin uluslararası hukuk kişiliklerini kaybetmemeleridir.

Tanganika ve Zanzibar Birliği’nin bir konfederasyon olarak görülmesini engelleyen birçok sebep bulunmaktadır. İlk olarak, konfederasyonun ayırt edici özelliği; tek bir merkezî yönetimin doğrudan idaresiyle değil üye devletler aracılığıyla idare edilmesidir²¹⁶. İkinci olarak, konfederasyon kararlarındaki oylama uygulaması, uluslar arasında fikir birliğini gerektirmesidir. Çoğunluk uygulaması yürürlükte olduğunda her üye devlette çoğunluk sağlanmalıdır. Oy pusulaları her devlette ayrı ayrı sayılmalıdır²¹⁷. Oysa Tanzanya Hükûmeti’nde alınan kararlar üye devletlerde ayrı ayrı sayılmaksızın salt çoğunluğa bakılarak alınmaktadır. Üçüncü olarak, konfederasyonu oluşturan uluslararası antlaşma bir yasa olarak devam etmelidir²¹⁸.

Fakat Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması’nın Tanganika ve Zanzibar

²¹⁴ Ibid,

²¹⁵ Ibid, s. 372.

²¹⁶ Shivji, *The Legal Foundations of the Union in Tanzania’s Union and Zanzibar Constitutions*, s. 40.

²¹⁷ Charles B. Blankart, “The European Union: Confederation, Federation or Association of Compound States? A Hayekian Approach to the Theory of Constitutions”, *Constitutional Political Economy*, C. 18, S.1, (2007), ss. 99–106. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.503.7495&rep=rep1&type=pdf> (13.09.2019).

²¹⁸ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s. 373.

yasama organları tarafından onaylanıncaya kadar yürürlükte kalması amaçlanmıştır ve Mahadhi'ye göre Birlik kurulduktan hemen sonra Birlik Antlaşması yürürlükten kalkmıştır²¹⁹. Ancak Mahadhi'nin görüşü tartışmaya açıktır. Çünkü Tanganika ve Zanzibar Birliği gerçekleştirildikten hemen sonra onay kanununa ek (*Schedule*) olarak Birlik Antlaşması yürürlükte kalmıştır. Kaldı ki kanunun yorumunda, eğer parlamentoda bir kanunun yürürlüğe girmesi kabul edilirse, yürürlüğe giren kanunun ekleri de o kanunun ayrılmaz bir parçası olarak yer alırlar ve kanun üzerinde yorum yapıldığında o kanun ve onun ek cetvellerinin ayrılmaz bir şekilde birlikte okunması gerekir²²⁰.

Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nde bulunan Tanganika ve Zanzibar'ın uluslararası hukuk kişiliklerini kaybetmiş olmaları da Birliğin bir konfederasyon niteliği taşıması önünde engeldir. Hatta diğer konfederasyon özellikleri de Tanganika ve Zanzibar Birliği'nde bulunmamaktadır. Tanzanya Birliği'nin konfederasyon olarak nitelendirilememesinin bir başka nedeni de Tanganika ve Zanzibar'ın Birlikten çekilme yetkilerinin olmamasıdır. Ne Birlik Antlaşması ne de Tanzanya Cumhuriyeti Anayasası Birlikten çekilme hakkı vermemektedir. Dahası Zanzibar ve Tanzanya Anakarası'nda bulunan halklar ne Tanganika vatandaşı ne de Zanzibar vatandaşı olarak tanımlanamamaktadır. Hepsi, Tanzanya vatandaşı olarak kabul edilmektedir.

Yukarıdaki açıklamalar ve var olan uygulamalar Tanzanya Birliği'nin yapısının bir konfederasyon olarak tasarlanmadığını göstermektedir. Bu durumda Tanzanya Birliği, konfederasyon bir organ olarak nitelendirilemez ise federal devlet olarak nitelendirilebilir mi?

B. Federal Olarak Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti

Bir federal devletin kurulmasında coğrafi, etnik, kültürel şartlar gibi birçok faktör rol oynamaktadır. Federal devletin oluşması farklı yöntemlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Çağdaş Federal devletler birleşme veya ayrılma olmak üzere iki değişik yoldan kurulmaktadır²²¹. Bu nedenle “*daha önce birbirinden ayrı ve bağımsız birer siyasal kişilik olarak yaşayan egemen devletlerin çeşitli nedenlerle yakınlaşmaları*

²¹⁹ Mahadhi J. Maalim, *The United Republic of Tanzania in the East African Community: Legal Challenges in Integrating Zanzibar*, Dar es Salaam: Dar es Salaam University Press, 2014, s. 76.

²²⁰ *Thabit Ngaka v. Regional Fisheries Officer* [1973] TLR s. 24.

²²¹ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s. 523. Belçika, ayrılma için bir neden bile olmaksızın üniter yönetim düzeyden federal yönetim düzeyine geçen bir devlet örneği olarak kullanılabilir. Belçika uzun süre üniter bir devlet olduğunu sayılmıştır. Ancak 1970'ten itibaren yavaş yavaş hem ademi merkeziyet hem de federalizm yönünde ilerlemiştir. Belçika 1993 yılında itibaren resmen federal bir devlet haline gelmiştir. Ayrıca bkz. Arend Lijphart, op. cit s. 38.

sonucunda” bir federal devlet kurulabilir²²².

Tanganika ve Zanzibar Birleşik Cumhuriyeti adıyla kurulmuş olan tek bir egemen devlet olmasına rağmen Tanzanya devleti içinde Tanzanya ve Zanzibar şeklinde iki hükümetli bir yönetim sistemi mevcuttur. Zanzibar iç işlerinde bağımsız iken, Tanganika değildir. Bir devlette iki hükümetin varlığı Tanzanya'yı federal bir devlet olarak sınıflandırılabilir. Soz konusu Tanzanya Birliğin federal olup olmadığını öğrenmek için bu bölümde federal devletin özelliklerini doğrudan Tanzanya hükümet sistemine bağlayarak analiz edeceğiz.

1. Federal Devletin Özellikleri

Uluslararası bir antlaşma yapılmasıyla ortaya çıkan federal devlet, bağımsız devletler tarafından kurulur. Antlaşma kabul edildikten sonra federal ve federe yönetimler arasında kuvvet dağılımını sağlamak için bir anayasa oluşturulmaktadır²²³. Bu sayede federal ve federe yönetimlerin yönetme haklarının gasp edilmesine karşı anayasal güvence sağlanmaktadır²²⁴. “*Ulusal ölçekte kurulan federal yönetim ve ulusal ölçekte kurulan federe yönetimler, kendi yetki alanlarına giren konular bakımından nihai karar verme yetkisine sahiptirler*”²²⁵. Federal devletlerde, “*Federal yönetimin kurumsal yapısı federal anayasa ile, federe yönetimlerin kurumsal yapısı federe anayasalar ile düzenlenir*”²²⁶. Dolayısıyla federal yönetim ile federe yönetimler arasındaki yetki paylaşımının yargısal çözümünün güvenceli olması için, uyuşmazlıklarını çözmekle görevli yargısal bir kurumun oluşturulmaktadır²²⁷.

Bu şekildeki yönetim, gücün sınırlı ya da paylaşımcı şekilde federal yönetim ve

²²² Bekir Demir, “Dünya Federalizm Tecrübesi ve Sovyet Federalizmi”, *bilig*, S. 25, (2003), s. 43. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/234668> (16.09.2019). Ayrıca bkz. Hugo Cyr, “Treaty Powers of Federated States and International Law”, *Jus Politicum*, C. 17, S. 1, (2017), s. 96.

²²³ Roberts Jennings, Arturs Watts, op. cit, s. 248-249.

²²⁴ Dahl Robert, *Democracy, Liberty, and Equality*, Oslo: Norwegian University Press, 1986, s. 114.

²²⁵ Oktay Uygun, *Devlet Teorisi*, op. cit, s. 258.

²²⁶ Oktay Uygun, *Federal Devlet: Temel İlkeleri, Başlıca Kurumları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*, 3. b, İstanbul: Onikilevha, 2007, s. 241. Ayrıca bkz. John Gerring, ‘vd’ “Are Federal Systems Better than Unitary Systems,” (2007), s.7. <http://www.bu.edu/sthacker/files/2012/01/Are-Federal-Systems-Better-than-Unitary-Systems.pdf> (10.02.2018). Ayrıca bkz. Ramesh D. Dikshit, “Geography and Federalism”, *Annals of the Association of American Geographers*, C. 61, S. 1, (2007), ss. 97-115, s. 101. <https://www.jstor.org/stable/pdf/2569320.pdf?refreqid=excelsior%3A7adff9fe58c25508ea7ee3a7296b4be8> (10.02.2018).

²²⁷ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, 1. C, s. 522, Oktay Uygun, *Federal Devlet*, s. 274-275. Ayrıca bkz. Daniel Elazar, “Contrasting Unitary and Federal Systems”, *International Political Science Review*, C. 18, S. 3, (1997), ss. 237-251. Bkz. Henry M. Hart, “The Relations Between State and Federal Law”, *Columbia Law Review*, C. 54, S. 4, (1954), ss. 489-542.

federe yönetimler arasında paylaştırılmasıyla karakterize olmuştur. Federal yönetim, uluslararası kişiliğe ve ulusal savunma ve mâliyeye hâkimken, federal yönetimin sahip olmayan yetkileri ise federe yönetim yönetimlerinde kalmaktadır²²⁸.

2. Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin Federal Devlet Özellikleri

a) İktidarın Bölünmesi

Bir devlet, federal yönetim ve federe yönetimler arasındaki gücün paylaşımına göre federal bir devlet olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti adıyla kurulmuş olan tek bir egemen devlet olmasına rağmen Tanzanya Devleti içinde Zanzibar iç işlerinde bağımsızdır. Bu şekilde Zanzibar'ın Birlik içerisinde kendisine ait devletin temel organları ile devam etmesine izin vermek, gücün ulusal ve ulusaltı düzeyde bölünmesi hususunda federal devletin ana unsurunu sağlamıştır. Böylece Zanzibar Hükûmeti, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti dâhilinde olmayan hususlarda yetkiliyken, Tanzanya Birleşik Hükûmeti de bütün ortaklık olan konularda yetkilidir. Dolayısıyla hem Tanzanya'nın hem de Zanzibar'ın içişlerine karışmayan devletin üç temel organı mevcuttur.

Öte yandan, uluslararası antlaşmalar gibi hususlar söz konusu olduğunda yalnızca Tanzanya Hükûmeti yetki sahibidir. Böylece Tanzanya Hükûmeti, Zanzibar Hükûmeti'ne danışmadan dış politikanın idare edilmesi ve diplomatik eylemlerin geliştirilmesi konusunda bir tekel meydana getirmiştir²²⁹. Oysa federasyonlarda federe yönetimlere, dış politikaya dâhil olabildikleri durumlarda federal yönetim tarafından maruz kalınan zorunluluklarla ilgili görüş beyan etme hakkı verilmektedir²³⁰. Yine federal devlet, federe yönetimlerin uluslararası antlaşmaya taraf olma yetkisini olumsuz yönde kullanmaları durumunda sorumluluktan kaçamaz²³¹. Çünkü uluslararası alanda federe yönetimlerin yaptıklarından federal devlet de sorumludur. Örneğin, Tanzanya Birliği'nin oluşmasından kısa bir süre sonra Zanzibar'da meydana gelen insan hakları, ihlalleri sonucunda, uluslararası toplum, Nyerere'den bu tür insanlık dışı eylemleri

²²⁸ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s. 499-535.

²²⁹ Maalim, *The United Republic of Tanzania in the East African Community*, s. 103.

²³⁰ Malcolm M. Lewis, "The Treaty-Making Power of the Dominions", *British Year Book of International Law*, C. 6, S. 1, (1925), ss. 31-43. Ayrıca bkz. Stéphane Paquin, "Federalism and Compliance with International Agreements: Belgium and Canada Compared", *The Hague Journal of Diplomacy*, C. 5, S. 1, (2010), ss. 173-197. Ayrıca bkz. David Crikemans, "Regional Sub-State Diplomacy from a Comparative Perspective: Quebec, Scotland, Bavaria, Catalonia, Wallonia and Flanders", *The Hague Journal of Diplomacy*, C. 5, S. 1, (2010), ss. 37-64.

²³¹ Sompong Sucharitkul, "State Responsibility and International Liability Under International Law", *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review*, C. 18, S. 4, (1996), s. 835.

durdurmak için etkili ve acil adımlar atılmasını talep etmiştir²³². Bu husus uluslararası hukuka aykırı eylemlerden dolayı devletlerin sorumluluğuna ilişkin yasa taslağının 4. maddesinin 1. bendinde şu şekilde ifade edilmiştir:

“Herhangi bir devlet organının tasarrufu, ister organ yasama, yürütme, yargı veya başka fonksiyonları ifa etsin, ister devlet yapısında hangi konuma sahip olursa olsun ve isterse merkezi hükûmet organı ya da Devletin yerel birimi olsun, uluslararası hukuka göre o devletin eylemi olarak kabul edilecektir”²³³.

Pazarcı’ya göre “uluslararası düzeyde faaliyet yetkisi bulunan bir federal devlette ilke olarak merkeze ait olduğuna göre, federal devleti oluşturan birimlerin herhangi bir uluslararası hukuka aykırı fiili durumunda da federal devletin uluslararası sorumlu tutulacağı kabul edilmektedir”²³⁴. Örnek olarak, *Hyacinthe Pellat Davası*’nın, 07 Haziran 1929 tarihli kararında şöyle belirtilmiştir: “Bu dolaylı sorumluluk, federal Anayasa’nın federal hükûmete federe yönetimler üzerinde denetim yetkisini ya da uluslararası hukukun kurallarına uygun davranmalarını onlardan isteme hakkını reddettiği durumlarda bile inkâr edilemez”²³⁵.

b) Anayasal Bir Garanti

Federal devletin diğer bir özelliği federal yönetim ile federe yönetim arasında iktidarın bölünmesinin anayasal bir garantisi vardır²³⁶. Federe yönetimin otoritesinin meşruluğu, anayasal bir garanti ile paylaştırıldığı için yetkilerinin uygulanması federal yönetim tarafından engellenemez²³⁷. Federal bir anayasanın temel unsurları, yetkilerin

²³² CIA, “Tanzania: Anatomy of a Union”, *Weakly Summary Special Report*, 31. 03. 1972, s. 6 <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP85T00875R001500040013-4.pdf> (01.07.2020). Ayrıca bkz. Shivji, *The Legal Foundations of the Union in Tanzania’s Union and Zanzibar Constitutions*, s. 218.

²³³ İngilizce’den Türkçe’ye çevilmiştir. Ayrıca bkz. İbrahim Kaya, *Uluslararası Hukukta Temel Belgeler*, Ankara: Seçkin, 2013, s. 346.

²³⁴ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, s. 410.

²³⁵ Ibid, s. 411. *Estate of Hyacinthe Pellat (France) v. United Mexican States* davasının 34 Sayılı Kararı ve 07.06.1929 tarihli, ss. 534-538, s. 535. https://legal.un.org/riaa/cases/vol_V/534-538_Pellat.pdf (27.10.2020).

²³⁶ Ancak Uygun’un ifadesine göre, iktidarın iki yönetim alanı arasında (ulusal-ulusaltı düzeylerde) bölünmesi katılım ilkesi ile tamamlandığında ortaya federal sistem çıkar. Ona göre, “Katılım ile kastedilen, federal devletin eyaletlerinin (federe birimlerin) ulusal karar alma sürecine etkili biçimde, genellikle ikinci meclisler (senatolar) aracılığıyla ulusal yasaların yapılmasına ve anayasanın değiştirilmesine etkili biçimde katılırlar.” Bkz. Oktay Uygun, *Devlet Teorisi*, s. 259.

²³⁷ Richard Simeon, Luc Turgeon, “Seeking Autonomy in a Decentralised Federation: The Case of Que’bec”, *Practising Self-Government*, eds. Yash Ghai, Sophia Woodman, Cambridge: Cambridge

federal ve federe yönetimleri arasında bölünmesidir²³⁸. Federal ve federe yönetimleri arasında iktidarın bölünmesinin anayasal bir garantisi bağlamında Zanzibar Anayasası'nın varoluş tarihine bakılmaksızın, Tanzanya Anayasası'nın dördüncü bölümünde var olan Zanzibar'ın temel organlarının görev ve yetkilerinin maddeleri okunursa, Zanzibar'ın gerçek otoritesinin Tanzanya Anayasası tarafından paylaştırıldığı düşünülebilir.

Tanzanya Anayasası'nın 126. maddesi uyarınca, Zanzibar Hükümeti ile Tanzanya Birleşik Hükümeti arasında Tanzanya Anayasasına ilişkin bir ihtilaf olması durumunda, uyuşmazlığın Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi tarafından çözülmesi gerektiğini belirtmektedir.

c) Tanzanya Anayasa Mahkemesi

Federal devletin sisteminin bir diğer özelliği de, federal devletin oluşturan yönetimler arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için bir anayasa mahkemesinin bulunmasıdır. Tanzanya Anayasası'nın 125. maddesine göre iki hükûmet arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları çözmek için Tanzanya Cumhurbaşkanı ve Zanzibar Cumhurbaşkanı mutabakatı ile Anayasa Mahkemesi kurulmaktadır. Tanzanya ile Zanzibar arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için Tanzanya Anayasa Mahkemesi'nin kurulması gerekmesine rağmen henüz kurulmamıştır²³⁹. Zanzibar Hükümeti ile Tanzanya Birleşik Hükümeti arasındaki anlaşmazlığı çözebilecek olan bu anayasa mahkemesinin varlığı, Tanzanya'ya bir federal devlet niteliği kazandırmaktadır²⁴⁰.

d) İki Tür Vatandaşlık

Federal bir devletin özelliklerinden birisi de çifte vatandaşlığın bulunabilmesidir²⁴¹. Yani federal devletin vatandaşlığı ikiye ayrılmaktadır. Bir vatandaş hem federe yönetimim hem de federal devletin vatandaşdır²⁴². Bu bağlamda Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nde iki vatandaşlığın bulunabilmesi, federal devlet olduğuna bir delil olarak kullanılabilir. Zanzibar'da doğan bir kişi hem bir Tanzanya vatandaşı hem de

Printing House, 2013, ss. 33-40. Ayrıca bkz. Arend Lijphart, *Pattern of Democracy*, op. cit, s. 187.

²³⁸ Colin Turpin, Adam Tomkins, *British Government and the Constitution: Text and Materials*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, s. 202.

²³⁹ Tanzanya Anayasa Mahkemesi'nin ile ilgili tartışması için bu tezde bulunan üçüncü bölümünde yer alan değerlendirmeye bakınız.

²⁴⁰ Maalim, *The United Republic of Tanzania in the East African Community*. op. cit s. 103

²⁴¹ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s. 499.

²⁴² Oktay Uygun, *Federal Devlet: Temel İlkeleri*, s. 122.

Zanzibarlı olarak tanımlanmaktadır. Her ne kadar Zanzibar Anayasası, “*Tanzanyalı*” uyrukluğunu tanımış olsa da bu şekilde Zanzibar’da Tanzanya vatandaşlığı ve Zanzibar vatandaşlığın var olduğu görülebilir. Gerçekte, uyruk olarak Zanzibar Anayasası sadece “*Tanzanyalı*” olmayı tanımaktadır. Bununla birlikte esasen Zanzibar Anayasası’nda işaret edilen Zanzibar vatandaşlığında, Zanzibar milliyetçiliğini ve Zanzibarlıların haklarının korunması vardır²⁴³. 1984 tarihli Zanzibar Anayasası’nın 6. maddesinin 1. fıkrasına göre:

“Bir kişinin Zanzibar vatandaşlığı statüsünü kazanması, vatandaşlığını kaybetmesi ve vatandaşlığını yeniden kazanması, bu konuda Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilen yasaya göre olacaktır.”

Federe yönetimlerin ulusal kimliklerini korumasının nedenlerinden biri, federal yönetim tarafından yok edilme korkusudur. Bu nedenle bazı federal devletlerde federal yönetim ile federe yönetimler arasında sorun kaynağı olan bir durum, ya devletin ek haklar talep etmesine ya da federal yönetim tarafından yetkilerin azaltılmasına neden olur.

Siyasi bakış açısına göre özellikle Tanzanya Birleşik Cumhuriyetinde, Zanzibar’dan gelen bir Tanzanyalı, ona Tanzanyalı denmesinden ziyade Zanzibarlı olarak adlandırılmasını tercih eder. Bu yüzden Zanzibar Anayasası’nda yer alan bazı haklarda, sadece Zanzibar vatandaşlarına öncelik verilmektedir. 1992 tarihli ve 12 sayılı Zanzibar Arazi Kanununun 7. maddesine göre Zanzibar’da yalnızca Zanzibarlı bir vatandaş toprak sahibi olabilir. 1984 tarihli Zanzibar Anayasasının 68. maddesinin a bendi uyarınca sadece Zanzibarlı bir vatandaş Zanzibar Temsilciler Meclisi’ne aday seçilmesinde oy verme veya itiraz etme hakkına sahip olabilir, son olarak Zanzibar Cumhurbaşkanlığı seçiminde oy kullanabilir ve aday olabilir.

e) İki Yasama Organı

Federal devletlerde iki meclis kurmanın temel gerekçesi, federe yönetimlerin ikinci meclislerde temsil edilmelerine fırsat sağlamaktır²⁴⁴. “*Federal parlamentoların iki meclisten oluşması yaygın bir uygulama olmakla birlikte, çift meclis sistemi ile federalizme özgü bir kurumsal yapı değildir*”²⁴⁵. İki meclisli parlamentoya sahip

²⁴³ Kabudi, “The United Republic of Tanzania after a Quarter of a Century: A Legal Appraisal of the State of the Union of Tanganyika and Zanzibar”, s. 57.

²⁴⁴ Arend Lijphart, Op. cit, s. 39.

²⁴⁵ Oktay Uygun, *Federa Devlet: Temel İlkeleri*, Op. cit. s. 262.

olmadan federal devlet olarak sınıflandırılan birkaç devlet (örnek) bulunmaktadır.

Tanzanya tek meclisli olmasına rağmen, görevleri itibarıyla meclis iki kısma ayırabilir. Birinci kısım, anayasal değişiklikler; ikinci kısım ise kanunların oluşturulmasıyla ilgilidir.

Tanzanya Parlamentosu Tanzanya Anayasası'nın 98. maddesinin b bendinde bulunan hususlar haricinde bütün maddeleri salt çoğunluk ile değiştirebilir. Federal devlet özelliği olarak Tanzanya Anayasası'nın 98. maddesinin b bendinde belirtilen yetki paylaşımına ilişkin hususlar Anayasa ile belirlenir ve ne Tanzanya ne de Zanzibar yönetimlerden biri tarafından tek taraflı olarak değiştirilemez. Bu maddede öngörülen kanun değişikliğine karar verilebilmesi için toplantıya katılan Meclis üyelerinin hem Tanzanya Anakarası'ndan gelen milletvekillerinin hem de Zanzibar'dan gelen milletvekillerinin her biri tarafından ayrı ayrı üçte iki oy çoğunluğunun bulunması gerekmektedir.

1977 Tanzanya Cumhuriyeti Anayasası'nın 64. maddesi 1. fıkrası uyarınca yasama yetkisi biri Zanzibar diğeri Tanzanya için olmak üzere Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti içinde ayrı iki yasama organı vardır. Tanzanya Birliği'nin yetkileri ve Tanzanya Anakarası'nın ilgili yasama yetkisi, Tanzanya Parlamentosuna verilmiştir. Zanzibar'ın Birlik dâhilinde olmayan hususlarında ise yasama yetkisi Zanzibar Temsilciler Meclisi'ne verilmiştir.

Bu madde uyarınca, kanun yapma yetkisine sahip olan Tanzanya Parlamentosu ve Zanzibar Temsilciler Meclisi birbirlerinin yetki alanlarına müdahale edemezler. Tanzanya Anayasası'nın 64. maddesinin 3. fıkrasına göre, “Temsilciler Meclisi tarafından çıkarılan herhangi bir yasanın, Tanzanya'nın Parlamentosunun yasama yetkisi dahilindeki Zanzibar'daki herhangi bir konuyu ilgilendirmesi durumunda, bu yasanın hükümsüz olduğu sayılacaktır. Aynı şekilde, Parlamento tarafından çıkarılan herhangi bir yasa, Temsilciler Meclisinin yasama yetkisi dahilindeki herhangi bir konuyla ilgiliyse, bu yasa da hükümsüz sayılacaktır”.

Ayrıca Zanzibar Temsilciler Meclisi'nin kanun yapma yetkisi, Tanzanya Parlamentosu'na nispeten daha sınırlıdır. Çünkü Tanzanya Parlamentosu, Tanzanya Anayasası'nın 64. maddesinin 4. fıkrasına göre kendisine verilen güçle Zanzibar'da uygulanmak üzere istediği kanunu yürürlüğe koyabilmektedir.

“Tanzanya Parlamentosu tarafından çıkarılabilecek olan hiçbir yasa,

aşağıdaki hükümler hariç olmak üzere Zanzibar için geçerli olmayacaktır.

- (a) Bu tür bir yasanın, Tanzanya Anakarasına ve yanı sıra Zanzibar'a uygulanacağı açıkça belirtilmelidir. Ya da Zanzibar'da yürürlükte olan bir yasa değiştirilir veya yürürlükten kaldırılır.”

Bu hüküm, Tanzanya Parlamentosuna Birlik dâhilinde olup olmamasına bakılmaksızın herhangi bir kanunu Zanzibar'ı da içinde alacak şekilde genişletme yetkisi vermiştir. Tanzanya Parlamentosunu Zanzibar'ı da kapsayacak şekilde yasa koyabilmesi adına güçlendirmek, kurulan Tanzanya Cumhuriyeti'nde kabul edilen ortak hususların dolaylı sonucudur. Bu durum, Tanganika ve Zanzibar Birliğinin federal devlet özelliklerini kaybederek Zanzibar'ın özerkliğinin tedricen ortadan kaldırılması ve daha üniter bir hâle getirilmesi için kullanılmaktadır.

C. Üniter Olarak Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti

1. Üniter Bir Devletin Özellikleri

Üniter devlet; devlet, ülke, millet, egemenlik unsurları ve keza yasama, yürütme ve yargı organları bakımından tek olan devlet şeklidir²⁴⁶. Çalışmanın bu kısmında Tanzanya'nın üniter bir devlet olup olmadığı incelenmektedir. Öncelikle Tanzanya'nın üniter bir sistem olup olmadığını anlamak için Gözler'in, üniter devleti oluşturan unsurları açıkladığı şu ifadelerine bakılmalıdır:

*“Üniter Devlet: Devlet; ülke, millet ve egemenlik unsurlarından oluştuğuna göre üniter devlette tek ülke, tek millet ve tek egemenlik vardır. Diğer bir ifadeyle üniter devlet, tek bir ülke üzerinde tek bir milletin tek bir egemenliğe tâbi olmasıdır. Bu nedenle üniter devlette, devleti oluşturan unsurlar bölünmez bir bütündür”*²⁴⁷.

Bu açıklamaya göre bir devletin “üniter devlet” olarak tanımlanıp tanımlanamayacağına dair şu unsurlar gözetilmelidir: tek ulus, tek millet ve tek egemenlik. Peki, bu özellikleri Tanzanya Anayasası'nda görebilir miyiz? Genel olarak, 1977 tarihli Tanzanya Anayasası'na göre, Tanzanya tek bir devlet, tek bir egemenlik ve Tanzanya vatandaşlığı tek bir vatandaşlık olarak tanımlanmaktadır. Montevideo

²⁴⁶ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s. 477.

²⁴⁷ Ibid.

Devletlerin Hakları ve Yükümlülükleri Sözleşmesi'nin 1. maddesine göre uluslararası hukukta devlet olabilmek üzere sahip olunması gereken nitelikler şu şekildedir: a) Daimî bir nüfus, b) Belirli bir toprak parçası, c) Hükûmet d) Diğer devletlerle ilişki geliştirme kapasitesi²⁴⁸.

2. Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin Üniter Özellikleri

a) Tek Devlet

Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin belirli bir toprak parçası, Tanzanya Anayasası'nın 2. maddesinde belirtilmektedir. Bu maddeye göre, "Birleşik Cumhuriyet'in toprakları tüm Tanzanya Anakarasını, Tanzanya Zanzibarı'nın tümünü ve karasuları dâhil olmak üzere bu sınırları kapsamaktadır." Tanzanya Anayasası'nın 151. maddesine göre, Zanzibar kelimesi "daha önce Zanzibar Halk Cumhuriyeti toprakları olan Birleşik Cumhuriyet topraklarının tamamı" anlamına gelmektedir. Tanzanya Anakarası kavramı da, "daha önce Tanganika Cumhuriyeti toprakları olan Birleşik Cumhuriyet topraklarının tamamı" anlamına gelmektedir.

Yukarıda belirtilen Tanzanya Anayasası'nın 2. ve 151. maddeleri uyarınca Tanzanya toprak parçası iki tarafa ayrılmaktadır. Birinci taraf Tanganika olarak kabul edilen Tanzanya Anakarası; ikinci taraf ise 1964 yılında oluşturulan Tanganika ve Zanzibar Birliği'nden önceki Zanzibar Halk Cumhuriyeti topraklarıdır.

b) Tek Millet

Nüfus unsuru olarak Tanzanya Anayasası'na göre Tanzanya'nın daimî nüfusu Tanzanya vatandaşlığıdır. Tanzanya'da *Tanzanyalı* haricinde başka bir vatandaşlığa (çift vatandaşlık) sahip olunmasına izin verilmemektedir. Zira Zanzibar Anayasası'nda açık bir şekilde Zanzibar vatandaşlığı (Zanzibar vatandaşlığı, sadece Zanzibar kökenli olan kişiler için bir kimlik olarak kullanılmaktadır) belirtilmesine rağmen, Tanzanya Anayasası'nın hiçbir düzenlemesinde Zanzibar vatandaşlığı ibaresi yer almamaktadır²⁴⁹. Bu çerçevede Tanzanya Birliği'nin tamamında sadece tek bir Tanzanya vatandaşlığı vardır.

²⁴⁸ Abdullah Kıran, "Uluslararası Hukukta Devletleri Tanıma ve Tanıma Türleri", *Social Sciences Studies Journal*, C. 3, S. 6, (2017), s. 1084. http://sssjournal.com/Makaleler/1462137781_36_ID-130_SSSJournal_V3_I6_Abdullah%20KIRAN_1083-1098.pdf (16.09.2019).

²⁴⁹ Tanzanya Anayasası, Zanzibar vatandaşlarını kastetmek için sadece 104 (1) ve 107 (1) (2) maddelerde "Zanzibar'da bulunan kişiler" ifadesini kullanmaktadır. Ancak Tanzanya Anayasası'nda kullanılan 'Zanzibar'da bulunan kişiler' ifadesinin Zanzibar vatandaşlar olmayan yabancıları da kapsayabileceği için tartışmalara açıktır.

Daha açık bir anlatımla, Zanzibarlı olarak tanımlanan ve Zanzibar’da doğan bir kişinin Tanzania Anakarası’nda ikamet edip Tanzania’da doğan diğer Tanzanyalılardan, sahip olduğu haklar konusunda hiçbir farkı bulunmamaktadır. Öte yandan insan hakları yönüyle Zanzibar Anayasası’nı da tanıyan ve güvence altına alınan kısma bakıldığında Tanzanyalı bir vatandaş (Zanzibarlı olarak tanınmayan biri) ile Zanzibarlı olarak tanınmış bir vatandaş arasında önemli farklar bulunmaktadır. 1992 tarihli ve 12 Sayılı Zanzibar Arazi Kanunun 7. maddesi’ne göre hem kamu arazisine sahip olma hem de Zanzibar genel seçimlerinde oy kullanma ve aday olma hakkı yalnızca Zanzibar vatandaşlarına aittir²⁵⁰. Tanzania Anakarası’nda bu haklara sadece Tanganikalılar (Tanzania Anakarası’nda doğan kişi) sahip değildir. Aslında, Tanzania Anakarası’nda yaşayan Zanzibar vatandaşı ile yine Tanzania Anakarası’nda yaşayan Tanzania Anakarası’nın vatandaşı arasında hiçbir ayrım bulunmamaktadır. İkisi de Tanzania vatandaşı olarak kabul edilir ve Tanzania Anayasası’na göre aynı haklara ve yükümlülöklere sahiplerdir.

c) Tek bir hükümet olması

Üniter devletin diğeri bir özelliğı tek bir hükümet olmasıdır. Tanzania Birleşik Cumhuriyeti Hükümeti, Tanzania genel seçimlerinde Tanzania halkı tarafından kurulmuştur. Fakat belirtmek gerekir ki; Tanzania’da Cumhurbaşkanı seçimi konusunda Birliğı oluşturan iki taraf için bir oy nisabı bulunmamaktadır. Bu çerçevede, Tanzania Anakarası ve Zanzibar arasında nüfus bazında bir oranlama yapıldığında Zanzibar’da verilen oy sayısı, Tanzania Cumhurbaşkanı genel seçimlerinde yeterli ve etkili bir kararı oluşturmaz. Daha açık bir ifadeyle Tanzania Anakarası’nın toplam nüfusu 43.625.354 iken Zanzibar’ın nüfusu sadece 1.303.569’dur²⁵¹. Bu durumda Tanzania’da yapılacak bir seçimde temsilciler, Tanzania Birliğı oluşturan taraflar için hususi bir oranlama belirlenmedikçe, Zanzibar’ın Tanzania Cumhurbaşkanı seçimini etkilemesi

²⁵⁰ 1984 tarihli Zanzibar Anayasası’nın 7. maddesinin 1. fıkrası hükmü uyarınca 18 yaşını dolduran her Zanzibar vatandaşı seçme ve halkoymasına katılma hakkına sahiptir. 40 yaşını dolduran her Zanzibar vatandaşı Cumhurbaşkanlığına aday olma hakkına sahiptir. Söz konusu Zanzibar Anayasası’nın 68. maddesi uyarınca 21 yaşını dolduran her Zanzibar vatandaşı Zanzibar Temsilciler Meclisi’nin seçimlerine aday olma hakkına sahiptir.

²⁵¹ United Republic of Tanzania, *2012 Population and Housing Census Population Distribution by Administrative Areas*, March 2013, s. 14. http://www.tzdpq.or.tz/fileadmin/documents/dpq_internal/dpq_working_groups_clusters/cluster_2/water/WSDP/Background_information/2012_Census_General_Report.pdf (17.09.2019).

mümkün görünmemektedir²⁵².

d) Hukuki egemenlik

Son olarak, üniter bir devlette bulunması gereken dördüncü unsur iktidar yani hukuki egemenliktir²⁵³. Akyılmaz, egemenliği iki türe ayırmaktadır. Söz konusu yazara göre, “devlette egemenlik tek olmakla birlikte iç ve dış görünüşleri söz konusudur. İç egemenlik, devlet kudretini; devletin siyasi iktidarının, diğer iktidar sahibi gerçek ve tüzel kişilerin üzerinde olmasını, emretme ve yön verme yetkisine sahip olmasını ifade eden dış egemenlik ise kısaca “bağımsızlık”, yani devletin kendi hür iradesiyle kabul ettiği sınırlamalar dışında uluslararası alanda başka hiçbir sınırlamaya tabi tutulamaması olarak kendini gösterir”²⁵⁴.

Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti’nin var olan iki hükümeti arasında (Tanzanya Birleşik Hükümeti ve Zanzibar Hükümeti) dış egemenlik, esas olarak sadece Tanzanya Birleşik Hükümeti’ne aittir. Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti’nde dışişleri konularında, mesela bir uluslararası sözleşmeye katılma yetkisi, sadece Tanzanya Birleşik Hükümeti’ne aittir. Uluslararası ilişkileri yürütme yetkisi Tanzanya Birliği’nde bulunması nedeniyle, Zanzibar herhangi bir uluslararası iş birliğine katılma yetkisine sahip değildir. Ancak 1992’de İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)’nin üyelerinden biri olarak kabul edilen Zanzibar, Tanzanya Hükümeti’ni dâhil etmeden üyelik için başvuruda bulunmuştur. Burada Zanzibar’ın İİT’ye üyelik başvurusu yaptığı sırada Tanzanya Cumhurbaşkanı ve Tanzanya Dışişleri Bakanı’nın Zanzibar vatandaşı olduğunu da belirtmek gerekir. Bu durum Tanzanya Hükümeti’nin bilgisi dâhilinde olmasa da o zamanki Tanzanya Cumhurbaşkanı ve Dışişleri Bakanı’nın bilgisi dâhilinde olduğu açıktır²⁵⁵. Nitekim Zanzibar İİT üyesi olarak kabul edildikten sonra Tanzanya Parlamentosu, uluslararası topluluğa katılma yetkisi olmadığı gerekçesiyle Zanzibar Hükümeti’ni İİT’den çekilmeye çağırmıştır²⁵⁶. Dışişleri hususlarının sadece Tanzanya

²⁵² Bernadeta Killian, “A Proposed Structure of the Union in Tanzania: Political Parties at a Crossroad”, *African Review*, C. 41, S. 1, (2014), s. 132.

²⁵³ Kemal Gözler, *Devletin Genel Teorisi: Bir Genel Kamu Hukuku Ders Kitabı*, Bursa, 10. b, Bursa: Ekin Basım Yayına Dağıtım, Ekim 2020, s. 76.

²⁵⁴ Bahtiyar Akyılmaz, “Milli Egemenlik Kavramının Gelişimi”, 29 Nisan 1997 tarihinde Selçuk Üniversitesi tarafından Konya’da düzenlenen “Tarihten Günümüze Milli Egemenlik ve Önemi” konulu panelde sunulmuştur. http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/2_15.pdf (20.06.2019).

²⁵⁵ Abdulaziz Lodhi, “Muslims in Eastern Africa-Their Past and Present”, *Nordic Journal of African Studies*, C. 3, S. 1, (1994), s. 93.

²⁵⁶ Ronald Aminzad, *Race, Nation, and Citizenship in Post-Colonial Africa: The Case of Tanzania*, New York: Cambridge University Press, 2013, s. 317.

Birleşik Cumhuriyeti'ne ait olduğu gerekçesiyle Zanzibar'ın İİT üyeliğini geri çekmek zorunda kalmıştır²⁵⁷.

Burada ele almak istediğimiz önemli nokta, sadece devletlerin uluslararası ilişkilerde yetki sahibi olmasıdır. Tanzanya Birliği'nin yapısı göz önüne alındığında Zanzibar Hükûmeti ve Tanzanya Birleşik Hükûmeti arasında uluslararası ilişkilere katılabilen tek hükûmet, Tanzanya Birleşik Hükûmeti'dir. Çünkü tanınan hükûmet uluslararası ilişkilerinde temel aktör olarak kabul edilmektedir. Ancak, İİT Şartının 3. maddesinin 2. fıkrasına göre, "Birleşmiş Milletler üyesi, Müslüman çoğunluğa sahip, Şarta uyan ve üyelik başvurusu yapan herhangi bir Devlet İİT'ye katılabilir"²⁵⁸. Zanzibar'ın BM üyesi olmadığı halde İİT'nin neden Zanzibar'ın başvurusunu onayladığını açıklamak zordur²⁵⁹. Bu noktada, birtakım sorular ortaya çıkmaktadır; örneğin, Zanzibar devlet niteliklerine sahip olmamasına rağmen, nasıl İİT'nin üyesi olarak kabul edildi? İİT'nin kriterlerine göre Zanzibar'ın bir devlet olduğunu söylemek mümkün olabilir mi? Zanzibar'ın İİT'den üyeliğinin geri çekilmesi yasal mıydı, yoksa Zanzibar sadece Tanzanya Birleşik Hükûmeti'nin emrine mi uyuyordu? Zanzibar İİT'den üyeliğini geri çekmeseydi Tanzanya bu konuda ne yapabilirdi?²⁶⁰ Ancak bu sorular cevaplamak bu çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır.

Çağımızda özerk, bölgesel veya federe yönetimlere, toplumlarının gelişmesine yardımcı olabilmek için paralel diplomasi olgusuyla uluslararası işbirliğine girme

²⁵⁷ Robert Leurs, 'vd', *Religious and Development Research Programme: Mapping the Development Activities of Faith-based Programme in Tanzania*, International Development Department, University of Birmingham, Working Paper 58, 2011, s. 92.

²⁵⁸ Bkz. Charter of the Organisation of Islamic Cooperation <http://www1.oic-oci.org/english/charter/OIC%20Charter-new-en.pdf> (27.10.2020).

²⁵⁹ Tanganika 14 Aralık 1961, Zanzibar ise 16 Aralık 1963 tarihinde BM üyesi olarak kabul edildi. Bkz. <http://unscr.com/files/1963/00184.pdf> 26 Nisan 1964 tarihinde Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin gerçekleştirildikten sonra Tanganika ve Zanzibar'ın BM üyeliklerine Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti adı altında üyeliğine tek bir devlet olarak devam etti.

²⁶⁰ Zanzibar İİT'den çekilmeyi reddederse, Tanzanya ile Zanzibar arasında anayasal bir uyuşmazlık meydana gelebilecekti. Söz konusu uyuşmazlık meydana geldiğinde çatışmayı çözmek için iki alternatif arasında seçim yapmak zorunda kalacaktı. Birincisi Tanzanya Cumhurbaşkanı ve Zanzibar Cumhurbaşkanı'nın her ikisinin Devrimci Parti üyeleri olduklarından, Devrimci Parti üyeleri Zanzibar'ın İİT'ye katılmasını desteklemediği için büyük ihtimalle istifa etmek zorunda kalacaklardı. İkincisi ise, söz konusu uyuşmazlık, Zanzibar'ın İİT'ye katılma hakkı olup olmadığına karar verecek Tanzanya Anayasa Mahkemesi'nin kurulmasına yol açacaktı. Ayrıca hatırlatmak gerekirse, 1983 tarihinde Zanzibar Cumhurbaşkanı olan Aboud Jumbe, Tanzanya Birleşik Hükûmeti'nin mevcut olan iki hükûmetli yapısını, üçlü hükûmet yapısına dönüştürmek için Tanzanya Anayasa Mahkemesi'nde dava açmaya karar vermiştir. Ancak Aboud Jumbe Tanzanya Cumhuriyeti'nin tehlikeye düşürülmesi suçlamasıyla Devrim Partisi'nde tuttuğu bütün görevlerinin yanı sıra Zanzibar cumhurbaşkanlığı görevinden, Nyerere'nin itirazıyla istifa etmek zorunda bırakılmıştır.

imkânı sağlanmaktadır²⁶¹. Bazı özerk, bölgesel veya federe yönetimler uluslararası alana ekonomik, kültürel ve siyasal ihtiyaçlarına göre ilave imkânlar kazanmak için diğer devletlerle işbirliğine girebilirler²⁶². Bu üç alanda, federe, özerk bölgesel, hatta yerel yönetimler, siyasi ve ekonomik kalkınma stratejilerini gerçekleştirmek amacıyla benzer tarihi ve kültürel kimlikleri paylaşan devletlerle dostluk, ticaret ve işbirliği antlaşmaları imzayabilirler²⁶³.

Mahadhi, Zanzibar'ın tek başına Doğu Afrika Topluluğu'na katılma kabiliyetine sahip olup olmadığı hususunu incelemiştir. Söz konusu yazara göre Zanzibar'ın diğer devletlerle diplomatik ilişkiler kurması yeni bir durum değildir²⁶⁴. Çünkü Birliğin ardından Zanzibar Küba, Rusya, Doğu Almanya ve Çin ile etkili ilişkilerini sürdürmüştür²⁶⁵. Uluslararası dış ticaret ve dış borç konusu Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti Hükûmeti'nin yetkisi altında olmasına rağmen, Zanzibar yurt dışı kaynaklı yardımlardan yararlanmıştır. Örneğin; 8 Haziran 1968 tarihinde Zanzibar, Çin ve Doğu Almanya kredilerinden faydalanmıştır²⁶⁶. Çin kredisi, faizsiz 100 milyon şilin civarında verilmiştir²⁶⁷.

²⁶¹ Jo Hunt, Rachel Minto, "Between Intergovernmental Relations and Para-diplomacy: Wales and the Brexit of the Regions", *The British Journal of Politics and International Relations*, C. 19, S. 4, (2017), ss. 647-662. Ayrıca bkz. Hugo Cyr, op. cit. s. 65-90.

²⁶² Michael Keating, "Regions and International Affairs: Motives, Opportunities and Strategies", *Regional & Federal Studies*, C. 9, S. 1, (1999), s. 4.

²⁶³ Ibid., s. 5. Shaw'un ifadesine göre, "Farklı federasyonlar antlaşma yapma yetkisinin tahsis edilmesi hususunda farklı sistemler geliştirmiştir. Bazı örneklerde, federasyonun bileşenleri değişik koşullara bağlı olarak bu tür düzenlemelere girebilmektedir. Örneğin, İsviçre Anayasası kantonların kamu ekonomisi, sınır ilişkileri ve polislik konularında Federal Konsey'in arabulucu olarak bulunması hükmüne tabi olmaları şartıyla yabancı devletlerle antlaşma yapabilmelerine imkân tanımaktadır. ABD örneğinde ise, dış ilişkilerin yürütülmesi sorumluluğu münhasıran federal hükûmete aittir. Öte yandan, Amerikan federe yönetimletleri yabancı devletler ya da o devletlerin bileşenleri (Kanada'nın Manitoba ve Quebec eyaletleri gibi) ile otoyollar ve uluslararası köprülerin inşası ile ilgili olarak bazı sözleşmelere girmişlerdir, ancak bu, federal yetkililerin yabancı devletlerle yürüttüğü görüşmelerin müteakip gerçekleşmiştir. Hangi durum olursa olsun, iç anayasal yapının ilgili birime yetki vermesinin çok önemli olduğu aşîkârdır. Bununla birlikte, bunu uluslararası yetkiye dönüştürecek olan ise tanınmadır". Konu hakkında tartışmalar için bkz. Malcolm Nathan Shaw, *International Law*, ss 217-223. Ayrıca bkz. Malcolm Nathan Shaw, *Uluslararası Hukuk*, s. 166-170.

²⁶⁴ Maalim, *The United Republic of Tanzania in the East African Community*, s. 103.

²⁶⁵ Ibid, s. 103. Ayrıca bkz. CIA, *Intelligence Memorandum: The Current Disarray in Zanzibar*, 02.12.1968, s.1-9. https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000126864.pdf (12.09.2020) Ayrıca bkz. Donovan C. Chau, "East to East: PRC Security Assistance to Tanzania", *Security Assistance U.S. and International Historical Perspectives*, eds. Kendall D. Gott, Michael G. Brooks, Kansas: Combat Studies Institute Press, 2006, s. 271-282.

²⁶⁶ Martin Bailey, "Zanzibar's External Relations", *International Journal of Politics, East African Politics* C. 4, S. 4, (1974-75), s. 41.

²⁶⁷ Ibid.

Ancak üniter devletin egemenliği “tektir ve bölünmez bir bütündür”²⁶⁸ ilkesi günümüzde demokratik bir toplumda tartışmaya açıktır. Egemenlik kavramının kullanıldığında hem üniter hem de federal demokrasilerde "bölünmezlik" özelliği bulunmamaktadır. Aradaki fark, üniter devlette tek boyutlu ve federal devlette iki boyutlu bir bölünme olmasıdır²⁶⁹. Uygun’un ifadesine göre, “*bazı üniter devletlerde etnik, dilsel, dinsel veya tarihsel özellikleri nedeniyle farklılaşan bölgelerin, değişik ölçülerde özerklikten yararlandıkları görülmüyor*”²⁷⁰. Demokratik üniter bir devletteki bir bölge veya eyalet belirli bir özerkliğe sahip olduğunda, bölgeyi devlet ortaya çıkar. Bu tür bölgelerin özerk statüleri ya anayasal güvence ile ya da yasalar ile korunabilir.

D. Bölgeyi Devlet Olarak Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti

Tanzanya Anayasası'nın 1. maddesine göre Tanzanya Devleti, Zanzibar ile Tanzanya Anakarası olmak üzere iki ana alana ayrılmıştır. Ayrıca Zanzibar ve Tanzanya Anakarası alanlarının her ikisinin de kendi bölgeleri mevcuttur. Zanzibar'ın beş bölgesi vardır; Unguja adasında üç bölge ve Pemba adasında iki bölge bulunmaktadır. Tanzanya Anakarası'nda ise 25 bölge yer almaktadır. Ancak ne Tanzanya Anakarası'nda ne de Zanzibar'da herhangi özerk bölgesel yönetim vardır. Tanzanya'nın tamamını oluşturan 30 bölgeden hiçbiri özerk yönetime sahip olmamasına rağmen, Zanzibar'ın kendi hükümeti vardır²⁷¹. Tanzanya Devleti'nde özerk olan Zanzibar Hükümeti'nin varlığı, Tanzanya'nın İtalya ve İspanya gibi “bölgesel bir devlet” olarak adlandırılmasını mümkün kılabilir mi?

Bölgeselleştirilmiş devletin üniter ve federal bir devlete kıyasla anayasal çerçevesi, bu bölümde Tanzanya, İtalya ve İspanya anayasalarına atıfta bulunularak açıklanmaktadır. Bu anayasaların hepsi de devletin birliğini korur. Ancak bu modelde bölgeler, statüleri aracılığıyla anayasaya göre yasama yetkisine veya siyasi özerkliğe sahiptir. Bölgeyi devlet modelini ve klasik üniter devlet biçimini ayıran şey, yasama

²⁶⁸ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, C. 1., op. cit, s. 477.

²⁶⁹ Lapidoth Ruth, *Autonomy: Flexible Solutions to Ethnic Conflicts*, Washington: United States Institute of Peace Press, 1997, s. 46. Ayrıca bkz. Daniel Elazar, *Exploring Federalism*, Tuscaloosa: The University of Alabama Press, 1987, s. 225. Ayrıca bkz. Lapidoth Ruth, “Sovereignty in Transition”, *Journal of International Affairs*, C. 45, S. 2, (1992), ss. 325-346. Ayrıca bkz. Oktay Uygun, *Devlet Teorisi*, s. 278.

²⁷⁰ Oktay Uygun, “Yerel Yönetim Reformu için Anayasal İlkeler”, *Strategic Public Management Journal*, C. 1, S. 2, (2015), ss. 1-27, s. 20. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/273897> (23.12.2020).

²⁷¹ Tanzanya Anayasası'nda, Tanzanya'da bulunan Zanzibar'ın alanı ne bir bölge ne de bir devlet olarak adlandırılmıştır. Bununla birlikte Zanzibar Anayasası'nın 1. maddesi kapsamında, Zanzibar, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'ni oluşturan iki devletten biri olarak sınıflandırılmaktadır.

yetkilerinin devlet ve özerk yönetimler arasında anayasal olarak bölünmesidir.

Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti söz konusu olduğunda, devlet yönetimi Tanzanya Birleşik Hükûmeti ile Zanzibar Hükûmeti arasında bölünmüştür. Tanzanya Anayasası'nın 4. maddesinde bu durum şu şekilde açıklanmaktadır:

- (1) “Birleşik Cumhuriyet içerisinde yer alan bütün devlet otoritesini yürütme ve yargı yetkisi verilmiş iki organ ve kamu işlerinin yürütülmesi konusunda yasama ve denetleme yetkisi verilmiş iki organ tarafından yerine getirilir ve kontrol edilir.
- (2) Yürütme yetkisinin atandığı organlar Birleşik Cumhuriyet Hükûmeti ve Zanzibar Hükûmeti; yargı yetkisinin verildiği organlar Birleşik Cumhuriyet yargı teşkilatı sistemi ve Zanzibar Hükûmeti yargı teşkilatı sistemi; yasama yapma ve denetim yetkilerinin verildiği organlar ise Birleşik Cumhuriyet Parlamentosu ve Temsilciler Meclisidir.”

Yukarıda belirtilen maddeye göre, Tanzanya Devleti'nin içinde iki hükûmet bulunmaktadır. Ayrıca Tanzanya ve Zanzibar Anayasaları'na göre, her devlette yasama, yargı ve yürütme olmak üzere üç temel organ ve fonksiyon vardır. Hem Zanzibar için hem de Tanzanya Cumhuriyeti için farklı yasama, yürütme ve yargı organı vardır. Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin Hükûmeti ile Zanzibar Hükûmeti arasındaki iktidarın bölündüğü, Tanzanya'nın federal devlet mı yoksa üniter devlet mi olduğu konusunda kafa karışıklığı yaratmaktadır. Ancak federasyon ve üniter sistemler arasındaki her birinin egemenliğin paylaşılması konusunda kendine ayırt edici özellikleri olduğu için, Zanzibar ve Tanzanya'nın ne şekil bir devlet olduğunu belirleyeceğiz.

Görüldüğü gibi günümüzde federal devlet ve üniter devletteki egemenlik bölünebilir niteliktedir²⁷². Ancak bu iki sistemde egemenliğin bölünmesinin bir farkı vardır. Federal sistemlerde yetki dağılımı antlaşma veya anayasa ile güvence altına alındığından, federal yönetim, federe yönetimlerinin özerkliğini ortadan kaldıramaz²⁷³. Üniter devlette, yerel veya bölgesel birimler merkez yönetime bağımlı olduğu için merkezi yönetim, herhangi bir zamanda yerel veya bölgesel yönetimlere anayasa

²⁷² Pilkington'a göre, “devletin egemenliğinin bölünmesinin temel nedeni, her türlü ayrılık hareketlerinden devletin bütünlüğünün tehlikeye atılmasını önlemek için alınmaktadır.” Bkz. Colin Pilkington, *Devolution in Britain Today*, Manchester: Manchester University Press, 2002, s. 15.

²⁷³ John Gerring, op. cit., s. 3.

üzerinden aktarılan yetkilerini geri alabilir²⁷⁴.

Zanzibar'ın Tanzania Cumhuriyeti'nde bölgesel bir yönetim olup olmadığını anlamak için anayasal güvenceden yararlanan İspanya ile İtalya özerk bölgelerini ve Birleşik Krallık'ın Parlamentosu'nun yasasıyla güvence altına alınan İskoçya'nın özerklik durumlarının kısa bir karşılaştırmasını yapıyoruz.

1. İtalya

İtalya, özerk yönetimlere verilen yetkilerin büyük ölçüde anayasal olarak güvence altına alındığı ülkelerden biridir. 1947 tarihli İtalya Anayasası'nda, özerk bölgelerinin, mali özerkliğin, yasama ve yürütme organlarının isimleri belirtilmiştir. Anayasada listelenen 20 özerk bölgeden yalnızca beşi, diğer tüm bölgelerin özerk bölgeler sistemine katıldığı 1970 yılına kadar faaliyete geçmişti²⁷⁵.

İtalyan Anayasası'nın 117. maddesine göre, yasama yetkileri, Anayasaya uygun olarak ve Avrupa Birliği'nin mevzuatından kaynaklanan sınırlamalar ve uluslararası yükümlülükler çerçevesinde devlete ve bölgelere verilir. Söz konusu 117. maddesi, merkezi hükümetin yetkilerini ve ortak yetki alanına giren konuları kapsamaktadır. Ayrıca 117. madde uyarınca İtalya Devleti'nin Anayasası tarafından açıkça kapsamayan tüm konularda, bölgeler yasama yetkisine sahiptir.

Bu nedenle 2001 tarihli anayasa değişikliği gerçekleştirildikten sonra, dışişleri, ulusal savunma, Avrupa Birliği ile ilgili konular, medeni ve ceza hukuku, adaletin sağlanması, vatandaşlık haklarının ve sosyal hakların korunması dışında tüm kamu yetkileri bölge yönetimlerine bırakılmıştır²⁷⁶. Buna ek olarak İtalya Anayasası'nın 117 maddesinin son fıkrasına göre, bölgeler, sorumluluklarına giren alanlarda, yabancı devletlerle ve diğer devletlerin yerel yönetimleriyle, devlet mevzuatında belirtilen hallerde ve şekillerde antlaşmalar yapabilir.

İtalya Anayasası'nın 134. maddesi uyarınca Anayasa Mahkemesi, devlet ve bölgesel yönetimler tarafından çıkarılan kanun ve kanun hükmünde kararnamelerin anayasal meşruiyetine ilişkin uyuşmazlıklar ve hem devlet ile bölgesel yönetimler arasında meydana gelen çatışmaları hem de bölgesel yönetimlerin kendi aralarında yetki

²⁷⁴ Yüksel Metin, Burak Erece, “Bölge Devlet ve Federal Devlet Mukayesesi: İspanya ve Federal Almanya Örneği”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (2016), s. 716-715. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/229922> (17.07.2020). Ayrıca bkz. Dikshit, op. cit., s. 99.

²⁷⁵ Oktay Uygun, *Federal Devlet*, s. 124. Naz Çavuşoğlu, op. cit.

²⁷⁶ Oktay Uygun, *Devlet Teorisi*, s. 279.

çatışmaları ile ilgili karar verir. Anayasanın 137. maddesine göre Anayasa Mahkemesi'nin verdiği kararlar kesindir.

İtalya Anayasası'nın 126. maddesine göre Bölge Kurulu veya Bölge Başkanı'nın gerek Anayasaya aykırı işlemler yapması gerek yasaları ağır bir biçimde ihlal etmesi halinde gerekse "ulusal güvenlik" sebebiyle Cumhurbaşkanı, gerekçe göstererek, senatör ve milletvekillerinden oluşan bölgesel işler komisyonuna danıştıktan sonra Bölge Kurulu'nu feshedebilir ya da Bölge Başkanı'nı görevden alabilir²⁷⁷.

2. İspanya

İspanya'da bölgesel yönetimleri, 1978 Anayasası'yla oluşturulmuştur²⁷⁸. Anayasal bir bakış açısına göre İspanya, İtalya ile birlikte merkezi sistemlerden ve federal yapılardan farklı olduğu için bir "bölgesel devlet" olarak nitelendirilebilir²⁷⁹. İspanya Anayasası'nın 2. maddesinde "üniter devlet ilkesine" dayanmasına rağmen bölgelerin özerklik hakkını ve aralarındaki dayanışmayı garanti eder. Anayasanın 137. maddesi uyarınca, Devlet, bölgesel olarak oluşturulabilecek belediyeler, iller ve özerk topluluklar şeklinde organize edilmiştir. Tüm bu organlar, kendi yönetimlerinin menfaatleri için özyönetimden yararlanacaklardır²⁸⁰.

İspanya Anayasası'nın 143. ve 144. maddeleri uyarınca özerk bir topluluğun oluşturulması için öncelikle, ulusal parlamentodaki, o bölgenin milletvekillerinden bir kurucu bölge meclisi oluşturulmaktadır. Bu kurucu bölge meclisi, anayasayı o bölgenin genel özelliklerini dikkate alarak, İspanya Anayasası'nın hükümleri çerçevesinde hazırlayıp, kabul etmektedir. Daha sonra bu anayasa halkoyuna sunulmakta ve parlamentoda onaylanmaktadır. Anayasanın 145. maddesine göre, özerk yönetimlerin işlerini yerine getirmesi için aralarında ortaklık oluşturması kabul edilmesine rağmen federasyon oluşturmaları kabul edilemez. Söz konusu 145. madde, ayrılıp kendilerini bağımsız ilan etmeyi amaçlayabilecek özerk yönetimlerin 'federasyon kurma' girişimini

²⁷⁷ Naz Çavuşoğlu, "Bölgeli Devlet'de Egemenlik/Yetki Paylaşımı", *e-akademi*, S. 4, (Haziran 2002), p. 26. http://www.e-akademi.org/makaleler/ncavusoglu-1.htm#_ftnref32 (07.01.2021)

²⁷⁸ Oktay Uygun, *Devlet Teorisi*, Op. cit, s. 281, Oktay Uygun, *Federal Devlet...*, op. cit, s. 126.

²⁷⁹ İspanya Devleti 17 "özerk yönetilen bölge", 50 vilayet ve yaklaşık 8000 belediyeye ayrılmıştır.

²⁸⁰ İrfan Türkoğlu, *Yerel Yönetimlerde Mali Reform Arayışları: Türkiye'de Belediyelerde Mali Özerklik Ve Belediye Başkanlarının Mali Özerklik Algılaması*, Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın S. 389, 2009, s. 64. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/T%C3%BCrkiye%E2%80%99de-Belediyelerde-Mali-%C3%96zerklik-Ve-Belediye-Ba%C5%9Fkanlar%C4%B1n%C4%B1n-Mali-%C3%96zerklik-Alg%C4%B1lamas%C4%B1.pdf> (16.01.2021).

engeller²⁸¹.

Tüm özerk yönetimler, İspanya Anayasası'nın 148. maddesinde sayılan konularda sınırlı olarak, özerklik statülerinde belirtilen alanlarda yasama yetkisi kullanır. Ancak “*özerk bölgelere tanınan yetkiler anayasal güvenceye bağlanmış olsa da bölgesel devlet modelinde anayasayı değiştirme yetkisi ulusal parlamentonundur. Dolayısıyla bölgelerin bu sürece belirleyici katılımları söz konusu değildir; anayasa değişikliği için bölgelerin onayı aranmaz*”²⁸².

İspanya Anayasası'nın 66. maddesine göre, İspanya Parlamentosu İspanya halkını temsil eden iki meclisli bir yapıya sahip olup Milletvekilleri Kongresi ve Senato'dan oluşur²⁸³. “*İspanya parlamento düzeyinde Kongre, yasama işlemlerinin yapıldığı asıl meclis olup, Senato'ya oranla daha geniş yetkilerle donatılmıştır. Kongre'nin yasama ve yürütmenin denetlenmesi olmak üzere iki ana görevi bulunmaktadır*”²⁸⁴. İspanya parlamentosu senato ve meclis olmak üzere iki kademeli bir yasama organından oluşmasına rağmen her özerk yönetim bir hükümet ve halk tarafından doğrudan seçilmiş bir yasama organına (meclis) sahiptir²⁸⁵.

Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da, hem devlet ile özerk yönetimler arasındaki hem de özerk yönetimlerin kendi aralarındaki yetki çatışmalarının çözümü mekanizmasıdır. İspanya Anayasası'nın 161. maddesinin 1. fıkrasının c bendi uyarınca, devlet ile özerk yönetimler ve özerk yönetimlerin kendi aralarındaki yetki çatışmalarının çözümü Anayasa Mahkemesi'nin yargı alanı içindedir²⁸⁶.

Ancak burada değinilmesi gereken bir diğer husus, ilgili kalkınma kaynaklarına, özellikle vergi gelirlerine odaklanmaktır. Bölgesel yönetimlerin ve federe yönetimlerin idari ve mali bakımdan yeterince özerkliğe sahip olmasına rağmen mali olarak federal veya merkezi yönetime bağımlı kalırlar²⁸⁷. Örnek olarak İspanya ve İtalya

²⁸¹ Robert Agranoff, “Federal Evolution in Spain”, *International Political Science Review/Revue Internationale de science Politique*, C. 17, S. 4, (1996), s. 390.

²⁸² Yüksel Metin, Burak Erece, op. cit., s. 690. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mdergi/issue/24952/263404>

²⁸³ The Spanish Constitution <https://www.boe.es/legislacion/documentos/ConstitucionINGLES.pdf> (02.01.2021).

²⁸⁴ Sefa Usta, Erdal Bilgiç, “Merkezi Yönetim-Yerinden Yönetim İlişkileri: İspanya ve Türkiye Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Strategic Public Management Journal*, C. 3, (2017), ss. 121-137, s. 122. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/395345> (02.01.2021).

²⁸⁵ Robert Agranoff, Op. cit, s. 387.

²⁸⁶ Naz Çavuşoğlu, Op. cit., p. 24.

²⁸⁷ Hasret Öztürk, Muhittin Tataroğlu, “Ülkelerin Kamu Yönetimi Örgütlenmelerinin Bölgesel Kalkınma Ajansları Üzerine Yansıması: Türkiye ve İspanya Karşılaştırması”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, C. 9, S. 21, (2018), s. 94. <https://dergipark.org.tr/tr/download/issue-full-file/38485>

anayasalarının özerk yönetimlere tanıdığı özerklik, ekonomik özerkliği de kapsamaktadır²⁸⁸. Özerk yönetimlerin finansal kaynakları arasında hibe ve kredi anlaşmalarından sağladıkları gelirlerle, kendilerine ait malvarlıklarından elde ettikleri gelirleri de içermektedir. Bunun yanı sıra özerk yönetimler arasında ekonomik eşitsizlikleri önlemek için, merkezi yönetim merkezde oluşturulan bir hazineden özerk yönetimlere gelişimsel kaynak aktarmaktadır²⁸⁹.

İspanya ve İtalya'daki bölgesel devletlerde özerk veya yerel yönetimlerin mali olarak merkezi hükümete bağımlı olmasına rağmen Zanzibar Hükümeti, finansal olarak Tanzania Birleşik Hükümetine bağımlı değildir. Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin kurulmasından önce ve sonrasında Zanzibar'daki kalkınma faaliyetleri Zanzibar Hükümeti tarafından yönetilmektedir²⁹⁰. Ancak Tanzania Birliği kurulduktan sonra gelir vergisi ve uluslararası ticaret üzerindeki vergiler Tanzania Birleşik Hükümeti'nin yetkisi dahilinde olmuştur²⁹¹. Bu nedenle, gelir vergisi ve uluslararası ticaret üzerindeki vergiler Zanzibar'da ilgili Tanzania Birleşik Hükümeti tarafından toplanmaktadır²⁹². Aynı zamanda Zanzibar Hükümeti, Zanzibar'da Tanzania Birleşik Hükümeti'nin yetki alanı dışında kalan tüm alanlarda vergi toplamaktadır²⁹³.

İspanya Anayasası, temelde merkezi devlet lehine bir yetki dağılımı öngörmektedir. *“Her ne kadar İspanya’da merkezi devlet lehine bir yetki paylaşımı bulunsa da, merkezi devlet ile özerk topluluklar arasındaki ilişkileri belirleyen prosedür*

(16.01.2021). Ayrıca bkz. İrfan Türkoğlu, op. cit, s. 24. Ayrıca bkz. Konur Alp Demir, “Özerk Yerel Yönetim Yapısından Federalizme Geçiş”, *Çankırı Karatekin University İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 2, (2014), ss. 35-60.

²⁸⁸ İtalya Anayasası'nın 119. maddesinde ve İspanya Anayasası'nın 156 ila 158 maddelerinde mali özerkliğe ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. Ayrıca bkz. Naz Çavuşoğlu, Op. cit.

²⁸⁹ Naz Çavuşoğlu, Op. cit.

²⁹⁰ Vincent Leyaro, “vd”, “Tax-benefit microsimulation modelling in Zanzibar”, *WIDER Working Paper*, C. 15, (2020), s. 3-4. <https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/Publications/Working-paper/PDF/wp2020-15.pdf> (16.01.2021).

²⁹¹ Zanzibar Hükümeti, ekonomik faaliyetlerini en üst düzeye çıkarmak için, Zanzibar'daki ekonomik faaliyetlerden gelir toplamakla sorumlu Zanzibar Gelir Kurulu 1997 yılında kurmuştur. Tanzania Gelir İdaresi, 1995 yılında, tüm Tanzania için Birlik dahilinde olan meseleleri ve Tanzania Anakarası için Birlik dahilinde olmayan konularda vergi toplamak amacıyla Tanzania Birleşik Hükümeti tarafından kurulmuştur.

²⁹² Ibid.

²⁹³ Zanzibar'ın 1965 yılında Tanzania Merkez Bankası'nın kuruluşunda kullanıldığı Zanzibar'ın hisselerinden dolayı yüzde 4,5 pay alması gerekmektedir. Zanzibar'ın Tanzania Merkez Bankası'nın kuruluşunda kullanıldığı hisselerinden yüzde 4,5 pay alması gerekirken Tanzania Ulusal Bankası'nın kuruluşundan bu yana, yalnızca 1994-2004 yılları arasında Zanzibar 3,7 Milyar Tanzania şilini temettü aldı. Bugünlerde Zanzibar'a gereken yüzde 4,5 hisse kar oranının ödenmemesi nedeniyle Zanzibar, Tanzania Birleşik Hükümetine 4,6 Trilyon Tanzania şilini borçludur. Tanzania Merkez Bankası'nın kurulması ile ilgili uyuşmazlığı ve Zanzibar'ın alması gereken temettüleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism*, op. cit, s. 130-141.

*dikkate alındığında özerk toplulukların sınırlarının içinde daha geniş yetkiler üstlenmesinin önü açıktır*²⁹⁴.

İtalya ve İspanya, anayasalarına göre bölgesel ya da yerel yönetimlerine büyük ölçüde yetki aktarımı olan üniter devletlerdir. Söz konusu yetki aktarımının bir sonucu olarak, İspanya ve İtalya'ya genellikle yarı federal bir devlet statüsü verilir. Ancak İspanya ve İtalya anayasalarında yer alan bölgesel yönetimlerinin yetkilerini kaldırma yetkisi nedeniyle İspanya ve İtalya'nın bölgesel devlet statüsüne sahip olarak nitelendirilmektedir.

İspanya ve İtalya anayasalarında uygulanan bölgesel yönetimlerine yetki aktarımı sistemi Tanzanya'daki sistemle hiç uyuşmuyor. İspanya ve İtalya âdem-i merkeziyetçi devletler iken, Tanzanya âdem-i merkeziyetçi bir devlet değil; hem Tanzanya hem de Zanzibar hükümetleri merkezi hükümetlerdir. Öte yandan Zanzibar özerk hükümetinin varlığı, Tanzanya'yı yarı federal veya kendine özgü bir federal devlet olarak nitelendirilebilmesine rağmen, Zanzibar Hükümeti'nin varlığı Tanzanya Anayasası'na bağlı değildir. Zanzibar Hükümeti'nin otoritesine hangi kaynaklardan bağlı olduğunu anlayabilmek için, önümüzdeki bölümde Zanzibar özerkliğinin oluşumunu İskoçya ile karşılaştırmalı olarak inceleyeceğiz. Hem İskoçya hem de Zanzibar, birlik nedeniyle egemen devletlerden özerk yönetime sahip olan devletlerin örneğidir²⁹⁵. Ancak İskoçya'nın özerkliği Birleşik Krallık'ın Parlamentosu'nun yasasına bağlıyken, Zanzibar'ın özerkliği ne Tanzanya Anayasası'na ne de Tanzanya Parlamentosu'nun yasasına bağlıdır.

3. Zanzibar'ın Özerkliğinin Oluşumu

Tanzanya Birleşik Cumhuriyetinde, Zanzibar'ın özerklik statüsünün oluşumunu analiz etmek için Zanzibar'ın özerkliğinin nereye dayandığını incelemeliyiz. Zanzibar'ın Tanzanya Birliği'ndeki bulunan özerk yetkisi Tanzanya Anayasası'ndan mı, Zanzibar Anayasası'ndan mı yoksa Birlik Antlaşması'ndan mı kaynaklanmaktadır?

Zanzibar'ın devlet olarak egemenliğinin temeli 1963 tarihli Zanzibar Anayasası

²⁹⁴ Yüksel Metin, Burak Erece, op. cit., s. 708.

²⁹⁵ İskoçya, on dördüncü yüzyıldan itibaren bağımsız bir devlet olarak tanınmıştı. 1603 yılında İskoç kralı James VI İngiliz tahtını James I olarak devraldı. İskoçya ve İngiltere aynı hükümdara sahip olsalar da, ayrı egemen devletler olarak kalmışlardı. 1707 yılında, birkaç girişimin ardından, İskoçya ile İngiltere arasındaki Birlik Antlaşması imzalandıktan sonra İskoç ve İngiliz parlamentoları, Birleşik Krallık'ın parlamentosu olarak birleşti. Ayrıca bkz. Frans Joachim Schrijver, *Regionalism After Regionalisation Spain, France and the United Kingdom*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006, s. 262.

ile başlamıştır. Ancak 1963 tarihli Zanzibar Anayasası, 1964 Zanzibar devriminden sonra yürürlükten kaldırılmıştır. Bundan sonra Zanzibar, yazılı bir anayasanın yürürlüğe koyulduğu 1979 yılına kadar Cumhurbaşkanı kararnameleri ile yönetilmeye devam edilmiştir. Tanganika ile Zanzibar arasında Birlik Antlaşması'nın ortaya çıkması Zanzibar'ın egemenliğini tamamen ortadan kaldırmamıştır. Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak kurulduğunu kabul edersek, Birlik Antlaşmasının şartlarına uygun olarak Zanzibar'ın bazı yetkilerini Tanzanya Birleşik Hükûmeti'ne devretmeyi kabul ettiği görülmektedir.

Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması'nın varlığına ve Tanzanya Birliği geçici anayasasına ek olarak, Zanzibar Anayasası'nın varlığı hiçbir zaman iptal edilmediği için Zanzibar Anayasası uygulanmaya devam etmiştir. Zanzibar Anayasası, Zanzibar Hükûmetinin yetki sınırlarını belirlemektedir. 1977 yılında Zanzibar Anayasası uygulanmaya devam ederken Tanzanya'nın kalıcı anayasası yürürlüğe girmiştir.

1977 tarihli Tanzanya Anayasası'nın getirdiğini söyleyebileceğimiz bir hata, Zanzibar Hükûmetinin varlığını gösteren özel bir bölüm koymaktır²⁹⁶. Bu yüzden Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin tarihindeki arka planı bilmeden Tanzanya Birliği Anayasası'nı okuyanlar, Zanzibar Hükûmeti'nin sahip olduğu yetkilerinin 1977 tarihli Tanzanya Birlik Anayasası'na dayandığını düşünebilir. Söz konusu 1977 tarihli Tanzanya ve 1984 tarihli Zanzibar Anayasalarının oluşturulma tarzına ve yetkilerine bakıldığında, Tanzanya Anayasası ile Zanzibar Anayasası aralarındaki ilişki, alt normun üst norma uygunluğu ilişkisi değildir²⁹⁷.

Diğer bir deyişle Zanzibar Anayasası ile Tanzanya Anayasası'nın hükümleri arasında bir çatışma söz konusu ise her anayasa kendi düzenlediği alanlar itibarıyla üstün yetkilere sahip olduğuna ilişkin hükümler barındırmaktadır²⁹⁸. Örnek olarak, Tanzanya

²⁹⁶ Tanzanya Anayasası'nın dördüncü bölümünde yer alan maddeleri Zanzibar Hükûmeti'nin yetkileri ve teşkilatı yapısının ayrıntılarını düzenlemektedir.

²⁹⁷ Yahya Khamis Hamad, "The Constitutional Premises of the GNU in Zanzibar", *Zanzibar the Development of the Constitution*, eds. Chris Maina Peter ve Immi Sikand, Zanzibar: Zanzibar Legal Services Centre, 2011, ss. 247-277, s. 273.

²⁹⁸ Temelde 1984 tarihli Zanzibar Anayasası'nın asıl olan hükümleri Tanzanya Anayasasına dahil edilmiş anayasal hükümler vardır. Ancak Zanzibar Hükûmeti'nin yaptığı anayasa değişiklikleri nedeniyle Tanzanya Anayasası ile Zanzibar Anayasası arasında anayasal bir çatışmaya yol açmıştır. Söz konusu 2010 yılındaki Zanzibar Anayasası'nın değişikliğinden dolayı Zanzibar Anayasası'nın 43. maddesine göre, Zanzibar Hükûmeti'nin yürütme organı Zanzibar Cumhurbaşkanı, iki cumhurbaşkan yardımcısı ve diğer bakanları içermektedir. Buna karşı, Tanzanya Anayasası'nın 105. maddesine göre Zanzibar Hükûmeti'nin yürütme organı Zanzibar Cumhurbaşkanı, Başbakan ve diğer bakanlar kapsamaktadır. Söz konusu Zanzibar Anayasası ile Tanzanya Anayasası arasındaki anayasal çatışma var olsa dahi, Tanzanya Hükûmeti, Zanzibar Anayasası ile Tanzanya Anayasası arasındaki varolan anayasal

Anayasası'nın 64. maddesinin 5. fıkrasına göre, "Zanzibar Anayasası'nın Birlik Meselesi olmayan tüm konularda uygulanmasına hâlel getirmeksizin, bu Anayasa Birleşik Cumhuriyet'in tamamında kanun hükmüne sahiptir. Bu Anayasada yer alan hükümlerle başka bir kanunun çelişmesi durumunda Anayasa geçerli olacak ve çelişme getiren kanunu geçersiz olacaktır". Zira Zanzibar Anayasası'nın 4. maddesine göre, "Bu Anayasa, Zanzibar Anayasası'dır ve devlet genelinde kanun hükmüne sahiptir. Herhangi bir kanunun bu Anayasa ile çeliştiği tespit edilirse, bu Anayasa geçerli olur." Zanzibar Anayasası, Zanzibar ile Tanzania Anayasaları arasındaki mevcut sınırlarına vurgu yapmak için 132. maddeyi koymuştur. Söz konusu 132. maddeye göre, "Birlik Parlamentosu tarafından çıkarılan Birlik işleriyle ilgili olmayan yasalar Zanzibar'da uygulanamaz." Burada işaret edilen maddelerin ışığında, Zanzibar Anayasası Tanzania Anayasasına eş düzey olsa da aralarında bir yetki dengesi vardır. Zanzibar Anayasası ile Tanzania Anayasası arasında sadece yetki ve işlevlere göre hiyerarşik olarak birbirleriyle örtüşebilirler.

4. İskoçya'nın Birleşik Krallıkta Özerkliğinin Oluşumu

İngiltere ile İskoçya'nın Birleşik Krallık adı altında birleşmesini sağlayan antlaşmada, İskoçya'da ayrı bir eğitim ve hukuk sisteminin korunmasını yer almıştır. Ancak İskoçya'da bir parlamento olmaksızın ayrı bir eğitim ve hukuk sisteminin bulunması anayasal bir sorun yaratmıştır²⁹⁹. İskoçya'daki Anayasal sorunun çözümü için, Birleşik Krallık'ın Parlamentosu 1998'de İskoçya Parlamentosu ve Hükümeti'ni kuran İskoçya Yasası'nı çıkarmıştır³⁰⁰. Bu bağlamda, İskoçya'nın sahip olduğu özerklik Birleşik Krallık Parlamentosu tarafından tesis edilmiştir³⁰¹. Birleşik Krallık Parlamentosu, İskoçya da dâhil olmak üzere Birleşik Krallık üzerinde kanun yapma

anlaşmazlıklarının çözülmesi için bir anayasa mahkemesi kurulacağına dair herhangi bir işaret göstermemiştir. Tanzania Anayasa Mahkemesi ile ilgili tartışması için bu tezde bulunan üçüncü bölümün değerlendirmesine bakınız.

²⁹⁹ John Tomaney, "End of the Empire State? New Labour and Devolution in the United Kingdom", *International Journal of Urban and Regional Research*, C. 24, S. 3, (2000), s. 678.

³⁰⁰ The Scotland Act, 2016 <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2016/11/contents/enacted> (23.12.2020). Ayrıca bkz. İbrahim Saylan, "İskoç Milliyetçiliğinin Dünü, Bugünü ve Birleşik Krallığın Geleceği", *Uluslararası ilişkiler*, C. 14, S. 53, (2017), s. 98. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/627039> (23.12.2020). Ayrıca bkz. Arend Lijphart, *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, New Haven: Yale University Press, 1999, s. 18.

³⁰¹ Erwin N. Griswold, "The Demise of the High Court of Parliament in South Africa", *Harvard Law Review*, C. 66, S. 5, (1953), s. 871. Ayrıca bkz. Lloyd Brown-John, "Self-Determination, Autonomy and State Secession in Federal Constitutional and International Law", *South Texas Law Review*, C. 40, S. 1, (1999), s. 15.

konusunda mutlak egemenliğini sürdürmektedir. Bu nedenle, Birleşik Krallık Parlamentosu İskoçyanın yetkilerini sınırlandırabilir³⁰².

Örnek olarak Birleşik Krallık'ta ilk defa Kuzey İrlanda 1920 yılında "İrlanda Hükûmeti Kanunu" ile özerklik kazanmıştır. Bu Kanun, İrlanda'yı Kuzey İrlanda ve Güney İrlanda (daha sonra İrlanda Cumhuriyeti olarak anılacaktır) olmak üzere ikiye ayırmıştır. Lakin Kuzey İrlanda özerk yönetimi, Birleşik Krallık yönetimi tarafından "The Troubles", diye de anılan iç karışıklıklar yüzünden 1973 yılında feshedilmiştir³⁰³. Fesih İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda özerkliklerinin 1998 yılında kurulmasına kadar geçerli olmuştur³⁰⁴. Bu değişiklikler sonucunda İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık Parlamentosu tarafından yetki paylaşımı sağlanarak kendi özerkliklerini kazanmaları mümkün olmuştur³⁰⁵. Neticede yetki paylaşımı anayasal güvence altına alınmadığında, merkezi hükûmetin kendi başına hareket etmesi engellenemez³⁰⁶.

Zanzibar halkı kendi istemediği sürece hükûmetin Zanzibar'ın otoritesini ortadan kaldırma ihtimalinin bulunmadığını söyleyebiliriz. Zanzibar Anayasası'na göre, Tanzanya Birleşik Cumhuriyet Anayasası, Zanzibar'ı özerk hale getirme gücüne sahip değilse, Tanzanya Devleti'nin gerek üniter bir devlet gerekse bölgesel devlet olduğunu iddia etmek mümkün görünmemektedir. Tanzanya Devleti'ni üniter bir devlet haline getirmek, Tanzanya Birleşik Hükûmeti'nin otoritesini Zanzibar üzerinde arttırmak demektir. Tanzanya Birleşik Hükûmeti'nin artan otoritesi, antlaşmada yer alan ortak hususların çoğalarak Zanzibar otoritesinin önemli ölçüde zayıflamasına neden olacaktır. Tanzanya ancak Zanzibar'ın tek başına karar verebileceği hiçbir husus kalmadığında üniter bir devlet niteliği kazanabilir.

³⁰² John Tomaney, op. cit., s. 678. Ayrıca bkz. the Scotland Act No. 46 of 2016/19.11.1998 tarihli ve 48 sayılı İskoçya Yasası <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/46/contents> (21.02.2018).

³⁰³ Ronnie Munck, "The Making of the Troubles in Northern Ireland", *Journal of Contemporary History*, C. 27, S. 2, (1992), s. 212.

³⁰⁴ Wilfried Swenden, "UK Devolution in The Shadow of Hierarchy? Inter-governmental Relations and Party Politics", *Comparative European Politics*, C. 12, S. 4-5, (2014), ss. 488-509.

³⁰⁵ Suksi Markku, *Sub-State Governance Through Territorial Autonomy: A Comparative Study in Constitutional Law of Powers, Procedures and Institutions*, Berlin: Springer, 2011, s. 314-315. Ayrıca bkz. Martin Laffin, Alys Thomas, "The United Kingdom: Federalism in Denial?", *Publius: The Journal of Federalism*, C. 29, S. 3, (1999), s. 102.

³⁰⁶ Brunetta Baldi, *Beyond the Federal-Unitary Dichotomy*, Working Paper Institute of Governmental Studies University of California, 1999, s. 10. <https://cloudfront.escholarship.org/dist/prd/content/qt05b607ng/qt05b607ng.pdf> (07.05.2019).

E. DEĞERLENDİRME

Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin yukarıda tanımlanan ve özelliklerine yer verilen devlet biçimlerinden hiçbirine doğrudan dâhil olmadığı görülmektedir. Bu yüzden gerek üniter gerek federal ve gerekse konfederal şeklindeki yönetimlere Tanzanya Birliği'ni dâhil edebilmek adına tam bir delil sağlamak zordur. Konfederasyon özellikleri ile Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin yapısı ne teoride ne de uygulamada örtüşmemektedir. Bununla birlikte, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin üniter mi yoksa federal bir devlete mi sahip olduğu konusu, kısmen Tanzanya ve Zanzibar Anayasaları'nın incelenmesi ve açıklanmasıyla izah edilebilir.

Uluslararası alanda Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin izni ve müdahalesi bakımından Zanzibar Hükûmeti'nin durumu söz konusu olduğunda Tanzanya'nın federal devlet niteliğine sahip olduğunu söyleyebilmemiz mümkündür. Fakat Zanzibar Hükûmeti'nin Birlik içindeki konumu ve yetkileri kademeli olarak zayıflatılmaktadır. Bu durum, Tanzanya Cumhuriyeti Anayasası incelendiğinde daha açık bir şekilde görülebilecektir.

IV. 1977 TARİHLİ TANZANYA ANAYASASI'NDA ZANZİBAR'IN YERİ

Bu kısımda, 1977 tarihli Tanzanya Anayasası'nda var olan Zanzibar'ın konumu ele alınmaktadır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için 1977 tarihli Tanzanya Anayasası'nın nasıl ortaya çıktığı ve Zanzibar'ın bu anayasanın oluşturulması sürecinde ne ölçüde yer aldığı gibi hususların incelenmesi gerekmektedir. Tanzanya Birleşik Hükûmeti'nin bölgesel pozisyonu ve Tanzanya vatandaşlığı hakkında bilgiler verildikten sonra, Zanzibar'ın Tanzanya Anayasası'ndaki konumu ve Tanzanya Birleşik Hükûmeti'nin organizasyon yapısı tahlil edilecektir.

A. Tanzanya Anayasası'nın Tarihsel Gelişimi

Daha önce de belirtildiği gibi Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti oluşturulmadan önce Tanganika ve Zanzibar iki ayrı bağımsız devletti. Birliğin başlangıcında 1962 tarihli Tanganika Anayasası, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin geçici anayasası olarak kabul edilmişti. Bu husus Tanganika ve Zanzibar Birliği Antlaşması'nın 3. maddesinde şu şekilde yer almaktadır, “Birleşik (Tanzanya) Cumhuriyetin ara dönem müddetince anayasası, Tanganika Anayasası olacaktır.”

Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması'nda Tanganika Anayasası'nın Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti Anayasası oluşturulana kadar sadece bir yıl yürürlükte kalması öngörülmüştür. Çünkü Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması uyarınca Tanzanya Cumhurbaşkanı ve Zanzibar Cumhurbaşkanı'nın, Tanzanya Anayasası taslağını hazırlamak için bir komisyon oluşturmaları gerekmiştir. Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması'nın koşullarına göre hazırlanan anayasa taslağı aynı zamanda Birliğin Kurucu Meclisine sunulmalıdır. Kurucu Meclis ise Zanzibar Cumhurbaşkanı'na danışılarak Tanzanya Cumhurbaşkanı tarafından oluşturulmalıydı. Maalesef anayasanın hazırlanması sürecinde yer alan bu şartlar yerine getirilmemiştir. 1965 yılında Tanzanya Cumhurbaşkanı, Kararname çıkartma yetkisini kullanarak anayasa yapım sürecini bilinmeyen bir gerekçeyle geçici bir süreliğine askıya almıştır. Bu sebeple 1965 yılından 1977 yılına kadar Tanzanya Cumhuriyeti geçici anayasa ile yönetilmiştir.

Tanzanya Anayasası, Tanganika Afrika Ulusal Birliği (TANU) ve Afro-Shirazi Parti (ASP)'nin birleşerek oluşturduğu Devrim Partisi'nin (CCM) kurulmasından sonra hazırlanmıştır. 16 Mart 1977 tarihinde Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından 10'u Zanzibar, 10'u Tanzanya Anakarası'ndan atanan 20 üye ile Anayasa Yazım Komisyonu oluşturulmuştur. Anayasa Komisyonunun üye sayısı, CCM'nin anayasa taslağını hazırlayan aynı kişilerinden oluşturulmuştur³⁰⁷. Aynı tarihte Nyerere, Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması'nın kendisine Birleşik Cumhuriyetin Cumhurbaşkanı olarak tanıdığı yetkiye dayanarak Tanzanya Cumhuriyeti Anayasası için Kurucu Meclis'te Tanzanya Anakarası'ndan 162, Zanzibar'dan da 45 temsilci seçmiştir³⁰⁸. Zanzibar Cumhurbaşkanı da Zanzibar'ı Kurucu Meclis'te temsil etmek üzere Tanzanya Cumhurbaşkanı tarafından atanan üyeler arasında yer almaktadır³⁰⁹.

Kurucu Meclis, anayasa taslağını tartışmak üzere 25 Nisan 1977 yılında Darüsselam'da toplanmış, Kurucu Meclis tutanağına göre anayasa taslağı hakkındaki tartışma üç saat sürmüştür³¹⁰. Ayrıca anayasa taslağı, meclisin 207 üyesi arasından sadece yedi temsilciyle tartışılmış ve çalışmalar tamamlanmıştır³¹¹. Bu çerçevede 1977 tarihli anayasa taslağı CCM otoritesinin istediği gibi hazırlanarak Mecliste oybirliğiyle

³⁰⁷ Shivji, *The Legal Foundations of the Union in Tanzania's Union and Zanzibar Constitutions*, s. 56.

³⁰⁸ Kurucu Mecliste Cumhurbaşkanı tarafından seçilmiş olan üyeleri, önceki Tanzanya Parlamentosu'nun milletvekili olarak görevleridir.

³⁰⁹ Shivji, *The Legal Foundations of the Union in Tanzania's Union and Zanzibar Constitutions*, s. 57.

³¹⁰ Ibid., s. 56.

³¹¹ Ibid.

kabul edilip ertesi gün 26 Nisan 1977 tarihinde yürürlüğe girmiştir³¹². Tanzanya Anayasası'nın oluşturulma süreci ve usulü incelendiğinde, Anayasanın yürürlüğe girdiği tarihte Tanzanya'da tek partili rejimin olması, Anayasanın sadece mevcut iktidar partisinin istekleri doğrultusunda demokratik yöntemden uzak bir şekilde oluşturulduğunu göstermektedir. “*Ancak her ne kadar demokratik bir amaç güdülse dahi siyasal birlik olarak halkın gerçek anlamda temsilinin sağlanmadığı bir yönetim, demokratik yönetimden çok diktatöryal bir yönetim yapısının izlerini taşımaktadır*”³¹³.

Tanzanya Anayasası'nın 8. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendine göre “Egemenlik millete aittir, o halde hükümet millettten bu Anayasa vasıtasıyla gösterilen yetkilerini elde eder”. Gözler’e göre, “*demokratik sistemlerde anayasayı, hangi organın, hangi usûlle hazırlayacağı sorusu, milli egemenlik ve halk egemenliği anlayışlarına bağlıdır*”³¹⁴. 1977 tarihli Tanzanya Anayasası'nın hazırlanması ve tartışılması sürecinde halkın katılımının sağlanamadığı burada belirtilmelidir.

Zanzibar'ın Birlik Anayasası'nın hazırlanma sürecindeki yerini de değerlendirmek gerekmektedir. Öncelikle, Tanganika ve Zanzibar arasında imzalanan Birlik Antlaşması'nın 7. maddesinde, Tanzanya Cumhurbaşkanı'nın ve birinci Cumhurbaşkanı Yardımcısının Birlik anayasası taslağını oluşturmak üzere kurulacak Anayasa Yazım Komisyonu'nu birlikte tayin etmelerini gerektirdiği hükmü yer almaktadır. Fakat Anayasa Yazım Komisyonu'nun üyeleri sadece Tanzanya Cumhurbaşkanı tarafından tayin edilmiştir³¹⁵. Böylece birinci Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Anayasa Yazım Komisyonu üyelerinin atanmasına dâhil edilmemiştir.

Diğer bir husus, yine 7. madde uyarınca Anayasa taslağını tartışmak üzere Kurucu Meclis üyelerinin tayininde Tanzanya Cumhurbaşkanı ile Birinci Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın mutabık olmasının zorunlu tutulmasıdır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi Kurucu Meclisi üyeleri, Birinci Cumhurbaşkanı Yardımcısı dâhil olmadan yalnızca Tanzanya Cumhurbaşkanı tarafından atanmıştır. Bu bağlamda, birinci Cumhurbaşkanı yardımcısının Tanzanya Cumhurbaşkanı tarafından Kurucu Meclis üyeliğine atanması, Birlik Antlaşması'na aykırı bir durumdur. Çünkü Birlik

³¹² Ibid.

³¹³ Yıldız Atmaca, Eray Göç, “Türkiye’de 1960 ve 1980 Kurucu Meclisleri: Demokratik Nitelikleri Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C. 16, S. 28, (2020), s. 127. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1235386> (02.08.2020).

³¹⁴ Kemal Gözler, *Kurucu İktidar*, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 1998, s. 81.

³¹⁵ Shivji, *The Legal Foundations of the Union in Tanzania's Union and Zanzibar Constitutions*, s. 56.

Antlaşması'nın 7. maddesine göre Zanzibar Cumhurbaşkanı, Kurucu Meclis'i atama makamıdır. Anayasa Yazım Komisyonu ve Anayasa Kurucu Meclisi söz konusu olduğunda, Tanzania Cumhurbaşkanı'nın Zanzibar Cumhurbaşkanı'na danışması zorunludur. Fakat Zanzibar Cumhurbaşkanı, Anayasa Kurucu Meclisi üyelerini seçme yetkisine sahip olmasına rağmen Birlik Antlaşması'na aykırı olarak, Anayasa Kurucu Meclisi'nin bir üyesi olarak Tanzania Cumhurbaşkanı tarafından seçilmiştir.

1977 tarihli Tanzania Anayasası, Zanzibar ve Tanzania iktidar partileri birleştikten sonra hazırlanmıştır. Bu belki de Zanzibar'daki ASP ile Tanganika'daki TANU arasında yaşanabilecek olası çatışmayı önlemek içindi. Tüm vatandaşları ilgilendiren bir anayasayı tartışacak tek bir siyasi partinin varlığı, CCM tekelinin parti üyesi olmayan herkesin fikir ve isteklerine hükmetmesine imkân sağlamıştır. CCM üyesi olanlar dahi CCM politikası ile uyuşmayan zıt fikirlerini paylaşabilecek demokratik bir konuma sahip değildi.

Özetle, Tanzania Anayasası oluşturulurken Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması maddeleri uygulanmamıştır. 1977 Tanzania Anayasası, tek partili sistemin üstünlüğü altında gerçekleştirilmiştir. Tanzania Birleşik Hükûmeti, Zanzibar ya da Tanganika tarafından yükselebilecek herhangi bir muhalif sesi kontrol altına alabilmek için kalıcı anayasanın hazırlamasını CCM'nin kuruluşuna kadar bekletmiştir.

B. Ülkesel Konumu

Tanzania Anayasası'nın 1. maddesinde Tanzania Birleşik Cumhuriyeti, “tek devlet ve tek egemenliğe sahip” bir devlet, devletin toprakları ise 2. maddede “tüm Tanzania Anakarası ve tüm anakara bölgesi sularını da kapsayan Tanzania Zanzibar'ı” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu madde, Zanzibar ve Tanzania anakarası olmak üzere iki ayrı alanı Tanzania'yı oluşturan iki bölge olarak belirtmektedir³¹⁶. Maddeye bakıldığında hiçbir şekilde bu iki alanının ne eski devletler olduğu ne de yeni vilayetler olacağına dair bir ifadeye yer verilmemiştir. Tanzania'daki bu iki alan ne Zanzibar'a ne

³¹⁶ Tanzania Birliğin oluşturduğu tarihi'nden 1977 yılına kadar 'Tanganika' ve 'Zanzibar' isimlerin birlik oluşturan tarafların iki isim olarak Birlik Anayasası'nın çeşitli bölümlerinde kullanılmıştır. Ancak, 1977 tarihli Tanzania Anayasası başlangıçta Tanganika ve Zanzibar isimlerini değiştirildi. Tanganika Tanzania Anakarası olarak, Zanzibar ise Tanzania adaları şekline değiştirilmiştir. Tanzania'da bulunan adaları sadece Zanzibar adaları olmadığı için, 'Tanzania adaları' ifadesinin çevirisi hakkında muazzam bir çekişme vardır. Bu çekişme nedeniyle, daha önce kullanıldığı 'Zanzibar' adı olarak Tanzania Birlik Anayasası'na yeniden geri koymuştur. Shivji'ye göre, “Zanzibar'lılar, Zanzibar kimliklerini kaybetmemek için Zanzibar'ın isminin geri verilmesini zorladı.” Ayrıca konu hakkında bkz. Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism: A Lesson from the Union of Tanganyika and Zanzibar*, s. 170-171.

de Tanzanya Anakarası'na ait bölgeler olarak sınıflandırılmamıştır. Örneğin, Birleşik Arap Cumhuriyeti Suriye ve Mısır birleşerek kurulmuş, Cumhuriyet oluştuktan sonra Suriye ve Mısır'ın uluslararası hukuk kişilikleri devam etmediği için Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin farklı iki bölgesi şeklinde sınıflandırılmıştır³¹⁷. Bu durum, Birleşik Arap Cumhuriyeti Anayasası'nın 68. maddesinde şöyle ifade edilir: “Mısır ve Suriye'nin tüm bölgelerinde mevcut olan tüm kanunları ve hükümleri [...] devam eder”³¹⁸.

Tanzanya tek bir devlet olmasına rağmen iki ayrı alandan oluşmaktadır. Bu alanların her biri farklı bölgelere, ilçelere ve seçim bölgelerine göre sınıflandırılmaktadır. Bölgesel dağılım açısından, Tanzanya Anayasası'nın 2. maddesinin 2. fıkrasına göre Tanzanya Cumhurbaşkanı Tanzanya Anakarasını farklı bölgelere bölme konusunda sorumludur. Zanzibar söz konusu olduğunda, Zanzibar Anayasası'nın 2. maddesinin 2. fıkrasına göre, Zanzibar'ı bölgelere tahsis etmekten Zanzibar Cumhurbaşkanı sorumludur. İdari olarak, Tanzanya Anakarası 25 coğrafi bölgeden, Zanzibar ise 5 coğrafi bölgeden oluşmaktadır³¹⁹.

C. Tanzanya Devleti'nin Otoritesi

Tanzanya Anayasası'nın 4. maddesinin 1 ila 4. fıkralarında Tanzanya Devleti'nin yönetim yapısı şöyle ifade edilmektedir:

(1) “[Tanzanya] Birleşik Devlet'teki tüm devlet otoriteleri, yürütme yetkisi verilmiş iki organ, yargı yetkisi verilmiş iki organ ve kamu işlerinin yürütülmesi konusunda yasama ve denetleme yetkisi verilmiş iki organ tarafından yerine getirilir ve kontrol edilir.

(2) Yürütme yetkisi olan organlar [Tanzanya] Birleşik Cumhuriyet Hükûmeti ve Zanzibar Hükûmeti'dir. Yargı yetkileriyle donatılan organlar, [Tanzanya] Birleşik Cumhuriyeti Adli yargısı ve Zanzibar Hükûmeti Adli Yargısıdır. Halkla ilişkiler konusundaki yasama ve denetleme yetkilerine sahip olan organlar, [Tanzanya] Birleşik Cumhuriyet Parlamentosu ve [Zanzibar] Temsilciler Meclisi olacaktır.

³¹⁷ Eugene Cotran, op. cit., s. 347.

³¹⁸ Provisional Constitution of the United Republic Arabic (March 5, 1958). https://www.worldstatesmen.org/UAR_const1958.pdf (01.11.2020).

³¹⁹ Commonwealth Local Government Forum, “the Local Government System in Tanzania”, *Country Profile 2017–18*, http://www.clgf.org.uk/default/assets/File/Country_profiles/Tanzania.pdf (20.09.2019).

(3) [Tanzanya] Birleşik Cumhuriyeti halkla ilişkilerin etkin bir şekilde yürütülmesi ve bu maddede belirtilen organlar arasında yetki tahsis edilmesi amacıyla, birinci ek cetvelinde listelenen birlik olan meseleleri ve ayrıca listelenmemiş olan diğer birlik dâhilinde olmayan meseleler de bulunmaktadır.

(4) Bu maddede belirtilen her organ [...] bu Anayasanın diğer hükümlerine uygun olarak görevlerini yerine getirir.”

Yukarıda belirtilen hükümlerde devlet otoritesi söz konusu olduğunda Tanzanya Birleşik Hükûmeti ve Zanzibar Hükûmeti'nin farklılığından bahsedilmektedir. Bu nedenle birinci fıkraya göre Tanzanya Devleti iki hükûmet şeklinde yapılandırılmıştır: Bunlar, Tanzanya Birleşik Hükûmeti ve Zanzibar Hükûmeti'dir. Her iki hükûmette de kendisine ait devlet organları yer almaktadır. Bunlar; yürütme, yargı ve yasama organlarıdır. Ayrıca, halkla ilişkilerin yürütülmesinde Tanzanya Birleşik Hükûmeti'nin yetkileri ikiye ayrılmaktadır. Tanzanya Anayasası'nın 34. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti Hükûmeti, hem tüm birlik dâhilinde olan meselelerde hem de Tanzanya Anakarası ile ilgili meseleler üzerinde yetki sahibidir. Bu bağlamda devlet olarak Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin kendi yürütme, yargı ve yasama organları vardır. Zanzibar Hükûmeti ise Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti Hükûmeti'nin yetkisi dâhilinde olmayan meseleler üzerinde yetki sahibidir. Çalışmanın bu kısmında Tanzanya Birleşik Hükûmeti'nin yapısı ve bu yapıda Zanzibar'ın statüsü ele alınmıştır.

D. Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin Organları

Tanzanya Anayasası'nın 34. (1) maddesine göre “Tanzanya Birleşik Cumhuriyet Hükûmeti, [Tanzanya] Birleşik Cumhuriyeti'ndeki tüm birlik meseleleri ve Tanzanya Anakarası ile ilgili tüm diğer meseleler üzerinde [birlik dâhil olan meseleleri ve birlik dâhil olmayan meseleleri fark etmeksizin] yetki sahibidir”. Bu hüküm, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin görev ve yetkilerini Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti dâhilinde olan meseleler ve Tanzanhy Birleşik Cumhuriyeti dâhilinde olmayan meseleler şeklinde ikiye ayırmaktadır. Birlik olan meseleler Zanzibar ve Tanzanya Anakarası için ortaktır.

Tanzanya Birleşik Devleti de -tıpkı diğer devletler gibi- yasama, yürütme ve yargı şeklinde üç temel organdan oluşmaktadır. Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nde Cumhurbaşkanı diğer tüm organların yetkilerine müdahale etme hakkına sahiptir.

Çalışmanın devam eden kısmında 1977 Tanzanya Anayasası'na göre Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin yasama, yürütme ve yargı organlarında Zanzibar'ın konumu incelenmiştir.

1. Yürütme

Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin yürütme organı, Tanzanya Anayasası'nın üçüncü bölümünde yer almaktadır. Buna göre Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin yürütme organı; Tanzanya Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Başbakan ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşmaktadır.

a) Tanzanya Cumhurbaşkanı

1977 tarihli Tanzanya Anayasası'nın 33. maddesinin 2. fıkrasına göre Cumhurbaşkanı devletin ve hükûmetin başı, aynı zamanda Tanzanya Silahlı Kuvvetleri Başkomutanıdır. Tanzanya Cumhurbaşkanı, “Devlet Başkanı” sıfatıyla Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'ni ve Tanzanya Milleti'ni temsil eder; Tanzanya Anayasası'nın uygulanmasını, devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını temin eder³²⁰.

Tanzanya Anayasası'nın 39. maddesinin 1. fıkrası (b) bendine göre, Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıldır ve en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir. Herhangi bir Tanzanya vatandaşı dil, din, ırk, cinsiyet, etnik köken, siyasi düşünce, felsefi inanç, mezhep ve benzeri sebeplere bağlı olmaksızın genel seçimlerde en fazla geçerli oyu alması şartıyla Tanzanya'nın Cumhurbaşkanı olarak seçilebilir. Tanzanya Cumhurbaşkanı ister Zanzibar'dan ister Tanzanya Anakarası'ndan olsun, herhangi bir bölgede yaşayan biri olabilir. Tanzanya Cumhurbaşkanlığı'nın Zanzibar ile Tanzanya Anakarası arasında rotasyon yapılmasını zorunlu kılan anayasal bir düzenleme bulunmaması, Zanzibar'dan gelen bir kişinin Tanzanya Cumhurbaşkanı olma fırsatını sınırlamaktadır. Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin oluşumundan bu yana yalnızca bir kişi, Zanzibar'dan Tanzanya Cumhurbaşkanı olarak görev almıştır³²¹.

³²⁰ Türkiye Cumhurbaşkanının görevleri ve Tanzanya Cumhurbaşkanının görevleri arasında benzerlik bulunmaktadır. Ancak Türkiye Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilirken, Tanzanya Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarma yetkisi Tanzanya Anayasası'ndaki yeri bakımından düzenleyici işlem olarak yer almamaktadır. Türkiye için bkz. Yavuz Atar, “Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Hukuki Rejimi Ve Anayasallık Denetimi”, ss. 241-259 <https://www.anayasa.gov.tr/media/6184/yavuz-atar.pdf> (11.11.2020).

³²¹ Ali Hassan Mwinyi, 05 Kasım 1985 – 23 Kasım 1995 tarihleri arasında Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin ikinci cumhurbaşkanı seçilmiştir. 30 Ocak 1984 – 24 Ekim 1985 tarihleri arasında Zanzibar Devlet'in üçüncü cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Tanzanya Anayasası'na göre Cumhurbaşkanlığı genel seçimlerinde Cumhurbaşkanı aday, Cumhurbaşkanı yardımcısı adayını aynı partinin üyesi olması şartıyla tamamen kendisi belirlemektedir. Aynı zamanda Tanzanya Anayasası'nın 47. maddesinin 3. fıkrasına göre, Cumhurbaşkanı aday ve Cumhurbaşkanı yardımcısı adayının, Birliğin iki farklı kesiminden gelmelidir. Örneğin, Tanzanya Cumhurbaşkanı aday, Tanzania Anakarası'ndan geliyorsa, Cumhurbaşkanı yardımcısı aday Zanzibarlı olmalı ya da Tanzanya Cumhurbaşkanı aday Zanzibar'dan geliyorsa, Cumhurbaşkanı yardımcısı aday Tanzania Anakarası'ndan gelen bir kişi olmalıdır³²². Tanzanya Birliği'nin farklı taraflarından seçilmiş olmalarına rağmen hiçbir Cumhurbaşkanı ya da yardımcısı geldiği tarafı temsil etmemektedir. Bu çerçevede, herhangi devlet kurumunda, kamu personeli olarak çalışan kişiler, ister Cumhurbaşkanı ister Cumhurbaşkanı yardımcısı olsun, yalnızca Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'ni temsil edip bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadır.

1964 yılında Tanzanya Birliği'nin kurulmasından hemen sonra, Birlik Antlaşması'nın 3. maddesinin (b) bendinin gereklerine göre Zanzibar Cumhurbaşkanı otomatik olarak Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Başyardımcısı sıfatını kazanmıştır. Ancak 1994 yılında 34 Sayılı Kanun ile yapılan anayasa değişikliğinden dolayı Zanzibar Cumhurbaşkanı'nın Tanzanya Cumhurbaşkanı Yardımcısı sıfatı kaldırılmıştır. Bu yüzden 1994 yılından itibaren Zanzibar Cumhurbaşkanı sadece Tanzanya Birleşik Hükûmeti'nin Bakanlar Kurulunun bir üyesi olarak bulunmaktadır³²³. Gerçekleştirilmiş olan anayasa değişikliğinden dolayı Zanzibar Cumhurbaşkanı, Tanzanya Cumhurbaşkanı Başyardımcısı sıfatını taşıyamayacaktır.

Tanzanya ile Zanzibar Cumhurbaşkanı arasındaki ilişkilerde, Tanzanya Cumhurbaşkanı'nın birkaç mesele haricinde Zanzibar Cumhurbaşkanı'na danışması zorunlu değildir. Örneğin; Tanzanya Anayasası'nın 4. maddesine göre, Zanzibar bölgelere ve ilçelere ayrılmadan önce Tanzanya Birleşik Cumhurbaşkanı'nın Zanzibar Cumhurbaşkanı'na danışması gerekmektedir. Ancak bu madde, 1982 tarihli Zanzibar

³²² John Joseph Magufuli (Tanzanya Anakarası'ndan gelen) 5 Kasım 2015 tarihinden bu yana Tanzanya'nın 5. cumhurbaşkanı olarak görev yapmaktadır. Samia Suluhu Hassan (Zanzibar'dan gelen) 5 Kasım 2015 tarihinden bu yana Tanzanya'nın 10. cumhurbaşkan yardımcısı olarak görevini devam ettirmektedir.

³²³ Bu değişiklik, Tanzanya Cumhurbaşkanının ve Cumhurbaşkan Yardımcısının farklı partilerden kişiler olmasını önlemek için yapıldı.

Anayasası ile Tanzania Anayasası arasında bir çatışma ortaya çıkarmaktadır. Çünkü 13.08.2010 tarihli ve 09 sayılı kanun ile yapılan anayasa değişikliklerine göre, “Zanzibar Cumhurbaşkanı, Tanzania Cumhurbaşkanı’na danışmadan, Zanzibar’ın bölgeleri ve ilçelerini Zanzibar ihtiyaçlarına göre bölümleyebilmektedir”.

Ayrıca Birlik Cumhurbaşkanı Tanzania’nın bütününde veya bir kısmında olağanüstü hâl ilan etme yetkisine sahiptir. Hatta Tanzania Cumhurbaşkanı, Zanzibar Cumhurbaşkanı’na danışmadan Zanzibarda “olağanüstü hâl” ilan edebilmektedir. Tanzania Birleşik Hükûmeti ve Zanzibar Hükûmeti’nin farklı siyasi partiler tarafından oluşturulması durumunda, Zanzibar Cumhurbaşkanı’na danışmadan “olağanüstü hâl” ilan edilmesi Zanzibar’a tehdit oluşturabilecektir. Tanzania Cumhurbaşkanı’nın Zanzibar’da olağanüstü hâl ilan etme yetkisi, Zanzibar’ı Tanzania Birleşik Hükûmeti’nin isteklerini kabul etmeye zorlamanın bir yolu olarak kullanılabilir. Böyle bir durumun olması Zanzibar’a ciddi anlamda zarar verecektir. Bu nedenle bu tür endişeleri ve yanlış anlaşılma ihtimalleri ortadan kaldırmak adına Tanzania Anayasası’nda, Tanzania Cumhurbaşkanı’nın Zanzibar’ı etkileyebilecek herhangi bir karar vermeden önce Zanzibar Cumhurbaşkanı ile istişare ve anlaşma yapması gerektiğini belirten anayasa değişikliğinin yapılmasına ihtiyaç vardır. Zanzibar’da “olağanüstü hâl” Zanzibar Cumhurbaşkanı tarafından da ilan edilebilmelidir.

b) Başbakan

1977 tarihli Tanzania Anayasası’nın 51. maddesinin 1. fıkrasına göre, Tanzania Cumhurbaşkanı, seçildikten sonra on dört gün içinde parlamento üyeleri arasından bir Başbakan ataması gerekmektedir. Ancak başbakanlık görevine atanabilecek kişinin Millet Meclisi’nde salt çoğunluğu oluşturan siyasi partiden olması şartı vardır. Örneğin, bir parti milletvekili sayısı bakımından Tanzania parlamentosunun salt çoğunluğuna sahip ise, Cumhurbaşkanı’nın bu partinin milletvekillerinden birisini Başbakan olarak ataması gerekmektedir. Ancak 51. maddenin 2. fıkrasına göre, Mecliste tek başına hiçbir parti salt çoğunluğa sahip değil ise, Meclisteki siyasî partilerin üyelerinden en fazla güvenoyu alabilen kişi Cumhurbaşkanı tarafından Başbakan olarak atanabilir.

Bu bağlamda Tanzania Anayasası’na göre Başbakan ve Cumhurbaşkanı’nın aynı siyasi partiden olma zorunluluğu yoktur. Başbakan, mecliste en çok üyeye sahip siyasi partiden aldığı oylarla seçilebilir ve Tanzania Cumhurbaşkanı mecliste çoğunluk

tarafından kabul edilen kişiyi Başbakan olarak atamak zorundadır³²⁴. Bu durum meydana geldiğinde genellikle bölünmüş bir hükûmet ortaya çıkmaktadır³²⁵. Anayasa hukukunda bu duruma “*birlikte yaşama*” (kohabitasyon, *cohabitation*) denilmektedir³²⁶. Cumhurbaşkanı'nın Başbakanla ciddi şekilde çatışması durumunda, Cumhurbaşkanı parlamento'yu feshetmek ve erken seçim çağrısı yapmak zorunda kalır³²⁷. Tanzanya Anayasası'nda, Cumhurbaşkanı'nın Başbakanı görevden alabilme yetkisinin olduğunu gösteren herhangi bir madde yoktur³²⁸. 1977 tarihli Tanzanya Anayasası'nın 51(3) ve 53A maddeleri uyarınca Başbakan kendisi istifa etmedikçe veya Parlamento'dan güvensizlik oyu almadıkça görevinde kalabilir.

Başbakanın herhangi bir durumda (emeklilik ve görev süresinin sona ermesi dışında) görevi sona erdiğinde Anayasa'nın 57. maddesinin 2. fıkrasının (e) bendine göre bakanların görevleri de sona ermektedir. Böyle bir durum gerçekleştiğinde Tanzanya Cumhurbaşkanı'nın yeni bir bakanlar kurulu kurması gerekmektedir.

1979 Tanzanya Anayasası'nın 52. maddesinin 1. ve 2. fıkralarına göre Başbakan, Millet Meclisi'nde hükûmet işlerinin lideri konumundadır. Anayasa'nın 51. maddesinin 1. fıkrasına göre Tanzanya Cumhurbaşkanı Bakanlar Kurulu'nu oluşturmadan önce Başbakana danışmak zorundadır. Bununla birlikte Tanzanya Anayasası'nda kullanılan “danışma” kelimesi, anlaşma anlamına gelmemektedir. Çünkü Tanzanya Anayasası'nın 37. maddesi uyarınca, Cumhurbaşkanı başka bir kimsenin tavsiyesine uymak zorunda değildir³²⁹. Bu iki madde yorumlandığında iki sonuca ulaşılabilir. Cumhurbaşkanı sadece anayasal hususlarda anayasadaki şartlara uymak zorundadır. Aksi halde diğer hususlar üzerinde başka bir kimseye danışma zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu yüzden Tanzanya Cumhurbaşkanı, Başbakan ile aynı fikirde olmasa dahi Bakanlar Kurulunu

³²⁴ Tanzanya Devleti'nin kuruluşundan bu yana Cumhurbaşkanı ve Başbakan aynı siyasi partinin üyeleri olmuşlardır.

³²⁵ Kasım Erdem, “Yarı-Başkanlık Sistemi: Teori, Pratik Ve Tartışmalar”, *Karşılaştırmalı Hükûmet Sistemleri: Yarı-Başkanlık Sistemi (Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri)*, ed, Semra Gökçimen, 2. b., Ankara: TBMM Basımevi, Şubat 2017, s. 4-6. https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/yari_baskanlik.pdf (22.09.2019).

³²⁶ Ibid.

³²⁷ Andrew Knapp, Vincent Wright, *The Government and Politics of France*, New York: Routledge, 2006, s. 121-139. http://elibrary.bsu.az/books_400/N_338.pdf (08.06.2019).

³²⁸ Cumhurbaşkanı, Tanzanya Cumhuriyeti Anayasası'nın 51. maddesinin 3. fıkrasında mevcut olan anayasal boşluktan başbakanı görevden alabilmesi için yararlanabilir. Bu madde uyarınca, “... Anayasadaki hükümlerin genel niteliğine hâlel getirmeksizin, Cumhurbaşkanı yeni bir Başbakan tayin edene kadar mevcut Başbakanı'nın görevi devam eder.”

³²⁹ Klasik yaklaşıma göre danışma sonucunda ortaya çıkan herhangi bir karar cumhurbaşkanı için bağlayıcı değildir.

istediği şekilde oluşturabilir. Tanzanya Anayasası'na göre Başbakan, Tanzanya Cumhuriyeti'nin parlamento içindeki faaliyetlerini denetlemek ve Anayasaya uygun olarak Tanzanya Cumhurbaşkanı'nın emirlerini yerine getirmekle sorumludur.

Başbakan, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin başbakanı olarak adlandırılrsa da Zanzibar üzerinde hiçbir yetkisi bulunmamaktadır³³⁰. Bu sebeple Zanzibar Cumhurbaşkanı ve Tanzanya Cumhuriyeti'nin Başbakanı arasında kimin daha yetkili olduğu hususunda protokol sıralaması açısından bir belirsizlik mevcuttur. Başbakan Zanzibar'dayken, öncelik Zanzibar Cumhurbaşkanı'na aittir. Ancak Zanzibar Cumhurbaşkanı Tanzanya Anakarası'nda olduğunda aralarındaki bu durum gerçekten çelişkili bir hâl almaktadır. Tanzanya Anayasası'na göre Zanzibar Cumhurbaşkanı, kabinenin üyelerinden biridir ve bu nedenle Tanzanya Anayasası'na göre, başbakandan daha alt bir pozisyonda yer almaktadır. Tanzanya Anayasası'nın 54. maddesinin ilk fıkrasına göre, “Bakanlar Kurulu, Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Başbakan, Zanzibar Cumhurbaşkanı ve bakanlardan kurulur”. Tanzanya Anayasası'nın 54. ikinci fıkrasına göre ise:

“[Tanzanya] Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu toplantılarına katılır ve bu toplantılara başkanlık eder. Cumhurbaşkanının toplantılara katılmadığı zamanlarda Cumhurbaşkanı Yardımcısı Bakanlar Kurulu toplantılarına başkanlık eder, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı bulunmazsa Başbakan toplantılara başkanlık edecektir.”

Bu hüküm kapsamında Tanzanya Birleşik Hükûmeti içinde Başbakan, Zanzibar Cumhurbaşkanı'ndan “itibar sıralaması” olarak daha üsttedir. Ancak, Zanzibar Cumhurbaşkanı ve Tanzanya Başbakanı aynı siyasi parti üyeleri olduğunda arasında var olan bir hiyerarşi ihtilafı, Parti teşkilatının hiyerarşik kademeleri kullanılarak çözülebilir. Örnek olarak, Devrim Partisi'nin (CCM) genel uygulaması, Tanzanya Cumhurbaşkanı olan kişinin CCM'nin Genel Başkanı olması ve Zanzibar Cumhurbaşkanı'nın da parti Genel Başkan Yardımcısı olması verilebilir. Keza Tanzanya Başbakanı, iktidar partisinin Merkez Yürütme Kurulu'nun üyesidir. Bu bağlamda mevcut iktidar partisinin hiyerarşisinde Zanzibar Cumhurbaşkanı Tanzanya Başbakanı'ndan daha üst bir konumda yer almaktadır. Ancak Tanzanya Anayasası söz konusu olduğunda protokol ve resmi nezaket kuralları açısından Tanzanya

³³⁰ John Jingu, “The Union of Tanganyika and Zanzibar: In Search of a Viable Structure”, *African Review*, C. 41, S. 1, (2014), s. 110.

Başbakanı'nın statüsü Zanzibar Cumhurbaşkanı'nın üzerindedir.

Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin oluşumundan bugüne kadar Tanzanya Cumhuriyeti'nde on kişi başbakanlık görevi yapmıştır. Bunlar arasından yalnızca bir kişi Zanzibar'dan Tanzanya Cumhuriyeti başbakanlık görevine atanmıştır³³¹.

c) Bakanlar Kurulu

Yukarıda belirtildiği üzere Tanzanya Anayasası'nın 54. maddesine göre Bakanlar Kurulu, Tanzanya Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Başbakan, Zanzibar Cumhurbaşkanı ve diğer bakanlardan oluşmaktadır. Tanzanya Cumhurbaşkanı, Başbakan ile istişare ederek diğer bakanların atamasını yapmaktadır. Ancak Tanzanya Cumhurbaşkanı, Zanzibar ve Tanzanya'dan tayin edeceği bakanları eşit sayıda seçmek zorunda değildir. Aynı şekilde, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti ile ilgili olan veya olmayan hususlar üzerinde de dilediğinde atama yapabilme yetkisine sahiptir. Bakanlar, Tanzanya uyruklu olmalı ve Tanzanya adına çalışmalıdırlar. Tanzanya Cumhuriyeti Anayasası'nın 55. maddesinin 5. fıkrasına göre, “Cumhurbaşkanı, milletvekili olan veya milletvekili seçilme yeterliliğine sahip herhangi bir kişiyi bakan ve bakan yardımcılarını olarak seçebilir”.

Güvenoyuyla onaylanması gereken sadece başbakandır. Tanzanya Cumhuriyeti Anayasası'nın 51. maddesinin 2. fıkrasına göre, “Başbakan göreve başlamadan önce, Tanzanya Millet Meclisinden güven oyu alması gerekmektedir”.

Tanzanya Birleşik Hükûmeti'nde olan bakanlıkların hem Tanzanya Anakarası'nda hem de Zanzibar'dan gelen bir bakan ve bakan yardımcısından oluşması eğilimi olmuştur. Lâkin bu yaygın uygulama anayasal bir gereklilik olmayıp Tanzanya Cumhurbaşkanı'nın takdir ve yetkisine bağlıdır. Bakanlar Kurulu'nun tamamı Tanzanya Birliği'nin tek bir tarafından seçilen temsilcilerden oluştuğunda, birliği oluşturan diğer tarafın devlet nezdinde temsil edilmediği izlenimi ortaya çıkar. Zanzibar ve Tanzanya Anakarası'ndan memurlar olsa bile, Zanzibar veya Tanzanya Anakarası'nın fikrini ya da çıkarlarını temsil etmezler. Othman bu konuyu şöyle savunmaktadır:

“Kabine içinde Zanzibar Cumhurbaşkanı Zanzibar'ı temsil etmemektedir; Birlik Cumhurbaşkanı'na karşı sorumlu olan Kabinedir ve bu nedenle herhangi bir Zanzibar otoritesine karşı da sorumlu değildir. Zanzibarlı olan bakanlar da aynı zamanda Zanzibar'ı temsil etmemektedir; ancak

³³¹ Salim Ahmed Salim 24 Nisan 1984 – 5 Kasım 1985'e kadar Tanzanya Cumhuriyeti Başbakanı olarak görev yapmıştı.

bunlar, kolektif sorumluluk ilkesine bağı olan diğ er bakanlarla eşittir. Öyleyse, Bakanlar Kurulu kararnameleri, bir kolektif işlem olarak başbakan ve bakanlar tarafından oybirliğı ile imzalanmalıdır. Bu nedenle, Zanzibarlı olan üyeler Tanzanya Hükûmeti'nin Bakanlar kurulunda Zanzibar'ı temsil etmemektedir”³³².

Bakanlar Kuruluna *Tanzanya Birlik Kabinesi* denilmektedir. Ancak Tanzanya Birlik Kabinesi ne birliğı oluşturan tarafları ne de Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin yetki sahibi olduğı konuların bölünmesini temsil etmemektedir. Birliğı oluşturan tarafların böyle bir kategoriye ayrılmaması, Tanzanya Birleşik Hükûmeti'nin kabinde birliğı oluşturan tarafların temsilini tanımadığı anlamına gelir. Sistemdeki bu sorun, Bakanlar Kurulu üyelerinin tümünün birliğin tek bir tarafından gelmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bakanlar Kurulu, Birliğin herhangi bir tarafını temsil etme misyonuna sahip olmasa da bu durum gerçekleştiğinde birliğı oluşturan bir taraf, Birliğı oluşturan diğ er tarafın daha fazla temsil edildiğini iddia edebilir. Tanzanya Devleti'nin yürütme organı, parlamentonun denetiminde ve güvenine bağı olarak icraatını sürdürmektedir.

2. Yasama

Tanzanya Anayasası'nın 62. maddesinin 1. fıkrasına göre, “Tanzanya Parlamentosu, Cumhurbaşkanı ve Millet Meclisi'nden oluşmaktadır”. Millet Meclisi ise Tanzanya Anayasası'nın 66. maddesinde belirtilen üyelerden müteşekkildir. Anayasa'nın 66. maddesine göre Tanzanya Parlamentosu'nda aşağıdaki üyeler yer almaktadır:

- a) Seçim bölgelerini temsil etmek üzere seçilen üyeler,
- b) Siyasî partiler tarafından [...] seçilen kadın üyeler [...]
- c) Zanzibar Temsilciler Meclisi tarafından kendi üyeleri arasından seçilen beş üye,
- d) Tanzanya Cumhuriyeti Hükûmeti'nin Baş Savcısı,
- e) On kişiye kadar Millet Meclisinin üyeleri olarak Tanzanya Cumhurbaşkanı tarafından ataması gerçekleştirilecekler

³³² Othman Massud, “Masuala Yasiyo na Majibu Katika Muungano”, Mada imetayarishwa na Kuwasilishwa Katika Mkutano Maalum ulioandaliwa na Zanzibar Law Society Kuadhimisha Miaka 41 ya Muungano, Hoteli ya Bwawani Zanzibar, (23.4.2005), s. 23-25.

f) Meclis Başkanı³³³.

Tanzanya Parlamentosu'nun yasama dönemi beş yıldır. En son yapılan 2015 genel seçimlerinde Tanzanya Parlamentosu 393 milletvekilinden oluşmuştur. Söz konusu milletvekili sayısının yalnızca 71'i Zanzibar'dandır³³⁴. Aşağıdaki şema, Tanzanya Parlamentosu üye dağılımını göstermektedir:

11. Dönem Milletvekilleri Dağılımı	Üye sayısı
1. Tanzanya Parlamentosu Seçmenleri. Tanzanya Anakarası'ndan seçilmiş milletvekili sayısı 214, Zanzibar'dan seçilmiş milletvekili sayısı 50'dir.	264
2. Kadın milletvekilleri (özel üyeler)	113
3. Zanzibar Temsilciler Meclisi tarafından seçilen üyeler	5
4. Tanzanya Cumhuriyetinin Baş Savcısı	1
5. Tanzanya Cumhurbaşkanı tarafından atanan üyeler (10 üyeden fazla olmamalıdır.)	10
6. Meclis Başkanı (Eğer Meclis Başkanı parlamento üyelerinin arasından birisi değilse) (Şimdilik Tanzanya Millet Meclisi Başkanı, Tanzanya Parlamento'sunun üyelerinden biridir.)	0
Genel toplam milletvekili sayısı	393

Genel Olarak, Tanzanya Anayasası'nın 63. maddesinin 1. fıkrası uyarınca Tanzanya Parlamentosu'nun görev ve yetkileri; kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; Tanzanya Birleşik Hükûmeti'ni ve bakanlarını denetlemek, bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek, para basılmasına ve savaş ilanına karar vermek, Tanzanya Devleti'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmaları onaylamaktır. Ancak, tüm antlaşmaların Tanzanya Parlamentosu tarafından onaylanması gerekli değildir. Çünkü Tanzanya Anayasası'nın 63. maddesinin 3. fıkrasına göre "Tanzanya Parlamentosu yalnızca Parlamento onayı gerektiren antlaşmaları onaylamaktadır." Bu maddede Tanzanya Parlamentosu'nun onayını gerektirmeyen antlaşmalar üzerinde durulmamaktadır.

³³³ Tanzanya Anayasa'nın 86. maddesinin 1. fıkrasına göre, Millet Meclisi Başkanı, Meclis üyesi olan veya Milletvekili olma niteliğine sahip kişiler arasından milletvekilleri tarafından seçilir.

³³⁴ Bunge la Tanzania, *Kitabu cha Kumbukumbu za Wabunge: Bunge la Kumi na Moja*. 3. b, Dodoma, Bunge, 2019, s. 104.

Tanzanya Parlamentosu'nun bu çalışma açısından değerlendirilmesi gereken en önemli işlevi uluslararası antlaşmaları onaylama, kanun koyma ve değiştirme görevidir. Bu nedenle Tanzanya Parlamentosu'nun kanun koyma, değiştirme ve uluslararası antlaşmaları onaylama yetkisi çerçevesinde Zanzibar'ın rolü ele alınacaktır.

a) Kanun Koyma

Tanzanya Anayasası'nın 64. maddesi uyarınca Tanzanya Parlamentosu'nun temel görevlerinden biri kanun koymaktır. Bu görev, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'ni ilgilendiren konularda ve Tanzanya Anakarasını (Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti dâhilinde olmayan hususları) ilgilendiren konularda olmak üzere kanunları kabul etme, yürürlükten kaldırma veya değiştirme yetkisidir. Aynı maddenin ikinci fıkrası uyarınca Zanzibar'la ilgili olan hususlarda ise kanun yapma yetkisi Zanzibar Temsilciler Meclisi'ndedir.

Tanzanya Anayasası'nın 98. maddesinin 2. fıkrasına göre, Anayasa değişikliği teklifinin konusu, Anayasanın bir maddesinin veya birkaç maddesinin değiştirilmesinden, yürürlükten kaldırılmasından veya Anayasaya yeni maddeler eklenmesinden ibarettir. Tanzanya Parlamentosu İçtüzüğü'nün 79. maddesinin 1. fıkrasına göre, Anayasanın 46A³³⁵, 50 (3)³³⁶, 53A³³⁷ ve 98. maddelerindeki hükümler saklı kalmak kaydıyla, Parlamento tarafından kararlaştırılması gereken tüm hususlar toplantıya katılan milletvekillerinin kullandığı geçerli oyların salt çoğunluğu ile kararlaştırılır.

Anayasanın 94. maddesinin 1. fıkrasına göre, “...Millet Meclisi üye tamsayısının en az salt çoğunluğu ile toplantı yapabilir”. Tanzanya Millet Meclisi üye tam sayısı 393 olduğuna göre, toplantı yeter sayısının en az 197 olması gerekir. Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunların yürürlüğe girmesi, toplantıya katılanların üçte iki çoğunluğu ile (132 üye), veya salt çoğunluğu yani yarısından fazlası (99 üye) ile gerçekleştirilmektedir.

Tanzanya Anayasası'nda oyların üçte iki çoğunluğu ile değiştirilmesi gereken iki tür yasa vardır. İlk olarak; Üçte iki çoğunluk ile değiştirilmesi gereken ilk maddeler, hem toplantıya katılan Zanzibar'dan gelen milletvekillerinin hem de toplantıya katılan

³³⁵ Cumhurbaşkanının ağır cezai sorumluluk durumlarını düzenleyen “suçlama” (impeachment) maddesi.

³³⁶ Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın ağır cezai sorumluluk durumlarını düzenleyen “suçlama” (impeachment) maddesi.

³³⁷ Başbakanın görevinin sona ermesi güvensizlik oyu usûlü.

Tanzanya Anakarası'ndan gelen milletvekillerinin (grup ayrımına bakılmaksızın) en az üçte iki çoğunluğu ile anayasa değişikliğinin kabul edilmesine ilişkindir. Üçte iki çoğunluk ile değiştirilmesi gereken başka maddeler, hem toplantıya katılan Zanzibar'dan gelen milletvekillerinin hem de toplantıya katılan Tanzanya Anakarası'ndan gelen milletvekillerinin (grup ayrımına bakarak) en az üçte iki çoğunluğu ile anayasa değişikliğinin kabul edilmesine ilişkindir. Bu kanunlarda yapılan değişikliklerin geçerli olabilmesi için her iki taraftan da toplantıya katılanların en az üçte iki çoğunluğu ile kabul edilmesi gerekmektedir. Ancak Meclis toplantısında sadece bir taraf üçte iki oy çoğunluğuna ulaşp diğer tarafta bu oran sağlanamazsa kanunların değişikliği gerçekleştirilemez³³⁸. Bu nedenle ancak iki tarafın da rızasıyla Tanzanya Anayasası'nın 98. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendinde belirtilen anayasa değişiklikleri yürürlüğe konulabilmektedir.

Tanzanya Anayasası'nın 98. maddesinin 1. fıkrasına göre Parlamento, Anayasanın herhangi bir hükmünü (a) ve (b) bentlerinde işaret edilen ilkelere uygun olarak değiştirebilir. Anayasanın 98. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendi hükmü uyarınca, Anayasanın ek (II) sayılı cetvelin birinci listesinde yer alan herhangi bir kanun değişikliği teklifinin toplantıya katılanların üçte iki çoğunluk ile desteklenmesi gerekir. Buna karşın aynı maddenin (b) bendine göre Anayasanın ek (II) sayılı cetvelin ikinci listesinde yer alan herhangi bir kanun değişikliğine karar verilebilmesi için toplantıya katılan Meclis üyelerinin hem Tanzanya Anakarası'ndan gelen milletvekillerinin hem de Zanzibar'dan gelen milletvekillerinin her biri tarafından ayrı ayrı üçte iki oy çoğunluğunun bulunması şarttır. Anayasanın ek (II) sayılı cetvelin ikinci listesinde belirtilen yasalar aşağıdaki konular ile ilgilidir.

1. [Tanzanya] Birleşik Cumhuriyetinin varlığı
2. [Tanzanya] Birleşik Cumhurbaşkanlığı Makamının devamlılığı
3. [Tanzanya] Birleşik Cumhuriyeti Hükûmeti'nin yetkileri
4. [Tanzanya] Birleşik Cumhuriyeti Parlamentosu'nun varlığı
5. Zanzibar Hükûmeti'nin yetkileri
6. Zanzibar Yüksek Mahkemesi
7. Birlik meseleleri listesi
8. Tanzanya Parlamentosu'nda yer alan Zanzibar Milletvekillerinin sayısı

³³⁸ Burada kanunun teklifi veya önerisine, kanunun değişikliği de dâhildir.

Fakat Zanzibar'ın Tanzanya Parlamentosu içinde yasa koyma yetkisi ile ilgili konumu hakkında çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Öncelikle Tanzanya Anayasası'nın değişikliği üzerinde Meclis toplantısına katılanların üçte iki oy çokluğu ile veya salt çoğunluğun kriterlerine dayanarak Zanzibar'ın etkisini ele almak gerekmektedir.

Tanzanya Parlamentosu herhangi bir kanunu sadece toplantıya katılan milletvekillerinin (Zanzibar'dan veya Tanzanya Anakarası'ndan gelen milletvekili grup ayırımına bakılmaksızın) salt çoğunluğu ile yürürlükten kaldırdığında veya değiştirdiğinde, bu durum Zanzibar'ı olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü 393 üyeden oluşan Tanzanya Parlamentosunda sadece 71 üye Zanzibar'dan gelmektedir. Oransal olarak bakıldığında Zanzibar'dan gelen milletvekili sayısı, 393 milletvekilinden oluşan parlamentonun çok az bir kısmını oluşturmaktadır. Bu nedenle toplantıya katılanların (Zanzibar'dan veya Tanzanya Anakarası'ndan gelen milletvekili grup ayırımına bakılmaksızın) salt çoğunluğu ile veya üçte iki oy çokluğu kriterlerine dayanan anayasal değişiklik önerileri, sadece Tanzanya Anakarası'ndan gelen milletvekilleri tarafından kabul edilse dahi geçerli olabilecektir. Başka bir deyişle, anayasa değişikliği Meclise sunulduğunda Zanzibar'dan gelen tüm milletvekilleri ret oyu kullansa bile Tanzanya Anakarası'ndan gelen milletvekilleri Meclis üye tamsayısının üçte iki çoğunluğuna sahip olduğu için anayasa değişikliklerine karar verebilecektir³³⁹. Bu nedenle Tanzanya Parlamentosu'nun yaklaşık dörtte birini oluşturan Zanzibar üyelerinin Birlik yasaları ile ilgili düzenlemeleri önerme, kabul etme yahut reddetme adına hiçbir etkisinin olmadığı açıktır³⁴⁰.

Tanzanya Anayasası'nın ek (II) sayılı cetvelin birinci listesinde yer alan herhangi bir hükmün değiştirilmesi, toplantıya katılan milletvekillerinin (Zanzibar ve Tanzanya Anakarası arasında taraflara bakılmaksızın) üçte iki çoğunluğu ile kararlaştırılır. Anayasanın 98. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendi kapsamında belirtilen hükümlerin bazıları, 1995 tarihli Tanzanya Vatandaşlık Kanunu ve Tanganika-Zanzibar Birlik Antlaşması ile ilgilidir. Bu hüküm uyarınca, Tanzanya Anakarası'ndaki milletvekilleri yukarıdaki kanunların değişikliklerini kabul ettiğinde, değişiklik Zanzibar'dan gelen tüm milletvekillerinin ret kararına bakılmaksızın yürürlüğe girer³⁴¹. Bu çerçevede

³³⁹ Bakary, "The Union and the Zanzibar Question", s. 17-18, Ayrıca bkz. Abubakar Khamis Bakary, *Post-independence Constitutional Development in Zanzibar*, (Yüksek Lisans Tezi), Kingston: The University of West Indies, Faculty of Law, 1992, s. 53-57.

³⁴⁰ Othman Massud, op. cit., s. 10.

³⁴¹ Bakary, "The Union and the Zanzibar Question", s. 17-18.

Tanzanya Anakarası'ndan gelen milletvekilleri Millet Meclisi üye tamsayısının üçte iki çoğunluğunu oluşturduğu için parlamentoda tek başına bu gibi anayasa değişikliklerine bağlayıcılık kazandırabilmektedir.

Burada ele alınması gereken bir diğer önemli nokta ise Parlamento'nun Tanzanya Anakarası ile ilgili yasaları da yürürlüğe koyma yetkisinin olmasıdır. Tanzanya Anakarası ile ilgili yasa değişikliği yapıldığında, bu yasalar Birlik hususlarına ilişkin olmamasına rağmen, Tanzanya Parlamentosu'nda bulunan Zanzibar'dan gelen milletvekilleri de görüşmelere katılmaktadır. Aslında Tanzanya Anakarası ile ilgili yasaların görüşülmesinde, Zanzibar'dan gelen milletvekillerinin katılımına gerek yoktur. Çünkü Zanzibar, Tanzanya Birleşik Hükûmetine ilişkin olmayan meselelerde kendi Zanzibar Temsilciler Meclisi'ni kullanmaktadır. Temsilciler Meclisi'ne üye olma hakkı ise sadece Zanzibarlı olan vatandaşlara aittir. Madem ki Zanzibar ile ilgili hususlar sadece Zanzibar Temsilciler Meclisi tarafından tartışılıyor, aynı şekilde Tanzanya Anakarası ile ilgili hususlar da sadece Tanzanya Anakarası'ndan gelen milletvekilleri tarafından görüşülmelidir.

Değinilmesi gereken diğer bir konu, hem Tanzanya Anakarası'ndaki toplantıya katılan üyelerin üçte iki oy çoğunluğu ile hem de Zanzibar'dan toplantıya katılan milletvekillerinin üçte iki oy çoğunluğu ile kabul edilmesi gereken yasaların değiştirilmesi veya yürürlükten kaldırılması ile ilgilidir. Tanzanya Anayasası'nın 98. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendi, hiç uygulanmamış olsa da Tanzanya Birleşik Cumhuriyetin varlığı ve Zanzibar Hükûmeti'nin yetkileri hususunda dikkat edilmesi gereken hükümleri içerir. Çünkü Tanzanya Anayasası'nın 98. maddesinin 1. fıkrası (b) bendinde belirtilen hükümlere göre Zanzibar Hükûmeti'nin devamlılığı Tanzanya Parlamentosu'na bırakılmaktadır. Bu maddenin uygulanması Zanzibar Anayasası ile çelişki içerisindedir. Çünkü Zanzibar Hükûmeti'nin varlığı Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması veya Tanzanya Anayasası'na değil, Birlik oluşturulmadan önceki Zanzibar Anayasası'na dayanmaktadır. Tanganika ve Zanzibar'ın birleşmesinden sonra yalnızca Zanzibar'ın bazı yetkileri Tanzanya Birleşik Hükûmeti'ne devredilmiştir.

Bu bağlamda, eğer bu maddede işaret edilen ilgili hususların değişiklikleri kabul edilirse, Zanzibar Hükûmeti ve Tanzanya Devleti'nin varlığı tehlikeye düşebilir³⁴².

³⁴² Tanzanya milletinin bağımsızlığını, beraberliğini, ülkenin bölünmezliğini korumak için gereken anayasal önlemler Tanzanya Anayasası'nda gösterilmelidir. Bu tür tedbirlerin alınması Anayasal zorunluluktur. Ancak yukarıda işaret edilen maddelerle ilgili hususların değişiklikleri kabul edilirse Zanzibar Hükûmeti ve Tanzanya Devleti'nin varlığı tehlikeye düşebilir. Türkiye Cumhuriyeti

Başka bir ifadeyle, bu hüküm kapsamında Tanzanya Birleşik Parlamentosu'nun toplantıda bulunan her iki tarafın birliği sona erdirmeyi üçte iki oy çoğunluğu ile kabul etmesi halinde, birliğin ortadan kaldırılması mümkündür. Ancak bu hükümler dâhilindeki değişikliklerin geçerliliği hem Tanzanya Anakarası'ndan hem de Zanzibar'dan gelen milletvekillerinin üçte iki oy çoğunluğu ile kabul edilmesine bağlı olduğundan gerçekleşmesi zor bir durumdur.

Zanzibar Hükûmeti'nin varlığını kaldırmak zor olsa da Tanzanya Birleşik Hükûmeti'nin mevcut yapısını değiştirmek mümkündür. Çünkü 1990 yılında Tanzanya Anakarası'ndan gelen 55 Milletvekili Parlamentoda, mevcut Tanzanya Birleşik Hükûmeti yapısının değiştirilmesi talebinde bulunmuştur³⁴³. Bu milletvekillerinin ana taleplerinden biri de Tanganika Hükûmeti'nin yeniden canlandırılmasıdır. Söz konusu Tanzanya Anakarası'nın canlandırılması hakkında edinilen talep fazla sürmemiştir³⁴⁴.

Bununla birlikte Tanzanya Anayasası, birliği ortadan kaldırmaya olanak sağlarken, 29.05.1992 tarihli ve 5 sayılı Siyasi Partilerin Tescili Kanunu, Birliği ortadan kaldırmayı yasaklamaktadır. Siyasi Partilerin Tescili Kanunu'nun 9. maddesinin 2. fıkrası (b) bendi kapsamında, bir siyasi parti, politikası gereği Tanzanya Birliği'nin dağılması yönünde eylemde bulunursa, geçici kayıt için yeterlilik kazanamaz. Bu durumda 1992 Siyasi Partiler Kanunu'nun 9. maddesinin 2. fıkrasının (b) bendi, normlar hiyerarşisi teorisine göre Tanzanya Anayasası'na aykırıdır.

Gözler'in normlar hiyerarşisi teorisine göre “*Avrupa tipi anayasa yargısının olduğu bir devlette bir anayasa hükmü ile kanun hükmü arasında bir çatışma varsa, lex superior ilkesine göre çözümlenemez*”³⁴⁵. Amerikan tipi anayasa yargısının olduğu devletlerde kanun ile anayasa arasındaki çatışma *lex superior* esasına göre mahkeme

Anayasası'ndan öğrenebileceğimiz güzel bir örnek vardır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre, Anayasa'da bulunan ilk üç madde anayasa değişikliği yoluyla değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif dahi edilemez. Bu maddeler, Türkiye Devleti'nin bütünlüğünü korumak amacıyla düzenlenmektedir. Tanzanya Birliği'nin tehlikeye düşmemesi için gerekli tüm anayasal önlemleri Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda belirtilen önlemler gibi mutlaka alınmalıdır.

³⁴³ Konu hakkında tartışmalar için bkz. Godfrey Mwakikagile, *The Union of Tanganyika and Zanzibar: Formation of Tanzania and its Challenges*, Dar es Salaam, New Africa Press, 2016, s. 300-304.

³⁴⁴ Bu talep işletilmeye çalışırken Nyerere emriyle talep reddedilmiştir Tanganika Hükûmeti'nin yeniden canlandırılmasının talebi, Parlamento'ya sunulduğu sırada Nyerere artık Tanzanya Cumhurbaşkanı değildi. Ancak Nyerere, iktidar partisinin başkanı olduğu için, Parti Otoritesini kullanarak Tanzanya Cumhurbaşkanı'ndan daha fazla yetki sahibiydi. Ayrıca bkz. Sambaiga, Richard Faustine, ‘vd’, *Informal Governance and Corruption – Transcending the Principal Agent and Collective Action Paradigms Dismantling Networks of Corruption: Challenges and Opportunities in Reforming Informal Governance in Tanzania*, Basel: Basel Institute on Governance, 2018, s. 9.

³⁴⁵ Kemal Gözler, “Yorum İlkeleri”, s. 99. <http://www.anayasa.gen.tr/yorum-ilkeleri-kitaptan.pdf> (23.10.2019).

tarafından çözümlenebilir³⁴⁶. Ancak yasaların geçersiz olduğunu beyan etmek yerine ABD Yüksek Mahkemesi, ABD Anayasa'nın temel ilkelerinin ihlal edilmesini önlemek için anayasayı yorum yoluyla değiştirmiştir³⁴⁷. Siyasi Partilerin Tescili Kanunu'nun sebep olduğu bu çatışmaya hiç kimse itiraz etmemesine rağmen, Tanzanya Yargı Sistemi bakımından bu çatışmayı yorumlama ve çözme yetkisine sahip olan tek mahkeme, Tanzanya Yüksek Mahkemesi'dir³⁴⁸.

Tanzanya'daki hukuk sistemine göre kanunlar, Bakanlar Kurulu ve milletvekilleri tarafından olmak üzere iki şekilde önerilebilir. Bakanlar Kurulu tarafından sunulan önerilere “Kanun Tasarısı”, milletvekilleri tarafından sunulan önerilere ise “Kanun Teklifi” denir. Bu bağlamda Tanzanya Birliği'nin kaldırılması için ya Tanzanya Parlamentosu üyelerinin kanun teklifi sunması ya da kanun tasarısı sunmasına ihtiyaç vardır. Eğer bir siyasi parti Tanzanya Birliği'ni sona erdirmek isterse, Birleşik Hükûmetin yapı değişikliğini amaçlayan kanun teklifi sunabilir³⁴⁹. Örneğin, mevcut birlik yapısı iki hükûmetten oluşmaktadır. Söz konusu mevcut olan Tanzanya Birliği'nin yapısının değiştirilmesini amaçlayan kanun teklifi sunularak, Tanzanya Cumhuriyeti'nin mevcut hükûmetinin yapısı değiştirilebilir. Fakat Tanzanya Cumhuriyeti'nin varlığını sona erdirmek yerine birliğin yapısını değiştirmek üzere bir kanun teklifi önermek de dolaylı olarak birliği sona erdirmektir.

Tanzanya Siyasi Partilerin Tescili Kanunu'na göre birliği sona erdirmek için hareket eden hiçbir siyasi parti dokunulmazlık hakkına sahip değildir. Buna karşılık, Tanzanya Anayasası'nın 100. maddesinin 2. fıkrasına göre, Tanzanya Parlamentosu toplantılarında hazır bulunan milletvekillerine, söz ve eylemlerinde yasama dokunulmazlığı tanınmaktadır³⁵⁰. Bu nedenle, Tanzanya Birliği'nin dağılmasına veya birliğin yapısının değiştirilmesine yönelik yasa teklifi parlâmentoya sunulduğu takdirde, yasama dokunulmazlığının kapsamına girecektir. Tanzanya Anayasası'nın 100. maddesinin 2. fıkrası uyarınca:

³⁴⁶ Ibid, s. 90.

³⁴⁷ Joel Colon-Rios, Allan Hutchinson, “Democracy and Revolution: An Enduring Relationship?”, *Denver University Law Review*, C. 89, S. 3, (2011), s. 604.

³⁴⁸ Bkz. *Christopher Mtikila v. The Attorney General*, [1995] TLR, ayrıca bkz. *Chumchua Marwa v. Officer i/c Musoma Prison & the Attorney General*, High Court of Tanzania, Mwanza Registry, Misc. Criminal Cause No. 2/1988.

³⁴⁹ Bütün siyasi partilerin tüzüklerine göre Tanzanya Birliği'nin mevcut olan yapısının değişiklikleri ihtiyac olduğunu savunmaktadırlar. Birçoğu, üç hükûmetin federasyonunun oluşumunu olamasını hedeflemektedir. Tanzanya Birliği'nin yok etmesini savunan hiç siyasi parti kurulmamıştır.

³⁵⁰ Pius Msekwa, *Parliamentary Privilege in Tanzania*, Dodoma, Bunge la Tanzania, 2003, s. 11.

“Bu Anayasaya veya ilgili diğer yasaların hükümlerine tabi olarak bir Parlamento üyesinin Millet Meclisi görüşmelerinde söylediği ve yaptığı herhangi bir şey herhangi bir mahkemede yargılanamaz.”

Görüldüğü gibi Tanzanya Birliği'nin yapısının değiştirilmesi veya tamamen kaldırılması noktasında anayasal bir fırsat bulunduğu açık olsa da bu fırsatı gerçekleştirmek oldukça zordur. Çünkü Birliğin yapısında bir değişiklik gerçekleştirebilmek için anayasa değişikliği önerilerinin hem Tanzanya Anakarası'ndan gelen milletvekilleri hem de Zanzibar'dan gelen milletvekilleri tarafından ayrı ayrı en az üçte iki oy çoğunluğu ile onaylanması gerekmektedir. Dolayısıyla bu hususta anayasa değişikliği önerisi parlamentoya sunulmadan önce birliğin her iki tarafını temsil eden üyelerce destekleneceğinden emin olunmalıdır.

Tanzanya Anayasası'nın 97. maddesinin 1. fıkrasına göre, “Bu Anayasa'da yer alan diğer hükümler saklı kalmak kaydıyla, kanun teklifi Parlamento tarafından kabul edilip Cumhurbaşkanı tarafından bu madde hükümleri uyarınca imzalanmadıkça yürürlüğe girmez”. Tanzanya Anayasasına göre, herhangi bir kanunun bağlayıcılık kazanabilmesi için yasama organı tarafından kabul edildikten sonra 60 gün içerisinde Tanzanya Cumhurbaşkanı tarafından da imzalanması gerekmektedir. Anayasanın 97. maddesinin 2. fıkrasına göre, “Kanun tasarısı Cumhurbaşkanının onayına sunulduktan sonra, Cumhurbaşkanı kanun tasarısını onaylayabilir veya onaylamayı reddedebilir. Eğer Cumhurbaşkanı kanun tasarısını onaylamayı reddederse, bir daha görüşülmek üzere, kanun tasarısını onaylamadığı gerekçeleri ile birlikte Meclise geri gönderir.” Anayasanın 97. maddesinin 3. fıkrasına göre parlamentoya geri gönderilen kanun, altı ay tamamlanmadan ve toplantıya katılanların üçte iki çoğunluğuna uygun olarak kabulü gerçekleşmeden Cumhurbaşkanına imzalaması için geri gönderilemez. Parlamenteoya geri gönderilen bir kanun söz konusu ise ve altı ay süre geçmeden ve toplantıya katılanların üçte iki oy çoğunluğu ile kabul edilirse, Tanzanya Cumhurbaşkanına tekrar sunulabilmektedir. Aynı maddenin (4). fıkrasına göre Cumhurbaşkanı, kendisine sunulmasından itibaren yirmi bir gün içinde bu kanunu onaylamak zorundadır. Aksi takdirde, Parlamento'yu feshetmek zorunda kalacaktır.

b) Uluslararası Antlaşmaların Onaylanması

Milletlerarası antlaşmaların onaylanması, Zanzibar'ın Birlikteki statüsünün tartışılmasında önemli bir noktadır. Zanzibar Hükûmeti'nin, milletlerarası antlaşmaların onaylanmasından önce yapılacak görüşmelerde yer almasını gerektiren anayasal bir hüküm bulunmamaktadır. Ayrıca, bir milletlerarası antlaşma imzalanmadan önce Tanzania Birleşik Hükûmeti Zanzibar Hükûmeti'nden herhangi bir öneri kabul etmesi de gerekmemektedir. Bir milletlerarası antlaşmanın Birlik'e dair veya Birlik ile alakalı olmayan hususlarda olup olmadığına bakılmaksızın uluslararası ilişkilerin yürütülmesi yalnızca Tanzania Birleşik Cumhuriyeti Hükûmeti'nin yetki alanı içindedir.

Tanzania Parlamentosu'nun milletlerarası antlaşmaları onaylama prosedürüne ilişkin kılavuz ilkelere uygun olarak, milletlerarası antlaşmaların akdedilmesi ve onaylanmasında anayasal sorumluluk Tanzania Birleşik Hükûmeti'nin yürütme ve yasama organlarındadır³⁵¹. Ancak Tanzania Anayasası'nın milletlerarası antlaşmaları onaylamaya ilişkin 63. maddesinin 3. fıkrasının (e) bendine göre, bir antlaşmanın Tanzania Parlamentosu tarafından onaylanması gerektiği takdirde antlaşma, Parlamente'ye sunulmalıdır³⁵². Bu bağlamda milletlerarası antlaşmaların onaylanması konusunda Tanzania Parlamentosu'nun mutlak bir yetkisi yoktur³⁵³. Tanzania Parlamentosu'nun milletlerarası antlaşmaları onaylama prosedürüne ilişkin el kitabı hükümlerine göre, milletlerarası antlaşmaların kabul edilmesi için iki aşamadan geçmeleri gerekmektedir³⁵⁴.

³⁵¹ Bunge la Tanzania, *Mwongozo Kuhusu Utaratibu wa Bunge Kuridhia Mikataba ya Kimataifa*, Dodoma: Afisi ya Bunge, 2017, s. 5-14.

³⁵² Suksi, *Sub-State Governance Through Territorial Autonomy: A Comparative Study in Constitutional Law of Powers, Procedures and Institutions*, s. 580.

³⁵³ Tanzania Anayasası'nda, Tanzania yasaları ve milletlerarası antlaşmalar arasında hiyerarşik olarak hangisinin önce geldiğine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak Tanzania Yüksek Mahkemesinin verdiği kararları, temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalar ve Tanzania'nın kanunları arasında aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluklarda milletlerarası antlaşmalar hükümleri esas alınmaktadır. Bkz. Palamagamba John Kabudi, "The Judiciary and Human Rights in Tanzania: Domestic Application of International Human Rights Norms", *Verfassung und Recht in Übersee / Law and Politics in Africa, Asia and Latin America*, C. 24, S. 3, (1991), ss. 271-281. Ayrıca bkz. Michael KB Wambali, "The Enforcement of Basic Rights and Freedoms and the State of Judicial Activism in Tanzania", *Journal of African Law*, C. 53, S. 1, (2009), ss. 34-58. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 90. maddesinin son fıkrasına göre, "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır." Bkz. Mesut Gülmez, "Anayasa Değişikliği Sonrasında İnsan Hakları Sözleşmelerinin İç Hukuktaki Yeri Ve Değeri", *TBB Dergisi*, S. 54, (2004), ss. 147-161. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2004-54-64> (30.11.2020).

i. Bakanlar Kuruluna Sunulan Milletlerarası Antlaşmalar

Bu aşamalardan ilk, Tanzania Birleşik Hükûmeti'nin prosedürlerine uygun olarak milletlerarası antlaşmaların görüşülmesi için Bakanlar Kuruluna sunulması ve Bakanlar Kurulu tarafından antlaşma şartları uygun bulunduğu takdirde Cumhurbaşkanı tarafından imzalanmasıdır³⁵⁵. Tanzania Parlamentosu'nun milletlerarası antlaşmaları onaylama prosedürüne ilişkin kılavuz ilkelere göre, Tanzania'da milletlerarası antlaşmaları akdetme ve imzalama yetkisi Tanzania Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve Dışişleri Bakanına aittir. Bunların dışında Bakanlar Kurulunca yetkilendirilen kişiler de Tanzania Cumhuriyeti adına milletlerarası antlaşma yapma yetkisine sahiptirler³⁵⁶. Bakanlar Kurulunda iki tür antlaşma bulunabilmektedir. Birincisi Bakanlar Kurulu tarafından kabul edildiğinde yürürlüğe giren antlaşmalar sadece parlamentoyu bilgilendirmek için Tanzania Parlamentosuna sunulmaktadır³⁵⁷. İkincisi ise Tanzania Parlamentosu tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe giren antlaşmalar.

ii. Tanzania Parlamentosu'nun Onaylaması Gereken Antlaşmalar

Tanzania Parlamentosu'nun onaylanması gerektiren antlaşmalar Bakanlar Kurulu tarafından kabul edildikten sonra görüşme ve tartışma için Tanzania Parlamentosu'nun Uluslararası İlişkiler Komitesine, ardından görüşme yapılması ve nihai karar verilmesi için Millet Meclisi'ne sunulmaktadır. Parlamento'nun milletlerarası antlaşmalar kılavuzuna göre, “Komitenin bir antlaşma ile ilgili işlemeyeceği tek şey, antlaşmanın değişikliğini önermektir”³⁵⁸. Tanzania Anayasasının 63. maddesinin 3. fıkrasının (e) bendine göre, “Tanzania Parlamentosu'nun görevlerini yerine getirmek amacıyla, Parlamento, Birleşik Cumhuriyet'in taraf olduğu ve hükümlerinin onaylanması gerektiren tüm milletlerarası antlaşmaları onaylayabilir.” Milletlerarası antlaşmaları onaylama ile ilgili Tanzania Anayasası'nın maddesi uyarınca, sadece bir milletlerarası antlaşmanın Parlamento onayı gerektirmesi durumunda antlaşmanın Parlamento'ya sunulması ve salt çoğunluk ile onaylanması şeklindedir³⁵⁹.

³⁵⁴ Bunge la Tanzania, *Mwongozo Kuhusu Utaratibu wa Bunge Kuridhia Mikataba ya Kimataifa*, op. cit., s. 12.

³⁵⁵ Ibid.

³⁵⁶ Bunge la Tanzania, *Mwongozo Kuhusu Utaratibu wa Bunge Kuridhia Mikataba ya Kimataifa*, s. 10.

³⁵⁷ Ibid., s. 2.

³⁵⁸ Ibid., s. 5-14.

³⁵⁹ Ibid, s. 13.

iii. Milletlerarası Antlaşmaların Onaylanmasında Zanzibar'ın Statüsü

Daha önce işaret ettiğimiz gibi Tanzanya Birleşik Bakanlar Kurulu; Tanzanya Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Zanzibar Cumhurbaşkanı ve Bakanlardan oluşmaktadır. Tanzanya Birleşik Bakanlar Kurulu'nda Zanzibar'ın anayasal bir temsilcisi yoktur. Ayrıca Tanzanya Bakanlar Kurulu'nda Zanzibar Cumhurbaşkanı ve Tanzanya Cumhurbaşkanı Yardımcısı olmak üzere sadece iki üyenin olması, kurulda alınacak kararlarda Zanzibar lehine yeterli etkinin sağlanamayacağı anlamına gelmektedir. Milletlerarası antlaşmaların Parlamente'ye sunulduğu durumlarda ise onay veya ret, toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğuna dayandığından Zanzibar'ın üye sayısı göz önünde bulundurulduğunda kararlarda kesinlikle etkisinin olmadığı açıktır.

Görüldüğü gibi milletlerarası antlaşmalar hususunda Zanzibar'ın katkısı çok zayıftır ve Zanzibar milletlerarası antlaşmalarla ilgili verilen kararları değiştirme yetkisine sahip değildir. Belirtmek gerekir ki Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti Hükûmeti'nin milletlerarası antlaşmalarda sahip olduğu yetki, birlik ile ilgili olmayan hususları da içermektedir. Bu durum Zanzibar'ın uluslararası ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu kapsamda, milletlerarası antlaşmaların kabulünde Zanzibar'ın katkısı çok zayıftır ve Tanzanya Birleşik Hükûmeti'nin antlaşmalara verdiği kararları değiştirme yetkisi yoktur. Bunun neticesinde, Zanzibar milletlerarası antlaşmaların akdedilmesi sürecinde hiçbir aşamaya dâhil olmasa bile, Tanzanya Birleşik Hükûmeti'nin kararı kesindir. Bu gibi durumlarda, Zanzibar Hükûmeti'nin milletlerarası antlaşma müzakerelerine katılması ve etkilemesi önemli olabilir, çünkü devletin bütün uluslararası taahhütlerinin uygulanması, birlik ile ilgili olmayan hususları da içermektedir. Zanzibar'a uluslararası işbirliklerine tamamen katılma fırsatı verildiğinde, Tanzanya Birleşik Hükûmeti'nin kararları Zanzibar'ın çıkarlarını etkileyecek ve koruyacaktır.

Zanzibar Hükûmeti'nin milletlerarası antlaşmalara katılabilmesi için Tanzanya Anayasası'nda milletlerarası antlaşmaların akdedilmesi ve imzalanması ile ilgili hükümlerinde değişiklik yapılması gerekmektedir. Yapılabilecek değişiklikler, diğer federal devletlerde olduğu gibi Zanzibar'ın milletlerarası antlaşmalara taraf olmasına imkân sağlamasıdır³⁶⁰. Örneğin; İsviçre Federal Anayasası, İsviçre Kantonlarına diğer

³⁶⁰ Federal ve federe yönetimlerin uluslararası hukuk kişiliklerinin nitelikleri bakımından bir tartışma için bkz: Gülsüm Kaya, *Uluslararası Hukukta Kişilik*, (Doktora Tezi), Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020, s. 147-150.

uluslararası hukuk kişileri ile hukuki ilişki kurma hakkı vermektedir³⁶¹. İsviçre Anayasası'nın 56. maddesi her bir Kanton'un kendi yetkileri kapsamındaki konularda devletlerle milletlerarası antlaşmalar yapabilmesini öngörmektedir. Bununla birlikte, İsviçre Anayasası'nın 56. maddesinin 2. fıkrasına göre, bu tür milletlerarası antlaşmalar, kanun veya Konfederasyonun çıkarları veya diğer Kantonların yasaları ile çatışmamalıdır. Bir Kanton'un böyle bir antlaşma yapmadan önce merkez hükümeti bilgilendirmesi zorunludur. Bu kapsamda bir İsviçre Kantonu, kamu ekonomisi, komşuluk ilişkileri ve güvenlik ya da asayiş konularında Kantonların kendileri arasında veya diğer devletlerle antlaşma yapma yetkisine sahiptir³⁶². Bu çerçevede özerk devletler kendi ekonomik, kültürel, sosyal sistemini serbestçe seçebilir ve dış ilişkilerini tercihleri doğrultusunda düzenleyebilirler.

Zanzibar'ın Tanzanya Parlamentosu'ndaki konumu, özellikle kanun çıkarma ve sözleşmelerdeki rolü çerçevesinde incelenmiştir. Şimdi Zanzibar'ın Tanzanya yargı sistemindeki rolü ele alınacaktır.

3. Yargı

Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması'nda, Zanzibar ve Tanganika arasında ortaya çıkabilecek herhangi bir çatışma veya uyuşmazlığın çözümü konusunda düzenleme bulunmamaktadır. Tanzanya Anayasası'nın 125. maddesine göre iki hükûmet arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları çözmek için Tanzanya Cumhurbaşkanı ve Zanzibar Cumhurbaşkanı mutabakatı ile Anayasa Mahkemesi kurulmaktadır.

Tanganika ve Zanzibar, Birlik kurulduğunda Tanganika Hükûmeti ve Zanzibar Hükûmeti'nin mevcut olduğu yargı sistemleri kendi devletleri içinde işleyişini devam ettirmekteydi. Tanganika ve Zanzibar (Tanzanya) Birliği'nin kendi mahkemesi mevcut olmadığından 01.05.1964 tarihli ve 245 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle Tanganika Mahkemesi Tanzanya Mahkemesi olarak değiştirilmişti. Ancak Kararnamenin 6. maddesinin 2. fıkrasına göre, Tanzanya Mahkemesi sadece Tanzanya Anakarası'nda ve birliği ilgilendiren hususlar hakkında yargı yetkisine sahiptir.

Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin ortak (Tanzanya ile Zanzibar arasında

³⁶¹ Federal Constitution of the Swiss Confederation of 18 April 1999 (Status as of 1 January 2018) <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19995395/201801010000/101.pdf> (28.07.2020).

³⁶² Hüseyin Pazarcı, "Uluslararası Hukuku ve Türk Hukukuna Göre Andlaşma Kavramı", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, C. 10, S. 1-2, (1990), s. 153. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/99699> (27.10.2019).

ortaklık) mahkemesi olarak bilinen Tanzanya Temyiz Mahkemesi, 1979 tarihli 14/1979 sayılı kanun ile Tanzanya Parlamentosu tarafından kurulmuştur. Tanzanya Temyiz Mahkemesi'nin kurulması sonucunda Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nde üç ayrı bağımsız yargı sistemi oluşmuştur: Zanzibar yargı sistemi, Tanzanya Anakarası yargı sistemi ve Tanzanya Birliği yargı sistemi³⁶³. Bu üç yargı sistemi de birbirinden farklı yetkilere sahiptir ve her biri, kurulduğu hükûmete karşı sorumludur³⁶⁴. Zanzibar'da en yüksek mahkeme Zanzibar Yüksek Mahkemesi, Tanzanya Anakarası'ndaki en yüksek mahkeme Tanzanya Yüksek Mahkemesi, Tanzanya Temyiz Mahkemesi ise Tanzanya Birliği yargı sisteminin en üst düzey mahkemesidir³⁶⁵. Tanzanya Yüksek Mahkemesi ile Zanzibar Yüksek Mahkemesi hem fonksiyonel hem de kurumsal anlamda birbirlerinden ayrıdır ve bunlar arasında herhangi bir hiyerarşik ilişki mevcut değildir. Hiçbir mahkeme bir diğerrinin yetki alanına müdahale edememektedir.

Zanzibar Anayasası hariç, verilen kararların temyiz edilmesi veya tekrardan incelenmesi konusunda son yetkili merci olan Tanzanya Temyiz Mahkemesi, Tanzanya Birliği mahkeme sisteminin temelini oluşturmaktadır. Tanzanya Temyiz Mahkemesi, Tanzanya ve Zanzibar'ın birinci derecede yetkili mahkemeleri ve yüksek mahkemelerinin verdiği kararları ve hükümleri inceler, hukuka aykırı bir husus saptarsa kararı ya bozar geri gönderir ya da yeni bir karar verir. Ancak, 4. madde uyarınca hukuka aykırı bir husus olmadığı kanaatine varırsa, kararı olduğu gibi onaylar. Bu bağlamda Tanzanya Temyiz Mahkemesi, bölge adliye mahkemeleri gibi olay incelemesi yapmaz. Zanzibar ve Tanzanya Anakarası'nın birinci derece mahkeme kararları Tanzanya ve Zanzibar Yüksek Mahkemeleri tarafından incelenmektedir.

Adli yargı mercilerince verilen karar ve hükümleri temyiz yolu ile inceleyen son merci olan Tanzanya Temyiz Mahkemesi, Yargıtay'ın temelini oluşturur. Zanzibar'ın Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti Hükûmeti dâhilinde Tanzanya Temyiz Mahkemesi'ndeki durumunu ele aldığımızda, önemli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda, Tanzanya Temyiz Mahkemesi sisteminde mevcut olan Zanzibar'ın statüsü

³⁶³ Zanzibar, Tanganika ve sonra Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti Hükümetleri Anglo-Sakson veya "Common Law" sistemini benimseyen ülkeleridir.

³⁶⁴ Rainer Michael Bierwagen, Chris Maina Peter, "Administration of Justice in Tanzania and Zanzibar: A Comparison of Two Judicial Systems in One Country", *The International and Comparative Law Quarterly*, C. 38, S. 2, (1989), s. 402.

³⁶⁵ The Appellate Jurisdiction Act Chapter 141, 1st September, 1979, Government Notice No. 98 of 1979, Ayrıca bkz. 2. EK listesi (Tanzanya ve Zanzibar Yargı teşkilatının yapısı) https://www.tanzania.go.tz/egov_uploads/documents/APPELLATE%20JURISDICTION%20ACT.pdf (02.11.2020).

incelecektir.

a) Tanzania Temyiz Mahkemesi'nin Yapısı ve Oluşumu

Tanzanya Anayasası'nın 118. maddesinin 1. fıkrasına göre, Tanzania Temyiz Mahkemesi Başkan ve en az dört ve en fazla onbeş üyeden kurulur. Tanzania Anayasasının 122. maddesinin 1. fıkrasına göre Temyiz Mahkemesi'nin oturumları en az üç hâkimden oluşmalıdır.

Tanzanya Anayasası'nın 122. maddesinin 2. fıkrasına göre, Tanzania Temyiz Mahkemesi'nin aldığı kararlar, toplantıya katılan hâkimlerin oy çokluğu esasına dayanmaktadır. Temyiz Mahkemesi'nin kararları kesindir. Tanzania Anayasası'nın 118. maddesinin 1. fıkrasına göre Yargıtay Başkanı, Tanzania Cumhurbaşkanı tarafından Temyiz Mahkemesi üyeliğine yetkin olan kişiler arasından atanır. Tanzania Cumhuriyeti Yargıtay Başkanı, hem Tanzania Birleşik Cumhuriyeti Hükümeti Temyiz Mahkemesi'nin Başkanı hem de Tanzania Ankarası'ndaki yargı sisteminin başıdır. Temyiz Mahkemesi üyeleri, Yargıtay Başkanına danışılarak Tanzania Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Ancak Tanzania Anayasası'nın 116. maddesinin 1. fıkrasına göre, Tanzania Yüksek Mahkemesi Başkanının, Zanzibar Hükümeti tarafından kurulan mahkeme üzerinde hak ve yetkisi bulunmamaktadır.

Yukarıda belirtildiği gibi Tanzania Temyiz Mahkemesi üyelerinin atanma biçimine bakıldığında, üyelerin Zanzibar veya Tanzania Ankarası'ndan olmaları anayasal bir şart değildir. Kuruluşundan bu yana Tanzania Temyiz Mahkemesi'ne Zanzibar'dan biri Yargıtay Başkanı, diğeri Temyiz Mahkemesi üyesi olmak üzere sadece iki hâkim atanmıştır.

b) Tanzania Temyiz Mahkemesi'nin Görevi ve Yetkileri

Tanzanya Temyiz Mahkemesi'nin görevi Tanzania Yüksek Mahkemesi ve Zanzibar Yüksek Mahkemesi'nde görülen her türlü davanın karara bağlanmasıdır. Tanzania Anayasası'nın 117. maddesinin 2. fıkrasına göre, Temyiz Mahkemesi, Tanzania Birleşik Cumhuriyeti Hükümeti ile Zanzibar Hükümeti arasındaki uyuşmazlıklarla ilgili herhangi bir sorunun çözümünde yargı yetkisine sahip değildir. Tanzania Anayasası'nın 126. maddesinin 1. fıkrasına göre Tanzania Birleşik Cumhuriyeti Hükümeti ile Zanzibar Hükümeti arasında yaşanan uyuşmazlıklarda çözüm yetkisi Tanzania Anayasa Mahkemesi'ndedir.

Tanzanya Temyiz Mahkemesi'nin yargı yetkisi incelendiğinde, Zanzibar

Anayasası'nın mahkeme yetkilerine bir sınırlama getirdiği ileri sürülmektedir. Tanzanya Temyiz Mahkemesi, Tanzanya Anayasası'na göre Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin tüm alanlarında yetki sahibidir. Ancak, 1984 tarihli Zanzibar Anayasası'nın 98. maddesi 2. fıkrasına göre Tanzanya Temyiz Mahkemesi, aşağıdaki davaları inceleme yetkisine sahip değildir:

- 1) Zanzibar Anayasası'nın yorumlanması,
- 2) Kadı [şeriat] mahkemelerinde ortaya çıkan İslami meseleleri³⁶⁶,
- 3) Zanzibar Anayasası'nda belirtilen diğer konular

Bu çerçevede, Tanzanya Temyiz Mahkemesi, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin bir mahkemesi olarak kurulmasına rağmen Zanzibar Anayasası'na göre Zanzibar'ın ülkesel sınırlarının içindeki yetkileri sınırlıdır. Başka bir ifade ile bu sınırlı yetkilerin varlığı konusunda, Tanzanya Temyiz Mahkemesi'nin yetkilerini Zanzibar topraklarında kullanabilmesi için Zanzibar Hükûmeti'nden onay alması gerekmektedir. Yani Tanzanya Temyiz Mahkemesi, Zanzibar Hükûmeti'nin rızası olmadıkça Zanzibar topraklarındaki yetkilerini değiştiremez ve genişletemez. Dolayısıyla, sınırlamanın varlığı, Tanzanya Hükûmeti ile Zanzibar Hükûmeti arasında bir kanun çatışmasına yol açabilmektedir. Örneğin, yukarıda belirtilen 98. maddenin 2. fıkrasının 3. bendinde yer alan “*belirtilen diğer konular*” ifadesiyle Tanzanya Temyiz Mahkemesi'nin Zanzibar'da mevcut olan görevlerinin, Zanzibar Temsilciler Meclisi tarafından sınırlanabilmesi mümkündür. Ancak Zanzibar Temsilciler Meclisi sadece Birliğin yetkisi dâhilinde olmayan hususlar ile ilgili olarak, Tanzanya Temyiz Mahkemesi'nin yetkilerini sınırlayabilir. Çünkü Zanzibar Temsilciler Meclisi'nin yetkileri, sadece Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin yetkisinde olmayan hususları kapsamaktadır. Zanzibar Temsilciler Meclisi'nin yetkileri Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin yetkilerinin kapsamının dışındadır.

Yukarıda belirtilen Zanzibar Anayasası'nın 98. maddesinin 2. fıkrası (3). bendinde yer alan “*belirtilen diğer konularda*” ifadesinin yorumlamasına Tanzanya ve Zanzibar arasında ortaklık (birliğin) meseleleri de dâhil edilirse hem Tanzanya Anayasası'na hem de Zanzibar Anayasası'na aykırı bir durum ortaya çıkar. Çünkü Zanzibar ve Tanzanya anayasalarına göre Tanzanya Birliği'nin yetkisi dâhilinde olan

³⁶⁶ Zanzibar yargı sisteminde miras, evlilik ve çocukların vesayeti ile ilgili meselelerle Kadı Mahkemeleri ilgilenir. Ancak ilgili konularda Kadı Mahkemeleri'nde dava açabilmek için hem davacı hem de davalının Müslüman olması şartı vardır. Kadı Mahkemesi iki kısma ayrılmaktadır: Bölge Kadı Mahkemesi, ve Şef Kadı Mahkemesi. Bunlardan en Yüksek seviye Şef Kadı Mahkemesi'nindir. Şef Kadı Mahkemesi'nin verdiği bir karara Zanzibar Yüksek Mahkemesi'nde itiraz yapmak üzere başvuru yapılabilir. Zanzibar Yüksek Mahkemesi'nin verdiği karar kesindir.

hususlarda kanun yapma ve değiştirme yetkisi sadece Tanzanya Parlamentosu'na aittir.

Zanzibar'ın Tanzanya Anayasası içinde özellikle Tanzanya Hükümeti'nin yürütme, yasama ve yargı organlarında oynayabileceği rolü ele aldıktan sonra, Zanzibar statüsü Zanzibar Anayasası'nda belirtildiği şekliyle incelenecektir.

V. ZANZİBAR ANAYASASI'NDA ZANZİBAR'IN KONUMU

1984 tarihli Zanzibar Anayasası, 1984 yılında kurulan Zanzibar Kurucu Meclisi'nin kurulmasından sonra yürürlüğe girmiřtir³⁶⁷. Zanzibar'daki anayasal gelişme 1963 tarihli Zanzibar Devleti Anayasası ile başlamıştır. 1963 tarihli Zanzibar Devleti Anayasası ile Zanzibar Devleti meşruti monarşi halini almıştır. 1963 tarihli Zanzibar Anayasası 1964'te yaşanan devrimin ardından yürürlükten kaldırılmış ve monarşi hükümet sistemini feshederek başkanlık sistemi getirilmiştir. Zanzibar Halk Cumhuriyeti kurulduktan hemen sonra Zanzibar kararnamelerle yönetilen bir devlete dönüşmüştür.

Zanzibar Cumhurbaşkanlığı'nın 1 sayılı Kararnamesi'nin 2. maddesine göre, Zanzibar Halk Cumhuriyeti'nin ilk Anayasası'nın hazırlanması için 1 Mayıs 1965 tarihinde Kurucu Meclisin toplanması beklenmiştir. Fakat Zanzibar Cumhuriyeti Anayasası'nın hazırlanması, Zanzibar'ın Tanganika ile birlik kurması nedeniyle gerçekleştirilememiştir. Dolayısıyla Zanzibar Hükümeti hem Zanzibar Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile hem de Tanzanya Birliği'nin dâhilinde olan hususlara ilişkin yasalar ile yönetilmiştir.

07.04.1972 tarihinde Zanzibar'ın ilk Cumhurbaşkanı Abeid Amani Karume'nin uğradığı suikastın ardından yerine Bay Aboud Jumbe Mwinyi, ikinci Zanzibar Cumhurbaşkanı olarak Zanzibar İhtilâl Meclisi tarafından seçilmiştir³⁶⁸. 1977'de Tanzanya Anakarası'nda iktidar partisi olan Tanganika Afrika Ulusal Birliği ve Zanzibar'da iktidar partisi olan Afro-Şiraz Parti'nin birleşmesinden sonra Devrim Partisi (CCM), Tanzanya'daki tek iktidar partisi olmuştur³⁶⁹. CCM oluşturulduktan sonra, aynı yıl (1977) hazırlanmış olan Tanzanya Anayasa taslağı kabul edilmiştir. 1977'de

³⁶⁷ Bu bölümdeki tartışma, yalnızca 1984'teki Zanzibar Anayasasında yer alan mevcut hükümleri ele almaktadır.

³⁶⁸ Zanzibar Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğunda yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin tümü Zanzibar Cumhurbaşkanı adına Zanzibar İhtilâl Meclisi tarafından icra edilmişti. Ayrıca bkz. Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism: A Lesson from the Union of Tanganyika and Zanzibar*, s. 122.

³⁶⁹ Tanganika ile Zanzibar'ın birleşmesinden sonra 1964-1977 yılları arasında Tanzanya tek partili sistemle yönetilmemişti. Çünkü Zanzibar topraklarında Afro-Shirazi Partisi varken, Tanzanya Anakarası'nda ise TANU partisi vardı.

Tanzanya Anayasası'nın yürürlüğe girmesinden sonra Zanzibar Hükûmeti 1979'da ilk Zanzibar yazılı Anayasası'nı yürürlüğe koymuştur. Bu bağlamda 1979 tarihli Zanzibar Anayasası'nın resmen kabulüne kadar, Zanzibar sadece Cumhurbaşkanlık Kararnameleri ile yönetilmiştir.

1979 tarihli Zanzibar Anayasası, Zanzibar'daki anayasal sistemi yenilemiştir. Zanzibar Anayasası'nın en önemli özelliği, Zanzibar'daki siyasi atmosferi değiştirmesidir. Çünkü 1979 tarihli Zanzibar Anayasası'nda üç ayrı devlet organı olan Yargı, Yürütme ve Temsilciler Meclisi'nin birbirinden ayrı olarak kurulduğunu belirtmek gerekir. 1979 tarihli Zanzibar Anayasayı yapılmadan önce Zanzibar Hükûmeti'nin bütün görev ve yetkileri Zanzibar İhtilâl Meclisi'ne bırakılmış; yasama, yürütme ve yargı aynı anda tek bir kişinin (Zanzibar Cumhurbaşkanı) elinde toplanmıştı. 1979 tarihli Zanzibar Anayasası, 9 Ekim 1984'te Kurucu Meclisin yeni Zanzibar Anayasası'nı kabul ettiği 1984 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

1984 tarihli Zanzibar Anayasası 1 Ocak 1985 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 1984 tarihli Zanzibar Anayasası'nın yürürlüğe girmesinden bu yana 13 anayasa değişikliği gerçekleşmiştir. Zanzibar Anayasası, halk ve diğer hükûmet kuruluşlarıyla ilişkilerde hükûmetin görev ve yetkilerini, Zanzibar halkının hak ve ödevlerini saptayan, vatandaşlarının insan haklarını düzenleyen temel yasa niteliğindedir. Temelde Zanzibar Anayasası'nın bazı maddeleri, Zanzibar'ı bir devlet olarak nitelemektedir. Fakat Zanzibar'ın bir devlet olduğunu gösteren bu maddelerin, Tanzanya Anayasası'na aykırı olduğu düşünülmektedir.

1984 tarihli Zanzibar Anayasası'na göre Zanzibar'a verilen ilk statü, Zanzibar'ın bir devlet olmasıdır. Zanzibar'ın bir devlet olup olmadığını anlamak için Zanzibar Anayasası'nda Zanzibar'ın bir devlet olarak ifade edildiği hükümlerin devlet unsurları bakımından analiz edilmesi gerekmektedir.

A. Bir Devlet Olarak Zanzibar

1984 tarihli Zanzibar Anayasası'nın 1. maddesinde Zanzibar devletinin ülkesel sınırları şu şekildedir: “Zanzibar, sınır bölgeleri bütün Unguja ve Pemba alanının yanı sıra etrafındaki küçük adalar ve çevreleyen denizleri kapsayan, Tanganika ve Zanzibar Birliği oluşturulmadan önce Zanzibar Halk Cumhuriyeti olarak bilinen bir devlettir.”

Zanzibar Anayasası'nın 2. maddesine göre “Zanzibar, Tanzanya Birleşik

Cumhuriyeti'ni oluşturan iki devletten biridir.” Anayasa'nın 6. maddesi uyarınca Zanzibar, sosyal adalet ilkesine bağlı bir devlettir. Ayrıca, Anayasa'nın 26. maddesine göre Zanzibar Cumhurbaşkanı, Zanzibar Devleti'nin başıdır.

Bu bağlamda, Tanzanya adında bir devlet olduğunu düşünmeden önce sadece yukarıda belirtilen maddeler uyarınca Zanzibar, dünyadaki diğer devletler gibi bir devlet olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Tanzanya'da bulunan birçok kişi Zanzibar'ın bir devlet olduğu yönündeki bu görüşü benimsemekte ve desteklemektedir. Hatta bazıları Zanzibar'ın bağımsızlığını ilan ettiğini söyleyecek kadar ileri gitmiştir³⁷⁰. Bu yüzden bu hükümlerde kullanılan “Zanzibar bir devlettir” ifadesi, farklı algılara sebep olmuştur³⁷¹.

Uluslararası hukukta devletin kurucu öğeleri genel olarak; a) süreklilik niteliğine sahip olan insan topluluğu, b) ülke, c) bağımsız bir otorite ve egemenlik olarak kabul edilmektedir³⁷². Gözler'in tanımına göre devlet:

Devletin birinci unsuru olan insan topluluğuna hukukta millet denir. Millet birbirilerine birtakım bağlarla bağlanmış olan insanlardan oluşmuş bir topluluktur. Devletin ikinci unsuru olan toprak unsuruna hukukta ülke denir. Ülke, belirli insan topluluğunun devamlı olarak yaşayabileceği ve egemenlik kurabileceği, belirli sınırları olan bir toprak parçasıdır. Devletin üçüncü unsuru olan iktidar unsuruna hukukta egemenlik denir. Egemenlik, en üstün iktidar demektir. Bir devletin varlığından bahsedebilmek için, insan topluluğunun belirli bir ülke üzerinde en üstün iktidara sahip olması gerekir. Haliyle bu iktidarın da az çok uzunca bir süre devam etmesi lazımdır³⁷³.

Çalışmanın bu kısmında bir devletin taşınması gereken üç temel unsur bakımından Zanzibar'ın bir devlet olup olmadığı analiz edilmiştir.

³⁷⁰ Mvungi Sengondo, “The 10th Constitutional Amendment in Zanzibar: The Break-up of the United Republic of Tanzania”, *Zanzibar and the Development of the Constitution*, eds. Chris Maina Peter, Immi Sikand, Zanzibar: Zanzibar Legal Services Centre, 2011, s. 231. Ayrıca bkz. Bunge la Tanzania, *Majadiliano ya Bunge, Mkutano wa Nane, Kikao cha Kumi na Sita*, 04.07.2012, s. 184. <https://www.bunge.go.tz/polis/uploads/documents/1462950200-HS-8-16-2012.pdf> (29.09.2019).

³⁷¹ Ibid.

³⁷² Kamuran Reçber, *Uluslararası Hukuk: Ders Kitabı*, 1. b, Bursa: Basım-Yayın Dağıtım, 2004, s. 203-204.

³⁷³ Kemal Gözler, *Devletin Genel Teorisi: Bir Genel Kamu Hukuku Ders Kitabı*, 5. b, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, Ağustos 2014, s. 4.

1. Zanzibar'ın Toprak Unsuru

1984 tarihli Zanzibar Anayasası'nın 1. maddesine göre Zanzibar'ın sınır bölgeleri bütün Unguja ve Pemba alanının yanı sıra etrafındaki küçük adalar ve adaları çevreleyen denizleri kapsamaktadır. Birlik Antlaşması'nda, arazi ve toprağın Birlik dâhilinde olan meselelerinin olduğunu belirleyen bir düzenleme yoktur³⁷⁴. Arazi ve toprak, Tanzania Birleşik Cumhuriyeti Hükûmetinin (Birliğin) yetkisi dâhilinde olmayan meseleler olduğu için iki hükûmeti arasında arazi ve toprak meseleleri her hükûmetin kendi yasalarına göre ele alınmaktadır. Söz konusu arazi ve toprak özellikle Münhasır Ekonomik Bölge'de bulunan kaynaklar Birliğin konularından biri olup olmadığı sorununun ortadan kaldırılmasının bir çözüm yolu olarak, Tanzania ve Zanzibar arasında yer alan Münhasır Ekonomik Bölge, Birlik dâhiliyle ilgili olan meselelere eklenmiştir. Bu nedenle, 12.06.1989 tarihli ve 3 sayılı Kanunun 9. maddesi uyarınca Münhasır Ekonomik Bölge'de bulunan canlı ve cansız kaynaklar, Tanzania Birleşik Hükûmet tarafından idare olunur³⁷⁵. 25.07.1968 tarihli ve 48 sayılı kanunun 2. maddesi uyarınca gerek Tanzania Anakarası gerekse Zanzibar toprağının altında bulunan “petrol, hidrokarbon ve doğal gazı olmak üzere tüm mineral yağ kaynakları”³⁷⁶, Tanzania Birleşik hükûmeti'ne aittir. Çünkü 25.07.1968 tarihli ve 48 sayılı kanunun 2. maddesi uyarınca Tanzania'da bulunan tüm maden ürünleri, Tanzania Birleşik Cumhuriyeti'nin meselesi olarak eklenmiştir. Bu çerçevede, Zanzibar ülkesindeki tarım ve inşaat faaliyetleri dışında diğer kalkınma faaliyetleri, Zanzibar hükûmeti tarafından kullanılamaz. Örneğin, Zanzibar Hükûmeti madencilikle ilgili herhangi bir çalışma yapmak istiyorsa, önce Birlik Hükûmeti'nin onayını almalıdır.

Tanımlanmış toprak alanı hava, su ve karaların bütünlüğünü kapsamaktadır³⁷⁷. Zanzibar Anayasası'nın 2. maddesinin 1. fıkrasına göre Zanzibar ülkesinde bulunan arazi ve toprağa, Zanzibar'ın sahip olduğu söylenebilir; fakat hava, su ve kara ülkesi

³⁷⁴ Bu nedenle, 1964'ten 1990'a kadar Tanzania vatandaşları Tanzania Anakarası ve Zanzibar arasında ziyaret etmek için vize başvurusu yapmak zorundaydı. Eğer bir Zanzibarlı Tanzania Anakarası'na gitmek isteseydi, ülkeye giriş yapabilmek için Tanzania Anakarası vizesi başvurusu yapmak zorundadır. Aynı durum, eğer bir Tanzania Anakarasında yaşayan biri Zanzibar'a gitmek isteseydi, ziyaret etmeden önce Zanzibar'da bulunan yetkili kurumdan vize almak zorundadır.

³⁷⁵ 12.06.1989 tarihli ve 3 sayılı Kanunu https://www.tanzania.go.tz/egov_uploads/documents/The_Territorial_Sea_and_Exclusive_Economic_Zone_Act_3-1989_en.pdf (20.06.2019).

³⁷⁶ 25.07.1968 tarihli ve 48 sayılı kanunu [https://www.tanzania.go.tz/egov_uploads/documents/The_Interim_Consitution_\(Amendment\)_No_en.pdf](https://www.tanzania.go.tz/egov_uploads/documents/The_Interim_Consitution_(Amendment)_No_en.pdf) (20.06.2019).

³⁷⁷ Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, s. 25.

üzerinde tasarruf etkisi Tanzanya Birleşik Hükûmeti'nin elindedir. Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nden izin alınmadan, Zanzibar ülkesinde bulunan hava, su ve kara alanları kullanılamaz. Dolayısıyla, Zanzibar Hükûmeti ülkesi üzerindeki kara, su ve hava sahalarında yetkilerini kullanmazsa bir devlet olarak niteliklerinden birini kaybettiğini söylemek mümkündür.

2. Zanzibar Milleti

Bir devletin kurulabilmesi için gerekli olan diğer bir unsur da insan topluluğudur ve Zanzibar'ın da bir devlet olarak kendi insan topluluğu vardır. Zanzibar Anayasası'nın çeşitli maddelerine göre Zanzibar'da bulunan insanlar üç kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar: “herkes”, “vatandaş olanlar” ve “Zanzibar vatandaşı olanlar” şeklindedir³⁷⁸. “Herkes” ibaresi ile ister Zanzibarlı olsun ister olmasın Zanzibar'da yaşayan herhangi bir kimse kastedilmektedir. Dahası Zanzibarlı biri, aslında Tanzanyalı bir vatandaştır. Zanzibarlı olmak 1992/12 sayılı Arazi Kanunu tarafından belirtilmektedir. Arazi Kanunu'nun 2. maddesinde Zanzibar vatandaşlığı hakkına sahip olan bir kişi şöyle tanımlanmaktadır:

- a) Vatandaşlıkla ilgili yasalara uygun olarak Tanzanya vatandaşı olan ve 12 Ocak 1964 tarihine kadar Zanzibar'da doğan veya ikamet eden herhangi bir kişi;
- b) 26 Nisan 1964'ten itibaren Tanzanya vatandaşı olan ve anne ve babası Zanzibar'da doğmuş ya babası ya da annesi 1985 tarihli Zanzibar Anayasası'na göre doğmuş olan herhangi bir kişi;
- c) Tanzanya vatandaşı olan ve 26 Nisan 1964 tarihinden önce Zanzibar'da doğan veya ikamet eden herhangi bir kişi ve
- d) Ebeveynlerinin her ikisi de Zanzibarlı olan veya Tanzanya vatandaşı olan herhangi bir kişi babası ya da annesi yukarıdaki (a), (b) veya (c) bentlerine göre Zanzibarlı herhangi bir kişi³⁷⁹.

Bu maddeye göre bir kişi Tanzanya vatandaşı olmadan Zanzibar vatandaşlığına hak kazanamaz. Başka bir deyişle, Zanzibar vatandaşı olmak için Tanzanya vatandaşı olma şartı bulunmaktadır. Dolayısıyla, Zanzibar Anayasası'na göre Zanzibar

³⁷⁸ Zanzibar Anayasası'nın çeşit meddelerde ‘every citizen’, ‘every Zanzibari’, ve ‘every person’ kavramları kullanılmaktadır. Bkz. Zanzibar Anayasası'nın 6. md., 9/5 md., 11. md, 12. md., 13. md., 14. md., 18/2. md., 21. md. 1984 tarihli Zanzibar Anayasası <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/tz/tz028en.pdf> (02.11.2020).

³⁷⁹ Bu tanımlama ve 5/1985 sayılı Zanzibarlı Vatandaş Kanunu her ikisi de aynı mahiyettedir

vatandaşlığı olarak bilinen bir vatandaşlık yoktur. Zanzibar Anayasası'nda var olan Zanzibar vatandaşlığı ibaresi, anayasal düzende temel insan haklarını ve ödevlerini korumak adına kullanılmıştır. Bir Zanzibar vatandaşına verilen anayasal öncelikler dışında, Zanzibar Anayasası'na göre, 'herkes', 'vatandaş' ve 'Zanzibar vatandaşı' kanun önünde eşitlik ilkesi uyarınca her yönden aynı kurallara tabidir.

Bu bağlamda, Tanzania vatandaşlığından ayrı bir Zanzibar vatandaşlığının varlığı, Tanzania'nın bir federal devleti olduğunun göstergesi olarak anlaşılabilir. Dahası, Zanzibar vatandaşlığı, Zanzibar milliyetçiliğini Tanzania Birliği'ne karşı güçlendiren bir sembol olarak da kullanılabilir³⁸⁰. Zanzibar Anayasası, Tanzania vatandaşlığının varlığını Zanzibar vatandaşı olmanın ilk şartı olarak kabul ettiğinden, Zanzibar'ın bir devlet olmak için ikinci unsurı kaybettiğini söyleyebiliriz. Bu iki unsuru inceledikten sonra bir devletin taşıması gereken üçüncü unsur olan Hükümet unsuru incelenecektir.

3. Zanzibar'ın Hükûmet Unsuru

Zanzibar Anayasası'nın 5. maddesine göre Zanzibar, üç devlet organı arasındaki kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanmaktadır. Devleti oluşturan üç temel organ olarak belirtilen yasama, yürütme ve yargı Zanzibar Anayasası'nda ayrı bölümlerde düzenlenmektedir. Ayrıca Zanzibar Anayasası'na göre, Zanzibar Devlet organlarının en üst düzeydeki pozisyonlarına atanan kamu görevlileri Zanzibar vatandaşı olmalıdır. Bu yüzden 1984 tarihli Zanzibar Anayasası'nın 7. maddesinin 3. fıkrası uyarınca, Zanzibar Cumhurbaşkanı, Temsilciler Meclisi üyeleri ve Belediye Meclisi üyeleri her beş senede yapılan genel seçimlerde seçilir. 1984 tarihli Zanzibar Anayasası'nın 94. maddesi Zanzibar Yüksek Mahkemesi ve 01.11.2017 tarihli ve 07 sayılı Kadı Mahkemesi Kanuna göre Şef Kadı [Şeriat] Mahkemesi üyeleri Zanzibar Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Tanzania Birleşik Cumhuriyeti'nin bütünlüğüne bakılmaksızın Zanzibar'ın, kendi milli marşı, bayrağı ve silahlı kuvvetleri vardır³⁸¹.

Ancak yukarıdaki belirtilen özellikleri bulunmasına rağmen, burada sorulması

³⁸⁰ Akbar Keshodkar, *Tourism and Social Change in Post-Socialist Zanzibar: Struggles for Identity, Movement, and Civilization*, Plymouth: Lexington Books, 2013, s. 25-53.

³⁸¹ Söz konusu Zanzibar'ın bayrağı ise 12.11.2004 tarihli ve 12 sayılı Kanunu ile düzenlenmektedir. Zanzibar Silahlı Kuvvetlerini ise 18.08.2004 tarihli ve 05 sayılı Kanunu tarafından düzenlenmektedir. http://www.zanzibarassembly.go.tz/act_2004/act_5.pdf ve http://www.uaipit.com/uploads/legislacion/files/1406712408_14_The_Zanzibar_Flag_Act_No_12_of_2004_en.pdf (05.08.2020).

gereken önemli soru şudur: Zanzibar Hükûmeti'nin egemenliği var mıdır? Söz konusu bir devlet üzerinde egemen bir hükûmet bulunması gerekir³⁸². Bir devletin egemenliği “dış egemenlik” ve “iç egemenlik” olarak ikiye ayrılabilir. Dış egemenlik, uluslararası ilişkiler alanında söz konusudur. Dış egemenlik, kısaca “bir devletin diğer devletlerden aşağı konumda olmaması, başka devletlere tabi bulunmaması ve dış ilişkilerinde diğer devletlerle eşit olması şeklinde tanımlanabilir”³⁸³.

İç egemenlik ise, bir devletin kendi ülke sınırları içerisinde kullandığı, ortak kabul edilen en üstün kuvvettir. Fakat devlet egemenliği, ülkedeki her türlü güç ve otoriteyi kapsayan, genel ve üstün bir kuvvettir. İç egemenlik bakımından en üstün ve rakipsiz olan devlet gücü, mutlak ve sınırsız değildir. Kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması, devletin asli görevleri arasında sayılır³⁸⁴. Dolayısıyla “egemenlik, vatandaşların temel hak ve özgürlükleriyle sınırlıdır. Bireylerin özgürlüklerinin başladığı yerde, devletin egemenliği sona erer”³⁸⁵.

Modern uluslararası hukukta egemenliğin hem dış hem de iç düzeyde mutlak veya birleşik olması gerekmez; sınırlı ya da bölünmüş de olabilir³⁸⁶. Ancak egemen bir

³⁸² Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s. 431. Ayrıca bkz. Şeref Gözübüyük, *Anayasa Hukuku: Anayasa Metni*, 5. b, Ankara: Turhan Kitabevi, 1995, s. 12.

³⁸³ Ibid, s. 432.

³⁸⁴ Şükrü Karatepe, *Anayasa Hukuku*, Ankara: Savaş Yayınevi, 2013, s. 73.

³⁸⁵ Emin Memiş, “Milli Hakimiyet Kavramının Pozitif Belgelere Girmesi”, s. 70-97 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/319305> (21.03.2020).

³⁸⁶ S.M.Z. v. Machano Khamis Ali & 18 Others, [2000] Court of Appeal of Tanzania, (Tanzanya Temyiz Mahkemesi'nin Ceza Dairesinin 8/2000 sayılı kararı). <https://tanzlii.org/tz/judgment/court-appeal-tanzania/2000/1-0> (23.06.2019). Söz konusu S.M.Z. v. Machano Khamis Ali davasında sanıklar Tanzanya'da bulunan bir muhalefet partisinin liderleridir. Sanıklar, Zanzibar hükûmetini devirmek için komplo kurmakla suçlanmıştır. Ancak sanıkların avukatlarının açıklamaları Zanzibar egemen bir devlet olmadığı için Zanzibar'da devrim yapılamayacağı yönünde olmuştur. Savunma avukatı, devrimin sadece egemen bir hükûmete karşı meydana getirilebileceğini söylemiştir. Ancak Zanzibar Yüksek Mahkemesi, Nijerya ceza kanunun 37. ve 38. maddelerinin kıyas olarak kullanarak yaptığı ön soruşturmada vatana ihanet suçunun Zanzibar'ın yanı sıra Tanzanya Anakarası'nda da işlenebileceği sonucuna varmıştır. Nijerya Ceza Kanunun 37. ve 38. maddelerinin kapsamında "vatana ihanet, Cumhurbaşkanı veya Eyalet Valisine karşı işlenebilir" şeklinde yer almıştır. Tanzanya Temyiz Mahkemesi, Zanzibar Yüksek Mahkemesi'nin Machano davasında verdiği kararı incelerken, yapılan Nijerya ve Tanzanya kıyaslamasını kullanmayı reddetmiştir. Ek olarak Tanzanya Temyiz Mahkemesi, Tanzanya ve Nijerya devlet biçiminin aynı olmadığı için Tanzanya ve Nijerya devletlerine karşı vatana ihanet suçu üzerinde kıyaslama yapılmamasına karar vermiştir. Tanzanya Temyiz Mahkemesi, Tanzanya egemenliğinin Zanzibar Hükûmeti ve Tanzanya Hükûmeti arasında birlikte ilgili olan ve birlikte ilgili olmayan konuları bakımından bölünmüş olduğunu kabul etse de, Zanzibar egemen bir devlet olmadığı için, Zanzibar Hükûmeti'ne karşı vatana ihanet suçu işlenemeyeceğini sonucuna varmıştır. Tanzanya Temyiz Mahkemesi'nin kararına göre, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti egemen bir devlet olduğu için sadece Birleşik Hükûmetin'e karşı vatana ihanet suçu işlenebilir. Tanzanya Anayasası'nın 28. maddesinin 4. fıkrasında vatana ihaneti, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'ne karşı en ağır suç olarak tanımlanmasına rağmen, Tanzanya Birliğinin yıkılmasını teklif etmek Tanzanya Anayasasında bir vatana ihanet suçu olduğu gösterilmemiştir. Tanzanya Anayasası'nın 28. maddesinin 1. fıkrasında yer alan hükmü uyarınca, yalnızca Tanzanya Devleti'nin bağımsızlığını, egemenliğini,

devletin en önemli özelliği, 1928 tarihli Palmas Adası Hakemlik Kararı’nda hakem Max Huber tarafından verilmiştir. Ona göre, “Devletler arasındaki ilişkilerde egemenlik bağımsızlığı ifade etmektedir. Dünya’nın herhangi bir parçasındaki bağımsızlık ise, devletin, orada, bir başka devleti dışlayacak şekilde işlevlerini yerine getirme hakkıdır”³⁸⁷.

Bu çerçevede Zanzibar ile Tanzania değerlendirildiğinde hangisinin bir devlet niteliği taşıdığını belirleyebilmek için mutlak dış egemenlik yetkileri incelemelidir. Birlik Antlaşması gerçekleştirildiği sırada ve sonrasında Tanzania Anayasası yürürlüğe girdiğinde uluslararası ilişkilerle ilgili olan tüm hususlar, Tanzania Cumhuriyeti Hükûmeti’ne aittir. Bu bağlamda, yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla antlaşma yapma, akdetme ve uluslararası ilişkilerinin yürütülmesi ve koordinasyonunun yapılmasında Tanzania Birleşik Cumhuriyeti Hükûmeti yetki sahibidir.

Nitekim Zanzibar Hükûmeti herhangi bir milletlerarası antlaşmayı tek başına onaylama yetkisine sahip değildir³⁸⁸. Zanzibar Hükûmeti’nin uluslararası ilişkilerde yer alabilmesi için ilk önce Tanzania Birleşik Hükûmeti’nden onay alması, daha sonra bu tür bir uluslararası işbirliğini Tanzania Hükûmeti adına yapması gerekmektedir³⁸⁹. Çünkü bir devlet, başka devletlerle ilişki kurabildiğinde yasal tanıma eylemi, uluslararası hukuk tarafından sağlanmış olur³⁹⁰.

Zanzibar, Tanganika ile birleştikten hemen sonra dış egemenliğini kaybetmiştir. Örneğin, Tanganika ve Zanzibar Birliği oluşturulduktan hemen sonra Tanzania Hükûmeti’nin emriyle, Zanzibar’da yer alan tüm büyükelçilikler kapatılıp Darüsselam’a taşınmıştır³⁹¹. Ayrıca Tanzania Anayasasına göre uluslararası ilişkiler, Tanzania Birleşik Hükûmeti’nin bir meselesi olduğu için Zanzibar Hükûmeti ne milletlerarası

topraklarını ve birliğini koruma, muhafaza etme ve sürdürme görevini sağlamaktadır. Bununla birlikte, Zanzibar Anayasası’nın 23. maddesinin 4. fıkrasında her Zanzibar vatandaşına Zanzibar’ın bağımsızlığını, egemenliğini, bütünlüğünü ve birliğini koruma ve sürdürme görevini sağlamaktadır. Zanzibar Anayasası’nın 23. maddesinin 4. fıkrasında bulunan bu tür bir anayasal görev genellikle devletlerin anayasalarında bulunmaktadır. Federe bir hükûmetin egemenliğini korumak için federe vatandaşlarının anayasal bir görevini tesis etmek, federal hükûmetin çıkarlarına ters düşebilecek bir hüküm olarak kabul edilebilir.

³⁸⁷ Reports of International Arbitral Awards, Island of Palmas case (Netherlands, USA), 4 April 1928 VOLUME II, United Nations (2006), s. 838. https://legal.un.org/riaa/cases/vol_II/829-871.pdf (01.10.2020). Türkçe için bkz, Sercan Reçber, *İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu*, 1. b, İstanbul: Onikilevha, 2016, s. 189-190.

³⁸⁸ Maalim, *The United Republic of Tanzania in the East African Community: Legal Challenges in Integrating Zanzibar*, s. 76.

³⁸⁹ Ibid, s. 77.

³⁹⁰ Hans Kelsen, “Recognition in International Law: Theoretical Observations”, *The American Journal of International Law*, C. 35, S. 4, (1941), s. 607.

antlaşmalara katılabilir ne de diğer devletlerle herhangi bir ilişki kurabilir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, 1992 tarihinde Zanzibar İİT'ye tam üye olarak kabul edilmişti. Fakat uluslararası ilişkiler Tanzanya Birleşik Hükümeti'nin bir meselesi olduğu için Zanzibar daha sonra Tanzanya Hükümeti'nin talebiyle İİT'den çekilmek zorunda kalmıştı.

VI. DEĞERLENDİRME

Yukarıda yapılan analizler ışığında Zanzibar'ın Tanzanya Birliği sisteminin içerisinde bir devlet niteliğinde olmadığı sonucuna varmak mümkündür. Zanzibar bir devlet değilse, Tanzanya Birliği sisteminde Zanzibar'ın statüsü nedir? Eğer Tanzanya Birliği'nin hukuki bakımdan geçerliyse ve Birlik Antlaşması hala takip ediliyorsa, Zanzibar bir federe yönetim statüsü alabilir. Ayrıca eğer Tanzanya Birliği yasal, mevcut Tanzanya Anayasası meşru ve Zanzibar Anayasası Tanzanya Birlik Anayasası'nın rızasına dayanıyorsa Zanzibar, Tanzanya içinde özerk bir bölge statüsünü alabilmelidir. Diğer bir deyişle, Tanzanya Birliği'nin kurulması hukuki bakımdan geçerli değilse ve Zanzibar, Tanzanya Birleşik Hükümeti'nin şartlarına uymak zorunda kalırsa, Tanzanya Birliği kalkan olarak kullanılarak, Zanzibar'ın Tanganika'ya pasifize ettiği söylenebilir³⁹². Gelecek bölümde Tanganika ve Zanzibar arasında Birliği'nin yasallığı analiz edilecektir.

³⁹¹ Martin Bailey, op. cit, s. 44. Darüsselam 1996 yılına kadar Tanzanya'nın resmi başkentliğini yapmıştır. 1996 yılından bu yana Tanzanya yeni başkenti Dodoma'dır.

³⁹² Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin kurulması iki şekilde yorumlanabilir. İlk olarak, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin kurulması, iki egemen devletin ortadan kalkması ve yeni bir devlet'in kurulması olarak yorumlanabilir. Söz konusu Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin kurulması, Tanganika ve Zanzibar'ın egemen iki devlet olarak birleştirilmesi ve Tanzanya'nın yeni bir devlet olarak ortaya çıkmasıyla belirtilebilir. İkinci olarak, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin kurulması, bir egemen devletin, Zanzibar'ın, daha sonra Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti adını alan başka bir Devlet (Tanganika) tarafından pasifize edilmesi olarak yorumlanabilir.

Bu Birliğin bir egemen devletin diğerine karşı pasifize ettiğine dair ikinci yorumu destekleyebilecek bazı kanıtlar vardır. Birincisi, Birleşmiş Milletler'in Tanganika Cumhuriyeti'nden, Tanganika ve Zanzibar'ın oluşturduğu birlik hakkında BM Sekreterliği'ne bildirim yaptığında söz konusu Tanzanya Birliği hakkında tartışmayı açmadan kabul etme kararıdır. İkincisi ise Tanganika Cumhuriyeti tarafından Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'ne ait olarak kullanılan her şeyin değiştirilmesidir. Örneğin, Tanganika ve Zanzibar Birliği gerçekleştirildikten sonra, Tanganika Cumhuriyeti'nin BM üyeliğini yeni kurulan Tanzanya Devleti'nin BM üyeliğine çevirilmişti. Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti BM üyeliğini kazanmak için ayrıca talep yapmasına gerek yoktu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TANZANYA BİRLİĞİ'NİN YASALLIĞININ ANALİZİ

Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin kurulmasından bu yana Birlik hakkında pek çok tartışma yapılmıştır. Birliğin meşruiyetinin sorgulanması ise en önemli tartışma konuları arasındadır. Tanzanya Birliği'ne karşı ideolojik mücadele edenlere, Tanzanya Cumhuriyeti Hükûmeti ve mevcut iktidar partisi (Devrim Parti/ CCM) politikaları doğrultusunda sistematik olarak işkence ve kötü muamele yapılmıştır. Nitekim bütün Tanzanya halkının (özellikle Zanzibarlıların), Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin yasal olup olmadığı konusunda her zaman bir cevaba ihtiyacı olmuştur.

Bu bölümde, uluslararası hukuk ile ulusal hukukun ilgili konuları incelenerek Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin yasallığı tekrar gözden geçirilecektir. Burada tartışılan başlıca konular şunlardır:

- I. Zanzibar Devrimi ve Zanzibar Halk Cumhuriyeti'nin kurulması
- II. Tanganika ve Zanzibar arasındaki Birlik [Kurucu] Antlaşması'nın hukuki niteliği
- III. Tanzanya Birliği'nin oluşumuna karşı Zanzibar'ın protesto edip etmediği konusunda bir değerlendirmenin yapılması
- IV. Tanganika ve Zanzibar arasında Birlik [Kurucu] Antlaşması'nın yapılması sürecinde Zanzibar Cumhurbaşkanı üzerinde bir tehdit olup olmadığının tartışılması
- V. Tanzanya Birliği'nin oluşmasından önce referandum için gerekli şartların var olup olmadığının incelenmesi
- VI. Tanganika ve Zanzibar arasındaki Birlik [Kurucu] Antlaşması'nda iyi niyet ilkesinin uygulanması

Bu bölümün bazı kısımlarında 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (VAHS) referans olarak kullanılmıştır. Öncelikle hatırlatmak gerekir ki, Tanganika ve Zanzibar Birliği Antlaşması'nın imzalandığı tarihte Tanganika ve Zanzibar, 1969 tarihli VAHS'nin tarafları değildi. Bununla birlikte, VAHS'nin hükümleri uluslararası hukukun kaynakları arasında yer alan teamül hukuku kurallarını da yansıttığı için Birliğin Kurucu Antlaşmasına uygulanabilir. Bu sebeple bu antlaşma, birliği oluşturan taraflar açısından bağlayıcıdır³⁹³.

³⁹³ UAD'ın Sikili/Sedudu Dâvasında vermiş olduğu karara göre, hem Botswana hem de Namibya'nın VAHS'ye taraf olup olmadığına bakılmaksızın VAHS'in hükümleri uluslararası hukukun kaynakları

I. ZANZİBAR DEVRİMİ VE ZANZİBAR HALK CUMHURİYETİ'NİN KURULMASI

10 Aralık 1963 tarihinde “*anayasal (parlamentar) monarşi*”yi benimseyen Zanzibar’ın bağımsızlığını kazanmasından sonra ZNP-ZPPP tarafından oluşturulan koalisyonla Sultan ve Başbakan tarafından yönetilmiştir³⁹⁴. 1963 tarihli Zanzibar Devleti Anayasası'nın 72. maddesinin 3. fıkrasına göre, “Başbakan, Sultan tarafından Meclis çoğunluğunun desteğini en iyi şekilde yönetebilecek olan Millet Meclisi üyeleri arasından seçilmelidir.” Anayasa'nın 72. maddesi uyarınca, “Sultan, Meclis üyelerinin çoğunluğunun desteğini en iyi şekilde idare edebilecek olan Millet Meclis üyesini, Başbakan olarak tayin eder ve Başbakanın tavsiyesine göre hareket ederek Meclis üyeleri arasından diğer bakanları seçer”³⁹⁵.

Ancak Zanzibar’ın bağımsızlığını kazanmasından sadece bir ay sonra meşru hükümet devrilmiştir. 12 Ocak 1964 tarihinde gerçekleştiren kanlı askeri darbe sonucunda başkanlık sistemi getirilmiştir.

Bu anayasal monarşinin devrilmesinin ana nedeni, ASP’nin parlamento seçimlerinde oyların çoğunluğunu kazanmasıdır³⁹⁶. Parlamenter sistemlerde, hükûmet temel olarak parlamento içinden kurulur. Daha açık bir anlatımla, parlamentoda en çok üyesi bulunan siyasi parti, hükûmeti kurar veya koalisyon (ittifak) hükûmeti oluşturulur. Bu nedenle, parlamenter sistemlerde başbakan halk tarafından değil, genellikle yasama organı tarafından seçilir. Başkanlık hükûmeti sisteminde ise genel olarak genel seçimde en çok oy olan aday devlet başkanı seçilir. Diğer bir deyişle, Başkanlık sisteminde devlet başkanı halk tarafından doğrudan doğruya seçilmektedir. Bu bağlamda, parlamenter hükûmetin şekillenışı meclis üyelerinin sayı ve dağılımına bağlı iken, başkanlık hükûmeti sistemi daha çok oy çoğunluğuna bağlıdır.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında, ASP’nin 23 Temmuz 1963 tarihinde yapılan genel seçimlerde en fazla oyu aldığı için hükûmetin çöküşüne neden olduğu iddiaları ileri sürülmüştür. Bu seçimlerde ASP'nin, oyların salt çoğunluğunu aldığı doğrudur³⁹⁷.

arasında yer alan teamül hukuku kurallarını da yansıttığı için VAHS her iki taraf açısından bağlayıcıdır.
³⁹⁴ 1963 tarihli Zanzibar Devleti Anayasası'nın 32. maddesi; Zanzibar Hükûmeti'nin resmî Gazetesi, C. LXXII, No. 4320, 05.12.1963. <http://www.worldstatesmen.org/Zanzibar-constitution-1963.pdf> (02.11.2018).

³⁹⁵ Ibid.

³⁹⁶ Omar R. Mapuri, *Zanzibar, the 1964 Revolution: Achievements and Prospects*, Dar es Salaam: TEMA Publishers Company, 1996, s. 45.

³⁹⁷ Resmi genel seçim sonuçlarına göre, ASP oyların yüzde 53,4, ZNP oyların yüzde 29,3 ve ZPPP oyların yüzde 15,6 almışlardı. Bkz. Tume ya Uchaguzi ya Zanzibar, “Historia ya Chaguzi za Zanzibar Kabla na

Ancak bu başkanlık hükûmet sisteminin geçerli olduğu bir seçim değildir. 1963 tarihinde düzenlenmiş olan seçim, parlâmenter hükûmet sisteminin yürürlükte olduğu bir seçimdi. ASP genel seçimde çok oy almış olsa bile, Mecliste salt çoğunluğu elde edemediği için anayasa uyarınca tek başına hükûmeti kuramazdı. ASP'nin hükûmeti demokratik yöntemlerle kurması mümkün olmadığı için şiddet yoluyla ZNP-ZPPP hükûmetini devirdikten sonra Zanzibar Halk Cumhuriyeti'ni kurmuştur³⁹⁸.

Bu bölümün tartışma konularından biri de 1964 tarihinde Zanzibar'da gerçekleştirilen devrim ile Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin oluşumu arasında var olan ilişkidir. Devrimden birkaç ay sonra Tanganika ve Zanzibar Birliği gerçekleştirildiği için, devrimin Tanganika ve Zanzibar Birliği'ne katkı sağladığı söylenmektedir³⁹⁹. 12 Ocak 1964 tarihli Zanzibar devrimi hakkında bir sonraki başlıkta, yapılan askeri darbenin, gerçek anlamda bir darbe ya da bir saldırı olup olmadığı detaylı bir şekilde incelenecektir. Ayrıca, Tanganika'nın Zanzibar devrimine doğrudan veya dolaylı katkısı olup olmadığı konusu da detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

A. 12 Ocak 1964'te Zanzibar'daki Olayın Değerlendirilmesi

Temel anlamına bakıldığında, “darbe veya devrim” (*revolution/ a coup d'état*) kelimesinin tanımı ile “saldırı” (*aggression*) kelimesinin tanımı arasında farklar bulunmaktadır. Kısaca, devrim, mevcut sistemi zorla değiştirmek anlamındadır⁴⁰⁰. Esasen, devrim kavramını “*Bir devletin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını ya da yönetim düzenini değiştirmek amacıyla hukuk kurallarına ve kanunlara uymaksızın zora dayalı ve kuvvet kullanarak yapılan geniş halk hareketi*” olarak tanımlanmaktadır⁴⁰¹.

Baada ya Mapinduzi ya Zanzibar ya Mwaka 1964”, Tume ya Uchaguzi ya Zanzibar, 2018, s. 14. www.zec.go.tz/images/docs/historia_uchaguzi.pdf (21.11.2020).

³⁹⁸ Abdulaziz Lodhi, “Zanzibar Revolution Revisited: A Short Review Essay,” *Pambazuka News*, 12.02.1964. <https://www.pambazuka.org/arts/zanzibar-revolution-revisited-short-review-essay> (27.07.2019).

³⁹⁹ Saida Yahya-Othman, *Yes in Mylife: Selected Works of Harub Othman*, Dar es Salaam: Mkuki na Nyota Publisher, 2013, s. 165.

⁴⁰⁰ Bir askeri darbe veya devrimin meşruiyeti, anayasa hukuku alanında yoğun tartışmalara neden olan bir konudur. Bir askeri darbenin meşruiyetinin hukuki bakımdan tartışmasını anlamak için bkz. Tayyab Mahmud, “Jurisprudence of Successful Treason: Coup d'état & Common Law”, *Cornell International Law Journal*. C. 27, S. 49, (1994), ss. 49-140. Ayrıca bkz. Josef L. Kunz, “Identity and Continuity of States in Public International Law”, *American Journal of International Law*, C. 50, S. 1, (1956), s. 166.

⁴⁰¹ Yahya Akyüz, *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, Ankara, YÖK Yayınları, 1989, s. 9. Ayrıca bkz. İsmail Safi, “Osmanlı Devleti'nden Günümüze Parlamentarizm ve Parlamenter Rejime Müdahaleler - Muhtıra, Darbe ve Darbe Girişimleri Üzerine Bir Analiz”, *Ege Akademik Bakış*, C. 19, S.1, (Ocak 2019), s. 143. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/633646> (10.01.2021) Ayrıca bkz. Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, C. 1, 1. b, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2011, s. 321.

Uluslararası hukuk çerçevesinde, saldırı fiili Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2. maddesinin 4. fıkrasında, “*Her hangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, Birleşmiş Milletler’in amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidi ya da kuvvet kullanılması*” şeklinde ifade edilmiştir⁴⁰².

Darbe, bir devlette baskı, şiddet veya barış yoluyla mevcut hükûmeti aniden istifa ettirme, sona erdirmeye veya rejimi değiştirme yöntemleri anlamına gelmektedir⁴⁰³. Bu bölümde, devrim kelimesi, bir hükûmetin şiddet yoluyla olsun veya olmasın, halkın ayaklanması ve hükûmetin devrilmesi hareketinin başlatılması anlamında kullanılacaktır. Fakat belirtmek gerekir ki, bir hükûmet, devrim gerekçe gösterilerek dış güçler tarafından devriliyorsa bu bir devrim değil bir işgaldir.

Zorla bir rejim değişimi devrim, işgal veya iç savaş gibi çok çeşitli nedenlerle gerçekleşebilir⁴⁰⁴. Bu bağlamda iç savaşın, birbirine karşı çıkan iki gücün bir sonucu olduğu; devrimin ise hükûmeti ortadan kaldırmak için bir hareket olduğu söylenebilir. Devrim hareketleri sosyal, ekonomik veya politik olarak gelecek nesillere yönelik geleneksel eğilimlere alternatif bir hükûmet üretmenin uygun bir aracı olarak teşvik edilebilir⁴⁰⁵.

Bu itibarla yukarıda belirttiğimiz üzere, hükûmetin zorla değiştirilmesine neden olan üç faktör vardır. Birincisi, halkın güveninin ihlali, ikincisi muhalefetin seçim aracılığıyla iktidara gelmesinin imkânsızlığı ve üçüncüsü kukla hükûmet kurulmasının

⁴⁰² Ulaş Karadağ, “Birleşmiş Milletler Antlaşması'na Göre Meşru Müdafaa Hakkı”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 2, (2016), s. 175. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/417836> (23.05.2019). Ayrıca bkz: David J. Bederman, *The Spirits of International Law*, Athens: the University of Georgia Press, 2002, s. 123. Ayrıca bkz. Durmuş Tezcan, ‘vd’, *Uluslararası Ceza Hukuku*, 3. b, Ankara: Seçkin, 2015, s. 539-545, Ayrıca bkz. Vernon F. Snow, “The Concept of Revolution in Seventeenth-Century England”, *The Historical Journal Cambridge University Press*, C. 5, S. 2, (1962), s. 172.

⁴⁰³ Jakonen Mikko, “Thomas Hobbes on Revolution”, *Institut d'Histoire de la Révolution Française*, (2011), s. 21. <https://journals.openedition.org/lrf/321> (20.10.2018).

⁴⁰⁴ Taiko Hiroi, Sawa Omori, “Causes and Triggers of Coups d’état: An Event History Analysis”, *Politics & Policy*, C. 41, S. 1, (2013), ss. 39-64. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/polp.12001> (27.10.2018).

⁴⁰⁵ Augustine Kposowa, Craig J. Jenkins, “The Structural Sources of Military Coups in Postcolonial Africa, 1957-1984”, *American Journal of Sociology*, C. 99, S. 1, (1993), ss. 126-163. Ayrıca bkz. John Winfred O’Toole, *The Right of Revolution: An Analysis of John Locke and Thomas Hobbes, Social Contract Theories*, (Doktora Tezi), Boston: Boston College University, College of Arts and Sciences, Department of Philosophy, 2011, s. 78. <https://dlib.bc.edu/islandora/object/bc-ir:102351/datastream/PDF/view> (20.09.2019). Ayrıca bkz: David Stafford, “Soe and British Involvement in the Belgrade Coup d’État of March 1941”, *Slavic Review*, C. 36, S. 3, (1997), s. 412. Bkz. Thomas H. Johnson, ‘vd’, “Explaining Africa Military Coups d’Etat, 1960-1982”, *The American Political Science Review*, C. 78, S. 3, (1984), ss. 622-640. Bkz. Alexander Galetovic, Ricardo Sanhueza, “Citizens, Autocrats, and Plotters: A Model and New Evidence in Coups d’Etat”, *Economics and Politics*, C. 12, S. 2, (2000), s. 23.

amaçlanmasıdır. Bununla birlikte, bir devletin meşru hükûmetini devirerek yerine kukla bir hükûmet kurma çabaları genellikle yabancı devletler tarafından yapılmaktadır.

Bu bağlamda, ZNP-ZPPP koalisyon hükûmetinin neden devrildiğini, ZNP-ZPPP'den oluşan hükûmetin gerçekten halkın güvenini kötüye kullanıp kullanmadığını kısaca inceleyelim. Aslında, Zanzibar 10 Aralık 1963 tarihinde bütün siyasi partilerin desteklediği bir Anayasa ile bağımsızlığını kazanmıştır⁴⁰⁶. 23 Temmuz 1963 tarihinde yapılan genel seçimlerin resmî sonuçlarına göre hiçbir parti tek başına hükûmet kuramamıştı. Zanzibar Yasama Organı (*Zanzibar Legislative Council*) 31 milletvekilden oluşturulmuştu. Bir partinin tek başına iktidar olması için parlamentoda milletvekili sayısının salt çoğunluğunu sağlaması gerekiyordu. Genel seçimlere üç siyasi parti ASP, ZNP ve ZPPP katılmıştır. Bu seçimlerin sonuçlarına göre ASP 13, ZNP 12 ve ZPPP 6 milletvekili kazanmıştır⁴⁰⁷. Genel seçimlere katılan üç partiden hiçbiri Zanzibar Yasama Organı'nda tek başına hükûmet kuracak salt çoğunluğa sahip olmadığı için koalisyon hükûmeti kurma zorunluluğu doğmuştur. Bu yüzden ZNP ve ZPPP ittifak yapıp iktidara geçmiştir.

Çoğunluğu oluşturan Afrikalıların azınlık Arapların kurduğu hükûmeti devirmiş olduğu yönünde görüşler ileri sürülmüştür⁴⁰⁸. Bununla birlikte, aşağıda yer verilen iki dikkat çekici yorum ile iddiaların yanlış olup olmadığı gözden geçirilmelidir. Öncelikle, Zanzibar topraklarında Farslar, Portekizler, Araplar ve İngilizler gibi farklı medeniyetler yıllarca hüküm sürdüğü için derin izler bırakmışlardı. Bu çerçevede, Zanzibarı diğer Afrika şehirlerinden ayıran özellik Afrika, Arap, Fars, Hint ve Avrupa medeniyetlerinin izlerini barındırmasıdır. Bu nedenle Zanzibar toplumunu, etnik kökene bağlı olarak ayırtırmak oldukça zordur ve Zanzibar fazlasıyla karmaşık ve kozmopolit bir topluma sahiptir⁴⁰⁹.

⁴⁰⁶ 19 Mart- 6 Nisan 1962'de Londra'da düzenlenmiş bir anayasa konferansında Zanzibar Anayasası için Zanzibar Yasama Organı'nda bulunan tüm siyasi partileri katılmıştı.

⁴⁰⁷ Kibuta Ong'wamuhana, "Part Supremacy and the State Constitution in Africa's One-Party States: Kenya-Tanzania Experience", *Third World Legal Studies*, C. 19, S. 1, (1988), s. 7.

⁴⁰⁸ Serhat Soyşekerci, *Zerdüşt ve Kraliçe: Bir Freddie Mercury Okuması*, 1. b. İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları, 2019, s. 47. Ayrıca bkz: Mvungi Sengondo, op. cit., s. 22. Ayrıca bkz. Michael F. Lofchie, "Was Okello's Revolution a Conspiracy?", *Transition*, C. 33, S. 1, (1967), s. 33.

⁴⁰⁹ Kyu-Deug Hwang, "Revisiting the Politics of Zanzibar: In Search of the Root Causes of the 1964 Revolution", *International Area Review*, C. 12, S. 2, (2009), ss. 21-33. Ayrıca bkz. Barbara G. Brents, Deo S. Mshigeni, "Terrorism in Context: Race, Religion, Party, and Violent Conflict in Zanzibar", *The American Sociologist*, C. 35, S. 60, (2004), s. 61.

İkinci olarak eğer iktidara gelenler toplumun azınlık kesimi ise, nasıl bireysel temel hak ve özgürlükleri savunan anayasal bir demokrasi ile hükûmeti şekillendirme gücünü kazanmışlardır? 1963 tarihli Zanzibar Devlet Anayasası, bu özgürlükleri korumayı ırk, etnik köken veya siyasi geçmişi gözetmeksizin sağlamaktadır. Zanzibar'ın BM'ye üyelik başvurusu kabul edildikten sonra, ilk Zanzibar Başbakanı Bay Shamte, Zanzibar'ın kozmopolit doğasını işaret ederek Genel Kurul'a hitaben şunları söylemiştir:

“Arkamızda uzun ve şerefli bir geçmiş ve uygarlık bulunmaktadır. Dünyanın pek çok büyük halkında olduğu gibi, köklerimiz de birçok kaynaktan; öncelikle Afrika'dan, aynı zamanda Arabistan'dan, Asya uygarlığından, Şiraz'dan, Hindistan'dan ve diğerlerinden kaynaklanıyor. Avrupalılar büyük keşif seferlerinde kıyılarımızdan yardım ve destek buldular. Birçok ırktan insan, Orta ve Doğu Afrika'nın keşfedilmesi ve gelişmesini organize etmek için adalarımızda huzur ve istikrarı buldu. Bu nedenle, Devletimizi, aramızdaki birçok medeniyet ve kültürün birleşiminden gelen hoşgörü ve bağlılığın itibarı temelinde yeniden inşa etmeyi amaçlıyoruz”⁴¹⁰.

Bu konuyla ilgili çağdaş tartışmalar, ZNP-ZPPP koalisyon hükûmetinin devrilmesinin Zanzibar egemenliğine karşı bir saldırı eylemi olduğu fikrini güçlendirmiştir. Örneğin, Al-Riyami, Thani, Al-Zinjibar ve Ghassany, Zanzibar Devrimi'nin, ulusal bir devrim niteliğinde olmadığını, Tanganika'nın Zanzibar'ı işgal etmeye yönelik bir hareket olduğunu öne sürmektedir⁴¹¹. Thani, gerçek bir devrim hareketinin sadece yerli Zanzibarlılar tarafından örgütlenebileceğini ve uygulanabileceğini ileri sürmektedir⁴¹². Yerli halkın ezici bir şekilde katıldığı diğer devrimlerin aksine, Zanzibar devrimine yerel halkın büyük bir bölümü katılmamıştır⁴¹³. Kısaca söylemek gerekirse, devrim sırasında ve sonrasında mağdur olan tek taraf,

⁴¹⁰ 16 Aralık, 1963 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Muhammed Shamte'nin yaptığı konuşma için bkz. United Nations General Assembly, eighteenth session official records, 1282nd Plenary Meeting, Agenda Item 86, Admission of new Members to the United Nations, Monday, 16 December 1963, p.189, s. 15. <http://undocs.org/en/A/PV.1282> (11.12.2020)

⁴¹¹ Fairouz Aman Thani, *Ukweli ni Huu—Kuusuta Uwongo*, Dubai: PS, 1995, s. 8. Ayrıca bkz. Al-Zinjibar, op. cit., s. 11. Ayrıca bkz: Ghassany, op.cit., s. 22, 323, 338.

⁴¹² Fairouz, op. cit., s. 5.

⁴¹³ Ibid, s. 6.

Zanzibarlılar olmuştur⁴¹⁴. Kavas'ın ifadesine göre, “Zengibar’ın önde gelen şahsiyetleri öldürüldü, Araplar büyük bir katliama uğradı. Köylerinin tamamı yıkıldı, asırlardır burada yaşayan halk adalardan Uman’a [ve diğer ülkeler’e] gitmek üzere kovuldu. Evleri, iş yerleri yağmalanıp bütün mallarına el konuldu”⁴¹⁵. Zanzibar içinde, halkın desteği olmadığı için bu devrim popüler olmamıştır⁴¹⁶. Popüler olmaması, aynı zamanda yerli karşıtlar olan Afro-Şiraz Partisi ve UMMA⁴¹⁷ tarafından yaygın şekilde propaganda edildiği gibi, devrimin planlayıcıları olmadıkları yönündeki fikri de desteklemektedir⁴¹⁸. Marek’e göre, bir hükûmet yabancı bir devletin halkı, askeri kuvvetleri ve organları tarafından devrilirse bu bir devrim değil, işgaldir⁴¹⁹.

Zanzibar Hükûmeti’nin Tanganika Devleti tarafından devrilmesinin devlete karşı saldırı eylemi olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceğini incelemeyen önce, “saldırı suçunu” uluslararası hukuk bakımından kısaca inceleyelim.

1. Saldırı Suçu⁴²⁰

Çağımızda saldırı suçunda veya barışa karşı işlenen suçlarda, UCM’ye yetki verilmiştir. “BM, prensip olarak Kurucu Antlaşması’nın VII. Bölümünde (VIII. Bölümdeki meşru müdafaa durumu da dâhil) yer alan düzenlemeler dışında, bir devletin diğer bir devlet üzerinde kuvvet kullanımını kesin olarak yasaklamış durumundadır”⁴²¹. Bu çerçevede, Birleşmiş Milletler Kurucu Antlaşması, hukuka aykırı bir şekilde kuvvet kullanılmasını saldırı olarak ifade etmektedir. BM Kurucu

⁴¹⁴ Thompson J.L.P, “Denial, Polarisation and Massacre: A Comparative Analysis of Northern Ireland and Zanzibar”, *The Economic and Social Review*, C. 17, S. 4, (1986), s. 300. Bkz. Strickert Fred, “The Ancient Island Sultanate of Zanzibar Joined Mainland Tanganyika to Form a New Federal State Known as the Republic of Tanzania”, *Salem Press Encyclopedia*, 26.04.1964. s. 3.

⁴¹⁵ Ahmet Kavas, op. cit, s. 265.

⁴¹⁶ Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism: A Lesson from the Union of Tanganyika and Zanzibar*, s. 68.

⁴¹⁷ Umma. “millet” demektir. Umma siyasi bir parti olarak 1963 yılında kurulmuştur fakat hiç genel seçimlerine katılamamıştır. Ayrıca devrim gerçekleştirildikten hemen sonra Karume tarafından Umma Partisinin kapatılması ilan edilmiştir.

⁴¹⁸ Helen-Louise Hunter, *Zanzibar: The Hundred days Revolution*, s. 9. Ayrıca benzer yönde bkz. Helen-Louise Hunter, “Zanzibar Revisited”, 11 *CIA Intelligence Report*, (1967), s. 1-7. https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000609195.pdf (20.01.2019).

⁴¹⁹ Krystina Marek, *Identity and Continuity of States in Public International Law*, Geneva: Library Droze, 1968, s. 65.

⁴²⁰ Burada belirtmek istediğimiz, Zanzibar'a işlenen saldırı suçunun Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından ele alınması gereken bir suç olabileceği değildir. Belirtmek istediğimiz şey, uluslararası teamül hukuku çerçevesinde ve 1945 yılından beri gerek evrensel gerek bölgesel düzeyde herhangi bir devletin diğer bir devletin egemenliğine, devlet bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı herhangi bir biçimde tehdit veya silahlı kuvvet kullanmasının yasaklanmasıdır.

⁴²¹ Kamuran Reçber, op. cit., s. 333.

Antlaşması, saldırı eylemini açıkça tanımlamasa da BM Genel Kurulu’nun 14 Aralık 1974 tarihli düzenlenen toplantısının 3314 sayılı kararında bir saldırı eylemi “*bir devletin başka bir devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı herhangi bir biçimde BM Kurucu Antlaşmasına aykırı olarak silahlı kuvvet kullanımı*” şeklinde tanımlanmıştır⁴²².

Uluslararası hukukta saldırı suçunun öncüsü olan barışa karşı suç kavramı, 08.08.1945 tarihli Nuremberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi’ni kuran Londra Antlaşması’nın eki olan Statü’nün 6. maddesinde kabul edilmiştir. Benzer bir hüküm de Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi’ni kuran 19.01.1949 tarihli Bildiri’nin 5/a maddesinde yer almaktadır⁴²³.

“*Alman savaş suçlularının yargılanması sürecinde Sözleşme’ye ekli Uluslararası Askeri Mahkeme (UAM) Şartı’nın 6. maddesiyle, “barışa karşı işlenen suçlar”, “savaş suçları” ve “insanlığa karşı işlenen suçlar” olmak üzere üç tip suç tanımlanmış olup mahkemenin yargı alanına dâhil edilmiştir*”⁴²⁴. UAM Şartı’nın 6. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde yer alan ‘barışa karşı suçlar’, “*bir saldırganlık savaşını yahut uluslararası antlaşmaları, anlaşmaları ya da güvenceleri ihlal eden bir savaşı planlama, hazırlama, başlatma yahut yürütme, yahut yukarıda belirtilen bu fiillerden herhangi birini gerçekleştirmek için bir müşterek plana yahut tertibe katılma*”⁴²⁵ şeklinde tanımlamıştır⁴²⁶.

⁴²² Dapo Akande, Antonios Tzanakopoulos, “The Crime of Aggression in the ICC and State Responsibility”, *Harvard International Law Journal*, C. 58, S. 1, (2017), ss. 33-36. Ayrıca bkz. Article 1 A/RES/29/3314 UNGA Resolution 2319th Plenary Meeting 14.12.1974. <http://www.un-documents.net/a29r3314.htm> (12.10.2019). Ayrıca bkz. Kamuran Reçber, op. cit, s. 333-335.

⁴²³ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, s. 648.

⁴²⁴ Emre Zorlu, “Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşunda Tarihsel Süreç ve BM Güvenlik Konseyinin Uluslararası Ceza Mahkemesinin İşleyişi Üzerindeki Yetkileri”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 24, S. 2, (2016), s. 119. Ayrıca Uluslararası Ceza Mahkemesinin etkinliği tartışması hakkında bkz: Sercan Reçber “Efficiency of International Criminal Court”, *International Balkan University*, (2016), ss. 565-578.

⁴²⁵ Türkçe metin için bkz. Hüseyin Günel, “İnsanlığa Karşı Suçlarda “İnsanlık” Ne Manaya Gelmektedir: Felsefi Bir Analiz”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 72, S. 1, (2014), s. 557. Ayrıca bkz. Emre Yavaş, “Uluslararası Ceza Mahkemesi ile Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Arasındaki İlişkinin Eleştirel Analizi”. ss. 609-619. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/155619> (06.04.2019).

⁴²⁶ Savaş suçları ile benzer nitelikte suç işleyenleri yargılamak üzere kurulan bazı mahkemelerin tarihsel geçmişini anlamak için bkz. Kamuran Reçber, op. cit, s. 335-339. Ayrıca bkz: Sayapin Sergey. *The Crime of Aggression in International Criminal Law: Historical Development, Comparative Analysis and Present State*, the Hague: Asser Press, 2014, s. 38. Ayrıca bkz: Antonio Cassese, “Affirmation of The Principles of International Law Recognized by the Charter of the Nuremberg Tribunal”, *United Nations Audiovisual Library of International Law*, (2009), http://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_95-I/ga_95-I_e.pdf (01.04.2019). Ayrıca bkz. UN, Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nuremberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal, with Commentaries 1950, UN 1950, C. II,

Bu bağlamda uluslararası hukuk kuralları kapsamında, 1964 tarihli Zanzibar devrimi öncesinde uluslararası hukukta saldırı suçunu kısıtlayan kuralların mevcut olduğu açıktır. Bu bağlamda eğer Tanganika, Zanzibar devrimine tam olarak katılsaydı, uluslararası hukukun diğer devletlerin içişlerine karışmama ilkesini ihlal ettiğini söylemek mümkün olacaktı. Çünkü uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağına ilişkin önemli noktalardan biri de başka bir devlete sızma amaçlı düzensiz güçleri ya da silahlı grupları desteklememe sorumluluğudur. “*Bu içerikte bir desteğin, silahlı saldırı kapsamında değerlendirilip meşru savunma hakkı vermesi söz konusu değilse bile, kuvvet kullanma yasağına aykırılık oluşturacaktır*”⁴²⁷.

2. Saldırı Suçunun Temel Unsurları

14 Aralık 1974 tarihli BM Genel Kurul kararının 3. maddesinin (a), (b), (c), (d), (e), (f) ve (g) bentlerinde saldırı fiili olarak nitelendirilebilecek temel unsurlar, daha detaylı olarak verilmektedir. Ancak bu çalışmadaki somut olaya uygun olan madde kapsamında değerlendirme yapmak için (a) ve (g) bentlerini ilerleyen kısımda inceleyeceğiz. (a) ve (g) bendinde yer alan ifade aşağıdaki gibidir:

- a) *Bir Devletin silahlı kuvvetlerince, bir diğer Devletin topraklarına yönelik olarak yapılan istila veya taarruz ya da ne kadar geçici olsa da, bu tür bir istila veya taarruzdan kaynaklanan herhangi bir askeri işgal veya kuvvet kullanarak başka bir Devletin topraklarının tümünün ya da bir bölümünün ilhakı;*
- g) *Bir başka Devlete karşı yukarıda sayılan fiiller düzeyinde silahlı kuvvet eylemleri gerçekleştiren silahlı çetelerin, grupların, düzensiz birliklerin veya paralı askerlerin bir Devlet tarafından veya bir Devlet adına gönderilmesi ya da o Devletin bu eylemlere önemli ölçüde katılması*⁴²⁸.

Uluslararası ceza mahkemelerinin oluşması sürecinde, uluslararası suçları işleyen kişilerin soruşturulması ve yargılanması amacıyla ceza mahkemeleri kurulmuştur⁴²⁹. 12.01.1964 tarihli Zanzibar devrimi gerçekleştirilmeden önce,

https://crimeofaggression.info/documents/6/1950_Nuremberg_Principles.pdf (01.04.2019).

⁴²⁷ Sercan Reçber, *İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu*, s. 104.

⁴²⁸ Türkçe metin için bkz. Durmuş Tezcan, op. cit, s. 539. Ayrıca bkz. Saldırı'nın (Tecavüzün) Tanımı: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 3814 (XXIX) sayılı ve 1974 Tarihli Kararı http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/3814.pdf (23.05.2019).

⁴²⁹ Zorlu, op. cit., ss. 111-150.

uluslararası alanda işlenen suçlarla ilgili evrensel yetkili ve sürekli bir uluslararası ceza mahkemesi kurulmamıştır. Nuremberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi, Tokyo Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi, Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi⁴³⁰, belirli bir zaman diliminde ve belirli bir duruma ilişkin kurulmuştur. Fakat bu mahkemelerin yargı yetkileri yer ve zaman bakımından sınırlandırılmıştır⁴³¹.

Evrensel bir yargı kuruluşu olarak kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi, insanlığa karşı suçlar, saldırı suçu, savaş suçları ve soykırım suçlarının cezalandırılması için Roma Statüsü ile kurulmuştur. “*Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü’nün 8bis maddesine göre, saldırı suçunun tanımına ilişkin metin; planlanma, hazırlanma, başlatma veya icra aşamalarından oluşmaktadır*”⁴³². “*Buna göre ‘saldırı suçu’, bir devletin siyasi veya askeri eylemlerini etkili biçimde kontrol edebilme veya yönetebilme konumunda bulunan bir kimse tarafından, karakteri, ağırlığı ve boyutu itibarıyla Birleşmiş Milletler Şartı’nı açıkça ihlal eden bir saldırı fiilinin planlanması, hazırlanması, başlatılması veya icrasını ifade eder*”⁴³³. Saldırı suçunun tanımı ve unsurları dikkate alındığında, Zanzibar devrimine Tanganika’nın katıldığı iddiası çerçevesinde önümüzdeki tartışmada Tanganika’nın Zanzibar devrimine bir katkısı olup olmadığını irdedeceğiz.

B. Tanganika’nın 1964 Yılında Zanzibar Devrimi’ne Katılımı

Tanganika’nın, Zanzibar devleti hükûmetini devirme eylemine katılıp katılmadığı iddiası, Tanganika’dan hiç kimsenin bunu kabul etmemesi karşısında merak edilen, çok uzun zamandır belirsiz kalan bir konu olmuştur. Fakat Ghassany’nin

⁴³⁰ BM Antlaşması VII. Bölüm uyarınca, BM Güvenlik Konseyi 8 Kasım tarihli 955 sayılı kararına göre, Ruanda topraklarında Ruanda Vatandaşlarına yönelik soykırım ve diğer insancıl hukuk kurallarını ciddi bir şekilde ihlal eden kişilerin yargılanması ve cezalandırılması amacıyla düzenlenmiştir. Ayrıca Bosna’da yaşanan sistematik katliam ve yoğun insan hakları ihlallerini soruşturmak ve sorumlularını yargılamak için BM Güvenlik Konseyi 25.05.1993 tarihli 827 sayılı karar ile Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi’ni kurmuştur.

⁴³¹ Arda Özkan, “21. Yüzyılda Evrensel Bir Yargı Kuruluşu Olarak Uluslararası Ceza Mahkemesi: Usul Kuralları, Yargılamalar ve Uluslararası Suçlar”, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 2, (2016), s. 181.

⁴³² Nergiz Emir, “Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Yargı Yetkisi Bakımından Saldırı Suçu”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 2, (2015), s. 128, <http://andhd.dergi.anadolu.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/27-published.pdf> (27.07.2019).

⁴³³ Günel Kurşun, *101 Soruda Uluslararası Ceza Mahkemesi*, 1. b., Ankara: İnsan Hakları Gündemi Derneği, 2011, s. 14 http://www.iccnw.org/documents/101_questions_on_the_ICC_Gunal_Kursun_Sept_2011_BOOK.pdf (27.07.2019).

*Kwaheri Ukoloni, Kwaheri Uhuru*⁴³⁴ adlı kitabının yayınlanmasından hemen sonra, katılan birçok kişinin ifadesiyle Tanganika tarafından paralı askerlerin tutulduğunu ve finanse edildiğini, hatta Zanzibar Anayasal hükûmetini ortadan kaldırmak için askeri teknik desteğin sağlandığına dair kanıtların olduğunu iddia etmiştir. Bu müdahalelerin ana planının o zamanki Tanganika Dışişleri ve Savunma Bakanı Bay Kambona tarafından tasarlandığı söylenebilir⁴³⁵. Ghassany'nin, Nyerere'nin arkasında ne olup bittiğinden haberdar olup olmadığına dair şüpheleri vardır. Ghassany, Cezayir'den Tanganika'ya ithal edilen önemli sayıda ateşli silahların olduğunu ortaya koymaktadır. Nyerere, bu ateşli silahları Ben Bella'dan⁴³⁶ Mozambik'in kurtuluşu için istediğini söylemiş ancak bunun yerine, ateşli silahlar Zanzibar hükûmetini devirmek için kullanılmıştır⁴³⁷.

Bu çerçevede eğer Nyerere söz konusu ateşli silahları Mozambik'in özgürlüğü için talep etmiş ve fakat bunlar daha sonra Zanzibar'ın egemenliğine karşı kullanılmışsa, o zaman, Mwakikagile'nin iddia ettiği gibi, “genel devrim planını açıkça bilmiş ve onaylamıştır”⁴³⁸. Bu kısa analize göre, *saldırganlığa katılım düzeyinin*⁴³⁹ yakınlığının yukarıda verilen BM Genel Kurulu tarafından yapılan saldırı tanımının 3. maddesinin (a) ve (g) bentlerine göre kanıtlanması oldukça basittir⁴⁴⁰. Dış güçler tarafından desteklenen bu tür hükûmet reformları devrim, insancıl müdahale, meşru müdafaa, demokrasiyi kurtarma veya ülkeyi kalkındırma gibi amaçlarla kalkan olarak

⁴³⁴ “*Elveda Sömürgecilik Elveda Bağımsızlık*”, anlamındadır.

⁴³⁵ CIA, “Zanzibar: The Hundred Days' Revolution”, *CIA Intelligence Report RSS*, No. 0013/66 21.02.1966, s. 33. <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/esau-28.pdf> (10.01.2019).

⁴³⁶ Muhammed Ahmed Bin Bella, 1963 ve 1965 yılları arasında Cezayir'in ilk devlet başkanı, Cezayirli sosyalist asker ve devrimcidir.

⁴³⁷ Ghassany, op. cit, s. 9.

⁴³⁸ Godfrey Mwakikagile, *Why Tanganyika United with Zanzibar to Form Tanzania*, Dar es Salaam: New Africa Press, 2014, s. 239.

⁴³⁹ Richard I. Griffiths, “International Law, the Crime of Aggression and the Ius Ad Bellum”, *International Criminal Law Review*, C. 2, S. 4, (2002), s. 310. Ayrıca bkz. Anthony D'Amato, “The Invasion of Panama Was a Lawful Response to Tyranny”, *The American Journal of International Law*, C. 84, S. 2, (1990), s. 521.

⁴⁴⁰ Nikaragua davasında UAD, “*kuvvet kullanmanın en ağır şekli*” ile “*diğer daha hafif şekilleri*” arasında bir ayırım yapılması gerektiğini ve güç kullanmanın en ağır şeklinin ise “*silahlı saldırı*” olduğunu belirtmiştir. Silahlı saldırı UAD'ye göre, “bir devletin silahlı ve düzenli birliklerinin bir uluslararası sınırı aşan eylemi olarak sınırlandırılmaz. Bir devlet adına ya da bir devlet tarafından silahlı birlikleri, silahlı grupların, düzensiz güçlerin bir başka devlete karşı gönderilmesi de silahlı saldırı niteliğine sahip olabilmektedir. Bu konudaki ölçü, bu grupların diğer devlete karşı gerçekleştirdikleri silahlı kuvvet kullanma eylemlerinin, bir devletin düzenli birliklerinin eylemlerinin ağırlığına ulaşmış olmasıdır”. Bkz: Erdi Şafak, “Uluslararası Hukukta Değişen Güvenlik Algısı ve Saldırı Suçu Bağlamında Siber Saldırıları”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (2020), s. 149. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1030895> (29.09.2020).

kullanılabilir. Genellikle dış güçler, vatansever hükûmeti ortadan kaldırmakta başarılı olduğunda, stratejilerini ilerletmek ve korumak için yerine 'kukla hükûmet' koyarlar. Marek'e göre, "dışarıdan gelen güçler tarafından gerçekleştirilen bu tür devrimlere, saldırı suçunu gizlemek için "devrim" gibi isimler takılmıştır"⁴⁴¹.

Ghassany tarafından Tanganika'nın Zanzibar devrimine katılımı hakkında sunduğu kanıtların, saldırı suçunun gerekli bir bileşenini oluşturma eğiliminde olduğu kabul edilebilir. Anayasal hükûmetin bu şekilde devrilmesi eylemini, bir hükûmeti gelecek nesiller için yeniden kurma amaçlı olarak görmek için yeterli bir neden yoktur. Devrime katılan bazı katılımcılar için böyle bir niyet unsuru olsa bile, kesinlikle başlangıçta planlandığı gibi, Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaç ve hedeflerine aykırı olduğu söylenmelidir.

Zanzibar istilasına ilişkin gözlem, Nuremberg Mahkemesinde Polonya'ya karşı savaş açılması ve Avusturya ve Çekoslovakya'nın ele geçirilmesi ile ilgili olarak sunulanlara benzemektedir: "Önceden tasarlanmış ve dikkatlice hazırlanmıştı ve yapılması elverişli olduğu düşünülünceye kadar yapılmadı"⁴⁴². Hukuki açıdan suç oluşturan herhangi bir eylemde olduğu gibi, saldırı suçunun da unsurları bakımından, "actus reus" (maddi unsur) ve "mens rea" (manevi unsur) şeklinde ikili bir ayırım yapılmaktadır⁴⁴³. İngiliz Common Law sisteminin uygulanmasında, bir şahıs, bir suçun maddi unsurlarını niyetle ve bilerek işlenmiş ise, cezai anlamda sorumlu tutulmaktadır.

Bu bağlamda, Tanganika'nın Zanzibar'la ilişkisinin istila olduğundan şüphelenenler, Nyerere'nin Zanzibar üzerindeki olumsuz etkilerini incelemektedir. Zanzibar siyasetinin başından beri Nyerere'nin ZNP-ZPPP hükûmetine güveni olmadığı kaydedilmiştir⁴⁴⁴. Örneğin, 1963 yılının sonlarında, ZPPP Lideri Bay Muhammed Şamte ve ilk Zanzibar Başbakanı, "Nyerere ve Kambona'nın mevcut Zanzibar hükûmetine karşı düşmanca davrandıklarını" söylemiştir⁴⁴⁵. Nyerere'in bu hükûmete karşı nefreti, ZNP-ZPPP hükûmetinin çöküşünden hemen sonra sarıh bir şekilde ortaya çıkmıştır. Nyerere, on yılı aşkın bir süre yargılanma yapılmaksızın kabine üyelerinin birçoğunun

⁴⁴¹ Krystina Marek, op. cit, s. 64.

⁴⁴² International Military Tribunal (Nuremberg) 1 Ekim 1946 tarihli kararı, s. 25. https://crimeofaggression.info/documents/6/1946_Nuremberg_Judgement.pdf (23.05.2018).

⁴⁴³ Durmuş Tezcan, 'vd', op. cit., s. 380-383. Ayrıca bkz. Yücel Acer, "Uluslararası Hukukta Saldırı Suçu Kavramının Temel Unsurları: Tanım Çalışmaları ve Yansımalar", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C. 1, S. 3, (2005), s. 30. Ayrıca bkz. Esat Mahmut Yılmaz, *Uluslararası Hukukta Saldırı Suçu*, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 166.

⁴⁴⁴ CIA, *Zanzibar: The Hundred Days' Revolution* Directorate of Intelligence, 21.02.1966, s. 120.

⁴⁴⁵ Ibid., s. 9.

hapse atılmasını sağlamıştır⁴⁴⁶. Hapse attığı insanlar, asıl olarak Zanzibar vatandaşlarıdır⁴⁴⁷. Eğer bu kişiler herhangi bir suç işlemişlerse Tanganika'da değil, Zanzibar'da yargılanmış olmaları gerekirdi.

Tanzanya hükûmeti ve Zanzibar hükûmeti ceza hukuku bakımından, Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin dâhilinde olan hususlardan biri değildir. Tanzanya Birleşik Hükûmeti ve Zanzibar Hükûmeti arasında her hükûmet kendi ceza kanununa sahip olduğu için hiçbir hükûmet ceza kanunu bakımından bir diğerrinin yetki alanına müdahale edemez⁴⁴⁸. Bu nedenle, Tanganika ve Zanzibar, birleşmenin öncesinde ve sonrasında kendilerine ait olan ceza kanunuyla suç işleyenleri suçun işlendiği yerde yargılamayı sürdürebilmektedirler.

Zanzibar Hükûmeti'nin diğerr Doğu Afrika hükûmetlerinde korku uyandırdığına dair bazı görüşler vardır. Örnek olarak Smith, Zanzibar bağımsızlığını kazanmadan bir veya iki yıl önce Nyerere, Tanganika'nın sonraki yıllarda en büyük sorunlarından birinin Zanzibar olacağını düşündüğünü belirtmiştir⁴⁴⁹. Ancak neden Tanganika'nın en büyük sorununun Zanzibar olacağını açıklamamıştır. Daha sonraki bir görüşmesinde Nyerere, Doğu Afrika Federasyonu'na Zanzibar'ın katılması talebinin kabul edilip edilmeyeceği sorulduğunda, daha büyük bir federasyona dâhil etmenin güzel bir seçenek olacağı yanıtını vermiştir. Nyerere'ye göre, "eğer Zanzibar tek başına (egemen bir devlet olarak) devam ederse, Zanzibar Devleti "Afrika'nın Kübası" olup Doğu Afrika'ya problemlerini getirecekti"⁴⁵⁰. Bu nedenle Nyerere, Zanzibar'ın Afrika'nın Küba'sı olmasını önlemek için ani bir önlem alınmak zorunda kaldı.

Sonuç olarak; Tanganika'nın 1964 yılında Zanzibar devrimine katıldığını kaydeden tarihsel birkaç örnek bulunmaktadır. İlk önce Zanzibar bağımsızlık hareketleri başladığında, Nyerere ZNP ile rekabet edebilmek için ASP'nin oluşmasını önerdi⁴⁵¹.

⁴⁴⁶ James R. Brennan, "Julius Rex: Nyerere Through the Eyes of His Critics", s. 469. Ayrıca Bkz. P.J.L. Frankl, "Obituary: Ali Muhsin Al-Barwani", *British Journal of Middle Eastern Studies*, C. 33, S. 2, (2006), s. 263–265. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13530190600953641?needAccess=true> (30.01.2018).

⁴⁴⁷ Marie-Aude Fouéré, "Remembering the Dark Years (1964-1975) in Contemporary Zanzibar", *The International Journal for the Study of Culture and Society*, (2012), ss. 113-126. Ayrıca bkz. Ludovick S. Mwijage, *The Dark Side of Nyerere's Legacy*, Denmark: Olduvai Publishers, 1996, s. 45. <https://macua.blogs.com/files/the-dark-side-of-nyerere-1.pdf> (25.09.2019).

⁴⁴⁸ Tanganika ve Zanzibar Birliği oluşmadan önce arasındaki ilgili "Suçluların iade antlaşması" yoktu.

⁴⁴⁹ William Edgett Smith, *Nyerere of Tanzania*, Harare: Zimbabwe Publishing House, 1981, s. 90.

⁴⁵⁰ The National Archives, "Note of a Meeting Between the Commonwealth Secretary and the President of Tanganyika", The National Archives, 27 February 1963, DO 121/237 116923, Ghassany, op. cit., s. 32.

⁴⁵¹ Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism: A Lesson from the Union of Tanganyika and Zanzibar*, ss. 20-30. Ayrıca bkz. Wilson, "Revolution and the 'Foreign Hand' in Tanzania", s. 1031.

Ayrıca Zanzibar devrimine Tanganika'nın katıldığı ve Zanzibar hükümetinin devrilmesi temel katkı sağladığı söylenmektedir⁴⁵². Devrimden hemen sonra, Nyerere tarafından Zanzibar Cumhurbaşkanı olmak için önerilen kişi Zanzibar Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir⁴⁵³. Devrim başarılı olduktan üç ay sonra Nyerere, Zanzibar'a, Zanzibar ve Tanganika Birliği önerisini sunduktan hemen sonra Birlik meydana gelmiştir.

Ayrıca, Zanzibar ve Tanganika Birliği oluştuktan sonra Zanzibar, stratejik olarak egemenliğini tamamen kaybetmeye başladı. Tüm bu örnekler, uluslararası hukuk açısından Tanganika Hükûmeti tarafından Zanzibar'ın içişlerine karışıldığının çok kesin bir kanıtını oluşturmaktadır⁴⁵⁴. Nyerere'nin Zanzibar'ın içişlerine müdahale ettiği güçlü bir şekilde belirtilmiş olmasına rağmen, suçlamanın çoğu o zamanın Zanzibar siyasetçilerine de yönlendirilebilir. Çünkü bu kişiler, Nyerere'ye, Zanzibar'ın siyasetine müdahale etme fırsatını vermişlerdir⁴⁵⁵.

1964 tarihli Zanzibar Devrimi'nden dolayı ortaya çıkan suçluların yargılabileceği yetkili bir mahkeme düzenlenmemiş olmasına rağmen, Zanzibar egemenliğine karşı suç işleyen kişilerin yargılaması uluslararası teamül hukuku kurallarına göre yargılama yapılabilir. Bu suçlara karşı bir ceza kanununun olmaması, Zanzibar egemenliğine karşı işlenen saldırı suçunu haklı gösteremez. Göring ve diğerleri kararının 219. paragrafında şunlar vurgulanmıştı: “kanunsuz suç olmaz ilkesi (nullum crimen sine lege), egemenliğin bir sınırlaması olmayıp, bir adalet ilkesidir. Andlaşmalar ve güvencelere rağmen, komşu devletleri uyarmaksızın onlara saldıranları cezalandırmanın haksızlık olacağını söylemek, koşkusuz yanlıştır; çünkü bu koşullar altında, saldırganın yanlış yaptığını bilmesi gerekmektedir ve bu durumda onun cezalandırılmasının haksızlık olması bir yana, onun hatalarının cezasız bırakılması haksızlık olacaktır”⁴⁵⁶.

Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin meşruiyetinin sorgulanmasının başka bir önemli nedeni ise Tanganika ve Zanzibar arasında Birlik Antlaşması'nın onaylanmasıdır. Birlik Antlaşması, Zanzibar devleti tarafından onaylanmadığı için

⁴⁵² Ghassany, op. cit., s. 122.

⁴⁵³ Ibid.

⁴⁵⁴ Fairouz, op. cit., s. 15.

⁴⁵⁵ Burgess G. Thomas, *Race, Revolution, and the Struggle for Human Rights in Zanzibar: The Memoirs of Ali Sultan Issa and Seif Sharif Hamad*, Athens: Ohio University Press, 2009, s. 191.

⁴⁵⁶ Judgment of 1 October 1946, in The Trial of German Major War Criminals. Proceedings of the International Military Tribunal sitting at Nuremberg, Germany, Part 22 (22.08.1946- 01.10.1946), s. 52. https://crimeofaggression.info/documents/6/1946_Nuremberg_Judgement.pdf (01.02.2020). “nullum crimen sine lege” ilkesi için ayrıca bkz. Durmuş Tezcan, ‘vd’, op. cit., s. 388-393.

Birliğin yasallığına itiraz edilmektedir. Zanzibar onaylamadığı takdirde, Birliğin yasal durumunun ne olacağı, bu çalışmanın sonraki kısmında incelenecektir.

II. TANZANYA BİRLİĞİ'NİN KURUCU ANTLAŞMASININ HUKUKİ NİTELİĞİ

Tanganika ve Zanzibar Birliği Antlaşması'nın onaylanmasının hukuki niteliğini incelemeden önce “onaylama” terimine ve milletlerarası antlaşmaların onaylanmasının gerekliliğini bir göz atmamız gerekmektedir. Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, terimlerin kullanılmasına göre, "onay", "kabul", "tasvip" veya "katılma", “bir Devletin milletlerarası planda bir antlaşmayla bağlanma rızasını tespit ettiğinden” eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Kralların mutlak egemenliğe sahip olduğu dönemde, imzaları onayı göstermiştir⁴⁵⁷.

Ancak, anayasa hukukunun gelişmesiyle, kesin olarak kuvvetler ayrılığı ilkesi bağlamında, bir antlaşmanın imzalanması sadece yürütmenin bir eylemi olarak kabul edilir⁴⁵⁸. Kuvvetler ayrılığı ilkesiyle devlet organlarının görevi, yetkisi ve sorumluluğu birbirinden farklıdır. Bu yüzden, bir antlaşma uyarınca yükümlülüğün yerine getirilmesi, eğer iç hukukta değişiklik yapılmasını gerektiriyorsa, yasama organının eylemini gerektirir⁴⁵⁹. Onaylama sürecinde, bir yasama organı verdiği kararın nihai sözünü uygular. Bu çerçevede, parlamentonun rolü yalnızca kabul etmek veya reddetmektir. Parlamentoda onaylanmadıkça milletlerarası antlaşma yürürlüğe girmez. Diğer bir deyişle, bir antlaşma parlamento tarafından onaylandıktan sonra, onaylayan devlet antlaşmanın şartlarını yerine getirmekle yükümlüdür.

Tahmin edilebileceği gibi, antlaşmayı taraf olan devletlerin anayasalarında onaylama gerektiren düzenlemeler bulunmazsa müzakere sürecinde tarafların bir antlaşmaya bağlanma rızasının, nasıl ve hangi şart altında, ne şekilde onaylanacağına dair yöntemlerin seçilmesi konusunda bir takdir yetkisi vardır. Çalışmamızda daha önce de belirttiğimiz gibi, Birlik Antlaşması'nın Tanganika tarafından onaylandığına ancak Zanzibar tarafından onaylanıp onaylanmadığına dair bir şüphe vardır. Zanzibar'ın

⁴⁵⁷ Hans Blix, “The requirement of Ratification”, *British Year Book of International Law*, C. 30, S.1, (1953), s. 354.

⁴⁵⁸ Alexandru Bolintineanu, “Expression of Consent To Be Bound By A Treaty In The Light of The 1969 Vienna Convention”, *American Journal of International Law*, C. 68, S. 4, (1974), s. 672.

⁴⁵⁹ *Canada v. Ontario.*, Op. cit.

onaylanmasını beklemeden Birlik Antlaşması'nın uygulanmaya başlaması, Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin hukuki bakımdan geçerli olmadığı varsayımına yol açmaktadır.

1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 14(1). maddesine göre, bir devletin bir antlaşma ile bağlanma rızası aşağıdaki hallerde onay ile açıklanır:⁴⁶⁰

- a) *Antlaşma, bu rızanın onay suretiyle açıklanacağını öngörüorsa;*
- b) *Görüşmeci Devletlerin onayın gerekli olduğu hususunda mutabık oldukları başka türlü tespit edilirse;*
- c) *Devlet temsilcileri antlaşmayı onaya tabi olarak imzaladığı zaman veya*
- d) *Devletin antlaşmayı onaya tabi olarak imzalama niyeti temsilcisinin yetki belgesinden anlaşıldığı zaman veya görüşmeler esnasında açıklandığı zaman.*

Yukarıda belirtilen 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 14(1). maddesi uyarınca bir antlaşmanın onaylanabilmesi için “onaylama şartı” a) ya antlaşmanın taraf olan devletlerinin anayasaları b) ya da antlaşmanın kendisi tarafından olmak üzere iki türlü getirilebilir⁴⁶¹. Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşmasının onaylanmasının gerekli olup olmadığını belirlemek için ilk önce Tanganika ve Zanzibar'ın Anayasaları'nda ve sonrasında Birlik Antlaşması'nda birlikte onaylama şartlarının var olup olmadığını dikkate almamız gerekir.

A. Tanganika ve Zanzibar'ın Anayasalarında Onaylama Şartı

Tanganika ve Zanzibar arasında Birlik kurulduğunda ne Zanzibar Anayasası'nda ne de 1962 tarihli Tanganika Anayasası'nda milletlerarası antlaşmaların onaylamasının yapılmasına yönelik bir yasal düzenleme bulunmaktadır. Tanganika ve Zanzibar bağımsızlıklarını kazandığı dönemde, milletlerarası antlaşmaların onaylanmasında devlet başkanlarının mutlak egemenliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür⁴⁶². Ancak Tanganika ve Zanzibar'ın Anayasalarında onaylamayı zorunlu kılan kanunların

⁴⁶⁰ Türkçe metin için bkz. http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/Viyana_69.pdf (22.06.2018).

⁴⁶¹ Blix, op. cit., s. 354-355. Ayrıca bkz. Case Concerning The Land And Maritime Boundary Between Cameroon And Nigeria (Cameroon V. Nigeria: Equatorial Guinea Intervening) p. 264. https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/CM%20NE_021010_%20ICJ%20Case%20Concerning%20the%20Land%20and%20Maritime%20Boundary%20between%20Cameroon%20and%20Nigeria.pdf (21.12.2020).

⁴⁶² Nijerya ve Kamerun Davası'nda, UAD'a göre Maroua Deklarasyonu'na taraf olan devletlerin yasama organları tarafından Deklarasyonda varolan hükümleri onaylama gerektiren herhangi bir madde olmadığı için iki devlet başkanının imzaları sözleşmeyi bağlayıcı hale getirmek için yeterli olmuştur.

bulunmaması, Birlik Antlaşması'nın Tanganika ve Zanzibar Devletleri'nin parlamentoları tarafından onaylanmasına engel olmamıştır. Birlik Antlaşması'nın 8. maddesine göre Birlik Antlaşmasının yürürlüğe girmesi için her iki taraftaki devletlerin yasama organı tarafından antlaşmanın onaylanması gereklidir.

B. Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması'nda Onaylama Şartı

Belirtmek gerekir ki, 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 14(1)(c). maddesinin kapsamı, aşağıda verilen Tanganika Cumhuriyeti ve Zanzibar Halk Cumhuriyeti arasındaki Birlik Antlaşması'nın 8. maddesiyle aynı anlamına gelmektedir:

“Bu Antlaşma, Tanganika Parlamentosu ve Zanzibar Halk Cumhuriyeti İhtilâl Meclisi tarafından, Bakanlar Kurulu ile birlikte, aynı şekilde onaylanmaya tabi olacaktır.”

Birlik Antlaşması ilgili başkanlar tarafından imzalanmasına rağmen, bu hükmün yasal olarak tatbiki, Antlaşmanın, Zanzibar ve Tanganika'nın yasama organları tarafından onaylanmadıkça yürürlüğe giremediğini göstermektedir. Tanganika Parlamentosu'nun Birlik Antlaşması'ndaki görevine ilişkin olarak Nyerere, yasama organına aşağıdakileri söyleyerek yasama organını ikna etmiştir:

“Bu antlaşmaya sahipsiniz ve üzerinde tartışacaksınız. Bu [Tanganika] Meclis ve [Zanzibar] İhtilâl Meclisi bu antlaşmayı onaylarsa, devletlerimiz tek bir devlet altında birleşeceklerdir. Bu Antlaşmanın ilgili hükümlerini detaylı açıklama niyetinde değilim. Bu oturumlar sırasında açıklanacaktır. Görevim gereği sizden bu antlaşmanın onaylanmasını rica ediyorum”⁴⁶³.

Nyerere, Birlik Antlaşmasının Tanganika parlamentosu tarafından onaylanması gereğini görmemiş olsaydı, Parlamento'dan antlaşmayı onaylamasını rica edemeyecekti. Ayrıca Birlik Antlaşması'nın Tanganika ve Zanzibar yasama organları tarafından onaylanması gerekli değilse, neden Birlik Antlaşması'nda onaylama maddesi bulunmuştur? Birlik Antlaşması'nda onay maddesinin hazır bulunması, bu antlaşmanın uygulanabilmesi için olması gereken zorunlu koşullardan biri olarak öngörülmüştür.

Hem uluslararası teamül hukuku hem de Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, bir antlaşmanın bağlayıcılık kazandırmak için uygulanabilecek olan usul

⁴⁶³ The Tanganyika Parliament, op. cit, s. 3.

kural olarak tamamen antlaşmanın taraf olan devletlerine bırakmaktadır. 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 14(1). maddesinde bulunan “bağlanma rızası”nın ifadesi, ilgili devletin tamamen kendi takdirine bağlı olan gönüllü bir eylem olduğundan, bunun reddi uluslararası hukuka aykırı değildir. Onay, kabul veya uygun bulma eksikliği, devletin antlaşmayı uyguladığına dair açık bir gösterge olmadıkça, bir devletin antlaşmada belirtilen kurallara bağlı olmama niyetini gösterebilir⁴⁶⁴.

Kıta Sahaneliği Kararındaki UAD, bir devletin iddia edilen iradesi belirtilen biçimde ortaya çıkana kadar taraf olamayacağını veya bir antlaşma kapsamında herhangi bir hak talep edemeyeceğini ileri sürmüştür⁴⁶⁵. Birlik Antlaşması'nın onaylanmasının yasal durumu hakkında Abubakar, iki tartışmalı bir argüman sunar. Ona göre, “Birlik Antlaşması'nın temel şartı yerine getirilmediği için Birliğin yasal anlamda sahte ve sağlam olmayan bir temele dayandığı açıktır”⁴⁶⁶. Yazar makalesinde, daha sonra tartışmalı bir şekilde şunu da önermektedir:

“... Bugüne kadar hiç kimse Birlik Antlaşması'nın geçerliliğine itiraz etmedi. Hem Tanzanya Birleşik Devleti hem de Zanzibar hükûmetleri, kendi Anayasalarında öngörüldüğü şekilde görevlerini yerine getirmektedir. Görünüşe göre Tanganika ve Zanzibar halkları protesto etmeden anlaşmaya vardılar ve memnun oldular. [...] Hiç şüphe yok ki Tanganika ile Zanzibar arasındaki birlik bu kriterlere dayanıyor. [...] Birliği yasallaştırmak için bu argümanı kabul etmeliyiz”⁴⁶⁷.

Bu argüman ayrıca Shivji'ninkiyle de bağlantılıdır⁴⁶⁸:

“...Birlik Antlaşması'nın onaylanmadığı gösterilse bile, belki de zımnen kabulün ilkesi kullanılarak bir ulusal mahkeme [hatta bir uluslararası mahkeme], birliği doğrulayabilir.”

Onaylama konusunda, Zanzibar'ın antlaşmayı onaylamaması nedeniyle Tanzanya Birliği'nin geçersiz olduğu noktasında duruyoruz⁴⁶⁹. Yukarıda belirtilen

⁴⁶⁴ Oliver Dörr, *Vienna Convention on the Law of Treaty: A commentary*, Heidelberg: Springer, 2012, s. 194.

⁴⁶⁵ North Sea Continental Shelf Cases (Federal Republic Of Germany/Denmark; Federal Republic Of Germany/Netherlands) Judgment Of 20 February 1969. p. 28. <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/51/051-19690220-JUD-01-00-EN.pdf> (21.12.2020).

⁴⁶⁶ Bakary, “The Union and the Zanzibar Question”, s. 9.

⁴⁶⁷ Ibid, s. 56.

⁴⁶⁸ Shivji, *The Legal Foundations of the Union in Tanzania's Union and Zanzibar Constitutions*, s. 5.

⁴⁶⁹ Ladhu, op. cit., s. 9. Birlik Antlaşmasının anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi hiç yapılamamıştı. Çünkü Birlik meşruiyeti uygunluğunun tartışılması, 1980'lere kadar vatana ihanet

yazarların üzerinde durduğu nokta, herhangi bir detaylandırma ya da analiz yapılmadan ‘sessiz kalma nedeniyle hakkın kaybedilmesi ilkesi’ üzerinedir. Bu ilkeyi ima edenler, Birliğin her iki tarafında da adalet ihtiyaçlarını göz ardı etmektedirler. Onlara göre, Zanzibar sessiz kalma nedeniyle Birlik Antlaşmasını onaylamış gibi değerlendirilmelidir. Yazarların ifadelerine göre, Zanzibar'ın Birlik Antlaşmasını onaylamamış olmasının, Birliğin yasallığı analiz edilirken güçlü bir tartışma konusu olarak görülmemesi gerekir. Şimdi, Zanzibar'ın Birlik konusunda sessizliğini sürdürüp sürdürmediğini iredelleyelim.

III. TANZANYA BİRLİĞİ’NİN OLUŞUMUNA KARŞI ZANZİBAR’IN PROTESTO EDİP ETMEDİĞİ KONUSUNDA BİR DEĞERLENDİRME

A. Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Zımnen Kabul (*acquiescence*) İlkesi

Hukuken, ‘*acquiescence*’ kelimesi, “sessiz kalarak muvafakat bildirmek, muvafakat, teslimiyet, zımni muvafakat, itiraz etmemek veya sükût etmek suretiyle razı olma, zımni icazet” anlamına gelmektedir⁴⁷⁰. Bu kavram, bir devletin, başka bir devlet tarafından hakları ihlal edildiğinde sessizliğini uzun süre koruduğu takdirde hak talebinde bulunamaması demektir⁴⁷¹. Bu çerçevede, zımnen kabul ilkesi uluslararası hukukta, devletlerin, diğer devletlerin faaliyetlerine itiraz etmeksizin kabul ettikleri kanıtlandığı zaman, diğer devletlerin davranışlarına karşı dava açmalarını yasaklamaktadır⁴⁷². Diğer bir deyişle, zımnen kabul ilkesi bir teamül kuralına rıza gösterme ile eş olacağı ve itirazın olmayışının anlaşma anlamına geldiği görüşünü savunmaktadır⁴⁷³.

Diğer bir devletin işleminin kabul edilmediğini göstermek için kınama (protesto) yapılmalıdır⁴⁷⁴. Zımnen kabul ilkesinin uygulanmasında zaman faktörünün

etmekle aynı sayılmaktaydı.

⁴⁷⁰ Nuri Özbakalan, *Alfa İngilizce Türkçe Genel Sözlük*, 1. b., Ankara: Alfa Basım Yayın Dağıtım, 1998, s. 27.

⁴⁷¹ Etienne Henry, “Alleged Acquiescence of the International Community to Revisionist Claims of International Customary Law (With Special Reference to the Jus Contra Bellum Regime)”, *Melbourne Journal of International Law*, C. 18, S. 2, (2017), ss. 1-38. Ayrıca bkz. Phil C.W. Chan, “Acquiescence/Estoppe in International Boundaries: Temple of Preah Vihear Revisited”, *Chinese Journal of International Law*, C. 3, S.1, (2004), ss. 421–439.

⁴⁷² Ashraf Ray Ibrahim, “The Doctrine of Laches in International Law”, *Virginia Law Review*, C. 83, S. 3, (1997), ss. 647-669.

⁴⁷³ Malcolm Nathan Shaw, *Uluslararası Hukuk*, s. 63.

⁴⁷⁴ David J. Bederman, “Acquiescence, Objection, and the Death of Customary International Law”, *Duke Journal of Comparative & International Law*, C. 21, S. 1, (2010), s. 34. Ayrıca bkz. David J. Bederman ve Alan Watson, op. cit., s. 75.

değerlendirilmesi oldukça önemlidir⁴⁷⁵. İddia eden devletin iddiasını elinde tuttuğu ve diğer devletin sessiz kaldığı uzun bir sürenin geçmesinin pasif rızayı teşkil edeceği muhakkaktır⁴⁷⁶. Başka bir deyişle, önce susan ve itiraz etmeyen devlet sonradan itirazda bulunsa dahi önceki davranışı zımni onay anlamında yorumlanabilir⁴⁷⁷. Nitekim UAD 18 Aralık 1951 tarihli *İngiltere/Norveç Balıkçılık Davasında* İngiltere tarafından öne sürülen Norveç'in içsularının genişliğini sınırlayıcı talebe, Norveç'in sürekli itiraz etmesi nedeniyle İngiltere lehine bir statünün ortaya çıkmadığı cevabını vermiştir. Devletler hukuku teamüllerine aykırı olmayan bir konuda sessiz kalmayan devlet o konudaki hakkını ilgili devlet ya da devletlere karşı muhafaza etmiş sayılır⁴⁷⁸.

Sonuçta, zımnen kabul (*acquiescence*) ilkesinin yapısı iki tarafı gerektirmektedir: Hakkı kullanmayı başlatan taraf ve protesto etmeksizin bu hakkın kötüye kullanıldığına sessiz kalan diğer bir taraf⁴⁷⁹. Bu bağlamda bir protesto, bir devletin bir başkası tarafından gerçekleştirilen eylemlere itiraz ettiği resmi bir iletişim anlamına gelmek şeklinde tanımlanabilir⁴⁸⁰. Notanın amacı, hakları korumak veya protesto eden devletin belli eylemleri tanımadığını göstermeyi sağlamaktır⁴⁸¹. Eğer bir devlet, diğer bir devletin eylemlerini engellemek için sessiz kalmazsa, bu itirazlar diğer devletin uygulamalarının hukuka uygun olarak kabul edildiği iddiasını geçersiz kılacaktır⁴⁸².

Kopela'ya göre “devletin bir hak ihlaline karşı başlatılacak net ve özel bir itiraz şekli yoktur”⁴⁸³. Ancak MacGibbon, “Devletlerin yasal ilişkilerinde bir etken olarak işleme alınmayı hak eden bir protestoda”⁴⁸⁴, otorite tarafından diplomatik kanallar aracılığıyla devletin protesto ettiği belirli eylem ve iddiaların belirtilerek yazılması ve

⁴⁷⁵ Vaughan Lowe, Malgosia Fitzmaurice, *Fifty Years of the International Court of Justice: Essays in Honour of Sir Robert Jennings*, Melbourne: Cambridge University Press, 1996, s. 112. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/uludag-ebooks/detail> (28.02.2019).

⁴⁷⁶ Sophia Kopela, “The Legal Value of Silence as State Conduct in the Jurisprudence of International Tribunals”, *Australian Year Book of International Law*, C. 29, S. 4, (2010), s. 126.

⁴⁷⁷ İlyas Doğan, op. cit., s. 176.

⁴⁷⁸ Ibid.

⁴⁷⁹ Roisman Shalev, “Constitutional acquiescence”, *George Washington Law Review*, C. 84, S. 3, (2016), s. 673.

⁴⁸⁰ Lassa Oppenheim, *International Law. A Treatise, Volume 1*, Germany: Frankfurt am Main, 2018, s. 402.

⁴⁸¹ Roisman Shalev, op. cit., s. 402.

⁴⁸² Ian C. MacGibbon, “Customary International Law and Acquiescence”, *British Year Book of International Law*, C. 33, S. 1, (1957), s. 124.

⁴⁸³ Sophia Kopela, op. cit., s. 91.

⁴⁸⁴ Ian C. MacGibbon, “Some Observations on the Part of Protest in International Law,” *British Year Book of International Law*, C. 30, S. 1, (1953), s. 294.

sunulması gerektiğini ileri sürmektedir⁴⁸⁵. Protesto veya kınama, hakların kötüye kullanılmasına karşı başlatılmaktadır. Bu nedenle, protesto eden devlet herhangi bir zarara uğraması durumunda eylemlerin derhal durdurulmasını veya tazmin edilmesini istemelidir⁴⁸⁶. Sadece hamaset yoluyla bir protesto yapılamaz. Diğer devletlerin hakları ihlal etmelerini engellemek için diplomatik faaliyetler yürütülmelidir. Bu çerçevede gerçekleşmesi tercih edilen diplomatik eylemler, yazılı iletişim ve kaydedilen müzakere kayıtlarıdır. Çünkü sadece sözlerle protesto edilen faaliyetler hem kolayca unutulabilir hem de tahrip edilebilir⁴⁸⁷.

Protesto şekli, protesto eden devletin kapasitesine bağlıdır. Ancak protesto araçlarının can alıcı noktası, bunun BM Şartı'nın 2(3). maddesinin öngördüğü şekilde uluslararası barış, güvenlik ve adaleti tehlikeye atmayacak ölçüde gerçekleşmesinde bulunmaktadır: *“Tüm üyeler, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını, uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde, barışçı yollarla çözerler”*.

Uluslararası içtihat hukuku, vakamızdaki örneğe bir benzetme olarak kullanılabilecek zımnen kabul (*acquiescence*) ilkesinin geniş bir uygulamasını sağlamaktadır⁴⁸⁸. Bununla birlikte, Passamaquoddy Körfezi adasına sahip olmayla ilgili Birleşik Krallık ile ABD arasında uyuşmazlıkların çözümünde bu ilke kullanılmıştır⁴⁸⁹.

⁴⁸⁵ Land and Maritime Boundary between *Cameroon and Nigeria* (*Cameroon v. Nigeria: Equatorial Guinea Intervening*) Judgment, ICJ Reports 2002, s. 303. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-20021010-JUD-01-00-EN.pdf> (12.04.2018).

⁴⁸⁶ MacGibbon, “Some Observations on the Part of Protest in International Law,” s. 299.

⁴⁸⁷ Ibid, s. 295.

⁴⁸⁸ Buna bazı bakımlardan benzeyen bir tutum için bkz. *Anglo-Norwegian Fisheries Case*, (United Kingdom v. Norway), ICJ, 1951, ss. 116-144. <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/5/005-19511218-JUD-01-00-EN.pdf> (13.06.2018). Ayrıca bkz. *Gulf of Maine*, ICJ Reports, 1984, s. 246, 305; 71 ILR, s. 74. Maine Körfezi davası, Maine Körfezi'nin Kanada ile ABD arasındaki balıkçılık bölgelerini ayıran deniz sınırının sınırlandırılması ilgiliydi. Bu davada ortaya çıkan konular arasında zımnen kabul ilkesi yer almaktadır. Kanada'nın iddiasına göre, çatışma bölgesinde Kanada yaptığı hareketlerine ABD tarafından itiraz edilmediği için rıza gösterilmiştir. Ancak Amerika Birleşik Devletleri, Kanada'ya gönderdiği mektupların veya hatta Kanada ile çatışmayı çözmeyi amaçlayan yaptığı görüşmelerin, Kanada'nın çatışma bölgesinde yürüttüğü faaliyetleri onaylamadıklarının açık bir göstergesi olduğunu savunmuştur.

⁴⁸⁹ Tarihsel olarak Passamaquoddy Körfezi, Amerika Birleşik Devletleri ile Kanada (ve Amerika Birleşik Devletleri ile Kanada'nın selefi olan Birleşik Krallık) arasındaki anlaşmazlıkların odak noktası olmuştur. Amerikan Devrimi'nden sonra ortaya çıkan ilk sorun, Amerika Birleşik Devletleri ile Birleşik Krallık'ın kalan Kuzey Amerika mülkleri arasındaki sınırın kesin konumu ve körfezdeki sayısız adanın mülkiyeti ile ilgiliydi. Amerika Birleşik Devletleri ile Birleşik Krallık arasındaki 1783 Paris Barış Antlaşması "yeni cumhuriyetin doğu sınırını kesin olarak tanımladı. Antlaşmanın H maddesi tarafından sağlanan çizgi, Passamaquoddy adalarının çoğunu Amerika Birleşik Devletleri içine dahil etti, bunun yanı sıra şu hüküm için tarihsel olarak Nova Scotia'ya ait olan tüm adalar bu eyaletin bir parçası olarak kalacaktı, ancak tarihsel olarak Nova Scotia olan adalar hiçbir zaman 'özel olarak tanımlanmadı; sonuç olarak, körfezdeki uluslararası sınır açıkça çizilmedi. Sınırın konumu ve adaların mülkiyeti konusundaki anlaşmazlıklar neredeyse anında ortaya çıktı. Sınırın çizilmesi ve körfezde seyrüsefer ile

Bu ihtilafta, Amerika Birleşik Devletleri temsilcisi, Komisyon üyelerine şu iddiaları bu ilkenin kanıtı olarak sunmuştur:

“... Eğer Massachusetts eyaleti İngiliz Yerleşimi üzerinde yapılan iyileştirmelere sessiz, seyirci olarak kalsaydı, bu, Massachusetts Eyaletinin bölgeye yönelik hak talebinin bulunmadığını gösterirdi”⁴⁹⁰.

B. Tanzania Birliği’nin Kurulması Yönünde Zanzibar’ın Bakışı

Zımnen kabul ilkesinin anlamını ve unsurlarını inceledikten sonra şu soru sorulabilir: Tanzania Birliği’nin kurulması aşamasında Zanzibar sessiz, seyirci olarak mı kalmıştır? Passamaquoddy Körfezi davasında olduğu gibi, eğer Zanzibar, Tanzania Birliği’nin kurulması ve gelişimi aşamalarında sessiz, seyirci olarak kalsaydı, Birliği kabul ettiğini kanıtlamak daha kolay olabilecekti⁴⁹¹. Ancak Birliğin tarihi bizi bu kabulden farklı sonuçlara ulaştırmaktadır. Çünkü Zanzibar halkının büyük çoğunluğu Tanzania Birliği’ne karşı çıkmıştır⁴⁹².

Zanzibar Hükûmeti kurulduğu günden itibaren bu Birliğe yönelik itirazlarını dile getirmiştir⁴⁹³. Bu veriler ışığında oluşturulan bu Birliğin, Zanzibar tarafından kabul

ilgili 1801’de daha fazla müzakereler yapıldı, fakat üzerinde mutabık kalınan antlaşma ABD tarafından hiçbir zaman onaylanmadı. 1807’deki müteakip müzakereler de başarısız oldu ve ihtilafı çözmek için 1812 Savaşı’nın bitimine kadar daha fazla çaba gösterilmedi.

Amerika Birleşik Devletleri ile Birleşik Krallık arasındaki 1814 Barış Antlaşması’nda, var olan sınır anlaşmazlığının çözümünü sağlanmıştır. Bu antlaşmanın IV. maddesine göre, adaların mülkiyeti sorununun, Paris Antlaşması uyarınca nihai çözüm için taraflardan her biri tarafından atanan iki komisyere havale edilmesini öngörüyordu. Komisyonun kararı her iki taraf için de bağlayıcı olacaktı. Bkz. Jeffrey D. Ewen, "The United States and Canada in Passamaquoddy Bay: Internal Waters and the Right of Passage to a Foreign Port," *Syracuse Journal of International Law and Commerce* C. 4, S. 1, (1976), s. 171. Ayrıca bkz. John Basse Moore, *International Adjudications Ancient and Modern History and Documents together with Mediatorial Reports, Advisory Opinions and the Decisions of Domestic Commissions on International Claims, Modern Series Volume VI*, New York: Oxford University Press, 1933, <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.b3020789&view=1up&seq=11> (25.11.2020).

⁴⁹⁰ Ian C. MacGibbon, “The Scope of Acquiescence in International Law”, *British Year Book of International Law*, C. 31, S. 1, (1954), s. 149.

⁴⁹¹ Said N. Said, “Revisiting the Legality of the Union Between the Republic of Tanganyika and the People’s Republic of Zanzibar”, *African Journal of Legal Studies*, C. 12, S. 2, (2019), ss. 139-162.

⁴⁹² Marie-Aude Fouéré, “Recasting Julius Nyerere in Zanzibar: the Revolution, the Union and the Enemy of the Nation”, ss. 478-496.

⁴⁹³ Zanzibar toplumsal hayatında Tanzania Birliği’ne karşı gelen siyasetçi olan ve olmayanlar arasından çoğu işkenceye ve kötü muameleye maruz kalmıştır. Bu konudaki ile ilgili birçok örnek bulunmaktadır: ilk örnek Zanzibar Devlet Başkanı suikastıydı. Her ne kadar halka açıklanmadıysa da Karume’nin Birliğe yönelik davranışı suikasttan önce sert bir şekilde değişti. İkinci örneği Zanzibar Devlet Başkanı Aboud Jumbe ve iki Zanzibar Başbakanı’nın Ramazan Hacı ve Seif Hamad’ın, Nyerere tarafından görevlerinden alınmaları oluşturmaktadır. Politik olmayan bazı örnekler arasında Zanzibar Başsavcılar; Bay Dourado (Nyerere başkanlığı emriyle gözaltına alındı) ve Bay Othman Masud (hazırlanan yeni Anayasa taslağının bazı temel hükümlerine karşı oy kullandıktan sonra görevinden kovuldu) yer almaktadır. Dourado’nun anısı için bkz. Family Mirror May 1992 ‘Dourado speaks out his mind’. Liste, şu anda Tanzania anakarasında terörizm suçlamasıyla gözaltına alınan JUMIKI’nin Müslüman dini liderleri de içermektedir.

edilmediği söylenebilir⁴⁹⁴.

Birliğe karşı çatışmalar her iki tarafta da patlak vermiştir. Bu Birliğe yönelik sorunların çözülebilmesi amacıyla bütün tarafları kapsayan ortak komisyonlar kurulmuştur⁴⁹⁵. Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin kuruluşundan bu yana, *Birliğin sorunlarıyla* ilgilenen 45 ortak komisyon vardır. Son 20 yılda, bu sorunları çözmek için kurulmuş 20'den fazla komisyon vardır⁴⁹⁶.

Birliğin kuruluşundan sonra ortaya çıkan ilk sorun, para basma ve banka ile ilgili meseledir. Çünkü Tanganika ve Zanzibar Birliği kurulduğunda para basma ve banka konusu, Tanzania Birleşik Hükûmeti'nin denetleyeceği yetkiler arasında sayılmamıştır. Para basma ve banka hususları, Tanganika ve Zanzibar Birliği kurulmadan önce Doğu Afrika Para Kurulu tarafından yönetilmiştir. Dolayısıyla, Tanganika, Zanzibar, Kenya ve Uganda gibi Doğu Afrika devletlerinin bağımsızlık kazanmasından sonra Doğu Afrika Bankasının canlandırılmasına yönelik görüşmeler düzenlenmiştir. Aynı zamanda Kenya, Tanganika, Zanzibar ve Uganda arasında Doğu Afrika Topluluğunu kurmak için görüşmeler de düzenlenmiştir. Fakat Doğu Afrika Federasyonu'nun kurulmasına

⁴⁹⁴ Ulf Engel, 'vd', *Tanzania Revisited: Political Stability, Aid Dependency, and Development Constraints*, Institute of African Affairs, Hamburg: Institute of African Affairs, 2000, s. 140.

⁴⁹⁵ Bu komisyonların bazıları Zanzibar Cumhurbaşkanı veya Tanzania Cumhurbaşkanı tarafından kurulabilir. Söz konusu ortak komisyonları Tanzania Cumhurbaşkanı, Zanzibar Cumhurbaşkanı ile istişare ederek kurmaktadır. Gerek Zanzibar tarafından kurulan komisyonlar gerekse Tanzania Cumhurbaşkanı tarafından kurulan komisyonlar yalnızca kurucu otoritesine görüşlerinin bildirmesi gerekmektedir. Zanzibar halkı, Birliğe karşı konuyu gündeme getirmek için ellerinden geleni yaptılar, ancak uluslararası toplumun genelinin Zanzibar'ın kendi kaderini tayin çağrısına kayıtsız kaldığını söylemek talihsiz bir durumdur. 1992 yılında çok partili sistemi kuruluşundan bu yana Zanzibar halkı her zaman Zanzibar'ın egemenliğinin canlandırmasını savunan muhalif partiler lehine oy kullandı. Bununla birlikte, Tanzania Hükümeti, Zanzibar Hükümeti'nin Zanzibar'ın egemenliğini savunan siyasi partinin ellerine düşmesini durdurmak için her zaman Zanzibar'da ağır teçhizatlı Silahlı Kuvvetleri Personel görevlendirilmiştir. Tanzania Hükümeti, Zanzibar Hükümetinin Zanzibar'ın egemenliğini savunan siyasi partinin ellerine düşmesi halinde, Tanzania Birliği'nin dağılacağından ve Tanganika ile Zanzibar'ın iki ayrı devlet durumuna geri dönebileceğinden endişeleilmektedir.

Ayrıca Zanzibar halkının Zanzibar Devrimi'ne katılıp katılmadığı hakkında bir soru meydana geldiğinde, Shivji çoğu Zanzibarlı'nın bu devrimi desteklemediğine dikkat çekmiştir. Dolayısıyla, Zanzibarlıların çoğu hem Zanzibar Devrimi'ne hem de Tanzania Birliğinin oluşumuna katılmadığı açıktır. Daha önce ifade ettiğimiz gibi Ghassany'ye göre, Zanzibar Devrimi Tanganika Hükümeti'nin desteği ile gerçekleştirildi. Zanzibar Hükümeti'nin çöküşü gerçekleştirildiğinde, o zamanki Zanzibar'ın Sultanı olan Camişid Bin Abdullah ve bazı yakın ailesinin mensupları Birleşik Krallık'ta sığınma hakkı kazandı. Devrilen Zanzibar Hükümeti'nin Başbakanı, Dışişleri Bakanı ve bazı bakanları tutuklanıp herhangi bir suçlama olmaksızın Tanganika Cumhurbaşkanı'nın emriyle gözaltına alınmışlardı.

⁴⁹⁶ Bu komitelerin listesininin bazılarını anlamak için bkz. Jjuuko Frederick. 'vd', 'Federation within Federation: The Tanzania Union Experience and the East African Intergration Process: A Report of Kituo cha Katiba Fact-Finding Mission to Tanzania', Kampala: Fountain Publishers, 2010, s. 52-53. <http://www.kituoachakatiba.org/sites/default/files/publications/Federation%20Within%20Federation%20The%20Tanzania%20Union%20Experience%20and%20the%20East%20African%20Integration%20Process.pdf> (29.06.2019).

yönelik müzakereler bir sonuca ulaşamamıştır. Doğu Afrika Federasyonu'nun kuruluşu müzakerelerinin ortadan kalkması nedeniyle Uganda ve sonrasında Kenya ekonomik kalkınma stratejileri olarak, kendi ulusal bankalarını oluşturmuştur⁴⁹⁷. Uganda ve Kenya ulusal bankaları kurulduktan sonra bir ortak banka olma amacına ulaşamamıştır. Bu bağlamda, Tanzanya Birleşik Hükûmeti ve Zanzibar Hükûmeti birbirleriyle bilgi paylaşmaksızın her hükûmet kendi ulusal bankasını oluşturma amacına uygun hareket etmeye başlamıştır⁴⁹⁸.

Zanzibar'ın kendi ulusal bankasını kurmak üzere olduğu ortaya çıktığında, Tanzanya Birleşik Hükûmeti, özellikle Zanzibar'ın kendi devlet bankasına sahip olduğu fikrini olumlu karşılamadı⁴⁹⁹. Zanzibar'ın kendi ulusal bankasını kurma çabalarını durdurmak için Tanzanya Birleşik Hükûmeti ile Zanzibar Hükûmeti'nin maliye bakanları arasında uzun süren tartışma ve müzakereler yapıldı⁵⁰⁰. Finans işlemleri, Birliğin bir meselesi olmadığı sürece, Zanzibar'ın kendi ulusal bankasının kurulması hedefine ulaşması durdurulamazdı.

Birliğin meseleleri listesine para ile ilgili hususları dâhil etmek için Geçici Anayasa, 10.06.1965 tarih ve 21 Sayılı Kanun'la çok hızlı bir şekilde değiştirildi. Bu Kanun'a göre para birimi, döviz ve döviz değiştirme kontrolü Tanzanya Birleşik Hükûmeti'nin idare edebileceği bir Birlik meselesi olarak eklenmiştir. Kanun, 10 Haziran 1965'te Millet Meclisi tarafından kabul edilmiş ve aynı gün yürürlüğe girmiştir⁵⁰¹.

Tanzanya Birleşik Hükûmeti ile Zanzibar Hükûmeti arasında ortaya çıkmış olan bir başka çatışma, Tanzanya Birliği'nin yapısına ilişkindir. Bu çatışma, Birlik kurulduktan hemen sonra başlamış, ancak 1980'lerde daha da artmıştır. Bu süre zarfında, 1972-1983 tarihleri arasında Zanzibar Cumhurbaşkanı olan Aboud Jumbe, Tanzanya Birleşik Hükûmeti'nin mevcut olan iki hükûmetli yapısını, üçlü hükûmet yapısına değiştirmek için Tanzanya Anayasa Mahkemesinde dava açmaya karar

⁴⁹⁷ Joachim W. Kratz, "The East African Currency Board (Le Conseil Monétaire Est Africain) (La Junta Monetaria del Africa Oriental)", *Staff Papers (International Monetary Fund)*, C. 13, S. 2, (1966), ss. 229-255. <https://www.jstor.org/stable/3866425> (23.06.2019).

⁴⁹⁸ Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism: A Lesson from the Union of Tanganyika and Zanzibar*, s. 98.

⁴⁹⁹ Ibid.

⁵⁰⁰ Ibid.

⁵⁰¹ An Act to amend the Interim Constitution of the United Republic. Act No. 21 of 10th June, 1965/ Birleşik Cumhuriyetin Geçici Anayasasının değiştiren Kanunu. 21 Sayılı Kanun ve 10 Haziran 1965 tarihli. <https://tanzlii.org/tz/legislation/act/1965/20/21-1965.pdf> (23.06.2019).

vermiştir. Bu girişimin amacı, Birlik içinde Tanganika ve Zanzibar arasındaki eşitliğin sağlanmasını talep etmektir. Aboud Jumbe, Tanganika Hükûmeti, Zanzibar Hükûmeti ve Tanzanya Birleşik Hükûmeti (üç hükûmeti) oluşturulması talebini ileri sürmüştür. Ancak bu plan gerçekleştirilmeden önce öğrenilmiş ve Tanzanya Cumhuriyeti'nin tehlikeye düşürülmesi suçlamasıyla Aboud Jumbe, Nyerere'nin itirazıyla istifa etmek zorunda bırakılmıştır⁵⁰².

Ancak, Tanganika ve Zanzibar Birliği içinde üç hükûmetli bir yapıya yönelik talepler Aboud Jumbe'nin istifası ile sona ermemiştir. Birlik yapısındaki değişiklik talepleri her geçen gün artmıştır. Tanganika ve Zanzibar arasındaki Birliğin yapısına ilişkin sorunların çözülmesi için 1990 tarihinden bu yana oluşturulan üç ayrı komisyon, eski Zanzibar Cumhurbaşkanı Aboud Jumbe'nin cezalandırılmasına yol açan üç hükûmet yapısını önermiştir⁵⁰³. Ancak, Tanzanya hükûmeti iki devletli yapıyı korumaya odaklanmıştır.

Birliğin sorunlarını çözmek için Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı tarafından kurulmuş diğer komisyon, Birleşik Cumhuriyetin Cumhurbaşkanı Yardımcısı ile Zanzibar ikinci Cumhurbaşkanı yardımcısından oluşmuştur. Komisyon, Birliğin çeşitli sıkıntılarını çözmek için Birleşik Cumhuriyetin Cumhurbaşkanı tarafından kurulmuştur. Ancak, bu komisyonun kuruluşu Anayasal bir zorunluluk olmadığı için, Birliğin mevcut sorunlarını çözmesi mümkün olmamıştır. Tanzanya Cumhurbaşkanı söz konusu komisyonun kuruluşunu kanun şartlarını uygulamak için değil, kendisini Birliğin sorunlarını çözmeye çalışıyormuş gibi göstermek suretiyle siyasi hedeflerini gerçekleştirmek için kurmuştur⁵⁰⁴. Çünkü Komisyonun kararlarının hukuki bağlayıcılığı yoktur. Komisyonun görevi tavsiyeleri ve görüşlerini sadece Tanzanya Cumhurbaşkanı'na açıklamaktır. Komisyon tavsiyelerinin yerine getirilmesi için anayasa değişikliği yapılması gerekmektedir. Çünkü Birliğin asıl sorununun, Birlik Antlaşmasının şeffaflıktan yoksunluğu ve Zanzibar Anayasası ile Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti Anayasası arasındaki uyumsuzluklar olduğunu söyleyebiliriz.

⁵⁰² Konu hakkında tartışmalar için bkz. Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism: A Lesson from the Union of Tanganyika and Zanzibar*, s. 201-205.

⁵⁰³ Laurean Ndumbaro, "The State of Constitutionalism in Tanzania," *Constitutionalism in East Africa Progress, Challenges and Prospects in 2003*, ed. Benson Tumasirwe, Kampala: Fountain Publisher, 2005, s. 11-29.

⁵⁰⁴ Othman Massud, *op. cit.*, s. 65.

Birliğin sorunlarına neden olan yasaları değiştirmek hukuken zor olmamakla birlikte, zor olan unsur iktidar partisinin hazır olmamasıdır. Çözüm kavuşmak zor değildir çünkü Komisyon yalnızca iktidar partisinin üyelerinden oluşmaktadır. Diğer bir sebep, Birliğin Parlamentosunda ve Zanzibar Temsilciler Meclisinde üyelerin çoğunluğunun iktidar partisinden oluşmasıdır. Bu nedenle, eğer şimdi hükûmet Birliğin var olan sorunlarını çözmek isterse Birliğin sorunlarına sebep olan yasaları değiştirerek kolayca bu hedefe ulaşabilir. Diğer bir deyişle, Birliğin sorunlarını çözmek iktidar partisinin yetkisi kapsamındadır. Ancak iktidar partisi hazır olmadığından Tanzanya Birliğinin sorunlarına çözüm bulmakta yeterince çaba göstermemektedir. Şimdilik iktidar partisi, Birliğin sorunlarını çözmeyi hedeflememektedir çünkü Birliğin sorunları tamamen çözülsünce CCM gücünü kaybedecek; başka bir deyişle, Birliğin sorunlarını çözmek CCM'nin devrilmesine yol açacaktır.

Daha öne işaret ettiğimiz gibi oluşturulmuş olan tüm komisyonlarda Birliğin mevcut olan iki hükûmet yapısı yerine üç hükûmet yapısı olması gerektiği ileri sürülmüştür⁵⁰⁵. CCM politikası, mevcut Birliğin iki hükûmetin birleşmesiyle oluşturulan hükûmet yapısının devamı üzerine kurulmuştur. Tüm muhalefet partilerinin politikası, Birlik yapısının üç hükûmetten oluşmasını sağlamaya yöneliktir. Bu bağlamda, eğer CCM Birliğin yapısını değiştirmeyi kabul ederse, politikasını yeniden düzenlemek zorunda kalacak ve muhalefet partilerinin politikalarını desteklemek zorunda kalacaktır.

Bu bağlamda, bu Komisyonların varlığının Birlik sorunlarından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Ancak bu komisyonların uygulamaları Birliğin sorunlarını azaltmak yerine artırmaktadır⁵⁰⁶. Birliğin mevcut olan sorunları bu komisyonlar tarafından çözülmediği için Zanzibar halkı, Zanzibar egemenliğinin canlandırmasını talep etmektedir⁵⁰⁷.

Zımnın kabul ilkesi üzerindeki tartışmaya dönersek; bir devletin haklarının başkaları tarafından gasp edildiği durumlarda sessiz kalması oldukça nadir görülen bir

⁵⁰⁵ Tume ya Mabadiliko ya Katiba, *Utafiti Kuhusu Masuala Yanayohusu Muungano Wa Tanganyika Na Zanzibar*, Dar es Salaam: Tume ya Mabadiliko ya Katiba, 2013, s. 34.

⁵⁰⁶ Söz konusu komisyonlar anayasal korumadan yararlanmadığı için amaçlanan sonuçlara ulaşmak oldukça zordur. Ortak komisyonlar kurulduklarından bu yana Birliğin sorunlarının çözümü adına tatmin edici hiçbir sonuç sağlayamadıklarından, komisyonların zaman kaybı olduğu söylenebilir. Ayrıca bkz. Garth A. Myers, Makame A. Muhajir, "Wiped from the Map of the World? Zanzibar, Critical Geopolitics and Language," *Geopolitics*, C. 18, S. 3, (2013), ss. 662-681.

⁵⁰⁷ Kabudi, "The United Republic of Tanzania after a Quarter of a Century...", s. 311.

durumdur⁵⁰⁸. Bazı çalışmalar korkutmanın, bastırmanın ya da diğer zorlama araçlarının devletlerin sessiz kalmasına ya da haklı iddialarından uzak durmalarına yol açabileceğini göstermektedir⁵⁰⁹. Tanzanya Birliği söz konusu olduğunda ise işkence, kötü muamele ve ağır tehdit eylemleri, Birliği eleştiren herkesin karşılaştığı bir durumdur. Mahadhi'ye göre:

“...Birlik meselelerinin tartışılması, 1980'lere kadar vatana ihanet etmekle aynı sayılmaktaydı ve daha sonrasında dahi tarih, Birliğin durumunu ciddi olarak sorgulayan ya da Zanzibar için daha özerk olmayı savunan Zanzibar siyasi liderlerinin zamansız ölümleriyle karşılaşılmasına tanıklık etmektedir”⁵¹⁰.

Ancak, Tanzanya Birleşik Hükûmeti'nin güçlü bir şekilde savunduğu Tanganika ve Zanzibar Birliğine karşı muhalefetin son bulması, Birliğin şekli ve varlığı hakkında anlaşmazlık olmadığı anlamına gelmemektedir. Zanzibar'ın Birliğe karşı muhalefeti ya da egemenliğini yeniden kazanma talebi devam edecektir.

Bu açıdan, Zanzibar'ın Tanzanya Birliği'nin oluşumuna itiraz etmeden katılımı konusunda görüş birliğine varmak mümkün değildir. Birliğin yasallığını sorgulamak için öne sürülen bir başka gerekçe ise Zanzibar Cumhurbaşkanı'nın imzası ile ilgilidir. Zanzibar Cumhurbaşkanı'nın Birlik Antlaşmasında imzası bulunmasına rağmen imzasının meşruiyeti veya Zanzibar yürütme organının Birlik işlerine katılımı konusunda şüpheler vardır. Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 51. maddesi uyarınca tehdit altında alınan bir rıza geçerli değildir. Bu bağlamda, Zanzibar Cumhurbaşkanı tarafından verilen imza, Tanganika ile Zanzibar Birliği'nin yasallığını haklı çıkarmak için yeterli midir? Birlik hakkındaki farklı literatür incelemelerine göre, Karume Birliğin oluşumuna yönelik attığı imzanın iradesi hilafına atıldığını söylemektedir⁵¹¹. İradesinin

⁵⁰⁸ MacGibbon, “The Scope of Acquiescence in International Law”, s. 171.

⁵⁰⁹ Avram Bornstein, “Military Occupation as Carceral Society: Prisons, Checkpoints, and Walls in the Israeli-Palestinian Struggle”, *Social Analysis, Berghahn Journals*, C. 52, S. 2, (2008), ss. 106–130, s. 108. Ayrıca bkz. Hakim Wellington Koo (Karşı Oy Görüşü) <https://www.icj-cij.org/files/case-related/45/045-19620615-JUD-01-05-EN.pdf>. Hakim Spender <https://www.icj-cij.org/files/case-related/45/045-19620615-JUD-01-06-EN.pdf> Temple of Preah Vihear (*Cambodia v. Thailand*), Merits, ICJ Report Judgment of 15 June 1962, ss. 6-36. <https://www.icj-cij.org/en/case/45> (20.08.2019).

⁵¹⁰ Maalim, “The Union Between Tanganyika and Zanzibar And The Right Of Secession Under International Law”, s. 142.

⁵¹¹ Hunter, *Zanzibar: The Hundred days Revolution*, s. 76, Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism: A Lesson from the Union of Tanganyika and Zanzibar*, s. 98. Ayrıca bkz. Mohammed Bakari, Alexander Makulilo, op. cit, s. 69. Ayrıca bkz. Mwakikagile, *Why Tanganyika United with Zanzibar to Form Tanzania*, s. 34.

sakatlandığı vurgulanmıştır⁵¹². Bunun kimler tarafından nasıl yapıldığı açıklanmaya çalışılacaktır.

IV. TANGANİKA VE ZANZİBAR BİRLİK ANTLAŞMASI'NIN YAPILMA SÜRECİNDE ZANZİBAR CUMHURBAŞKANI ÜZERİNDE TEHDİT KULLANILIP KULLANILMADIĞININ TARTIŞILMASI

Uluslararası hukukta, zorlama, bir uluslararası antlaşmayı geçersiz kılan temel nedenlerden biridir. Uluslararası hukukta bir antlaşmayı geçersiz kılan bir faktör olarak zorlama, Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin 51. ve 52. maddelerinde yer almaktadır. Bu gerekçeler Tanganika ve Zanzibar arasında Birlik Antlaşması ile ilgili olarak incelenirken, bu bölümdeki açıklamalar sadece 51. madde ile sınırlandırılmıştır. Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 51. maddesine göre, “*Bir Devletin temsilcisine karşı yöneltilen hareket veya tehditler ile icbar edilerek sağlanan Devletin bir antlaşma ile bağlanma rızasının açıklanmasının herhangi bir hukuki etkisi olmayacaktır.*”

Öncelikle belirtmek gerekir ki, bu tartışmada “zorlama” kelimesi, “*birine bir şey yaptırmak amacıyla güç kullanmak, [...], zor kullanmak, mecbur etmek veya tehdit kullanmak*”⁵¹³ anlamına gelmektedir. Yukarıdaki metnin anlamında, bir antlaşmanın yapılması sürecinde bir devletin temsilcisini “zor altına sokmak veya irade hürriyetini ve seçme serbestliğini engelleme,” gibi iddiaların geçerli bulunması halinde o antlaşmanın herhangi bir hukuki etki veya bağlayıcılık kazanmaması söz konusudur⁵¹⁴. 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne göre antlaşmalarda zor kullanımı ikiye ayrılmaktadır. Birincisi, temsilci üzerinde baskı, ikincisi ise devlet üzerinde tehdit veya kuvvet kullanılmasıdır. Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 52. maddesi, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2. maddesinin 4. fıkrasında yer alan kuvvet kullanma yasağının kapsamını esas almaktadır⁵¹⁵.

“*Bir antlaşmanın gerek görüşmeciler gerekse imza ya da onay yetkisine sahip kişiler üzerinde yapılan baskı ve zor kullanılması (cebir) sonucu gerçekleşmesi*

⁵¹² Juma Duni Haji, *Karibu Miaka 50 ya Muungano Wazanzibar Wanalipi la Kujivunia*, Dar es Salaam: Amaly's, 2009, s. 15.

⁵¹³ Receb Toparlı, *Türk Dil Kurumu Yayınları: Türkçe Sözlük*, 10. b., Ankara: Akşam Sanat Okulu Matbaası, 2005, s. 2241.

⁵¹⁴ Article 32. Duress, Research in International Law, *the American Journal of International Law*, C. 29, S. 1, (1935), s. 1151.

⁵¹⁵ Selcen Erdal, op. cit., s. 81.

*durumunda, bu antlaşmanın geçerliliği ortadan kalkmış olmaktadır*⁵¹⁶. Burada kastedilen baskı, temsilcinin kendisi ya da mesleki geleceği üzerinde yapılacak her türlü gerçek eylemleri, tehdit ya da fiziksel zor kullanımının yanında ailesi üzerinde bu tür tehdit ve fiili uygulamaları da içermektedir⁵¹⁷. Antlaşmaların geçersizliğine neden olabilmesi için bir devletin temsilcisine yönelik kural dışı eylemlerin kaynağının kimden başlatılmış olduğu önemli değildir. Bir devletin temsilcisine karşı kullanılan tehdit yöntemleri, gerek antlaşmanın tarafı olan devletler arasından, gerekse antlaşmaya taraf olmayan bir devletten gelebilir⁵¹⁸. Üçüncü bir devlet antlaşmaya dâhil olmamasına rağmen antlaşmanın üyelerinden birini diğerine baskı yaptırmak için etkileyebilir. Örneğin, ABD ve Birleşik Krallık'ın Nyerere'yi, Zanzibar'da bulunan komünist hareketlere karşı mücadele etmek amacıyla, Zanzibar ve Tanganika Birliğini kurmak için bir antlaşma yapmaya ikna ettikleri iddia edilmiştir⁵¹⁹.

Bununla birlikte, zorlama unsurunun tartışılması, tavsiye ve iknadan ayırt edilmesini gerektirmektedir⁵²⁰. Tavsiye ve iknadan müzakere yöntemlerinde yararlanılmakla beraber, bunlar bir tarafın iradesi aleyhine kullanılırsa zorlama unsuru olarak da kullanılabilir⁵²¹. Örneğin 19. yüzyılın başlarında Dubai ve Sharjah arasında Birleşik Krallık'ın müdahalesine neden olan bir sınır çatışması çıkmıştır⁵²². Anlaşmazlığı çözmek için Birleşik Krallık, siyasi temsilcisi Bay Tripp'i atamıştı⁵²³. Bay Tripp, 1956-1957 yılları arasında Dubai ile Sharjah yöneticileri arasındaki çatışmayı çözmek için bir antlaşma yapılmasını sağladı. Söz konusu kara sınırının statüsüne ilişkin süregelen belirsizlik, Birleşik Krallık'ın Aralık 1971'de Körfez'den çekilmesinden sonra bile devam etmiştir⁵²⁴. Bu çatışmanın nihai çözümünü bulmak için Dubai ve Sharjah, iddialarını Tahkim Mahkemesine sunmuştur. Dubai'nin iddia ettiği meselelerden

⁵¹⁶ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, s. 78.

⁵¹⁷ Ibid, s.79.

⁵¹⁸ Dimenez de Arechaga, *Yearbook of International Law Commission* [1966-I/2], s. 90.

⁵¹⁹ Amrit Wilson, "Revolution and the 'Foreign Hand' in Tanzania", s. 1031-1033.

⁵²⁰ Charles E. Partridge, "Political and Economic Coercion: Within the Ambit of Article 52 of the Vienna Convention on the Law of Treaties?", *International Lawyer*, C. 5, S. 5, (1971), s. 764. Ayrıca bkz. Malcolm N. Shaw, *Uluslararası Hukuk*, s. 681.

⁵²¹ Article 32. op. cit., s. 86. Ayrıca bkz. Malcolm Nathan Shaw, *Uluslararası Hukuk*, s. 681-682.

⁵²² Derek William Bowett, "The Dubai/Sharjah Boundary Arbitration of 1981", *British Yearbook of International Law*, C. 65, S. 1, (1994), ss. 103-133. Orta Doğu deniz sınırlaması çatışmalarını daha iyi anlamak için bkz. Khalid S. Z. Al-Nahyan, *The Three Islands Mapping the UAE-Iran Dispute*, London: Royal United Services Institute for Defence and Security Studies, 2013. https://rusi.org/sites/default/files/201312_bk_the_three_islands_2.pdf (13.12.2020).

⁵²³ Derek William Bowett, op. cit., s. 106

⁵²⁴ Ibid., s. 106.

biri, Dubai ve Sharjah Hükümdarları'nın verdiği rızanın Birleşik Krallık'ın baskısı altında ve irade fesadının etkisi altında verildiği için özgür iradeyle olmamasıydı⁵²⁵. Bu yüzden, Dubai'nin görüşüne göre, Bay Tripp'in kararı geçerlik şartlarının mevcut olmaması sebebiyle hukuki işlem geçersiz kalmıştır⁵²⁶. Ancak Sharjah, Tripp'in kararlarının tarafların özgür rızasıyla verildiği ve bağlayıcı tahkim kararları niteliğinde olduğu görüşündeydi⁵²⁷. Dubai-Sharjah Sınır Tahkiminde, Mahkeme, söz konusu antlaşmanın Dubai Hükümdarına yönelik zorlamanın bulunup bulunmadığı temelinde geçersiz olup olmadığına karar vermiştir. Mahkeme söz konusu arabuluculuk tartışmalarına ilişkin olarak şunları vurgulamıştır:

“Her türlü uluslararası müzakere etkilere tabidir. Kötüye kullanma içermeyen etkiler ve baskılar uluslararası hukukta bilindiği gibi cebir kavramı ile eşit tutulamaz”⁵²⁸.

Bir antlaşmanın müzakeresi sürecinde, baskı kavramı ile eşitlenebilecek kötüye kullanılan nüfuz, şu unsurları içermelidir: “Bir, tehdit olmalıdır. İkincisi, tehdit hukuka aykırı olmalıdır. Üçüncüsü, iradesi sakatlandığı iddia edilen tarafın tehdit altında onay verdiği ortaya konulmalıdır. Dördüncüsü, tehdit iradesi sakatlanan taraf açısından yeterince ciddi olmalıdır”⁵²⁹. Bu şartların bulunması halinde zorlamaya maruz kalan taraf devlet o antlaşma ile bağlı olmaz. Allen, “tehdit iddiasının, yalnızca zayıf tarafın sözleşmenin şartlarına atıfta bulunmasındansa, zorlamaya maruz kaldığına dair kesin kanıtları ileri sürmesiyle kanıtlanabilir” olduğunu belirtmiştir⁵³⁰.

Konumuz bağlamında, Birlik Antlaşmasının imzalanmasından önce bir zorlama unsurunun bulunup bulunmadığının belirlenmesi için, Birliğin kurulmasına öncülük eden kim olduğunun bilinmesi gerekir⁵³¹. Karume'nin açıkça Birlikten yana olmadığı söylendiği için⁵³², buradaki soru Karume tarafından Birlik Antlaşması'na atılan imzanın

⁵²⁵ E. Lauterpacht, C. J. Greenwood, *International Law Reports: Volume.19: A Publication of the Research Centre for International Law*, Cambridge: Grotius Publication Limited, 1993, s. 568.

⁵²⁶ Ibid.

⁵²⁷ Ibid. Ayrıca bkz. Derek William Bowett, op. cit.

⁵²⁸ Allen Stephen, *The Chagos Islanders And International Law*, Oxford: Hart Publishing Ltd, 2014, s. 113.

⁵²⁹ Allan Farnsworth, “Coercion in Contract Law”, *Little Rock Law Review*, (1982), s. 331. <https://lawrepository.ualr.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1491&context=lawreview> (28.11.2018).

⁵³⁰ Allen Stephen, *The Chagos Islanders and International Law*, op. cit, s. 115.

⁵³¹ Karl Lyimo, “Exactly who Initiated Tanganyika, Zanzibar Union?”, *The Citizen*, 02.05.2015 <https://www.thecitizen.co.tz/oped/Exactly-who-initiated-Tanganyika--Zanzibar-Union-/1840568-2704076-yov90g/index.html> (02.04.2018).

⁵³² Mwakikagile, *The Union of Tanganyika and Zanzibar: Product of The Cold War?* s. 239.

baskı ve zorlama altında yapılıp yapılmadığıdır⁵³³. Hunter'a göre, temel olarak, Nyerere'nin Karume'ye güvenlik sağlamak için Zanzibar'a yerleştirilen Tanganika Silahlı Kuvvetlerini geri çekme tehdidinde bulunduktan sonra, Karume'nin Tanganika ve Zanzibar Birliği Antlaşmasını imzaladığıdır. Hunter'e göre⁵³⁴:

“... Nyerere ve temsilcileri, Karume ve diğer Zanzibar liderleriyle birlik kurmak için gizli görüşmeler yapıyorlardı. Hanga ve Twala dâhil birkaç tanesini ikna etmeyi başarmış olsalar da Tanganika'nın tavsiyelerini dinlemenin en iyi yaklaşım olduğuna Karume hemen ikna olmamıştı. Nihayet, Nyerere, Zanzibar'da bulunan Tanganika Silahlı Kuvvetlerini çekme tehdidinde bulunmuştur. Babu'ya karşı ihtiyaç duyduğu destekten mahrum olma ihtimali Karume'ye son seçenek olarak Birliği kabul etmekten başka bir seçenek bırakmamıştı.”

Bu argüman birçok kişi tarafından desteklenmiştir. Mesela Bakari'ye göre, “Zanzibar'a polis teşkilatını gönderme eylemi, Zanzibar'daki siyasi durumu istikrara kavuşturmayı amaçlayan iyi niyetli bir (diplomatik) girişimdir. Bu hareket aynı zamanda Karume'ye Birliğin oluşumunu kabul etmek için bir tehdit olarak da değerlendirilebilir”⁵³⁵. Bu kapsamda, Tanganika Silahlı Kuvvetleri'nin temel görevinin Zanzibar bölgesinin istikrarını, barış ve güvenliğini korunmaktan ziyade Karume'ye güç sağlamak olduğu söylenebilir⁵³⁶.

Gerçek şu ki; Nyerere'nin kontrolü altındaki Tanganika yönetimi, Zanzibar'ın siyasi durumundan yararlanmıştır. Zanzibar çok zayıf ve savunmasız bir millet olup, bağımsızlığın hemen ardından, güçlü bir silahlı kuvvetleri oluşturmak üzereydi. Ancak bu çabalar, devrim nedeniyle kesintiye uğramıştır. Karume, hükûmeti devraldığında, Tanganika'ya bağımlı olmak dışında savunma gücü yoktu. 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 51. maddesinde aranan zorlamanın ana unsuru, bir antlaşmayı etkilemek için devlet temsilcisine yönelik bir tehdidin kullanılmasıdır. Bir devlet temsilcisine yönelik tehdidin doğrudan veya dolaylı olarak etkileri antlaşmayı

⁵³³ Wilson, *Threat of Liberation: Imperialism and Revolution in Zanzibar*, s. 157, Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism: A Lesson From the Union of Tanganyika and Zanzibar*, s. 76.

⁵³⁴ Hunter, *Zanzibar: The Hundred days Revolution*, s. 12. Ayrıca bkz. Burgess G. Thomas, op. cit., s. 191.

⁵³⁵ Muhammed Bakari, Alexander Makulilo, op. cit., s. 8.

⁵³⁶ Martin Bailey, op. cit., s. 44.

geçersiz kılar. Devletler bir antlaşmaya katılmak isterlerse seçme hürriyetleri bulunmalı ve onayları korku veya baskı ile vermemiş olmalıdırlar⁵³⁷.

Bu madde anlamında ortaya çıkan tehdit, temsilcinin yaşamı, fiziksel refahı veya ünü gibi kişisel alanını etkileyen her türlü tehdit türünü içerebilir⁵³⁸. James'e göre, "zorlama kavramı, şantaj tehditlerini ve temsilcinin ailesine, [şahsına, şerefine veya malvarlığına] yönelik tehditleri içerir"⁵³⁹. Zanzibar'da güvenliği sağlamak üzere yerleştirilen Tanganika Silahlı Kuvvetleri'nin Nyerere tarafından kaldırılması tehdidi, 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 51. maddesi kapsamında bir tehdit oluşturur mu? Görünen o ki; Zanzibar'daki Tanganika Silahlı Kuvvetleri'nin varlığı, Karume'nin rejimi için bir tür tanımadır. Nyerere, Karume'nin, devrimci üyelerin ve Zanzibar halkının çoğunluğu tarafından tercih edilmediğinin farkındaydı⁵⁴⁰. Ayrıca, Zanzibar'ın siyasi durumu daha değişken hale gelmişti; şüphesiz ki devrimin ardından Zanzibar toplumu oldukça parçalanmış ve yıpranmıştı⁵⁴¹. Tanganika Silahlı Kuvvetleri'nin kaldırılması; Karume'nin hayatı, fiziksel durumu ve itibarı gibi kişisel alanı bakımından ciddi bir tehdit olarak gözükebilir. Bakari'ye göre; "böyle bir tehdit, Karume'nin kendi iradesi uyarınca hareket etmemesi için özel olarak tasarlanmıştır"⁵⁴².

Burada atıfta bulunabileceğimiz en iyi örnek, 15 Mart 1939 tarihli Antlaşma'nın, Bohemya ve Moravya Protektora (hamilik) Antlaşması'nı kuran Alman Reich ve Çekoslovakya arasında varılan şartlardır⁵⁴³. Hitler'in, Berlin'e çağırdığı Çekoslovakya Cumhurbaşkanı ile Dışişleri Bakanı üzerinde uyguladığı tehdit ve zor kullanımı sonucu, Çekoslovakya'nın Alman Reich'in eline bırakılmasını içeren 15 Mart 1939 tarihli bir antlaşma gerçekleşmiştir. Görüşmeler sırasında, Çekoslovakya Cumhurbaşkanı'nın tehdit edildiği; kendisine, antlaşmayı imzalamadığı takdirde iki saat içinde Prag'ın yerle bir edileceğinin söylendiği belirtilmektedir. Bu durum, daha önceden Almanya ile birlikte Çekoslovakya'ya ilişkin 29 Eylül 1938 tarihli Münih Antlaşmasını imzalayan

⁵³⁷ Article 32, op. cit., s. 1149.

⁵³⁸ Oliver Dörr, Op. cit., s. 864.

⁵³⁹ James Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law*, 8. b., Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 389.

⁵⁴⁰ Bissell Cunningham, 'vd', op. cit., s. 138-140.

⁵⁴¹ Sheriff Abdul, op. cit., s. 314.

⁵⁴² Mohammed Bakari, Alexander Makulilo, op. cit, s. 8.

⁵⁴³ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, s. 79.

İngiltere ve Fransa tarafından hemen protesto edilerek, söz konusu antlaşmanın geçersizliği ileri sürülmüştür⁵⁴⁴.

Bu tehditler, bugünün standartlarına göre, Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 52. maddesi kapsamına girmektedir. Bununla birlikte, diğer ifadeler, Hacha ve Chvalkovsky'nin aç bırakılarak kilitlendiklerini ve antlaşma imzalanana kadar sürekli tehditlere maruz kaldıklarını ileri sürmektedir. Hapsedilmeleri ve gıdadan yoksun bırakılmaları, Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 51. maddesi anlamında devlet temsilcilerine yönelik zorlama olduğunu mutlak nitelikte göstermektedir. 15 Mart 1939 tarihinde hiçbir direnişle karşılaşmayan Alman orduları, Bohemya ve Moravya'ya girmiş ve Slovakya'nın da işgali kolaylıkla sağlanmıştır⁵⁴⁵.

Tehdit konusunda yukarıda bahsedilenlere ilave olarak cevaplanması gereken iki soru daha vardır. Birincisi, eğer Karume antlaşmayı imzalamak için zorlanmış ise Karume son karar verici olmadığı için neden Zanzibar İhtilâl Meclisi, Tanganika ile Zanzibar Birliğinin kurulmasını engelleyememiştir? İkinci olarak, eğer Zanzibar Hükûmeti, Karume'nin Birlik Antlaşmasını anayasal ve uluslararası hukuk şartlarının aksine zorla imzaladığını kanıtlıyorsa o halde neden şimdi Birlikten çıkmamaktadır?

İlk soruya ilişkin olarak öncelikle, Birlik Antlaşması Zanzibar İhtilâl Meclisi tarafından onaylanmış olsa bile Zanzibar Hükûmeti'nin Tanzanya Birliği'ne katılma iradesinin yasaya uygun bir gerekçe olarak kabulünün mümkün olmadığını söylemek gerekir. Çünkü Zanzibar İhtilâl Meclisi, demokratik olmayan yöntemler ile kurulmuştur. İkinci sorunun yanıtı, mevcut bir politik gerçeğin ikna edilmesinde saklıdır. Zanzibarlıların kendi Cumhurbaşkanı'larını dahi seçemeyecekleri söylenirken Birlikten çıkabilirler mi? Zanzibar, şu ana dek Tanzanya adına Tanganika kontrolünde olup halen Birliği kabul etmesi için kontrol altındadır. Zanzibarlılar'ın Birliğin oluşumu yönündeki iradelerinin uluslararası hukuka uygun olduğu söylenemez. Çünkü her genel seçimde Tanzanya Hükûmeti'nin en büyük endişesi, Zanzibar Hükûmeti'nin muhalefet tarafından yönetilmediğinden emin olmaktır⁵⁴⁶. Bakar'a göre;

“... Birliği sürdürmek için orduların ve diğer güvenlik görevlilerinin toplu konuşlandırılması amacıyla daha fazla kaynak kullanılmaktadır.

⁵⁴⁴ Selcen Erdal, op. cit., s. 82.

⁵⁴⁵ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, s. 79.

⁵⁴⁶ Said N. Said, Abdul-Nasser Hikmany, “Zanzibar Government of National Unity: A Panacea to Political or Economic Stability?”, *Journal of Asian and African Social Science and Humanities*, C. 2, S. 3, (2016), s. 80.

Zanzibar'ın bir muhalefet partisi tarafından yönetildiğini görme konusunda CCM'nin aşırı derecede şüpheli olması şaşırtıcı değildir. Bu nedenle, Zanzibar'da her genel seçimde, Tanzanya anakarasındakinden farklı olarak önemli sayıda güvenlik güçleri konuşlandırılmaktadır”⁵⁴⁷.

Peki, ama neden CCM, Zanzibar'ın muhalefet tarafından yönetildiğini görmek konusunda endişelidir? Asıl sebep, Zanzibar için daha fazla özerklik talebi olabilir⁵⁴⁸. Mahadhi, muhalefetin kazandığı desteğin artmasına yönelik olarak; “Zanzibar'da ayrılma hakkının uygulanmasını belirlemek için adil ve açık referandum olması halinde, ayrılmayı seçen çoğunluğun kazanma şansı yüksektir” yorumunu yapmıştır⁵⁴⁹.

Özellikle uluslararası hukukta, Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 51. maddesine tekrar bakacak olursak; devlet temsilcisinin rızasının tehdit altında alındığı bir antlaşma kesinlikle geçersizdir. Bununla birlikte, iradesi sakatlanan devlet, antlaşmanın çıkarlarına uygun olduğunu düşündüğü takdirde, her zaman zorlandığı antlaşmaya benzer yeni bir antlaşma imzalayabilir⁵⁵⁰. En iyi örnek, ABD ile Peru arasında, Santa Cruz tarafından 28 Mayıs 1838'de imzalanan ve onaylanan ticari antlaşma konusundaki uyuşmazlıkla ilgili olaydır. Bu antlaşma ve diğerlerinin daha sonra Santa Cruz yenildikten sonra Peru Kongresi tarafından anayasaya aykırı olduğu ilan edilmiştir. Ancak, taraflar antlaşmanın özünden yana olduklarından, aynı satırları içeren yeni bir antlaşmayı kabul etmeye ve eski antlaşmanın geçerliliğini askıda bırakmaya karar vermişlerdir⁵⁵¹.

⁵⁴⁷ Mohammed Bakari, Alexander Makulilo, op. cit, s. 20.

⁵⁴⁸ Maalim, “The Union Between Tanganyika and Zanzibar And The Right Of Secession Under International Law”, s. 143. Ayrıca bkz. Greg Cameron, “Zanzibar's Turbulent Transition”, *Review of African Political Economy*, C. 29, S. 92, (2002), s. 327.

⁵⁴⁹ Maalim, Ibid, s. 144. Ayrıca bkz. Nathan Chiume, “Scotland's Referendum is Significant For People that Want to Secede Like Zanzibar”, *Africa is a Country* <https://africasacountry.com/2014/09/scotlands-referendum-is-significant-for-states-that-want-to-secede-like-zanzibar> (10.12.2018).

⁵⁵⁰ YearBook of the International Law Commission 1966: Summary Record of the 2nd Part of the 17th Session dated 3-28 January 1966, s. 22. <http://legal.un.org/ilc/publications/pdf> (10.12.2018).

⁵⁵¹ Wm. W. Bishop, “Unconstitutional Treaties,” *Minnesota Law Review*, C. 42, S. 1, (1958), s. 789-790.

V. TANZANYA BİRLİĞİ'NİN OLUŞMASINDAN ÖNCE REFERANDUM İÇİN GEREKLİ ŞARTLARIN VAR OLUP OLMADIĞININ İNCELENMESİ

Birliğin meşruiyetini sorgulamak için kullanılan diğer bir delil, halkın Birliğin çoğunluğunun iradesine göre değil, sadece iki Cumhurbaşkanı (Nyerere ve Karume) isteği doğrultusunda oluşturulmasıdır⁵⁵². Tanzanya Birliği'nin kuruluş aşamasına Zanzibar ve Tanganika vatandaşları referandum aracılığıyla dâhil edilmemiştir. Her iki halk da Birliğin oluşumu sürecinden dışlanmıştır. Birliğin oluşumu sürecinde referanduma başvurulmaması nedeniyle Tanzanya Birliği'nin demokratik olmayan yöntemlerle kurulduğuna yönelik çelişkili görüşler mevcuttur. Referandum konusundaki tartışmaların en önemli ayaklarından birini, referandumun yapılmasına gerek olup olmadığı tartışması oluşturmaktadır. Dourado'ya göre, “halkların rızasının referandum yoluyla aranmadığı gerçeği göz önüne alındığında bu, Tanganikalıların mı yoksa Zanzibarlıların mı Birliğe razı olduğuna karar verilmesi meselesidir”⁵⁵³.

Referandum, halkın öne sürülen bir teklifi kabul etmeye veya reddetmeye karar verdiği bir oylama şeklidir. Shivji'ye göre, Tanganika ve Zanzibar Birliğinin oluşumu sürecinden halkların dışlanması, “Birliğin siyasi meşruiyeti bakımından sorun yaratmıştır”⁵⁵⁴. Shivji, referandumun demokrasinin temel bir bileşeni olduğunu Tanganika ve Zanzibar Birliğinin “sağlam demokratik bir temele dayanması gerektiğini”⁵⁵⁵ vurgulamıştır.

Birliğe karşı referandum meselesi en çok Zanzibarlılar tarafından konuşulmuş ve Harub'a göre bu mesele, “en çok 1983-84 yılları arasında, Zanzibar'da sözde siyasi kirliliğin olduğu dönemde ve 1990-92 yılları arasında Tanzanya çok partili siyasal sisteme başlangıç aşamasında iken gündeme gelmiştir”⁵⁵⁶. Ayrıca, son dönemde Tanzanya Hükûmeti'nin bir Anayasa İnceleme Komisyonu kurmasıyla da konu tekrar gündeme gelmiştir⁵⁵⁷. Mandi'ye göre, “Zanzibarlılar süreci kendi açılarından Tanganika

⁵⁵² Kabudi, “The United Republic of Tanzania after a Quarter of a Century...”, s. 318.

⁵⁵³ Wolfgang, op. cit, s. 75.

⁵⁵⁴ Shivji, *Where is Uhuru? Reflections on the Struggle for Democracy in Africa*, s. 38.

⁵⁵⁵ Ibid, s. 40.

⁵⁵⁶ Harub, op. cit, s. 63.

⁵⁵⁷ Nick Branson, “Party Rules: Consolidating Power Through Constitutional Reform in Tanzania”, *Africa Research Institute Briefing Note* 1501, (2015), ss. 1-4. <https://www.africaportal.org/publications/party-rules-consolidating-power-through-constitutional-reform-in-tanzania/> (20.4.2018).

ve Zanzibar Birliği'nin uygunluğuyla ilgili olarak sınırlamışlardır”⁵⁵⁸. Tüm bu dönemlerde, Harub şunları ileri sürmüştür: “Zanzibar halkına Birliğin kuruluşu sırasında danışılmadığından, halkın Birlik isteyip istemediğini tespit etmek için bir referandum yapılmalı mıdır?”⁵⁵⁹

Bu bölümdeki asıl tartışma konusu, Birliğin haklı gösterilmesi için şimdi bir referandumun yapılmasının gerekip gerekmediği değildir. Tartışmanın başlangıç noktası, Birliğin referandum yapılmadığı için mi, yoksa Zanzibar İhtilâl Meclisi'ne danışılmadığı için mi geçersiz olduğudur? Zanzibarlılara danışılmadığı halde, Tanganikalılara en azından Tanganika Parlamentosu aracılığıyla danışılmıştır. Tanganika'da Anayasal demokrasi, bağımsızlıktan sonra tam anlamıyla kurulamamış olsa da⁵⁶⁰, Tanganika Parlâmentosu'nun kesin kuruluşu Zanzibar İhtilâl Meclisi'nden farklı olmuştur. Tanganika Parlâmentosu, Tanganika Cumhuriyeti Anayasası'nın 20. maddesine göre halk tarafından seçilen çoğunluk temsilcilerinden oluşuyordu⁵⁶¹. Halk tarafından seçilse bile, tek parti yönetiminde Parlamento hiç demokratik değildi. Ghai'ye göre, “Tanganika Parlamentosu Nyerere'nin otokratik yönetiminin arzuları üzerinden şekillenmiştir”⁵⁶². Ghai şunları eklemiştir: “Birlik antlaşması aceleyle Parlamente'ye sunulmuş ve sadece bir saat kırk dakika içinde görüşülmüştür”⁵⁶³. Parlamento oturumu sırasında Nyerere, Parlamento temsilcilerine hitabında şunları söylemiştir:

“Sizleri bu olağanüstü oturuma, Cumhuriyetimiz (Tanganika) ve Unguja [Zanzibar] Cumhuriyeti arasındaki Birlik Antlaşmasını onaylamanız talebiyle çağırdım”⁵⁶⁴.

Referandum meselesi aleyhine Harub şunu belirtmektedir: “Tanzanya Birliği'nin kurulmasında referandum sorunu ortaya çıkmayacaktı; çünkü iki devletin bağlı olduğu

⁵⁵⁸ Idd R. Mandi, “The State of Constitutionalism and a Bumpy Drive to a New Constitution in Tanzania: A Review of the year 2011”, *Annual State of Constitutionalism in East Africa*, ed. Alexander B. Makulilo, Kampala: Fountain Publisher, 2013, s. 100.

⁵⁵⁹ Harub, op. cit, s. 63.

⁵⁶⁰ Italika Tambila, “The Transition to Multiparty Democracy in Tanzania: Some History and Missed Opportunities”, *Verfassung und Recht in Übersee / Law and Politics in Africa, Asia and Latin America*, C. 28. S. 4, (1995), ss. 468-488, s. 471.

⁵⁶¹ McAuslan, “The Republican Constitution of Tanganyika”, *The International and Comparative Law Quarterly*, C. 13, S. 2, (1964), s. 530.

⁵⁶² Yash Ghai, op. cit, s. 261.

⁵⁶³ Ibid.

⁵⁶⁴ The Tanganyika Parliament, op. cit, s. 2.

İngiliz Uluslar Topluluğunun yasal geleneğine göre, referandum kavramı bilinmiyordu”⁵⁶⁵. Harub’un iddiası tartışmaya açıktır, çünkü 1964’ten önce bazı İngiliz Uluslar Topluluğu üyelerinde referandum düzenlenmiştir⁵⁶⁶. Örneğin, Gana, Afrika’nın önde gelen bir *Commonwealth* üye devleti olarak ilk referandumunu, 27 Nisan 1960’da yapmıştır. Ana mesele, bir anayasal monarşiden cumhuriyetçi bir yönetim sistemine geçilmesidir⁵⁶⁷. Gana’daki ikinci referandum tek parti sistemini onaylamak için 31 Ocak 1964 tarihinde düzenlenmiştir⁵⁶⁸.

Birleşik Krallık’ta yapılan referandum konusundaki son çalışma, referandumların demokratik bir toplulukta yapıldığı altı durumu ortaya koymaktadır⁵⁶⁹. Bu türlerden biri, sınırların bağımsızlığı, birleştirilmesi veya sınırlandırılmasını içeren sınırların değiştirilmesine ilişkin bir karar vermek için referandum yapılmasıdır⁵⁷⁰. LeDuc’un belirttiği bu tür kararlar, anayasa veya temel yasada bir değişikliğin gerçekleşmesi için oylamanın gerekli olduğu zorunlu bir anayasa referandumunu gerektirmektedir⁵⁷¹. Ancak Suksi, referandumun “temsili hükûmetin yetersizliklerine tamamlayıcı olarak algılanmaması” gerektiğine dikkat çeker⁵⁷². Ona göre, “referandum

⁵⁶⁵ Harub, op. cit., s. 52.

⁵⁶⁶ Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism: A Lesson From the Union of Tanganyika and Zanzibar*, s. 98.

⁵⁶⁷ Van Dyck, *Ghana: Developments and U.S. Relations*, New York: Nova Science Publishers Incorporated, 2013, s. 161. Ayrıca bkz. Franci Alan Bennion, *The Constitutional Law of Ghana*, London: Butterworths, 1962, s. 90.

⁵⁶⁸ Bkz. Ghana (1957-present). <https://uca.edu/politicalscience/dadm-project/sub-saharan-africa-region/ghana-1957-present/> (11.06.2019). Ayrıca bkz. Egon Schwelb, “The Republican Constitution of Ghana”, *The American Journal of Comparative Law*, C. 9, S. 4, (1960), ss. 634-656, s. 635.

⁵⁶⁹ “Report of the Independent Commission on Referendums” *University College London*, (2018), s. 23. https://www.ucl.ac.uk/constitution-unit/sites/constitution-unit/files/182_-_independent_commission_on_referendums.pdf (20.07.2019).

⁵⁷⁰ Ibid., s. 24. Şen, ulusal sınırların değiştirilmesi gerektiğinde referanduma gidilmesi gereken sayısız anayasa örneği vermiştir. Örneğin, Sırp Anayasası’nın 4. maddesine göre, “Sırbistan Cumhuriyeti’nin sınırlarında yapılacak herhangi bir değişikliğe referandumda vatandaşlar tarafından karar verilecektir”. Ayrıca eski 1992 Karadağ Anayasası’nın 2. maddesi “herhangi bir sınır değişikliğinin sadece referandumda vatandaşlar tarafından kararlaştırılacağını” belirtmektedir. Benzer hükümler Makedonya Anayasası’nın 74. maddesi “Cumhuriyetin sınırlarında herhangi bir değişiklik kararı, referandum toplam seçmen sayısının salt çoğunluğu tarafından kabul edilir” hükmünde yer almaktadır. Konu hakkında ayrıntılı tartışmalar için bkz. İlker Gökhan Şen, *Sovereignty Referendum in International and Constitutional Law*, Switzerland: Springer International Publishing, 2015, s. 143. 2006 tarihli Karadağ Anayasası’nın 174. maddesine göre “1, 2, 3, 4, 12, 13, 15, 45 ve 157. maddelerin değişikliği, ulusal referandumdaki değişikliği toplam seçmen sayısının en az beşte üçünün desteklemesi halinde kesin olacaktır.” Söz konusu Karadağ Anayasası’nın 3. maddesi devletin sınırları ile ilgilidir. Bkz. The Constitution of Montenegro <http://www.skupstina.me/images/documents/constitution-of-montenegro.pdf> (21.12.2020)

⁵⁷¹ Lawrence LeDuc, *The Politics of Direct Democracy: Referendums in Global Perspective*, Toronto: University of Toronto Press, 2003, s. 36-39.

⁵⁷² Suksi Markku, *Referendum and National Decision-Making: A Study of Constitutional Form and Practice*, (Doktora Tezi.), Michigan: University of Michigan, Law School, 1992, s. 1-5.

yalnızca bir milletin haklarının siyasi partizanlık unsurlarına karşı korumak için kullanılmalıdır”⁵⁷³. Referandum asla bir parti meselesi değildir. Gözler’ referandum kavramını şöyle tanımlamıştır: “*Parlâmento tarafından kabul edilen bir kanun metninin halkın onayına sunulmasıdır. Bu usûlde, parlâmento tarafından kabul edilen bir kanun metninin yürürlüğe girebilmesi için seçmenlerin çoğunluğu tarafından da kabul edilmesi gerekmektedir*”⁵⁷⁴.

Buna göre, referandumun yapılması bir kanun düzenlenmedikçe mümkün değildir. Bu bağlamda, Zanzibar ve Tanganika arasında Birlik kurulduğunda referandumun yapılmasına yönelik bir yasal düzenleme bulunmamaktadır⁵⁷⁵. Hatta Birlik Antlaşması’nda referandumun düzenlenmesine yönelik herhangi bir hüküm yoktur. Nyerere, yasama organı halkların görüşlerini temsil eden tek organ olduğu için yasama organının kararını yeterli görmektedir. Ona göre, halkın yönetime doğrudan doğruya katılması mümkün değildir. Örneğin, Doğu Afrika Federasyonu’nun kurulması sürecinde, Nyerere yaptığı açıklamalarda yalnızca yasama organının halkların görüşlerini temsil ettiğini söylemiştir. Nyerere’ye göre, “Kenya, Tanganika, Uganda ve Zanzibar federasyonu kurulduğu zaman bu bölgedeki insanlar federasyonu kabullenmesi için zorlanamaz. [...] Doğu Afrika halklarının istekli olması gerekiyor. Dayatılan Federasyonun [...] başarılı olma şansı yoktur”⁵⁷⁶.

Şaşırtıcı bir şekilde, Zanzibar’ın Birlik Antlaşmasını istekli olarak kabul etmediği bilindiği halde Tanzanya Birliği gerçekleştirilmiştir⁵⁷⁷. Bu açıdan bakıldığında, referandumun eksikliği Tanzanya Birliği’nin değerini kesin olarak düşürmekle birlikte, referandumun Birliğin tüm süreci üzerinde kritik yasal bir etkisi bulunmamaktadır⁵⁷⁸. Birliğin tek kusuru, iki yasama organının halkları adına hareket etmesini sağlayabilecek düzenli demokratik bir atmosferin yokluğudur. Duygu, düşünce ve isteklerini açıkça

⁵⁷³ Ibid, s. 2.

⁵⁷⁴ Kemal Gözler, “Referandum mu, Plebisit mi?”, <http://www.anayasa.gen.tr/plebisit.pdf> (23.06.2018).

⁵⁷⁵ Zanzibar’da Referandum 6/2010 sayılı kanunu ile düzenlenmektedir. Tanzanya’da ise (Tanzanya Anakası’nda) Referandum 10/2013 sayılı kanunu ile düzenlenmektedir. Referandum, Birliğin yetkisi dâhilinde bir husus değildir bu nedenle her Referandumun kanunu sadece kurulmuş hükümetin yetki alanında uygulanmaktadır.

⁵⁷⁶ Julius K. Nyerere, “Freedom and Unity”, *Transition*, C. 14, S. 1, (1961), s. 40.

⁵⁷⁷ Ladhu, op. cit., s. 9.

⁵⁷⁸ Şen’e göre referandum hem uluslararası teamül hukukunda hem de ulusal hukukta uygulanmaktadır. Referandumun birçok yönden özellikle ayrılıkta ve yeni bir devlet oluşumunda kullanıldığı söylenebilir. Ona göre, referandumlar, ayrılık ve devlet kurma sürecinde ilgili kişilerin isteklerinin tespiti için en uygun yöntem olarak kabul edilmektedir. Bkz. Şen, Op. cit., s. 84-88.

ifade edebilecek bir yöntem öngörülmemiştir. Zanzibar Hükümeti karşıt görüşteki hiç kimseye müsamaha göstermemiştir.

Tanzanya Birliği'nin meşruiyeti üzerinde tartışılan başka bir nokta, Tanzanya Birleşik Hükümeti'nin yetkilerinin artmasıdır. Tanganika ve Zanzibar arasındaki Birlik Antlaşması uyarınca, 11 hususun Tanzanya Birleşik Hükümeti tarafından yönetilebileceği karara bağlanmıştır. Ancak, Birliğin başlangıcından bu yana Birliğin yönetimindeki konular arttırılmaktadır. Birliğin yetkisindeki meselelerin artması, uluslararası hukukun ilkelerine aykırı görülmüştür⁵⁷⁹. Burada kaygı duyulan ilkeler, antlaşmanın müzakere edilmesinde ve uygulanmasında iyi niyet ve *pacta sunt servanda*'dır. Bu tartışmada asıl argüman, Tanganika ve Zanzibar arasında Birlik Antlaşması'nın önemli ölçüde ihlal edildiğidir. Bu tür bir ihlal, herhangi bir tarafın Birlikten çekilmek istemesi durumunda Birliği geçersiz kılacaktır.

VI. TANZANYA BİRLİĞİ'NİN KURUCU ANTLAŞMASINDA İYİ NİYET İLKESİNİN UYGULANMASI

İyi niyet ilkesi, bir uluslararası hukuk kuralıdır ve “uluslararası hukukta teamül kuralları” olarak gelişen *pacta sunt servanda* prensibi ile ilgilidir⁵⁸⁰. “*Bu ilke gereği taraflar antlaşmadaki hükümlerden doğan yükümlülükleri iyi niyet (good faith) ile yani antlaşmanın amacına aykırı eylemlerden ve işlemlerden kaçınarak yerine getirmek durumundadır*”⁵⁸¹. Genel olarak antlaşmaların uygulanmasına ilişkin en temel prensip olarak kabul edilen ahde vefa ilkesi, uluslararası antlaşmaların uygulanmasında da en temel prensip niteliğine sahiptir. Devletler, taraf oldukları antlaşmaları uygulamak yükümlülüğü altındadır ve uygularken de iyi niyetle hareket etmek yükümlülüğü altındadır⁵⁸².

Bu ilke Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2(2). maddesinde “bütün üyeler, üyelik sıfatından doğan hak ve çıkarlardan tüm üyelerin yararlanmasını sağlamak için işbu antlaşmaya uygun olarak üstlendikleri yükümlülükleri iyi niyetle yerine getirirler” şeklinde anılmıştır⁵⁸³. “Ayrıca 1970 yılındaki 2625 (25) sayılı kararla Genel Kurul

⁵⁷⁹ Shivji, *The Legal Foundations of the Union, in Tanzania's Union and Zanzibar Constitution*, s. 53-55.

⁵⁸⁰ Hassan Tariq, “Good faith in Treaty Formation”, *Virginia Journal of International Law*, C. 21, S. 3, (1981), ss. 443-481.

⁵⁸¹ Yücel Acer, İbrahim Kaya, *Uluslararası Hukuk Dersi Kitabı*, 2. b., Ankara: Usak Yayınları, 2011, s. 69-70.

⁵⁸² Ibid, s. 69. Ayrıca bkz. Kemal Gözler, *Hukuka Giriş*, 10. b, Bursa: Ekin, 2013, s. 62.

⁵⁸³ Malcolm Nathan Shaw, çev, İbrahim Kaya, op. cit., s. 73.

tarafından benimsenmiş Devletlerarası Dostça İlişkiler ve İşbirliğine Dair Uluslararası Hukuk İlkeleri Hakkındaki Deklarasyon'da da, devletlerin uluslararası hukuktan genel olarak antlaşmalardan doğan yükümlülükleri iyi niyetle yerine getirme sorumluluğuna atıfta bulunulmuştur. Bu nedenle bu ilke genel olarak uluslararası hukuk kurallarının ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır⁵⁸⁴.

Tanganika ve Zanzibar arasında Birlik Antlaşması açısından iyi niyet ilkesi iki aşamada değerlendirilebilir. Birinci aşamada Birlik Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden öncesi incelenmelidir. İkinci aşamada, Birlik Antlaşması'nın onaylandığı ve geçerli olduğu varsayılmalıdır.

Tanganika ve Zanzibar arasında Birliği'nin kurucu Antlaşmasının yürürlüğe girmesinden önce iyi niyet prensibi geçerli olduğu gibi; müzakere, taslak hazırlama, onay ve yorumlama da iyi niyetin ortak unsurları arasında bulunur. Uluslararası hukukta, devletler aralarında antlaşma yapmak istediğinde, antlaşmaların yapımı konusunda izlemeleri gereken özel bir prosedür yoktur⁵⁸⁵. Bununla birlikte, başlangıçta bir mutabakat, taslağın hazırlanması, sorumlulukların ve uyuşmazlık çözüm mekanizmalarının içeriği gibi konuların tartışılması amacıyla taraf devletlerin yetkili uzmanlarını içeren müzakerelerin kullanılması yaygındır⁵⁸⁶. Müzakereler uygun bir şekilde tam zamanında tamamlanabilir veya tarafların ihtiyacına, niyetine, bağlılığına ve arzusuna bağlı olarak ertelenebilir⁵⁸⁷. Durum ne olursa olsun, müzakereler sırasında antlaşmanın konusu ve amacını ıskat etmemek için tarafların iyi niyetle davranmaları gerekir⁵⁸⁸.

Birlik Antlaşması ile ilgili olarak, antlaşma öncesindeki özel durumlar, bu antlaşmanın yapılması için gerekli prosedürün yerine getirilmediğini kanıtlamaktadır. Esasen, resmi bir müzakere yapılmamıştır, Birlik Antlaşmasının taslağı esas olarak Tanganika tarafından yanıltıcı bir şekilde hazırlanmıştır⁵⁸⁹. Zanzibar'dan hiçbir hukukçu

⁵⁸⁴ Ibid.

⁵⁸⁵ Malcolm Nathan Shaw, *International law*, 6. b, Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 907.

⁵⁸⁶ Jose E. Alvarez, "The New Treaty Makers", 25 *B.C. International & Comparative Law Review*, C. 25, S. 2, (2002), ss. 213-234. Bkz. Pazarcı, *Uluslararası Hukuku*, s. 53-54.

⁵⁸⁷ Scott Barrett, "On the Theory and Diplomacy of Environmental Treaty-Making", *Environmental and Resource Economics*, C. 11, S. 3, (1998), ss. 317-333. <https://link.springer.com/content/pdf/23.12.2018>.

⁵⁸⁸ Steven Reinhold, op. cit., s. 50.

⁵⁸⁹ Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism: A Lesson From the Union of Tanganyika and Zanzibar*, s. 80.

bu taslağın hazırlanması sürecine dâhil edilmemiştir⁵⁹⁰. Kendi sözleriyle, dönemin Zanzibar başsavcısı şunu belirtmektedir:

“O zamanlar, Zanzibar’ın Başsavcısıydım ve “Birlik Antlaşması” taslağı hazırlanırken bana danışılmadı. Bu nedenle Zanzibar, Zanzibar’ın Hukuk Baş Danışmanından yasal ya da anayasal tavsiye almamıştır”⁵⁹¹.

Antlaşmanın ilk olarak, Zanzibar Hükûmeti üyeleri tarafından imzalanması için, Zanzibar Cumhurbaşkanı’na sunulduğu zaman görüldüğü sanılmaktadır⁵⁹². Antlaşmanın hazırlanmasında Zanzibar Baş Savcısı yer almamıştır. Tüm süreç başından itibaren şeffaflıktan uzak ve gizli bir şekilde yürütülmüştür⁵⁹³.

Ayrıca Birlik Antlaşması imzalanmadan önce incelemek üzere Zanzibar İhtilâl Meclisi üyelerinin çoğuna, sunulmamıştır. Bu beyanatlardan, Birlik Antlaşması’nın hazırlanması sürecinde şüpheli işlemlerin var olduğunu veya kullanıldığını söyleyebiliriz. Zanzibar Baş Savcısı’nın böyle önemli bir meselede görüş bildirmekten hariç tutulması, bütün bir devletin yasal bir tavsiye almaktan yoksun bırakılması anlamına gelir. Zanzibar Hükûmeti’nin herhangi bir hukuki görüş almaksızın ve Birlik Antlaşması’nın sonuçlarını bilmeden Birlik Antlaşması’na katıldığı açıktır⁵⁹⁴. Zanzibar Baş Savcısı’nın görüşünü almadan bunun gibi bir antlaşmaya girmek, mantıklı değildir. Zanzibar Baş Savcısı’nın katılmaması, Antlaşma’nın geçerliliğini ortadan kaldırmaz. Ancak, buradaki eksiklik, Antlaşma’nın uluslararası hukukun temel ilkelerini ihlal etmiş olabileceğidir. Çünkü 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin 26. maddesine göre, “yürürlükteki her antlaşma taraf olanları bağlar ve tarafların onu iyi niyetle icra etmesi gerekir”.

Birlik Antlaşması’nın her iki tarafça onaylandığını varsaysak bile, Birlik Antlaşması’nın uygulaması ahde vefa ilkesine aykırıdır. Bunun nedeni, Antlaşma’nın ahde vefa ilkesine göre uygulanmamasıdır. Bu ilkenin ihlalinin en iyi örneği, Antlaşma gereğince Birliğe, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarma yetkisinin verilmesidir. Bu yüzden Tanzania Cumhurbaşkanı, Zanzibar’ın egemenliğini kontrol edebilmek için kendisine tanınan kararname çıkartma yetkisini kullanmıştır. Örneğin, Birlik

⁵⁹⁰ Harub, op. cit., s. 34, Ayrıca bkz. Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism: A Lesson From the Union of Tanganyika and Zanzibar*, s. 80.

⁵⁹¹ Dourado, op. cit., s. 75.

⁵⁹² Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism: A Lesson From the Union of Tanganyika and Zanzibar*, s. 79.

⁵⁹³ Harub, op. cit., s. 243.

⁵⁹⁴ Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism: A Lesson From the Union of Tanganyika and Zanzibar*, s. 80.

Antlaşması'nın 5. maddesine göre, "Birlik Antlaşması'nın 4. maddesinin a, b ve c, hükümleri saklı kalmak üzere, Tanganika ve Zanzibar'ın mevcut yasaları kendi bölgelerinde yürürlükte kalacaktır." Birlik Antlaşması'nın 5. maddesinin a, b ve c hükümlerindeki istisnalar şöyle belirtilmektedir:

- a) Sonradan gelen yetkili bir yasama organı tarafından yapılmış herhangi bir hüküm
- b) Tanzanya Birleşik Devleti Başkanının, Zanzibar'a 4. madde'de belirtilen hususlardan herhangi biriyle ilgili veya herhangi bir yasanın uzatılması ve Zanzibar'ın karşılık gelen herhangi bir yasanın iptali için verilebilecek hükümler
- c) Birliğe ve bu maddelere etkide bulunmak için uygun veya arzu edilen değişiklikler.

Cumhurbaşkanına kararname çıkarma yetkisinin uzun süreli kullanımı ahde vefa ilkesinin ihlalidir. Bu kararnamelerin birçoğu ve hatta Parlamento yasaları, Birlik Antlaşması'nın temelini parçalamış ve Birlik'in tarafları arasında gelecekteki ilişkileri tehlikeye sokulabileceğinin açık bir işareti olmuştur. Birlik'te yeni yasalar oluşturma ve yürürlükte olanları da Zanzibar'a genişletme eğilimi, Zanzibar'ın özerkliğini azaltmaktadır. Bu yargımıza yönelik örnekler çoktur; ancak burada ilk atıfta bulunulması gereken örnek, 01.05.1964 tarihli ve 245 sayılı Hükûmet Bildiriminde yayımlanan Geçici Kararname'dir. İlk çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi kapsamında, Tanganika'daki (Tanzanya Anakarası) Birliğin yetkisi dâhilinde olan ve olmayan idareler arasındaki çizgiyi kaldırılmıştır. 1964 tarihli Geçiş Kanun Hükümünde Kararnamesinin 3. maddesi uyarınca:

"Birlik kurulmadan hemen önce Tanganika Cumhuriyeti'nin hizmetinde çalışan her kişinin, Birliğin kuruluşu sonrasında, Birleşik Cumhuriyet'in hizmetindeki ilgili ofise çalışmak üzere seçildiği kabul edilir."

245 Sayılı Kanun hükmünde kararname kapsamında Tanganika Hükümeti'nde görev yapan herkesin Tanzanya Birleşik Cumhuriyet Hükümeti'nde çalışabileceği belirtilmektedir. Ancak Zanzibar Hükümeti tarafından istihdam edilen tüm memurlar, bu Kanun'dan yararlanamamaktadır. Birlik kapsamında olmayan meselelerden Zanzibar Hükümeti sorumludur. Bu nedenle Zanzibar Hükümeti'nin idaresindeki memurlar Tanzanya Birleşik Hükümeti'ndeki istihdamdan yararlanamayıp, doğrudan Zanzibar

Hükümeti'nden faydalanmaktadırlar. Aksine, Tanzanya Anakarası'nda çalışan personel ve kamu memurları, Birlik meseleleri kapsamında olmamasına rağmen Tanzanya Hükümeti'nin istihdamının getirdiği menfaatlerden çokça faydalanmaktadır.

Ayrıca, bu yasanın varlığı Tanzanya Anakarası'nın Tanzanya kalkını altında uluslararası alanda kendi menfaatlerini ön plana çıkarmasına yol açmıştır. Buna dair örnekler oldukça fazladır. Fakat bu anlayışa değinmek için Tanzanya Futbol Federasyonu, Tanzanya Başsavcılığı, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi ve Tanzanya Petrol Geliştirme Şirketi, Birlik'in hususları dâhilinde olmamasına rağmen bu kanuna göre Birlik'in dâhilinde olduğuna örnek olarak verebilir. İşaret edilen örnekler, tam olarak Tanzanya Birliği'nin kurulu idareleri değildir, fakat Tanzanya ismini taşıdıkları için, uluslararası hususlarda onlara imtiyaz tanınmaktadır⁵⁹⁵. Zanzibar'a ait olan şirketler veya idareler, uluslararası ilişkiler alanında hiçbir şekilde genel kabul görmemiştir. Zanzibar ve Tanzanya ile ilgili olarak uluslararası alanda resmi olarak tanınmış olan sadece Tanzanya'dır. Zanzibar, uluslararası alanda resmi olarak tanınmamaktadır.

Tanzanya yasalarının geliştirilmesiyle ilgili olarak, Birlik Antlaşması'nı ihlal eden bir başka örnek ise 01.05.1964 tarihli ve 246 Sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan bir kararnamedir. Yukarıdaki Kararname gibi, bu Kararnamenin 2. maddesine göre Tanganika'ya yapılan atıf, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'ne yapılan atıftır. Sonuç olarak, Birlik'in taraflar açısından yapısı değiştirilmiştir. Zanzibar, Tanganika ile bu Birlik'in ortağı olarak görüşmek yerine, Tanzanya ile görüşürölmektedir.

245 ve 246 Sayılı Kanun Hükümünde Kararnamelerin içeriklerine bakıldığında Tanganika Hükümeti'nin sona erdirdirildiği görölmektedir. 246 Sayılı Kanun Hükümünde Kararnamenin 4. maddesi uyarınca, Tanganika Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak Tanzanya Birleşik Hükümeti'nin ikinci Cumhurbaşkanı Yardımcısı görevlendirilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 4. maddesi şöyledir: “Birliğin başlama tarihinden itibaren, Tanganika Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Birliğin Hükümeti'nin Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak sayılacaktır.” Kanun

⁵⁹⁵ Örnek olarak 20 Ocak 2020 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Yargıtay Birinci Başkanı Sayın İsmail Rüştü Cirit'in resmi davetlisi olarak Ankara'da bulunan Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi Heyeti'nin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nı ziyaret ettiği verilebilir. Bu örnekte Tanzanya Anakarası'nın Yüksek Mahkemesi Birlik dahilinde olan bir mesele değil; ancak Tanzanya Anakarası'nın kendi menfaatleri için Tanzanya isminin kullandığı görölmektedir. [https://www.yargitaycb.gov.tr/icerik/1580/tanzanya-heyeti-ziyareti#prettyPhoto\[gallery1\]/7/](https://www.yargitaycb.gov.tr/icerik/1580/tanzanya-heyeti-ziyareti#prettyPhoto[gallery1]/7/) (15.06.2020).

Hükmünde Kararname uyarınca Tanganika Devleti'nin sona erdirildiğini ve onun yerine Tanzanya adında yeni bir devletin geçtiğini iddia etmek mümkündür.

Bu bağlamda, Tanganika Hükûmeti'nin devamlılığı ne Birlik [Kurucu] Antlaşması ne de Tanganika Anayasası tarafından sona erdirildi. Ancak, Birlik Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Tanganika Hükûmeti'nin devamlılığı sona erdirildi. Çünkü yukarıdaki Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin yürürlüğe girmesinden sonra Birlik Cumhurbaşkanı, Tanganika'ya ait her şeyin Birliğe ait olduğunu belirten başka bir kararname çıkardı. Cumhurbaşkanının kararname çıkarma yetkisini kullanmaya devam etmesi Tanganika Cumhuriyetini tamamen sona erdirmiştir⁵⁹⁶.

Tanzanya Birleşik Cumhurbaşkanı, sadece Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi düzenleyerek Tanganika Hükûmeti'ni ortadan kaldırma gücüne ve yetkisine sahip miydi? Cevap mutlaka “hayır” olacaktır. Cumhurbaşkanı Nyerere, iki görevini (Tanzanya Birleşik Devlet Başkanı ve Tanganika Cumhurbaşkanı olarak) birlikte sürdürdüğü sırada, Tanganika'yı Tanzanya'ya dönüştürme fırsatını kullandı.

Nyerere'nin, Tanganika ve Zanzibar Birlik Antlaşması'nda yaptığı değişiklikler, “ahde vefa” ilkesine aykırıdır ve yaptığı bütün düzenlemeler uluslararası hukuk bakımından geçerli değildir. Örneğin, Kuzey Atlantik Balıkçılığı Davası'nda, Daimî Tahkim Mahkemesi Birleşik Krallık'ın tüzük yapma yetkisi hakkında, “iyi niyetle yapılması ve Antlaşmayı ihlal etmemesi gerektiğine” karar vermişti⁵⁹⁷.

Prensip olarak, *pacta sunt servanda* “yükümlülüğünüzü yerine getirin” anlamına gelir. Uluslararası hukukta “ahde vefa ilkesi”, antlaşmanın taraflarına vaatlerini yerine getirmeleri zorunluluğunu yükler. Antlaşmanın yürürlüğe girmesinden önce ve sonra tarafların yükümlülüklerinden kaçınmamaları gerekir. Birlik Antlaşması'nın can alıcı hükümlerinden biri, 7. maddedir. Bu maddede, Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin başladığı tarihten itibaren bir yıl sonra, Birliğin kendi Anayasasına sahip olacağına dair bir ifade yer almaktadır. Birlik Antlaşmasının 7. maddesine göre:

Birlik Cumhurbaşkanı ile Cumhurbaşkanı yardımcısı (Zanzibar Cumhurbaşkanı);

⁵⁹⁶ Pius Msekwa, *Insha za Ufafanuzi wa Baadhi ya Masuala ya Chama*, Tabora: T.M.P. Book Department, 1982, s. 56. Ayrıca bu konu üzerinde tartışılması bu linkte tıklayarak seyretilmektedir, https://www.youtube.com/watch?v=_hqCOL_mJEo&list=RDW2JsPyb683o&index=20 (23.08.2018).

⁵⁹⁷ Reports Of International Arbitral Awards: *The North Atlantic Coast Fisheries Case (Great Britain, United States)* (7 September 1910) Volume XI, United Nations, (2006), ss. 167-226, s. 188. http://legal.un.org/riaa/cases/vol_XI/167-226.pdf (01.11.2018).

- a) Birleşik Cumhuriyetin Anayasa teklifini yapmak üzere bir Komisyon atayacaklardır.
- b) Tanganika ve Zanzibar temsilcilerinden oluşan bir Kurucu Meclisi yukarıda belirtilen Komisyonun tasarılarını değerlendirmek ve Birleşik Cumhuriyetin Anayasasını kabul etmek amacıyla Birliğin başlamasından bir yıl sonra toplanmaya davet edeceklerdir.

Beklenmedik bir şekilde, bu maddede belirtilen sürenin bitiminden sadece bir ay önce, Tanzania Parlamentosu 1965 tarihli 18 sayılı Kanun ile bu maddeyi süresiz olarak iptal etmiştir. Söz konusu Kanun'un 2. maddesinde şunlar yer almaktadır:

“Tanzania Birleşik Cumhurbaşkanı, Tanzania Birleşik Cumhuriyet Anayasası önerilerinde bulunmak üzere veya bu önerilerin değerlendirilmesi için Komisyon tayin etmesi ve Birliğin kurulmasından itibaren bir yıl içinde bu Anayasanın kabulü için bir Kurucu Meclisi toplantıya çağırması gerekmeyecektir. Ancak, Tanzania Birleşik Cumhurbaşkanı ile Zanzibar Cumhurbaşkanı anlaşarak bir Komisyon atayacak ve Kurucu Meclisi uygun bir zamanda toplantıya çağıracaktır.”

Bu Kanun ile Zanzibar'ı sömürmek için Birlik Anayasası'nın yapılma süresi sonsuza kadar ertelenmiştir. Bu sebepten ne Tanzania Anayasası'nın ne de Tanzania Devleti'nin güçlü yasal temellerle kurulmadığını söylemek mümkündür. Birlik Antlaşması'nın 7. maddesinin yürürlükten kaldırılması nedeniyle Zanzibar, Birlik Antlaşması'nı sona erdirmeye ya da askıya alma hakkına kendiliğinden sahiptir. Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 60. maddesinin 3. fıkrasının (b) bendinde yer alan hükme göre, antlaşmanın konu veya amacının gerçekleştirilmesi için elzem olan bir hüküm ihlal edildiğinde mağdur taraf devlet, antlaşmanın sona erdirilmesi veya yürürlüğünün askıya alınması hakkına sahiptir.

VII. DEĞERLENDİRME

Tanzania Birleşik Cumhuriyeti'nin oluşumunun uluslararası hukuk standartlarına uymadığı ve yasallığının oldukça tartışmalı olduğu söylenebilir. Birliğin yarım asır boyunca bir yargı merciinde itiraz edilmeden yürürlükte kalması, sağlıklı ve başarılı bir birlik olduğunu göstermemektedir. Sormamız gereken en önemli soru şudur ki; Birliğe karşı dava açmak için ulusal hukukta yasal bir yol bulunmakta mıdır? Aslında, Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin yasallığına ilişkin hiçbir zaman ulusal

mahkemelere itiraz edilmemiştir. Çünkü Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin oluşumuna yönelik yasallık incelemesi yapacak herhangi bir ulusal yasal mercii bulunmamaktadır. Bu nedenle, Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin geçerliliğini, geçerliliğine karşı hiçbir dava açılmaması nedeniyle savunmak mantıksızdır⁵⁹⁸.

Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin meselesinde yararlı olabileceği söylenen tek ulusal mahkeme, Tanzanya Anayasası'nın 125. maddesi ile kurulan Anayasa Mahkemesidir. Ancak bu Mahkeme sadece Tanzanya Birleşik Hükûmeti ve Zanzibar Hükûmeti arasındaki sorunları çözme yetkisine sahiptir ve Mahkemenin, Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin yasallığını inceleme yetkisi yoktur. Tanzanya Anayasası'nın 126. maddesinin 1. fıkrasında bu husus şu şekildedir:

“İşbu Anayasa Mahkemesinin tek görevi, Birlik Hükûmeti ile Zanzibar Hükûmeti arasında bu Anayasanın yorumu veya uygulamasına ilişkin ortaya çıkan ihtilaflarda arabuluculuk karar vermektir”⁵⁹⁹.

Yukarda belirtilen maddenin anlamına göre, Tanzanya Anayasa Mahkemesinin temel görevi, Tanzanya Birleşik Hükûmeti ve Zanzibar Hükûmeti arasında Tanzanya Anayasası'nın uygulamasında ortaya çıkan çatışma ve problemlerin çözüme kavuşturulmasıdır. Burada işaret edilmesi gereken önemli bir nokta; söz konusu Anayasa Mahkemesi'nin kendisine verilen yargı yetkisi içinde dahi kusursuz bir şekilde çalışmasına, Mahkemenin yapısının engel teşkil etmesidir. Mahkemenin temel sorunu, oluşumu ve yargılama usullerine dayanmaktadır. Mahkeme teşkilatına ve onun yargılama usulüne ilişkin hükümler, Tanzanya Anayasası'nın 125 ila 128. maddeleri arasında yer almaktadır.

Mahkemenin oluşumu ve hâkimlerin seçimi Tanzanya Anayasasının 127. maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre, “Anayasa Mahkemesin üyelerinin yarısı Birleşik Cumhuriyet Hükûmeti tarafından atanan üyelerden, diğer yarısı ise Zanzibar'ın Hükûmeti tarafından atanan üyelerden oluşturulacaktır.” Tanzanya Anayasası'nın 127.

⁵⁹⁸ 2016 yılında Rashid Adiy ve diğer kişiler, Doğu Afrika Adalet Divanı'nın önünde, Divanı'nın Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin kurulması uluslararası hukuka aykırı olduğunu ilan etmesini isteyen bir dava açmışlardı. Ancak 29 Eylül 2020 tarihinde Doğu Afrika Adalet Divanı'nın davayla ilgili inceleme ve karar verme yetkisinin olmadığına karar vermiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız. 2016 tarihli ve 9 sayılı Doğu Afrika Adalet Divanı'nın İlk Derece Mahkemesinin kararı. <https://www.eacj.org/wp-content/uploads/2020/09/scan0084.pdf> (28.01.2020)

⁵⁹⁹ Tanzanya Anayasası'nın 126. maddesinin 1. fıkrası. Ayrıca bkz. Shivji, *Pan-Africanism or Pragmatism: A Lesson From the Union of Tanganyika and Zanzibar*, s. 180.

maddesine göre, Tanzanya ve Zanzibar hükûmetleri, Mahkemenin üyelerini hâkimlik yapmaya engel bir durumları olmaması şartıyla serbestçe seçer.

Bu bağlamda Anayasa Mahkemesi üyelerinin Zanzibar veya Tanganika vatandaşı olması gerekmez. Anayasa Mahkemesine üye olarak seçilebilmek için gereken tek koşul, Tanzanya’da veya Zanzibar’da Yüksek Mahkeme düzeyinde bir hâkim olma ehliyetine sahip olmaktır. Mahkeme yalnızca Tanzanya ve Zanzibar hükûmetleri tarafından seçilmiş olan üyelerden oluşturulabilmektedir. Bu durumdan dolayı, sadece Tanzanya Birleşik ve Zanzibar hükûmetlerinin çıkarlarını güvence altına alacak kişilerin atanması ihtimali yüksektir.

Tanzanya Anayasası’nın 128. maddesinin 1. fıkrasına göre, “davanın açılabilmesi için öncelikle Anayasa Mahkemesi üyelerinin tamamının Mahkemedeki toplantıda yerini alması gerekir”. 128. maddenin 2. fıkrasına göre, “eğer Mahkemenin sadece bir üyesi bile toplantıya katılmazsa toplantı icra edilemez; bu nedenle, bütün üyelerin eşit bir şekilde katılabilmesi amacıyla uygun olan başka bir güne toplantının ertelenmesi gerekir”. Bu şart, Mahkemenin işini yapmasını engellemektedir.

Ayrıca Tanzanya Anayasası’nın 128. maddesinin 3. fıkrası, Mahkemenin bir karara ulaşabilmesi için, toplantıya katılan üyelerin hem Tanzanya Anakarası’ndan gelen üyelerin hem de Zanzibar’dan gelen üyelerin her biri tarafından ayrı ayrı üçte iki oy çoğunluğunu sağlaması şarttır. Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir. Tanzanya Anayasası’nın 128. maddesine göre, “Anayasa Mahkemesi tarafından verilen her uzlaştırmacı karar bu madde uyarınca kesindir; bu kararlara yönelik herhangi bir merciye itiraz hakkı yoktur.”

Önceki bölümde değindiğimiz gibi, Zanzibar ve Tanzanya Cumhuriyeti Anayasaları’nda birçok çelişki bulunmasına rağmen, bu Mahkeme henüz kurulmamıştır. Bununla birlikte, yalnızca Mahkeme üyelerinin nasıl seçildiğine bakarak, Mahkemenin bazı kararları almasının imkânsız olduğunu tahmin etmek zor değildir. İlk olarak, Mahkemenin oluşturulması sürecinde Tanzanya ve Zanzibar hükûmetlerinden eşit sayıda üyelere sahip olunması gerekmektedir. İkincisi ise, Mahkemenin karar verebilmesi için, iki taraf da üçte iki çoğunluğa sahip olmalıdır. Bu şartlar altında, şüphesiz ki mantıklı bir karara ulaşabilme imkânı yoktur. Birliğin yasallığı hakkındaki

sorunlarının çözülmesine dair uygun seçenekler, iç müzakereler veya Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası bir organizasyonun belirlemede bulunmasıdır⁶⁰⁰.

Birlik, Tanganika ve Zanzibar halkı arasında haklar ve yükümlülükler doğurmuştur. Barış ve güvenliği tehlikeye sokacak derecedeki politik ve yasal belirsizliğe yer vermemek için; kısaca, Tanganikalılar ve Zanzibarlıların daha iyi bir gelecek ve başarısı adına, Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin yasal sorunlarını yeniden şekillendirmek için etkili bir şekilde müzakere etmeleri gerektiği sonucuna varılmıştır.

⁶⁰⁰ Tanzanya Birliği oluşturulduktan sonra Zanzibar BM'ye üye devlet olarak devam etmediği için, UAD'ın önünde uyuşmazlık davası açma hakkına sahip değildir. Zanzibar'ın böyle bir hakkı olmadığından, uluslararası barış, güvenlik ve adaleti tehlikeye düşürmemek için Genel Kurul aşağıdaki konularda Tanganyika ve Zanzibar Birliği'nin hukuki bakımdan geçerliliği ile ilgili UAD'nin hukuki görüşüne başvurabilir.

(a) İlk olarak, Tanganika ile Zanzibar arasındaki Birliğin hukuki bakımdan geçerliliğinin olup olmadığı hususunda hukuki sorunlar hakkında danışma görüşü verilmesi.

(b) İkincisi ise Tanganika ile Zanzibar'ın Birlik oluşturulmadan önce var olan BM üyeliklerine yeni bir başvuru yapmadan eski haline dönüp dönemeyeceği hususunda hukuki sorunlar hakkında danışma görüşü verilmesi.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, Tanganika Cumhuriyeti ile Zanzibar Halk Cumhuriyeti arasında oluşturulan Birlik hakkındaki önemli bilgiler incelenmiştir. Çalışmanın asıl amacı, Tanganika ile Zanzibar arasındaki Birliğin yasallığının uluslararası hukuk ve anayasa hukuku bağlamında incelenmesidir. Ancak, bu hedefe ulaşma yolunda ilk önce söz konusu iki eski devletin tarihsel arka planına ışık tutma zorunluluğumuz doğmuştur. Buna ek olarak, Zanzibar'ın Birlikteki durumu Zanzibar ve Tanzanya Anayasası'na göre de incelenmiştir.

Araştırmanın ana konusu olarak, Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin oluşumuna katkıda bulunan ortak faktörleri inceleyerek, Birliğin yasallığı yeniden gözden geçirilmiştir. Bu tartışma içerisinde, Tanzanya Birliği uluslararası hukuk açısından yeniden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yapılan incelemelerden yola çıkarak, Tanzanya Birleşik Devleti'nin hangi şekil olduğuna yönelik bir değerlendirme de yapılmıştır.

Tanganika ve Zanzibar arasında oluşturulan Tanzanya Birliği üniter-federal-konfederal şeklindeki üçlü tipoloji açısından incelendiğinde sui generis bir federal devlet olarak nitelendirilebilir. Tanzanya Anayasası, henüz Birliği tek bir hükümete dönüştürmemiştir. Tanzanya Birliği, 1977 tarihli Tanzanya Anayasası yürürlüğe girdikten sonra çok daha sıkı bir birlik haline elmiş olmakla birlikte, hala tek bir hükümet devleti değil, federe yönetim (Zanzibar Hükümetin açısından) ve federal yönetim (Tanzanya Birleşik Hükümetin açısından)'dır.

Ancak, Tanzanya Birliği Anayasası'nın büyük kısmı federal bir devletin özelliğini benimsediğini de belirtmek gerekir. Özellikle, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti Hükûmeti ile Zanzibar Hükûmeti arasında yaşanan uyuşmazlıklarını çözmekle görevli Tanzanya Anayasa Mahkemesi'nin oluşturulması ve Zanzibar ile Tanzanya hükümetlerinin hiçbir hükümetin bir diğerinin yetki alanına müdahale edememesi, belirgin federal özelliklerdir.

Söz konusu bu çalışmada yaptığımız araştırmalara göre Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin uluslararası hukukun genel kurallarına uygun olarak kurulmadığı söylenebilir. Bu bağlamda, Tanganikalılara ve Zanzibarlılara Birliğin ilişkilerinin geliştirilmesi ve iyileştirilmesinde yardımcı olabilecek aynı zamanda Tanganika ve

Zanzibar Birliği'nin hukuki bakımdan geçersizliliğinin sorununu çözmek için alınması gerekli önlemler aşığıda öneriyoruz.

1) Tanzania Anayasa Mahkemesi'nin Kurulması

Tanzania Anayasası, Zanzibar Hükümeti ile Tanzania Hükümeti arasındaki ihtilafların çözümünü sağlayacak bir anayasa mahkemesinin kurulmasına yönelik düzenlemeler sağlamaktadır. Ancak, Zanzibar Anayasası ile Tanzania Anayasası arasında anayasal ihtilafların ortaya çıkmasının yanı sıra, bugüne kadar Tanzania Anayasa Mahkemesi kurulmamıştır. Tanzania Hükümeti ve Zanzibar Hükümeti'ni Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin karşı karşıya olduğu sorunlara ışık tutacak bir Anayasa Mahkemesi kurmaya öneriyoruz.

2) Referandum

Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin referandum yapılmadan kurulduğunu bu çalışmada inceledik. Referandum yapılmamasının Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin meşruiyeti üzerinde hukuki bir etkisi olmamasına rağmen, referandum, vatandaşların doğrudan katılımını gerektiren ciddi konuları belirlemek için kullanılmaktadır. Tanganika ve Zanzibar Birliği'nin oluşturan üye devletlerin her iki tarafından ileri sürülen şikâyetleri olduğu için Tanganika vatandaşları ve Zanzibar vatandaşları referandum yoluyla söz konusu Birliği isteyip istemedilerini tespit etmek için bir referandum yapılması gerekmektedir.

Dünyada kurulmuş olan birleşik devletlere katılan birçok devlet vardır, ancak bu devletlerden bazılarında birliğe devam edilip edilmeyeceği konusunda referandum yapılmıştır. Bu yüzden demokratik yöntemlerle Zanzibar ve Tanganika halkının çoğunluğu, dışarıdan gelen baskıya maruz kalmaksızın, Birliğin varlığının kendi iradesine karşı olduğuna karar verirse, Tanzania Birliği kabul etmeye zorlanamaz.

3) Tanzania Birliği'nin Yapısını Değiştirmek Amacıyla Tanzania Anayasası Değişiklik Yapılması

Bununla birlikte, referandumun gerçekleştirilmesinin zor olduğu ortaya çıkarsa, Tanzania Hükümeti, Tanzania Birleşik Cumhuriyeti'nin mevcut ikili hükümet yapısını bir federal devlet veya konfederasyon birliğine dönüştürmek için Tanzania Anayasasını değiştirebilir. Federal devlet, Zanzibar ve Tanganika'nın iki federe yönetimi ile Tanzania federal yönetiminin kurulmasını yol açabilir. Aksı halde Konfederasyonu,

konfederal bir organı tarafından yönetilecek belirli konularda anlaşacak olan iki egemen Zanzibar ve Tanganika devletlerinin eski haline geri dönüştürülmesini de yol açabilir.

Bir federal devlet veya bir Konfederasyon Birliği kuracak bu tür bir devlet birliğin varlığı, taraf devletlerin ittifakını sürdürecektir ve aynı zamanda Tanganika'nın, Tanzanya Birliği kalkan olarak kullanılarak Zanzibar'ın pasifize ettiği fikrini ortadan kaldıracaktır. Tanzanya vatandaşlarının çoğunluğu Tanganika ve Zanzibar devletlerinin eski hallerine dönmeye karar verirlerse bile, alınan herhangi bir karara saygı duyulması gerekmektedir. Birliğin çöküşü Tanganika ile Zanzibar arasındaki ilişkilerin sonu olmamakla birlikte Tanganika ve Zanzibar'ın ilişkileri Birlik dışında günümüzde olduğundan daha iyi de olabilir⁶⁰¹.

⁶⁰¹ Örneğin, Singapur-Malezya ilişkileri bugünlerde federasyonda olduğundan daha iyi durumdadır. Bir başka örnek de Norveç ile İsveç arasındaki ilişkinin Birliğin çöktükten sonra daha iyi olmasıdır. Ayrıca Senegal ve Gambiya arasındaki ilişkilerin bilinen Senegal-Gambiya konfederasyonu çöktükten sonra daha hızlı iyileştiğini kanıtlayabilir.

KAYNAKÇA

KİTAP VE MAKALELER

- ACER Yücel, “Uluslararası Hukukta Saldırı Suçu Kavramının Temel Unsurları: Tanım Çalışmaları ve Yansımalar”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C. 1, S. 3, (2005), ss. 15-42.
- ACER Yücel, KAYA İbrahim, *Uluslararası Hukuk Dersi Kitabı*, 2. b., Ankara: Usak Yayınları, 2011.
- AGRANOFF Robert, “Federal Evolution in Spain”, *International Political Science Review/Revue Internationale de science Politique*, C. 17, S. 4, (1996), ss. 385-401.
- AGYEMAN Opoku, “The Osagyefo, the Mwalimu, and Pan-Africanism: A Study in the Growth of a Dynamic Concept”, *The Journal of Modern African Studies*, C. 13, S. 4, (1975), ss. 653-675.
- AKANDE Dapo, TZANAKOPOULOS Antonios, “The Crime of Aggression in the ICC and State Responsibility”, *Harvard International Law Journal*, C. 58, S. 1, (2017), ss. 33-36.
- AKBAR Keshodkar, *Tourism and Social Change in Post-Socialist Zanzibar: Struggles For Identity, Movement, and Civilization*, Plymouth: Lexington Books, 2013.
- AKYUZ Yahya, *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, Ankara: YÖK Yayınları, 1989.
- AL-RIYAMI Abdulla Nasser, *Acquisition Highlight: Zanzibar: Personalities & Events (1828-1972)*, Cairo: Beirut Bookshop, 2012.
- AL-NAHYAN Khalid S. Z., *The Three Islands: Mapping the UAE-Iran Dispute*, London: Royal United Services Institute for Defence and Security Studies, 2013. https://rusi.org/sites/default/files/201312_bk_the_three_islands_2.pdf (13.12.2020)
- ALVAREZ Jose, “The New Treaty Makers”, *Boston College International & Comparative Law Review*, C. 25, S. 2, (2002), ss. 213-234.
- ARCHIE Matheson, “Maridhiano: Zanzibar's Remarkable Reconciliation And Government of National Unity”, *Journal of Eastern African Studies*, C. 6, S. 4, (2012), ss. 591-612.
- ARCHILON Marylin, *From Exclusion to Equality: Realizing the Rights of Persons With Disabilities: Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Optional Protocol*, Geneva: UN, 2007.
- AUST Antony, *Handbook of International Law*, New York: Cambridge University Press, 2005.
- BAILEY Martin, “Zanzibar's External Relations”, *International Journal of Politics*, C. 4, S. 4, (1974-75), ss. 35-57.
- BAIRD Natalie, “To Ratify or Not to Ratify? An Assessment of The Case for Ratification of International Human Rights Treaties in The Pacific”,

- Melbourne Journal of International Law*, C. 12, S. 2, (2011), ss. 1-41.
- BAKARI Mohammed, MAKULILO Alexander, “Between Confusion and Clarity: Rethinking the Union of Tanganyika and Zanzibar After 50 Years”, *African Review*, C. 41, S. 1, (2014), ss. 1-34.
- BAKARI Mohammed, *The Democratisation Process in Zanzibar: A Retarded Transition*, Hamburg: Institute of African Affairs, 2001.
- BAKARY Abubakar Khamis, “The Union and the Zanzibar Question”, *Zanzibar and the Union Question*, eds. Chris Maina Peter, Harub Othman, Zanzibar: Zanzibar Legal Services Centre, 2006, ss. 1-33.
- BALDWIN E. Richard, *The Causes of Regionalism*, Oxford: Blackwell Publishers Ltd, 1997.
- BARNETT E. Randy, “Constitutional Legitimacy”, *Columbia Law Review*, C. 103, S. 1, (2003), ss. 111-148.
- BARRETT Scott, “On the Theory and Diplomacy of Environmental Treaty-Making”, *Environmental and Resource Economics*, C. 11, S. 4, (1998), ss. 317-333.
- BEDERMAN J. David, “Acquiescence, Object, on and the Death of Customary International Law”, *Duke Journal of Comparative & International Law*, C. 21, S. 31, (2010), ss. 31-45.
- BEDERMAN J. David, WATSON Alan, *The Spirit of International Law*, Athens: University of Georgia Press, 2002.
- BENNET Norman Robert, “France and Zanzibar, 1844 to the 1860s”, *The International Journal of African Historical Studies*, C. 7, S. 1, (1974), ss. 27-55.
- BERNADETA Kilian, “A Proposed Structure of the Union in Tanzania: Political Parties at a Crossroad”, *African Review*, C. 41, S.1, (2014), ss. 116-138.
- BISHOP Wm. W., “Unconstitutional Treaties”, *Minnesota Law Review*, C. 42, S. 1, (1958), ss. 773-803.
- BLANKART Charles Beat, “The European Union: Confederation, Federation or Association of Compound States? A Hayekian Approach to the Theory of Constitutions”, *Constitutional Political Economy*, C. 18, S. 1, (2007), ss. 99-106.
- BLIX Hans, “The Requirement of Ratification”, *British Year Book of International Law*, C. 30, S. 1, (1953), ss. 354-380.
- BOLINTINEANU Alexandru, “Expression of Consent to be Bound By A Treaty In The Light Of the 1969 Vienna Convention”, *American Journal of International Law*, C. 68, S. 4, (1974), ss. 672-686.
- BOWETT Derek William, “The Dubai/Sharjah Boundary Arbitration of 1981”, *British Yearbook of International Law*, C. 65, S. 1, (1994), ss. 103-133.
- BRADLEY A. Curtis, “Treaty Signature”, *The Oxford Guide to Treaties*, ed. Duncan Hollis, Oxford: Oxford University Press, 2012.

- BRANSON Nick, "Party Rules: Consolidating Power Through Constitutional Reform in Tanzania", *Africa Research Institute*, S. 1501, (2015), ss. 1-4.
- BRENNAN R. James, "Lowering the Sultan's Flag: Sovereignty and Decolonization in Coastal Kenya", *Comparative Studies in Society and History*, C. 50, S. 4, (2008), ss. 831-861.
- BRENNAN R. James, "Julius Rex: Nyerere Through The Eyes Of His Critics, 1953–2013", *Journal of Eastern African Studies*, C. 8, S. 3, (2014), ss. 459-477.
- BRENTS G. Barbara, MSHIGENI Deo, "Terrorism in Context: Race, Religion, Party, and Violent Conflict in Zanzibar", *The American Sociologist*, C. 35, S. 60, (2004), ss. 60-74.
- BRUCE E Heilman, PAUL Kaiser, "Religion, Identity And Politics in Tanzania", *Third World Quarterly*, C. 23, S. 4, (2002), ss. 691-709.
- Bunge la Tanzania, *Mwongozo Kuhusu Utaratibu wa Bunge Kuridhia Mikataba ya Kimataifa*, Dodoma: Afisi ya Bunge, 2017.
- Bunge la Tanzania, *Kitabu cha Kumbukumbu za Wabunge: Bunge la Kumi na Moja*. 3. b, Dodoma: Afisi ya Bunge, 2019.
- BURGESS G. Thomas, "The Zanzibar Revolution and Its Aftermath", *Oxford Research Encyclopedia of African History*, (2018), ss. 1-25.
- BURGESS G. Thomas, *Race, Revolution, and the Struggle for Human Rights in Zanzibar: The Memoirs of Ali Sultan Issa and Seif Sharif Hamad*, Athens: Ohio University Press, 2009.
- CAMERON Greg, "Zanzibar's Turbulent Transition", *Review of African Political Economy*, C. 29, S. 92, (2002), ss. 313-330.
- CAMPBELL Horace, "Abdulrahman Mohammed Babu 1924-96: A Personal Memoir", *African Journal of Political Science*, C. 1, S. 2, (1996), ss. 240-246.
- CAMPBELL Horace, "Julius Nyerere: Between State-centred and People-centred Pan-Africanism", *Africa's Liberation the Legacy of Nyerere*, ed. Chambi Chachage, Annar Cassam, Kampala: Pambazuka Press, 2010.
- CAMPBELL Jane, "Multiracialism and Politics in Zanzibar", *Political Science Quarterly*, C. 77, S. 1, (1962), ss. 72-87.
- CAMPBELL Jane, "Nationalism, Ethnicity and Religion: Fundamental Conflicts and the Politics of Identity in Tanzania", *Nations and Nationalism*, C. 5, S. 1, (1999), ss. 105-25.
- CASSESE Antonio, "Affirmation of The Principles of International Law Recognized by the Charter of the Nürnberg Tribunal", *United Nations Audio-Visual Library of International Law*, (2009), ss. 1-2. legal.un.org/avl/pdf/ha/ga/ga_95-1_e.pdf (24.06.2020).
- CHACHAGE Bakaza, *Environmental Aid and Politics in Zanzibar*, Dar es Salaam: Dar Es Salaam University Press, 1996.

- CHAN C.W. Phil, "Acquiescence/Estoppel in International Boundaries: Temple of Preah Vihear Revisited", *Chinese Journal of International Law*, C. 3, S. 2, (2004), ss. 421-439.
- CHITTICK Neville, "Kilwa and the Arab Settlement of the East African Coast", *The Journal of African History*, C. 4, S. 2, (1963), ss. 179-190.
- CHRISTIANSEN Thomas, "The Role of Supranational Actors in EU Treaty Reform", *Journal of European Public Policy*, C. 9, S. 1, (2002), ss. 33-53.
- CIA, "Zanzibar: The Hundred Days' Revolution", *CIA Intelligence Report*, No. 0013/66 21 February 1966 [https://www.cia.gov/library/readingroom/document](https://www.cia.gov/library/readingroom/document/10.01.2019) (10.01.2019).
- CIA, "Tanzania: Anatomy of the Union", *Weekly Summary Special Report*, (12 March 1972).
- COHN Sherman L., "Ex Injuria Jus Non Oritur: A Principle Misapplied", *Santa Clara Law Review*, C. 3, S. 1, (1962), ss. 23-42.
- COTRAN Eugene, "Some Legal Aspects of the Formation of the United Arab Republic and the United Arab States", *The International and Comparative Law Quarterly*, C. 8, S. 2, (1959), ss. 346-390.
- CRAWFORD James, *Brownlie's Principles of Public International Law*, 8. b, Oxford: Oxford University Press, 2012.
- CRIEKEMANS David, "Regional Sub-State Diplomacy from a Comparative Perspective: Quebec, Scotland, Bavaria, Catalonia, Wallonia and Flanders", *The Hague Journal of Diplomacy*, C. 5, S. 1, (2010), ss. 37-64.
- CYR Hugo, "Treaty Powers of Federated States and International Law", *Jus Politicum*, C. 17, S. 1, (2017), ss. 65-96.
- CYR Nora Ruth, *Twenty Century of Africa*, New York: Writers Club Press, 2001.
- CUNNINGHAM B. William, FOUERE Marie-Aude, *Social Memory, Silenced Voices, and Political Struggle: Remembering the Revolution in Zanzibar*, Dar es Salaam: Mkuki na Nyota, 2018.
- ÇAVUŞOĞLU Naz, "Bölgeci Devlet'de Egemenlik/Yetki Paylaşımı", *e-akademi*, S. 4, (Haziran 2002). http://www.e-akademi.org/makaleler/ncavusoglu-1.htm#_ftnref32 (07.01.2021).
- D'AMATO Anthony, "The Invasion of Panama Was a Lawful Response to Tyranny", *The American Journal of International Law*, C. 84. S. 2, (1990), ss. 516-524.
- DEMİR Bekir, "Dünya Federalizm Tecrübesi ve Sovyet Federalizmi", *bilig*, S. 25, (2003), ss. 41-47.
- DEMİR Konur Alp, "Özerk Yerel Yönetim Yapısından Federalizme Geçiş," *Çankırı Karatekin University İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 2, (2014), ss. 35-60.

- DIKSHIT Ramesh, "Geography and Federalism", *Annals of the Association of American Geographers*, C. 61, S.1, (2007), ss. 97-115.
- DOĞAN İlyas, *Devletler Hukuku*, 3. b, Genişletilmiş, Ankara: Astana Yayınlar, 2016.
- DÖRR Oliver, SCHMALENBACH Kirsten, *Vienna Convention on the Law of Treaty: A Commentary*, Heidelberg: Springer, 2012.
- ELAZAR Daniel, "Contrasting Unitary and Federal Systems", *International Political Science Review*, C. 18, S. 3, (1997), ss. 237-251.
- EMİR Nergiz, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi Bakımından Saldırı Suçu, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 2, (2015), ss. 285-305.
- ENGEL Ulf, 'vd', *Tanzania Revisited: Political Stability, Aid Dependency, and Development Constraints*, Hamburg: Institute of African Affairs, 2000.
- ERDAL Selcen, "Uluslararası Andlaşmaların Hukuksal Geçerliliği", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 23, S. 1, (2015), ss.71-94.
- EWEN Jeffrey D., "The United States and Canada in Passamaquoddy Bay: Internal Waters and the Right of Passage to a Foreign Port," *Syracuse Journal of International Law and Commerce*, C. 4, S. 1 (1976), ss. 167-188.
- FAIROOZ Amani Thani, *Ukweli ni Huu—Kuusuta Uwongo*, Dubai: SP, 1995.
- FARNSWORTH E. Allan, "Coercion In Contract Law", *University of Arkansas at Little Rock Law Review*, C. 32, S. 9, (1982), ss. 329-344.
- FAWCETT J.E.S, "The Legal Character of International Agreements", *British Year Book of International Law*, C. 30, S. 1, (1953), ss. 381-400.
- FINCH D. John, *Introduction to Legal Theory*, 2. b, England: Sweet and Maxwel, 1974.
- FITZMAURICE G. Gerald, "Do Treaties Need Ratification", *British Year Book of International Law*, C. 15, S. 1, (1934), ss. 113-137.
- FOUÉRE Marie-Aude, "Remembering the Dark Years (1964-1975) in Contemporary Zanzibar", *The International Journal for the Study of Culture and Society*, (2012), ss. 113-126.
- FOUÉRE Marie-aude, "Reinterpreting Revolutionary Zanzibar In The Media Today: The Case of Dira Newspaper", *Journal of Eastern African Studies*, C. 6, S. 4, (2012), ss. 672-689.
- FOUÉRE Marie-Aude, "Julius Nyerere, Ujamaa, and Political Morality in Contemporary Tanzania", *African Studies Review*, C. 57, S. 1, (2014), ss. 1-24.
- FOUÉRE Marie-Aude, "Recasting Julius Nyerere in Zanzibar: the Revolution, the Union and the Enemy of the Nation", *Journal of Eastern African Studies*, C.

8, S. 3, (2014), ss. 478-496.

FRANKL P.J.L, “Obituary: Ali Muhsin Al-Barwani”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, C. 32, S. 2, (2006), ss. 263-265.

FRED Strickert, “The Ancient Island Sultanate of Zanzibar Joined Mainland Tanganyika to Form a New Federal State Known as the Republic of Tanzania”, *Salem Press Encyclopedia*, 26.04.1964.

GHAI Yash, WOODMAN Sophia, *Practising Self-Government: A Comparative Study of Autonomous Regions*, New York: Cambridge University Press, 2013.

GHASSANY Harith, *Kwaheri Uhuru, Kwaheri Ukoloni! Zanzibar na Mapinduzi ya Afrabia*, UK: Lulu.com, 2010.

GHAZAL AMAL N., *Islamic Reform and Arab Nationalism: Expanding the Crescent from the Mediterranean to the Indian Ocean (1880s-1930s)*, London: Taylor & Francis Group, 2010.

GLASSMAN Jonathon, “Sorting out the Tribes: The Creation of Racial Identities in Colonial Zanzibar's Newspaper Wars”, *The Journal of African History*, C. 41, S. 3, (2000), ss. 395-428.

GÖZLER Kemal, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, C.1, 1. b. Bursa: Ekin, 2011.

GÖZLER Kemal, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, C. II, 1. b. Bursa: Ekin, 2011.

GÖZLER Kemal, *Hukuka Giris*, 10. b, Bursa: Ekin, 2013.

GÖZLER Kemal, *Devletin Genel Teorisi, Bir Genel Kamu Hukuku Dersi Kitabı*, 5. b, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, Ağustos 2014.

GÖZÜBÜYÜK Şeref, *Anayasa Hukuku: Anayasa Metni*, 5. b, Ankara: Turhan Kitabevi, 1995.

GRISWOLD Erwin, “The Demise of the High Court of Parliament in South Africa”, *Harvard Law Review*, C. 66, S. 5, (1953), ss. 864-872.

GUIRBERNAU Montserrat, “Anthony D. Smith On Nations And National Identity: A Critical Assessment”, *Nations and Nationalism*, C. 10, S. 1, (2004), ss. 125-141.

GÜLMEZ Mesut, “Anayasa Değişikliği Sonrasında İnsan Hakları Sözleşmelerinin İç Hukuktaki Yeri Ve Değeri”, *TBB Dergisi*, S. 54, (2004). ss. 147-161. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2004-54-64> (30.11.2020)

HAJI Juma Duni, *Karibu Miaka 50 ya Muungano Wazanzibar Wanalipi la Kujivunia*, Dar es Salaam: Amaly's, 2009.

HAMAD Yahya Khamis, “The Constitutional Premises of the GNU in Zanzibar”, *Zanzibar the Development of the Constitution*, eds. Chris Maina Peter ve

- Immi Sikand, Zanzibar: Zanzibar Legal Services Centre, 2011, s. 247-277.
- HAMAD Yahya Khamis, Chris Maina Peter, "Elections in Zanzibar and Their Consequencies: ZEMOG and Miafaka", *Zanzibar: The Development of the Constitution*, eds. Chris Maina Peter, Immi Sikand, Zanzibar: Zanzibar Legal Services Centre, 2011, ss. 119-180
- HARRINGTON Joanna, "Scrutiny and Approval: The Role for Westminster-Style Parliaments in Treaty-Making", *The International and Comparative Law Quarterly*, C. 55, S. 1, (2006), ss. 121-159.
- HART Henry Melvin, "The Relations Between State and Federal Law", *Columbia Law Review*, C. 54, S. 4, (1954), ss. 489-542.
- HASHIM O. Nadra, *Language and Collective Mobilization: The Story of Zanzibar*, Plymouth: Lexington Books, 2009.
- HASSAN Tariq, "Good Faith in Treaty Formation", *Virginia Journal of International Law*, C. 21, S. 3, (1981), ss. 443-481.
- HENDERSON J. Curtis, "Legality of Economic Sanctions Under International Law: The Case of Nicaragua", *Washington and Lee Law Review*, C. 43, S.1, (1986), ss. 167-196.
- HENRY Etienne, "Alleged Acquiescence of the International Community to Revisionist Claims of International Customary Law (With Special Reference to the Jus Contra Bellum Regime)", *Melbourne Journal of International Law*, C. 18, S. 2, (2017), ss. 1-38.
- HIROI Taeko, Sawa OMORI, "Causes and Triggers of Coups d'état: An Event History Analysis", *Politics & Policy*, C. 41, S. 1, (2013), ss. 39-64.
- HITCHCOCK Michael, "Zanzibar Stone Town Joins the Imagined Community of World Heritage Sites", *International Journal of Heritage Studies*, C. 8, S. 2, (2002), ss. 153-166.
- HOLLIS Claud, "Zanzibar Present Condition and Interest", *Journal of African Society*, C. 28, S. 11, (1929), ss. 217-223.
- HUNT Jo, MINTO Rachel, "Between Intergovernmental Relations and Para-diplomacy: Wales and the Brexit of the Regions", *The British Journal of Politics and International Relations*, C. 19, S. 4, (2017), ss. 647-662.
- HUNTER Helen-Louise, "Zanzibar Revisited", *CIA Intelligence Report*, (1967), ss. 1-7.
- HUNTER Helen-Louise, *Zanzibar: The Hundred days Revolution*, California: PSI Reports ABC-CLIO, 2009.
- HWANG Kyu-Deug, "Revisiting the Politics of Zanzibar: In Search of the Root Causes of the 1964 Revolution", *International Area Review*, C. 12, S. 2, (2009), ss. 21-33.

- IBRAHİM Ashraf Ray, “The Doctrine of Laches in International Law”, *Virginia Law Review*, C. 83, S. 3, (1997), ss. 647-669.
- ILIFFE John, “The Organization of the Maji Maji Rebellion”, *Journal of African History*, C. 3, S. 1, (1967), ss. 495-512.
- INGRAMS William Harold, *Zanzibar Its History and Its People*, Abingdon: Frank Cass and Com Ltd, 2005.
- İPEK Cemil Doğaç, “Afrika Birliği Örgütü ve Kıtada İşbirliği Arayışları”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, C. 1, S. 3, (2012), ss. 111-130.
- İZCİ Ferit, SARITÜK Mehmet, “Demokratik Toplumlarda Halkın Yönetime Katılımı: Yönetime Katılım ve Yönetişim İlişkisi”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, C.2, S.3, (2009), ss. 498-517.
- JAKONEN Mikko, “Thomas Hobbes on Revolution”, *Institut d'Histoire de la Révolution française*, ISSN: 2105-2557, (2011), ss. 1-28. <https://journals.openedition.org/lrf/321> (20.10.2018).
- JINGU John, “The Union of Tanganyika and Zanzibar: In search of a Viable Structure”, *African Review*, C. 41, S. 1, (2014), ss. 92-115.
- JJUUKO Frederick, ‘vd’, *Federation Within Federation: The Tanzania Union Experience and the East African Integration Process: A Report of Kituo cha Katiba Fact-Finding Mission to Tanzania*, Kampala: Fountain Publishers, 2010.
- JOHN W. Bricker, CHARLES Webb, “Treaty Law vs. Domestic Constitutional Law”, *Notre Dame Law Review*, C. 29, S. 4, (1954), ss. 529-550.
- JOHNS H. David, “East African Unity-Problems and Prospects”, *The World Today*, C. 19, S. 12, (1963), ss. 533-540.
- JOHNSON H. Thomas, ‘vd’, “Explaining Africa Military Coups d’Etat, 1960-1982”, *The American Political Science Review*, C. 78, S. 3, (1984), ss. 622-640.
- JUMBE Aboud, *The Partner-ship: Tanganyika and Zanzibar Union: 30 Turbulent Years*, Dar es Salaam: Amana Publishers, 1994.
- KABUDI John Palamagamba, “The Judiciary and Human Rights in Tanzania: Domestic Application of International Human Rights Norms”, *Verfassung und Recht in Übersee / Law and Politics in Africa, Asia and Latin America*, C. 24, S. 3 (1991), ss. 271-281.
- KABUDI John Palamagamba, “The United Republic of Tanzania After a Quarter of a Century: A Legal Appraisal of the State of the Union of Tanganyika and Zanzibar,” *Africa Journal of International & Comparative Law*, C. 5, S. 5, (1993), ss. 310-339.
- KARADAĞ Ulaş, “Birleşmiş Milletler Antlaşması’na Göre Meşru Müdafaa Hakkı”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 2, (2016), ss. 171-186.

- KAVAS Ahmet, "ZENGİBAR: Doğu Afrika'da Ada ve Burada XVIII-XX. Yüzyıllarda Hüküm Süren Sultanlık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2013, C. 44, ss. 262-267.
- KEATING Michael, "Regions and International Affairs: Motives, Opportunities and Strategies," *Regional & Federal Studies*, C. 9, S. 1, (1999), ss. 1-16.
- KELSEN Hans, "Recognition In International Law: Theoretical Observations", *The American Journal of International Law*, C. 35, S. 4, (1941), ss. 605-617.
- KELSEN, Hans, "On the Basic Norm", *California Law Review*, C. 47, S. 1, (1959), ss. 107-110.
- KELSEN Hans, EHRENZWEIG Albert, "Professor Stone and the Pure Theory of Law", *Stanford Law Review*, C. 17, S. 6, (1965), ss. 1128-1157.
- KILLIAN Bernadeta, "A Proposed Structure of the Union in Tanzania: Political Parties at a Crossroad", *African Review*, C. 41, S. 1, (2014), ss. 116-138.
- KOO Hee Kwon, "The Uniting of Divided State in the Vienna Convention on Succession of States in Respect of Treaties", *Korean Journal of Comparative Law*, C. 18 (1990), ss.114-138.
- KPOSOWA Augustine J, JENKINS J. Craig, "The Structural Sources of Military Coups in Postcolonial Africa, 1957-1984", *American Journal of Sociology*, C. 99, S. 1, (1993), ss. 126-163.
- KRATZ Joachim W., "The East African Currency Board (Le Conseil Monétaire Est Africain) (La Junta Monetaria del Africa Oriental)", *Staff Papers (International Monetary Fund)*, C. 13, S. 2, (1966), ss. 229-255. <https://www.jstor.org/stable/3866425> (23.06.2019).
- LARSEN Kjersti, *Where Humans and Spirits Meet: The Politics of Rituals and Identified Spirits in Zanzibar*, Oslo: Berghahn Books Incorporated, 2008.
- LeDUC Lawrence, *The Politics Of Direct Democracy: Referendums In Global Perspective*, Toronto: University of Toronto Press, 2003.
- LESLIE Henry, "When Is a Treaty Self-Executing", *Michigan Law Review*, C. 27, S. 7, (1929), ss. 776-785.
- LEWIS Malcolm M., "The Treaty-Making Power of the Dominions", *British Year Book of International Law*, C. 6, S. 1, (1925), ss. 31-43.
- LIJPHART Arend, *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty Six Countries*, New Haven: Yale University Press, 1999.
- LODHI Abdulaziz, "Muslims in Eastern Africa: Their Past and Present", *Nordic Journal of African Studies*, C. 3, S. 1, (1994), ss. 88-98.
- LOFCHIE F. Michael, "Party Conflict in Zanzibar", *The Journal of Modern African Studies*, C. 1, S. 2, (1963), ss. 185-207.

- LOFCHIE F. Michael, *Zanzibar Background to Revolution*, Princeton: Princeton University Press, 1965.
- LOFCHIE F. Michael, "Was Okello's Revolution a Conspiracy?", *Transition*, C. 33, S. 1, (1967), ss. 36-42.
- LOWE Vaughan, FITZMAURICE Malgosia, *Fifty Years of the International Court of Justice: Essays in Honour of Sir Robert Jennings*, Cambridge: Cambridge University Press 1996.
- MAALIM J. Mahadhi, "The Union Between Tanganyika and Zanzibar And The Right Of Secession Under International Law", *Zanzibar and the Union Question*, eds. Chris Maina Peter, Harub Othman, Zanzibar: Zanzibar Legal Service Centre, 2006, ss. 109-156.
- MACGIBBON I. C, "Some Observations on the Part of Protest In International Law", *British Year Book of International Law*, C. 30, S. 1, (1953), ss. 293-319.
- MACGIBBON I. C, "Customary International Law and Acquiescence," *British Year Book of International Law*, C. 33, S. 1, (1957), s. 115-145.
- MACGIBBON I. C, "Estoppel in International Law", *The International and Comparative Law Quarterly*, C. 7, S. 3, (1958), ss. 468-513.
- MALANCZUK Peter, *Akehurst's Modern Introduction to International Law*, London: Routledge, 1997.
- MANDI R. Iddi, "The State of Constitutionalism and a Bumpy Drive to a New Constitution in Tanzania: A Review of the year 2011", *Annual State of Constitutionalism in East Africa 2011*, ed. Alexander B. Makulilo, Kampala: Fountain Publisher, 2013, ss. 35-78.
- MANSFIELD D. Edward, MILNER Helen, "The New Wave of Regionalism", *International Organization*, C. 53, S. 3, (1999), ss. 589-627.
- MAPURI Omar Ramadhan, *Zanzibar, the 1964 Revolution: Achievements and Prospects*, Dar es Salaam: TEMA Publishers Co, 1996.
- MAREK Krystina, *Identity and Continuity of States in Public International Law*, Geneva: Library Droze, 1968.
- MARTIN Laffin, THOMAS Alys, "The United Kingdom: Federalism in Denial?" *Publius*, C. 3, S. 1, (1999), ss. 89-108.
- MASSUD Othman, "Masuala Yasiyo na Majibu Katika Muungano", Mada imetayarishwa na Kuwasilishwa Katika Mkutano Maalum ulioandaliwa na Zanzibar Law Society Kuadhimisha Miaka 41 ya Muungano, Hoteli ya Bwawani Zanzibar, (23.4.2005).
- MAZRUI A. Ali, "The African State as a Political Refugee: Institutional Collapse and Human Displacement", *International Journal of Refugee Law*, C. 7, S. 1, (1995), ss. 21-36.

- MAZRUI A. Ali, "Africa Between Nationalism and Nationhood: A Political Survey", *Journal of Black Studies, Communication and Change in SubSaharan Africa* C. 13, S. 1, (1982), ss. 23-44.
- MBUNDA Richard, "The Union and the Zanzibar Statehood Question", *African Review* C. 41, S. 1, (2014), ss. 139-160.
- MBUGHUNI Azaria, "Tanzania and the PanAfrican Quest for Unity, Freedom, and Independence in East, Central, and Southern Africa: The Case of the PanAfrican Freedom Movement for East and the Central Africa/PanAfrican Freedom Movement for East Central and South Africa", *The Journal of PanAfrican Studies*, C. 7, S. 4, (2014), ss. 211-239.
- MCAUSLAN J.P.W.B, "The Republican Constitution of Tanganyika", *The International and Comparative Law Quarterly*, C. 13, S. 2, (1964), ss. 502-573.
- McNAIR Lord, *The Laws of Treaties*, Oxford: Clarendon Press, 1961.
- MENGESHA Zewdu, "Unratified Treaties, Unilateral Declarations and Modus Vivendi: Circumstances to be Considered to Have Effect on State Parties", *Bahir Dar University Journal of Law*, C. 4, S. 1, (2014), ss. 176-207.
- METİN Yüksel, ERECE Burak, "Bölge Devlet ve Federal Devlet Mukayesesi: İspanya ve Federal Almanya Örneği", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, C. 0, S. 7, (2016), ss. 687-720.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mdergi/issue/24952/263404>
- MICHAEL W. Reisman, "Unratified Treaties and Other Unperfected Acts in International Law: Constitutional Functions", *Vanderbilt Journal of Transnational law*, C. 35, S. 3, (2002), ss. 729-745.
- MOORE John Basse, *International Adjudications Ancient and Modern History and Documents together with Mediatorial Reports, Advisory Opinions and the Decisions of Domestic Commissions on International Claims, Modern Series Volume IV*, New York: Oxford University Press, 1933,
<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.b3020789&view=1up&seq=11>
(25.11.2020).
- MOSES A. Dirk, HEERTEN Lasse; "The Nigeria–Biafra War: Postcolonial Conflict And The Question of Genocide", *Journal of Genocide Research*, C. 16, S. 3, (2014), ss. 156-176.
- MWAKIKAGILE Godfrey, *The Union of Tanganyika and Zanzibar: Product of The Cold War?* <http://internationalpublishers.tripod.com/id8.html> (12.09.2019).
- MWAKIKAGILE Godfrey, *Africa 1960–1970: Chronicle and Analysis*, California: Custom Books Publishing, 2009.
- MWAKIKAGILE Godfrey, *Why Tanganyika United with Zanzibar to form Tanzania*, Dar es Salaam: New Africa Press, 2014.

- MWESIGA Baregu, LANDSBERG Chris, "Economic and Military Security", *From Cape to Congo: Southern Africa's Evolving Security Challenges*, eds. Baregu, Mwesiga, C. Landsberg, South Africa: Lynne Rienner, 2003, ss. 171-204.
- MWIJAGE S. Ludovick, *The Dark Side of Nyerere's Legacy*, Copenhagen: Olduvai Publishers, 1996. <https://macua.blogs.com/files/the-dark-side-of-nyerere-1.pdf> (25.09.2019).
- MYERS Gerth Andrew, "Narrative Representations of Revolutionary Zanzibar", *Journal of Historical Geography*, C. 26, S. 3, (2000), ss. 429-448.
- MYERS Garth Andrew, MAKAME Muhajir, "Wiped from the Map of the World? Zanzibar Critical Geopolitics and Language", *Geopolitics*, C. 18, S. 3, (2013), ss. 662-681.
- NEGRO Del Guilherme, "The Validity of Treaties Concluded Under Coercion of the State: Sketching A Twail Critique", *European Journal of Legal Studies*, C. 10, S. 1, (2017), ss. 39-60.
- NJOZI Mustafa Hamza, *Mwembechai Killings and the Political Future of Tanzania*, Ottawa: Tri-Graphic Printing Ltd, 2000.
- NYERERE Julius Kambarage, "Freedom and Unity", *Transition*, C. 14, S. 1, (1961), ss. 1-4.
- ONG'WAMUHANA Kibuta, "Party Supremacy and the State Constitution in Africa's One-Party States: Kenya-Tanzania Experience", *Third World Legal Studies*, C. 7, S. 4, (1988), ss. 77-98.
- OPPENHEIM Lassa Fransis, *International Law. A Treatise, Volume.1*, Frankfurt: am Main, 2018.
- OTHMAN Said Yahya, *Yes in Mylife: Selected Works of Harub Othman*, Dar-es-Salaam: Mkuki na Nyota Publisher, 2013.
- ORGAD Liav, "The Preamble In Constitutional Interpretation", *International Journal of Constitutional Law*, C. 8, S. 4, (2010), ss. 714-738.
- ÖZEL Ahmet, "Macid b. Said: Bû Saîd Hânedanına Mensup Zengibar Sultanı (1856-1870)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2003, 27. ss. 97-298.
- ÖZTÜRK Hasret, TATAROĞLU Muhittin, "Ülkelerin Kamu Yönetimi Örgütlenmelerinin Bölgesel Kalkınma Ajansları Üzerine Yansıması: Türkiye ve İspanya Karşılaştırması", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, C. 9, S. 21, (2018), ss. 88-101,
- PATRIDGE C.E, "Political and Economic Coercion: Within the Ambit of Article 52 of the Vienna Convention on the Law of Treaties?", *International Lawyer*, C. 5, S. 5, (1971), ss. 755-769.
- PAZARCI Hüseyin, "Uluslararası Hukuku ve Türk Hukukuna Göre Andlaşma Kavramı", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, C. 10,

S.1-2, (1990), ss. 151-163.

PAZARCI Hüseyin, *Uluslararası Hukuk*, 8. b. Ankara: Turhan Kitabevi, 2009.

PONCIAN Japhace, “Fifty Years of the Union: The Relevance of Religion in the Union and Zanzibar Statehood Debate”, *African Review*, C. 41, S. 1, (2014), ss. 161-181.

PAQUIN Stéphane, “Federalism and Compliance with International Agreements: Belgium and Canada Compared”, *The Hague Journal of Diplomacy*, C. 5, S. 1, (2010), ss. 173-197.

PILKINGTON Colin, *Devolution in Britain Today*, Manchester: Manchester University Press, 2002.

RAINER Michael Bierwagen, PETER Chris Maina, “Administration of Justice in Tanzania and Zanzibar: A Comparison of Two Judicial Systems in One Country”, *The International and Comparative Law Quarterly*, C. 38, S. 2, (1989), ss. 395-412.

RECCHIA Steven, “International Environmental Treaty Engagement in 19 Democracies”, *Policy Studies Journal*, C. 30, S. 4, (2002), ss. 470-494.

REÇBER Kamuran, *Uluslararası Hukuk: Ders Kitabı*, 1. b, Bursa: Basım-Yayın Dağıtım, 2014.

REÇBER Sercan, *İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu*, 1. b., İstanbul: Onikilevha, 2016.

REÇBER Sercan “Efficiency of International Criminal Court”, *International Balkan University*, (2016), ss. 565-578.

REINHOLD Steven, “Good faith in International Law”, *UCL Journal of Law and Jurisprudence*, C. 2, S. 2, (2013), ss. 40-63.

RHODES Daniel, ‘vd’, “Zanzibar: A Nineteenth-Century Landscape of the Omani Elite”, *International Journal of Historical Archaeology*, C. 19, S. 2, (2015), ss. 334-355.

RICHARD I. Griffiths, “International Law, the Crime of Aggression and the Ius Ad Bellum”, *International Criminal Law Review*, C. 2, S. 4, (2002), ss. 301-373.

ROBERG I. Jeffrey, “The Importance of International Treaties: Is Ratification Necessary?”, *World Affairs*, C. 169, S. 4, (2007), ss. 181-186.

ROGOFF A. Martin, “The International Legal Obligations of Signatories To An Unratified Treaty”, *Maine Law Review*, C. 32, S. 1, (1980), ss. 263-299.

ROISMAN Shalev, “Constitutional Acquiescence”, *George Washington Law Review*, C. 84, S. 1, (2016), ss. 668-740.

ROMAN Loimeier, *Between Social Skills and Marketable Skills: The Politics of Islamic Education in 20th Century Zanzibar*, Leiden: BRILL, 2009.

ROSS Wendy, TOMANEY John, “End of the Empire State? New Labour and Devolution in the United Kingdom”, *International Journal of Urban and*

- Regional Research*, C. 24, S. 3, (2000), ss. 675-688.
- ROSSI R. Christopher, “Ex Injuria Jus Non Oritur, Ex Factis Jus Oritur, and the Elusive Search for Equilibrium After Ukraine”, *Tulane Journal of International & Comparative Law*, C. 24, S. 1, (2015), ss. 141-173.
- RUTH Lapidoth, “Sovereignty in Transition”, *Journal of International Affairs*, C. 45. S. 2, (1992), ss. 325-346.
- SAALFELD Jannis, “Between Grassroots Contention and Elite Manoeuvring: Sub-Nationalism in Zanzibar and Coastal Kenya”, *Journal of Eastern African Studies*, C.14, S.3, (2020), ss. 413-432.
- SAFİ İsmail, “Osmanlı Devleti’nden Günümüze Parlamentarizm ve Parlamenter Rejime Müdahaleler - Muhtıra, Darbe ve Darbe Girişimleri Üzerine Bir Analiz,” *Ege Akademik Bakış*, C. 19, S.1, (Ocak 2019), ss. 141-157.
- SAID Mohamed, “İslam and Politics in East Africa”, https://www.islamtanzania.org/nyaraka/islam_and_politics_in_tz.html (02.12.2018).
- SAID S. Nassor, “Revisiting the Legality of the Union Between the Republic of Tanganyika and the People’s Republic of Zanzibar”, *African Journal of Legal Studies*, C. 12, S. 2, (2019), ss. 139–162.
- SAID S. Nassor, HIKMANY Abdul-Nasser, “Zanzibar Government of National Unity: A Panacea to Political or Economic Stability?”, *Journal of Asian and African Social Science and Humanities*, C. 2, S. 3, (2016), ss.74-85.
- SANDERS R. Ethan, “Conceiving the Tanganyika-Zanzibar Union in the Midst of Cold War: Internal and International Factors”, *A Journal of African Politics, Development, and International Affairs*, C. 41, S. 1, (2014), ss. 35-70.
- SANHUEZA Ricardo, GALETOVIC Alexander, “Citizens, Autocrats, and Plotters: A Model and New Evidence in Coups d’Etat”, *Economics and Politics*, C. 12, S. 2, (2000), ss. 183-204.
- SAYAPIN Sergey, *The Crime of Aggression In International Criminal Law: Historical Development, Comparative Analysis and Present State*, the Hague: Springer T.M.C. Asser Press, 2014.
- SAYLAN İbrahim, “İskoç Milliyetçiliğinin Dünyü, Bugünü ve Birleşik Krallığın Geleceği”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 14, S. 53, (2017), 91-109. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/627039> (23.12.2020).
- SENGONDO Mvungi, “The 10th Constitutional Amendment in Zanzibar: The Break-up of the United Republic of Tanzania”, *Zanzibar and the Development of the Constitution*, eds. Chris Maina Peter, Immi Sikand, Zanzibar: Zanzibar Legal Services Centre, 2011, ss. 173-196.
- SHAPIRO Harold Roland, “The Limitations of League Sanctions Under International Law”, *United States Law Review*, C. 69, S.10, (1935), ss. 541-544.
- SHAW Malcolm Nathan, *International Law*, 6. b, Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

- SHAW Malcolm Nathan, *Uluslararası Hukuk*, çev. İbrahim Kaya 'vd', 8. b, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2018.
- SHERIFF Abdul, "Race and Class in the Politics of Zanzibar", *Africa Spectrum*, C. 36, S. 1, (2001), ss. 301-318.
- SHIVJI Gullamhussein Issa, *The Legal Foundations of the Union, in Tanzania's Union and Zanzibar Constitution*, Dar es Salaam: Dar es Salaam University Press, 1990.
- SHIVJI Issa Gulamhussein, "Pan-Africanism or Imperialism? Unity and Struggle towards a New Democratic Africa", *African Sociological Review/Revue Africaine de Sociologie*, C. 10, S. 1 (2006), ss. 208-220.
- SHIVJI Gullamhussein Issa, *The Legal Foundation of the Union in Tanzania's Union and Zanzibar Constitutions*, 2nd Edition, Dar Es Salaam, Dar es Salaam University Press, 2009.
- SHIVJI Gullamhessein Issa, *Pan-Africanism or Pragmatism: A Lesson From the Union of Tanganyika and Zanzibar*, Dar es Salaam: Mkuki na Nyota, 2008.
- SHIVJI Gullamhussein Issa, "Towards a New Constitutional Order: The State Of The Debate in Tanzania", *Where Is Uhuru? Reflections on the Struggle for Democracy in Africa*, ed. Godwin Murunga, Nairobi: Fahamu Books, 2009.
- SHIVJI Gullamhussein Issa, "Nationalism and Pan-Africanism: Decisive Moments in Nyerere's Intellectual and Political Thought Preliminary Notes", *Review of African Political Economy*, C. 39, S. 131, (2012), ss. 103-116.
- SMITH E. William, *Nyerere of Tanzania*, Harare: Zimbabwe Publishing House, 1981.
- SNOW F. Vernon, "The Concept of Revolution in Seventeenth-Century England", *The Historical Journal Cambridge University Press*, C. 5, S. 2, (1962), ss. 167-174.
- SOPHIA Kopela, "The Legal Value of Silence as State Conduct in the Jurisprudence of International Tribunals", *Australian Year Book of International Law*, C. 29, S. 1, (2010), ss. 87-134.
- SOYŞEKERCİ Serhat, *Zerdişt ve Kraliçe: Bir Freddie Mercury Okuması*, 1. b. İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları, 2019.
- SPELLER Ian, "An African Cuba? Britain and the Zanzibar Revolution, 1964", *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, C. 35, S. 2, (2007), ss. 283-301.
- STACY Humes-Schulz, "Limiting Sovereign Immunity in the Age of Human Rights", *Harvard Human Rights Journal*, C. 21, S. 1, (2008), ss. 105-142.
- STAFFORD David, "Soe and British Involvement in the Belgrade Coup d'État of March 1941", *Slavic Review*, C. 36, S. 3, (1997), ss. 399-419.
- STEPHEN Allen, *The Chagos Islanders and International Law*, Oxford: Hart Publishing, 2014.

- STONE Julius, “Mystery and Mystique in the Basic Norm”, *The Modern Law Review*, C. 26, S. 1, (1963), ss. 34-50.
- SUCHARIKTUL Sompong, “State Responsibility and International Liability Under International Law”, *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review*, C. 18, S. 4, (1996), ss. 821-840.
- SUKSI Markku, *Sub-State Governance Through Territorial Autonomy: A Comparative Study in Constitutional Law of Powers, Procedures and Institutions*, Heidelberg: Springer, 2011.
- ŞAFAK Erdi, “Uluslararası Hukukta Değişen Güvenlik Algısı ve Saldırı Suçu Bağlamında Siber Saldırıları”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. (2020), ss. 127-160, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1030895> (29.09.2020).
- ŞEN İlker Gökhan, *Sovereignty Referendum In International and Constitutional Law*, Switzerland: Springer International Publishing, 2015.
- TAMBILA K. Italika, “The Transition to Multiparty Democracy in Tanzania: Some History and Missed Opportunities”, *Verfassung und Recht in Übersee/Law and Politics in Africa, Asia and Latin America*, C. 28, S. 4, (1995), ss. 468-488.
- TAYYAB Mahmud, “Jurisprudence of Successful Treason: Coup d’état & Common Law”, *Cornell International Law Journal*, C. 27, S. 2, (1994), ss. 49-140.
- TEMPLEMAN Lord, “Treaty-Making and the British Parliament”, *Chicago-Kent Law Review*, C. 67, S. 2, (1991), ss. 459-484.
- TEZCAN Durmuş, ‘vd’, *Uluslararası Ceza Hukuku*, 3. b, Ankara: Seçkin, 2015.
- THOMPSON J.L.P, “Denial, Polarisation and Massacre: A Comparative Analysis of Northern Ireland and Zanzibar”, *The Economic and Social Review*, C. 17, S. 4, (1986), ss. 293-314.
- TOONEN Theo, “The Unitary State as A System of Co-governance: The Case of the Netherlands”, *Public Administration*, C. 68, S. 3, (1990), ss. 281-296.
- TORDOFF William, MAZRUI A. Ali, “The Left and the Super-Left in Tanzania”, *The Journal of Modern African Studies*, C. 10, S. 3, (1972), ss. 427-445.
- TURKI Benyan Saud, “Sayyid Khalid Bin Barghash, Britain And The Throne of Zanzibar”, *Anaquel de Estudios Árabes*, C. 21, S. 1, (2010), ss. 35-53.
- TURPIN Colin, TOMKINS Adam, *British Government and the Constitution: Text and Materials*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
- USA Congress, “Congressional Record-Senate”, 12. 03. 1964, Washington.
- USTA Sefa, BİLGİÇ Erdal, “Merkezi Yönetim-Yerinden Yönetim İlişkileri: İspanya ve Türkiye Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Strategic Public Management Journal*, C. 3, (2017), ss. 121-137. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/395345> (02.01.2021).
- UYGUN Oktay, *Devlet Teorisi*, 2.b., İstanbul: Onikilevha, 2015.

- UYGUN Oktay, “Yerel Yönetim Reformu için Anayasal İlkeler”, *Strategic Public Management Journal*, C. 1, S. 2, (2015), ss. 1-27.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/273897> (23.12.2020).
- UYGUN Oktay, *Federa Devlet: Temel İlkeleri, Başlıca Kurumları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*, 3. b., İstanbul: Onikilevha, 2007.
- VAUGHAN CM, “The Politics of Regionalism and Federation in East Africa”, 1958-1964, *The Historical Journal*, C. 62, S. 2, (2018), ss. 519-540.
- WAGNER L. Megan, “Jurisdiction by Estoppel In the International Court of Justice”, *California Law Review*, C. 74, S. 5, (1986), ss. 1777-1804.
- WAMBALI Michael KB, “The Enforcement of Basic Rights and Freedoms and the State of Judicial Activism in Tanzania”, *Journal of African Law*, C. 53, S. 1 (2009), ss. 34-58.
- WILSON Amrit, “Revolution and the 'Foreign Hand' in Tanzania”, *Economic and Political Weekly*, C. 24, S. 19, (1989), ss. 1031-1033.
- WILSON Amrit, *US Foreign Policy and Revolution: The Creation of Tanzania*, London: Pluto Press, 1989.
- WILSON Amrit, “Abdul Rahman Mohamed Babu: Politician, Scholar and Revolutionary”, *The Journal of PanAfrican Studies*, C. 1, S. 9, (2007), ss. 8-25.
- WILSON Amrit, *Threat of Liberation: Imperialism and Revolution in Zanzibar*, London: Pluto Press, 2013.
- WINCKEL Anne, “The Contextual Role of a Preamble in Statutory Interpretation”, *Melbourne University Law Review*, C. 23, S. 1, (1999), ss. 184-210.
- WOLFGANG Dourado, “The Consolidation of the Union: A Basic Re-Appraisal”, *Zanzibar and the Union Question*, eds. Chris Maina Peter, Harub Othman, Zanzibar: Zanzibar Legal Services Centre, 2006, ss. 73-108.
- YAVAŞ Emre, “The Critical Analysis of the Relationship Between The International Criminal Court And The United Nations Security Council”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, S. 6, (2015), ss. 609-619.
- ZORLU Emre, “Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşunda Tarihsel Süreç ve BM Güvenlik Konseyinin Uluslararası Ceza Mahkemesinin İşleyişi Üzerindeki Yetkileri”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 24, S. 2, (2016), ss. 111-150.

KARARLAR VE RAPORLAR

- Anglo-Norwegian Fisheries Case, (United Kingdom v. Norway), ICJ, 1951, ss. 116-144. <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/5/005-19511218-JUD-01-00-EN.pdf> (13.06.2018).
- Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria: Equatorial Guinea), 1. C. J. Reports 2002, <https://www.icj-cij.org/en/case/94> (19.03.2018).
- Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain, Judgment, 1. C. J. Reports 2001, s. 40. <https://www.icj-cij.org/files/case-related/87/087-20010316-JUD-01-00-EN.pdf> (01.03.2019).
- North Sea Continental Shelf Cases (Federal Republic Of Germany/Denmark; Federal Republic Of Germany/Netherlands) Judgment Of 20 February 1969. <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/51/051-19690220-JUD-01-00-EN.pdf> (21.12.2020).
- Reports of International Arbitral Awards: Arrangement for the Settlement of Differences Between the Sultan of Muscat and the Sultan of Zanzibar, And the Independence of Their Respective States, 2 April 1861, Vol. XXVIII, United Nations 2007, ss. 107-114. http://legal.un.org/riaa/cases/vol_XXVIII/107-114.pdf (10.01.2019).
- Reports Of International Arbitral Awards: The North Atlantic Coast Fisheries Case (Great Britain, United States), 7 September 1910, VOLUME XI, United Nations (2006), ss. 167-226. http://legal.un.org/riaa/cases/vol_XI/167-226.pdf (01.11.2018).
- Reports Of International Arbitral Awards, Island of Palmas case (Netherlands, USA), 4 April 1928, VOLUME II, United Nations (2006), ss. 829-871, https://legal.un.org/riaa/cases/vol_II/829-871.pdf (01.10.2020).
- S.M.Z. v. Machano Khamis Ali & 18 others, [2000] Court of Appeal of Tanzania, (Tanzania Temyiz Mahkemesi'nin kararı). <https://tanzlii.org/tz/judgment/court-appeal-tanzania/2000/1-0> (23.06.2019).
- Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand), Merits, ICJ Report Judgment of 15 June 1962, ss.6-36. <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/45/045-19620615-JUD-01-00-EN.pdf> (20.08.2019).
- Tume ya Mabadiliko ya Katiba, *Utafiti Kuhusu Masuala Yanayohusu Muungano Wa Tanganyika Na Zanzibar*, Dar es Salaam: Tume ya Mabadiliko ya Katiba, 2013.
- Tume ya Mabadiliko ya Katiba, *Viambatisho Vya Ripoti Ya Tume Ya Mabadiliko Ya Katiba*, Dar es Salaam: Tume ya Mabadiliko ya Katiba, 2013.

TEZLER

- AL-MOUSAWI Hashim Hussain, *A History of Omani-British Relations, With Special Reference to the Period 1888-1920*, (Doktora Tezi), Glasgow: University of Glasgow, the Department of Modern History, 1990, <http://theses.gla.ac.uk/4350/> (20.05.2018).
- ANN Frontera, *The Mirror of the Future? A Study of The Union of a Minor Power With a Greater Political Entity, Zanzibar and Tanganyika*, (Yüksek Lisan Tezi), Pittsburgh: Duquesne University, Department of History, 1969.
- BAKARY Abubakar Khamis, *Post-independence Constitutional Development in Zanzibar*, (Yüksek Lisans Tezi), Kingston: the University of West Indies, Faculty of law, 1992.
- DUCKES Jack Richard, *Helgoland, Zanzibar, East Africa: Colonialism in German Politics, 1884-1890*, (Doktora Tezi), Illinois: the University of Illinois, Department of History, 1970.
- HASHIM O. Nadra, *Language and Resistance In Zanzibar*, (Doktora Tezi), Virginia: the University of Virginia, Department of Politics, 2006.
- KABUDI John Palamagamba, *International Law Examination of the Union of Tanganyika and Zanzibar: a Federal or Unitary State*, (Yüksek Lisans Tezi), Dar es Salaam: the University of Dar es Salaam, Faculty of Law, 1986.
- KAYA Gülsüm, *Uluslararası Hukukta Kişilik*, (Doktora Tezi), Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- LADHU Jussa Ismail, *Treating The Disease Not The Symptoms: The Case For Zanzibar Opt-out From the United Republic of Tanzania*, (Yüksek Lisans Tezi), Hull: the University of Hull, Faculty of Law, 1999.
- MSAKY Thomas Methuselah, *Tanganyika: The Road to Independence*, (Yüksek Lisans Tezi), Rhode: the University of Rhode Island, Institute of Political Science, 1964.
- NORMAN R. Bennett, *The Arab Power of Tanganyika In The Nineteenth Century*, (Doktora Tezi), Boston: the University of Boston, Graduate School, 1961.
- O'TOOLE W John, *The Right of Revolution: An Analysis of John Locke and Thomas Hobbes, Social Contract Theory*, (Doktora Tezi) Boston: Boston College University, the College of Arts and Sciences, the Department of Philosophy, 2011, <https://dlib.bc.edu/islandora/object/bc-ir:102351/datastream/PDF/view> (20.09.2019).
- OKWU Augustine Senan Ogunyeremuba, *Kwame Nkrumah And Julius K. Nyerere A Study Of Their Policies And Programs in Historical Perspective*, New Haven: Southern Connecticut State College, Faculty of Arts Graduate School of History, 1971.

SUKSI Markku, *Referendum and National Decision-Making: A Study of Constitutional Form and Practice*, (Doktora Tezi), Michigan: University of Michigan, Law School, 1992.

YILMAZ Esat Mahmut, *Uluslararası Hukukta Saldırı Suçu*, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

EKLER

1. EK

TANGANİKA CUMHURİYETİ VE ZANZİBAR HALK CUMHURİYETİ ARASINDAKİ BİRLİK ANTLAŞMASI

Tanganika Cumhuriyeti ve Zanzibar Halk Cumhuriyeti Hükümetleri, bu topraklardaki halkların uzun zamandır birlikteliklerini, akrabalık ve dostluk bağlarını göz önünde bulundurarak ve bu birliği ilerletme ve bu bağları güçlendirme arzusuyla Afrika halklarının birliğini ilerletmek için Tanganika Cumhuriyeti ve Zanzibar Halk Cumhuriyetinin bir araya gelmesi ve birleşmesi düşünülmüştür.

Tanganika Cumhuriyeti ve Zanzibar Halk Cumhuriyeti Hükümetleri ise, iki cumhuriyetin aşağıdaki maddelere uygun olarak tek bir egemen cumhuriyette birleştirilmesini arzu eder.

Bu nedenle Tanganika Cumhuriyeti ve Zanzibar Halk Cumhuriyeti Hükümetleri arasında aşağıdaki ANLAŞMAYA VARMIŞLARDIR:

- i. Tanganika Cumhuriyeti ve Zanzibar Halk Cumhuriyeti, tek bir egemen cumhuriyette birleşecektir.
- ii. Birliğin başlangıcından (vii). madde'de öngörülen Kurucu Meclisin Birleşik Cumhuriyet için bir Anayasayı toplayıp kabul etmesine kadar (bundan böyle geçici dönem olarak anılır) Birleşik Cumhuriyet, madde (iii) ila (vi) hükümlerine göre yönetilecektir.
- iii. Ara dönem boyunca, Birleşik Cumhuriyet Anayasası, Tanganika Anayasası olacaktır. Aşağıdaki alanlardaki maddelerin meydana gelebilmesi için Tanganika Anayasası değiştirilecektir.
 - (a) Birleşik Cumhuriyet Parlamentosu ve Yürütme Kurulu'na ayrılanlar dışındaki alanlarda, Zanzibar içinde ve Zanzibar için münhasır yetkiye sahip ayrı bir yasama ve yürütme organı
 - (b) İki Cumhurbaşkanı Yardımcısı, ikisinden biri (normalde Zanzibar'da ikamet eden bir kişi olarak), Zanzibar içinde ve Zanzibar için yukarıda belirtilen yürütmenin başı olacak ve Zanzibar ile ilgili yürütme görevlerinin ifasında Birleşik Cumhuriyet Cumhurbaşkanı'nın başyardımcısı olacaktır;
 - (c) Zanzibar'ın Birleşik Cumhuriyet Parlamentosunda temsili;
 - (d) Birleşik Cumhuriyet'e ve bu Antlaşmanın Maddelerine tesir etmek için uygun veya arzu edilen diğer alanlar.
- iv. Aşağıdaki hususlar Birleşik Cumhuriyet Yasama organına ve Yürütme organına ayrılacaktır: -
 - (a) Birlik Anayasası ve Hükûmeti;
 - (b) Dış İlişkiler;
 - (c) Savunma;
 - (d) Polis;

- (e) Olağanüstü Hal Beyannamesi;
- (f) Vatandaşlık;
- (g) Göçmenlik;
- (h) Dış ticaret ve borçlanma;
- (i) Birleşik Devletin Kamu Hizmetleri;
- (j) Gelir vergisi, kurumlar vergisi, gümrük ve tüketim vergisi;
- (k) Limanlar, sivil havacılık, posta servisi ve telgraflar.

Ve söz konusu Yasama ve Yürütme organları, Birleşik Cumhuriyet'in süresince ve amaçları doğrultusunda bu tür alanlarda münhasır yetkiye sahip olacak ve ek olarak Tanganika'daki diğer tüm alanlarda münhasır yetkiye sahip olacaktır.

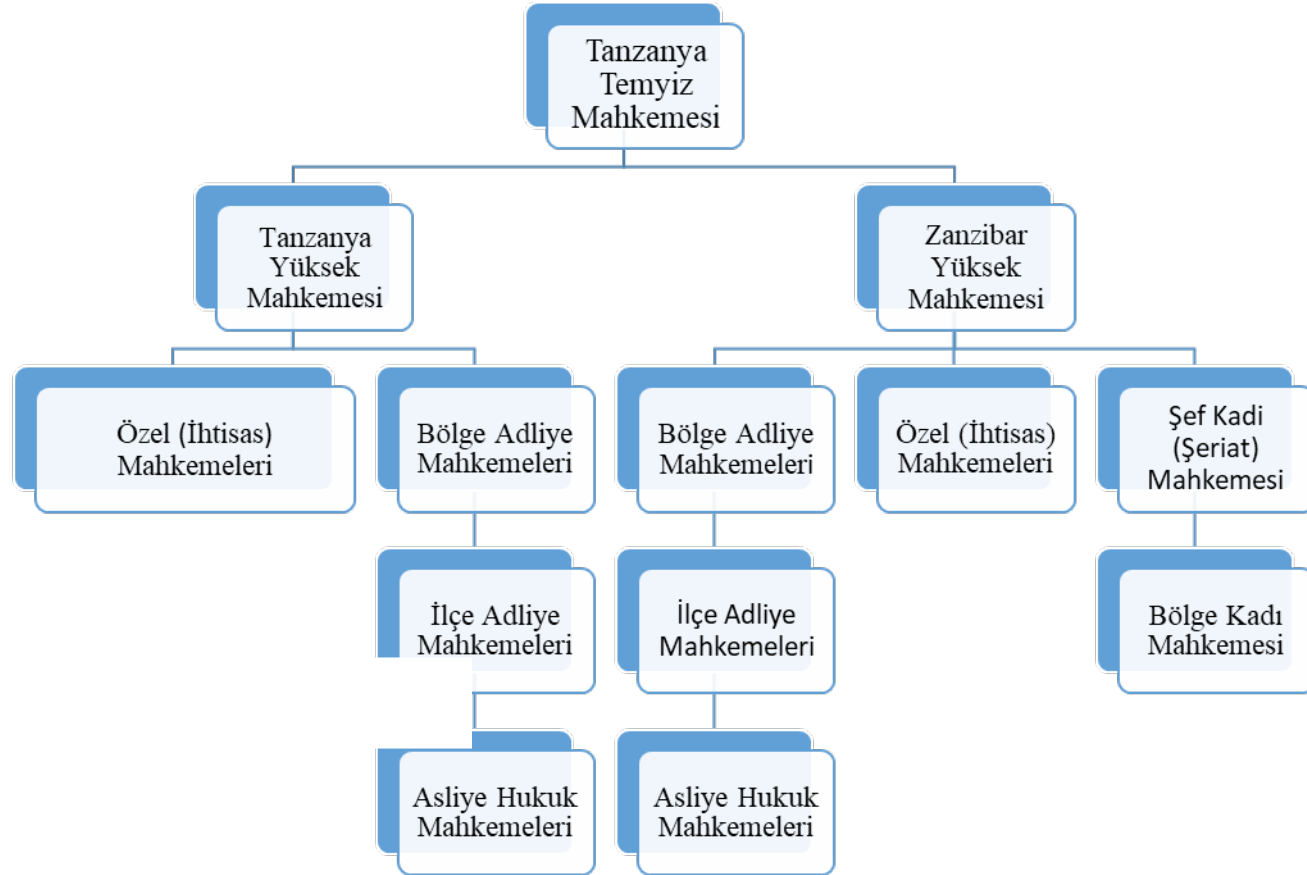
- v. Tanganika ve Zanzibar'ın mevcut kanunları, aşağıdaki koşullara tabi olarak kendi bölgelerinde yürürlükte kalacaktır:
 - (a) yetkili bir yasama organı tarafından bundan sonra yapılan herhangi bir hükme
 - (b) iv. maddesinde belirtilen hususlardan herhangi biriyle ilgili herhangi bir yasanın Zanzibar'a uzatılması ve Zanzibar'ın ilgili herhangi bir yasasının iptali için Birleşik Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın emriyle yapılabilecek hükümler.
 - (c) Birliğe ve bu Maddelere yürürlüğe girmesi için uygun veya arzu edilen değişiklikler.
- vi. (a) Birleşik Cumhuriyet'in ilk Cumhurbaşkanı Mwalimu Julius Nyerere olacaktır. Cumhurbaşkanı Birleşik Cumhuriyet Hükümeti'ni bu Maddelerin hükümlerine uygun olarak ve yukarıda bahsedilen Cumhurbaşkanı Yardımcılarının ve Tanganika ve Zanzibar'dan atayabileceği diğer bakan ve memurların yardımıyla ilgili kamu hizmetleri yürütecektir.
 - (b) Madde (iii)'de belirtilen hükümlerine göre Zanzibar'dan atanacak ilk Cumhurbaşkanı Yardımcısı Şeyh ABEID KARUME olacaktır.

- vii. Cumhurbaşkanı ve Zanzibar'da yürütmenin başı olan birinci Cumhurbaşkanı Yardımcısı mutabakatı ile;
 - (a) Birleşik Cumhuriyet için bir anayasa tasarısının hazırlanması üzere bir Komisyon oluşturacak
 - (b) Belirlenebilecek sayıda Tanganika ve Zanzibar'dan temsilcileri oluşturulan bir Kurucu Meclisi yukarıda belirtilen Komisyonun anayasa tasarısını değerlendirmek ve Birleşik Cumhuriyetin Anayasasını kabul etmek amacıyla Birliğin başlamasından bir yıl sonra toplanmaya davet edeceklerdir.

- viii. Bu maddelerin, Tanganika Parlamentosu ve Zanzibar Halk Cumhuriyeti'nin İhtilâl Meclisi tarafından, Bakanlar Kurulu ile birlikte, uygun bulma yasası çıkarılması ile onaylanmasına tabi olacaktır.

YUKARIDAKİ HUSUSLAR MUVACEHESİNDE, Tanganika Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Julius K. Nyerere ve Zanzibar Halk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Abeid Karume, bu maddeleri iki nüsha halinde, 22 Nisan 1964 tarihinde, Zanzibar'da imzalamışlardır.

2. EK Tanzanya ve Zanzibar Yargı teşkilatının yapısı

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Said Nassor SAID		
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Svahilçe		Türkçe
Düzeyi	Çok iyi		İyi
Eğitim Durumu	Başlama- Bitirme Yılı	Kurum Adı	
Lisans	2004	2008	Zanzibar Üniv. Hukuk Fakültesi
Yüksek Lisans	2009	2010	Aberdeen Üniv. Hukuk Fakültesi
Doktora	2014	2020	Bursa Uludağ Üniversitesi- Hukuk Fakültesi
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama- Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı	
1.	01.06.2011	5.06.2016	Adalet Bakanlığı
2.	06.06.2016	Bu yana	Eğitim Bakanlığı
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar	ROMMS LAW CHAMBERS (ROMMS AVUKATLIK BÜROSU) Ortak Avukat.		
Katıldığı Proje ve Toplantılar	1. Stajyer Nassor & Associates Advocates (Nassor & Ortakları Avukatlık Bürosu), Zanzibar (2008-2009) 2. Proje Tasarlama, İzleme ve Değerlendirme. Institute of Rural Development and Planning, Dodoma –Tanzania (2011) 3. Karapara Aklamanın Önlenmesi hakkında Ulusal Konferans, Zanzibar AG Chambers/ Zanzibar Başsavcılığı (2012) 4. Siber Suçlar Soruşturma Eğitimi Kursu-Legal Research and Training Institute, Republic of South Korea (2012)		
Yayınlar:	• Said N. Said, Revisiting the Legality of the Union between the Republic of Tanganyika and the People's Republic of Zanzibar, <i>African Journal of Legal Studies</i>, C.12, S.2, (2019), ss. 139–162. • Said N. Said, Abdul-Nasser Hikmany, Zanzibar Government of National Unity: A Panacea to Political or Economic Stability? <i>Journal of Asian and African Social Science and Humanities</i>, C.2, S.3, (2016) ss.74-85.		
İletişim (e-posta):			
Tarih	/03/2021		
İmza			
Adı Soyadı			